ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

VATAN SAVUNMASINDA MEVLEVÎHANELER

(Balkan Savaşlarından Millî Mücadeleye)

Nuri KÖSTÜKLÜ

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

VATAN SAVUNMASINDA MEVLEVÎHANELER

(BALKAN SAVAŞLARI'NDAN MİLLÎ MÜCÂDELE'YE)

Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ

ANKARA-2010

5846 sayılı kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları
Atatürk Araştırma Merkezi'ne aittir

956.102.3
Köstüklü, Nuri
Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler
(Balkan Savaşları'ndan Millî Mücadeleye)
Nuri Köstüklü — Ankara: AKDTYK
Atatürk Araştırma Merkezi, 2010
272 s. 24 cm.

ISBN: 978. 975. 16. 2277.8
1 Türk Tarihi 2 Balkan Savaşları

İNCELEYEN : Prof. Dr. Mustafa TURAN
Prof. Dr. Refik TURAN

KİTAP SATIŞI:
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ
Ziyabey Cad. Nu: 19
06520 Balgat / ANKARA
Tel : (0312) 285 55 12
Belgegeçer: (0312) 285 65 73
Web : http://www.atam.gov.tr
e-posta : bilgi@atam.gov.tr
e-magaza : http://e-magaza.atam.gov.tr

ISBN : 978-975-16-2277-8
İLESAM : 10.06.Y.0150-330
Kapak Tasarım : Yrd. Doç. Mehmet Büyükçanga

TASARIM : www.sfn.com.tr (0312) 472 37 73-74
BASKI : TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl. (0312) 354 91 31

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VII
KISALTMALAR VIII
GİRİŞ 1
I- ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 1
II- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI 4
III- MEVLEVÎLİĞİN MÜESSESELEŞMESİ VE MEVLEVÎHANE- MERKEZÎ YÖNETİM İLİŞKİLERİNE KISA BİR BAKIŞ 17

BİRİNCİ BÖLÜM
BALKAN SAVAŞI VE MEVLEVÎHÂNELER

I- SEBEP VE SONUÇLARI BAKIMINDAN BALKAN SAVAŞI VEYA "BÜYÜK BOZGUN"A KISA BİR BAKIŞ 25
II- SAVAŞ SIRASINDA MEVLEVÎHÂNELER 31
1-Vatan Savunmasında İstanbul ve Anadolu'daki Mevlevîhanelerin Tutum ve Davranışları 31
2- Kanayan Yara Girit ve Girit (Hanya) Mevlevîhanesi'nin Faâliyetleri 41
3- Kıbrıs Türklerine Yapılan Baskılar ve Kıbrıs (Lefkoşe) Mevlevîhanesi'nin Faâliyetleri 45
4- İşgal Bölgelerindeki Mezalime Mevlevîhaneden Gösterilen Tepkiler 54
III- EDİRNE VE KIRKLARELİ'NİN İSTİRDADI VE MEVLEVÎHANELERDEN YÜKSELEN SEVİNÇ ÇIĞLIKLARI 57

İKİNCİ BÖLÜM
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA MEVLEVÎHÂNELER

I- OSMANLI'NIN TASFİYESİ VEYA BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KISA BİR BAKIŞ 59
II- BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA MEVLEVÎHÂNELER 65
1- Mevlevîlerin Cepheye Koşması: "Gönüllü Mevlevî Taburu" 65
a- Gönüllü Taburun Kuruluş Çalışmaları 65
b- Filistin Cephesine Hareket 77
c- Mevlevîler Cephede 90
d- Tabur'dan Alay'a: "Mevlevî Alayı" 97
e- Bozgun ve Alay'ın Dağılışı 114
2- Mevlevîhânelerin Diğer Faâliyetleri 121

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MİLLÎ MÜCÂDELE ve SONRASINDA MEVLEVÎHÂNELER

I- DİRİLİŞİN DESTANI: MİLLÎ MÜCÂDELE' NİN TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ 125
II- MİLLÎ MÜCÂDELE'DE MEVLEVÎHANELER 129
1- Millî Galeyanın İnşası ve Millî Teşkilatlanmalarda Mevlevîhaneler 129
2- Millî Mücadele'ye Zarar Verici Bazı Tutum ve Davranışlar 142
III- İNKILÂPLAR DÖNEMİNDE MEVLEVÎHANELER 151
1- Hilâfetin Kaldırılması 152
2- Şapka ve Kılık Kıyafet İnkılabı 153
3- Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması- Konya Mevlânâ Dergâhının Müzeye Dönüştürülmesi 158

4- Dil Alanındaki Çalışmalar 160
5- Son Post-nişînlerin Merkezî Yönetim ve Atatürk ile İlişkileri 160
IV- ATATÜRK ve MEVLÂNÂ 169

SONUÇ 177
BİBLİYOGRAFYA 183
EKLER 193
DİZİN 261

ÖNSÖZ

Balkan Savaşları'ndan itibaren başlayan ve I. Dünya Savaşı'nda ivme kazanan Türkler'i tasfiye harekatının Millî Mücadele ile nasıl önüne set çekildiği gerçeği, bugün bütün yönleri ile henüz araştırılıp ortaya çıkarılmış değildir.

Bu araştırmamızda, 10 Yıl Savaş olarak da adlandırabileceğimiz Balkan Savaşları'ndan Millî Mücadele'ye, Türk tarihinin fevkalâde kritik gelişmelerini ihtiva eden bir "*nefs-i müdâfaa destanı*" nın arşivlerin tozlu raflarında kalmış bilinmeyen bazı gerçeklerini ortaya çıkarmayı amaçladık. Şüphesiz böyle bir destanda Türk toplumu hemen bütün ferdi ve müesseseleriyle karınca kararınca vatan savunmasında yerini aldı. Böyle bir mesuliyet duygusu içinde bulunan müesseselerden biri de, Anadolu'nun Türkleşmesi veya "*coğrafya*"nın "*vatan*" olması sürecinde adlarını sıkça duyduğumuz Türk sufîliği içinde önemli bir mevkie sahip olan Mevlevî organizasyonları olmuştur. İşte bu araştırmamızda, bir taraftan 10 Yıl Savaş döneminin bilinmeyen bazı gerçeklerini tespite çalışırken, bir taraftan da Mevlevihanelerin şimdiye kadar üzerinde pek durulmayan "siyasî, sosyal ve özellikle millî meseleler" karşısındaki tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmaya çalıştık. Tabii ki, burada problemi ele alış tarzımız ne "övünme tarihçiliği" ne de "dövünme tarihçiliği" şeklindedir; bütün bunların ötesinde olaylara "sorumlu tarihçilik" anlayışıyla objektif olarak bakmaya gayret ettik. Şüphesiz her sosyal araştırmanın muhakkak eksiklerinin olabileceğini kabulle, yukarıda belirttiğimiz problemlere biraz ışık tutabildiysek kendimizi mutlu sayarız.

Tamamen belgelere dayalı bu araştırmamızda, konuyla ilgili Türkiye'deki hemen bütün arşivleri taradık. Bu çalışmamız sırasında; bize gösterdikleri anlayış ve desteklerinden dolayı Mevlâna Müzesi Arşivi, Genelkurmay ATASE Arşivi, Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri, Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi yetkili ve çalışanlarına teşekkür ediyorum. Birinci baskısı 2005'te Çizgi Kitabevi tarafından yapılan ve yeni bazı ilave ve düzenlemelerle ikinci baskısına ihtiyaç duyulan bu kitabımızın Atatürk Araştırma Merkezi yayınları arasında basılmasında ilgilerini gördüğüm başta Merkez Başkanı Sayın Prof. Dr. Cezmi ERASLAN olmak üzere Kurum sekreteri Mustafa CÖHCE ve kurum çalışanlarına teşekkürü bir borç biliyorum.

Meram - Ekim 2010 **Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ**

KISALTMALAR

A. : Alay, Alayı

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t., : Adı geçen tez

Arş. : Arşivi

ATASE : Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı

BCA : Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Bkz. : Bakınız

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C : Cilt

çev. : Çeviren

D : Dosya

Fh : Fihrist

Haz. : Hazırlayan

Kl : Klasör

Kor. : Kolordu

MMA : Mevlânâ Müzesi Arşivi

s. : Sayfa

VÇAY : Veled Çelebiye Ait Yazışmalar

Yay. : Yayınları

GİRİŞ

I- ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yakınçağ Türk tarihi çeşitli çalkantıların, problemlerin ve değişimin yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkar. Özellikle Balkan Savaşları'ndan itibaren başlayan süreç, adeta Balkanlar'da ve müteakiben Anadolu'da Türk varlığının tartışmaya açıldığı çok kritik gelişmeleri içerir. Osmanlı'nın artık Batı'nın üstünlüğü karşısında gözünün kamaştığı ve mevcudiyetini de Batılı devletler arasında güttüğü denge politikasına endekslediği bir dönemin başlangıcında, Şark Meselesi heveslileri de düğmeye basmanın zamanının geldiğini düşünmüşler idi. 1815'te Viyana Konferansı'nda "*Hasta adam Osmanlı*"nın paylaşılmasının açıkça planları yapılmaya başlandı. Niyet bu olunca, kendisi de aslında bir Balkan devleti olmasına rağmen, Osmanlı'da Avrupa ve özellikle Balkanlar'da tutunma endişesi başladı. Dolayısıyla 19.yy. başlarından itibaren Osmanlı'nın Batı ile olan ilişkileri ve mücâdelelerin temelinde bu endişe yer alıyordu. 19.yy. başından itibaren başlayan bu sürecin ilk önemli kilometre taşını 93 Harbi olarak zihinlere yerleşen 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı oluşturdu. Bilindiği üzere bu savaş, hem Balkanlar hem de Kafkaslar'da dengeleri Türkler aleyhine alt üst etti. Bu dengede çok önemli bir faktör olan nüfus durumunda göçlerle, taşlar yerinden oynadı ve akabinde hatta günümüze kadar uzanacak siyasî ve sosyal problemler ortaya çıktı.

Balkan Savaşı ise, sözkonusu sürecin ikinci önemli kilometre taşını oluşturdu. Öyle ki, bu savaş, Osmanlı'nın Balkanlar'da varolma veya yokolmasını belirleyecek bir sonucu beraberinde getirecekti; nitekim de öyle oldu. Balkan Savaşı sonrasında artık Osmanlı Devleti coğrafi olarak bir Balkan devleti olma özelliğini kaybetti. Balkanlar'ın büyük bir bölümü elden çıktı. Türk tarihinde bir benzerine pek rastlanmayan hezimetler yaşandı.

Dünya ise bu yıllarda, patlak verecek yeni bir savaşın sancılarını yaşıyordu. Bir dünya savaşının eşiğine gelindiği sıralarda Osmanlı'nın kendisini savaşın dışında bırakabilmesi oldukça zordu ve belki de imkânsızdı. Böylece Osmanlı Balkanlar'daki varlığını kaybetmenin yanısıra Anadolu'daki varlığının da tartışmaya açılacağı çok ciddî bir sürece itildi. Bilindiği üzere, Mondros Mütârekesi ile de Osmanlı Devleti kağıt üstünde var olan, ama fiilen "devlet" kavramını ortadan kaldıran bir sonuçla karşılaştı. İşte bu noktada, Atatürk'ün "*müstevliler*" dediği emperyalistlerin Anadolu'da Türk hakimiyetini kırmakla sonuçlanacak "*şark meselesi*"ni tam gerçekleştirdik dedikleri sırada, Türk milleti Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde yeniden dirilişin destanını yazdı. Bu destanın adı "**Millî Mücâdele**" idi. Ve bu destan, artık ömrünü tamamlamış bir çınardan yeni ve güçlü bir filizin doğmasıyla sonuçlandı.

İşte, bazılarının "10 yıl savaş" dedikleri Balkan Savaşları'ndan Millî Mücâdele'ye kadar olan süreç, Türk tarihi içinde bir milletin varolma mücâdelesinden başka bir şey değil idi. Cumhuriyet'e giden yolda, Balkan Savaşları'ndan itibaren olan gelişmelerin ve özellikle Türk İstiklâl Savaşı veya daha geniş anlamıyla Millî Mücâdele'nin bütün boyutlarıyla ilmin ışığında bilinmesi incelenmesi zarureti vardır. Bu zaruret, hâl ve gelecekle de yakından ilgilidir. Bütün boyutlarıyla dedik; çünkü, Türkiye'deki tarih anlayışı yakın zamânâ kadar daha ziyâde olayları askerî ve siyasî yönleriyle, bir vakanüvis anlayışı içinde ele almak şeklinde yaygınlık kazanmış idi. Halbuki, geçmişteki olaylar, kendini etkileyen diğer faktörler ve özellikle sosyal ve ekonomik boyutlarıyla, geçmişin hikayesinden ziyâde problematikçi bir anlayışla ele alınabilirse daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabileceği gerçeği ortadadır. Gerçi, sosyal tarih anlayışı son yıllarda gelişme kaydetmiş olmakla birlikte henüz istenilen düzeye ulaştığı söylenemez.

Yukarıdan beri Türk tarihi içinde önemine işaret ettiğimiz tarih diliminin ise, sosyal tarih anlayışı içinde henüz ele alınmamış pek çok problemi

vardır. Sözkonusu süreçte, asırlar boyu bir fonksiyon icra edegelmiş bellibaşlı kurumların durumu ne idi? Şüphesiz burada; askerlikten ekonomiye, eğitimden tasavvufa varıncaya kadar pekçok alandaki kurumlardan sözetmek mümkündür. Ancak biz burada Balkan Savaşları'ndan Millî Mücâdele'ye uzanan Türk tarihinin fevkalâde kritik bir çizgisinde Türk sûfîliğinin durumunu merak ediyoruz. Acaba, 1071 ile başlayan Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde kendilerine önemli roller atfedilen, Fuad Köprülü'nün de "*alperen*" olarak tanımladığı sûfî zümrelerin, artık Osmanlı kurumlarının da bir yozlaşma süreci yaşadığı bahsimize konu savaş yıllarındaki konumu, durumu, tutum ve davranışları ne idi?

Tabii ki, sûfî zümreler dendiğinde, şimdiye kadar bunlar üzerinde yapılan pek çok çalışmalar olduğunu biliyoruz. Merhum Fuad Köprülü ile başlayıp merhum Abdülbaki Gölpınarlı ile çok verimli bir şekilde devam eden ve yerli yabancı bilim insanları ve araştırıcıların katkılarıyla bugüne erişen Türk sûfîliği ve kurumları tarihi araştırmalarının monografik temelde oldukça ileri bir safhaya geldiğine şüphe yoktur. Ancak, Türk sûfîliği üzerinde ciddî mesâîleri bulunan A. Yaşar Ocak'ın da haklı olarak tespit ettikleri üzere, bu alanın günümüz itibarıyla artık çoktan bir *tarikatlar tarihi* yahut *şeyh biyografileri* kılığından çıkarak problematikçi (sorunsalcı) ve sentetik bir nitelik kazanmış olması gerekirken, maalesef bunu söyleyebilmek zordur. Türk sûfîliğinin çeşitli mektepleriyle birlikte teorik ve doktrinal cephesini, teşkilat ve kurumlaşmasını, sosyo-ekonomik yapılanmasını, merkezî iktidar çevreleriyle ilişkilerini vb. cephelerini ortaya koyan çalışmalar henüz yeterli sayıya ve düzeye ulaşmamıştır[1]. Bu endişelerden hareketle, Türk sûfîliğinin önemli kurumlarından yalnızca Mevlevîhanelerin[2], şimdiye

1 Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII- XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir bakış", *II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevihaneler Kongresi, Tebliğler, S.Ü.Türkiyat Araştırmaları Dergisi Özel sayı*, Mayıs 1996, sayı:2, (Konya 1996), s.17.

2 Burada, sufî zümreler içinde Mevlevihanelerin ele alınmasının belki en başta gelen sebebi, şu andaki mevcut bilgilerimiz çerçevesinde bu kurum ile ilgili yazışma, bilgi ve belgelerin diğerlerine oranla günümüze daha fazla ulaşmış oluşudur. Bu durum, Abdülbaki Gölpınarlı'nın dediği gibi, XVII. Yüzyıldan itibaren adeta bir devlet kurumu olan Mevlevihanelerin (Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ 'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1953, s.248) diğer sûfî zümrelere göre, zannediyoruz daha elit, disipliner ve bürokratik yapıya sahip olmasıyla ilgili olduğu gibi, 1925'te tekke ve zaviyelerin kapanmasını takiben merkez durumunda olan Konya Mevlevihanesi'nin müzeye dönüştürülmesiyle de alakalıdır. Değilse, diğer sûfî zümrelerin de sözkonusu savaş dönemlerindeki durumları bilimsel bir mantıkla ele alınmalıdır. Meselâ, Harp Mecmuası'nda Bektaşilerin Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesine bir gönüllü birlikle katıldığına dair ve diğer bazı zümrelerin bazı cephelerdeki faaliyetlerini gösteren fotoğraflar vardır.

kadar üzerinde pek durulmayan Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücâdele'deki durumlarını objektif olarak belgelerin bize sunduğu imkânlar çerçevesinde ele almak istiyoruz. Burada, bir taraftan Mevlevî organizasyonlarının yakın Türk tarihindeki henüz pek bilinmeyen bazı faâliyetlerini gün ışığına çıkarırken bir taraftan da 10 yıllık savaşın, arşivlerin tozlu rafları arasında kalmış bilinmeyen bazı yönlerini ortaya çıkarmış olacağız. Araştırmamızın amacı ve önemi de buradadır.

II- ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Esas itibarıyla dönemin kaynaklarına dayanan bu çalışmamızda, konuyla ilgili olabilecek mevcut çalışmalar da baştan sona gözden geçirilmiştir. Araştırmamızın temel kaynaklarını; 1- Arşiv Belgeleri, 2- Hatıralar, 3- Süreli Yayınlar olarak sınıflandırabiliriz.

1- Arşiv Belgeleri:

Araştırma konumuzla ilgili olabilecek Türkiye'deki mevcut arşivlerden; a- Mevlânâ Müzesi Arşivi, b- S.Ü. Mevlânâ Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi c- Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd (ATASE) Arşivi, d- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, e- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, baştan sona taranmıştır. Şimdi araştırma konumuzla ilgili olarak sözkonusu arşivler ve buralarda bulunan belgeler üzerine bazı değerlendirmeler yapmak istiyoruz.

a- Mevlânâ Müzesi Arşivi:

Şüphesiz mevlevîhaneler üzerine yapılacak bir araştırmada ilk akla gelmesi gereken kaynak, Mevlânâ Müzesi Arşividir. Bu arşivi tanıtıcı çalışma, ilk önce Mevlevîlik üzerine ciddî mesaîleri bulunan Abdülbaki Gölpınarlı tarafından yapılmıştır. Gölpınarlı 1956'da yayınlanan "Konya'da Mevlânâ Dergâhının Arşivi" adlı makalesiyle[3], sözkonusu arşivi araştırmacılara tanıtmakda öncülük etmiştir. Bu makalede arşivde bulunan 108 zarf[4] içindeki belgeler ana hatlarıyla tanıtılmıştır. Yıllar sonra, Nejat Göyünç, Gölpınarlı'nın bu tanıtımını biraz daha zenginleştirdi. Göyünç Hoca, "Mevlânâ Müzesi

3 Abdülbaki Gölpınarlı "Konya'da Mevlânâ Dergâhının Arşivi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Ekim 1955- Temmuz 1956, No:1-4, s.156- 178.

4 Sonraki yıllarda zarf sayısı artmıştır.

Arşivi" adlı tanıtıcı makalesinde[5] Gölpınarlı'nın bu konudaki çalışmalarını değerlendirdikten sonra, hem Mevlevihaneye hem de Konya tarihine ışık tutabilecek bu arşivde bulunan belge türlerini ana hatlarıyla tasnif edip, içlerinden seçtiği bazı belgelerin tahlilini yapmaktadır. Sözkonusu arşivi tanıtma yönünde Mehmet Önder'in de mesâîlerinin bulunduğunu biliyoruz.

Mevlânâ Müzesi Arşivi'ni tanıtıcı yöndeki bu mesâîler şüphesiz sonra yapılacak çalışmalar için fevkalâde kıymetli olmakla birlikte, tanıtımda yeterli olduğu söylenemez. Çünkü, Gölpınarlı'nın ana hatlarıyla tanıttığı zarfların içinde tanıtımda bahsedilen belgelerin dışında farklı nitelikli belgeler de bulunmaktadır. Meselâ, Gölpınarlı 70 numaralı zarftan "Çankırı Mevlevîhanesi'nin arazi, aşar, icar meselelerine ait resmî muamelat evrakı" şeklinde bahsetmesine rağmen, zarf baştan sona dikkatli bir şekilde incelendiğinde Çankırı Mevlevîhanesi'nin Balkan Harbi için maddî manevî yardımlarıyla alâkalı pekçok yazışmanın olduğu görülür. Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Her biri numaralandırılmış zarflar içindeki belgelere fihrist numarası verilmediği için (bunların bir kısmı sonradan numaralandırılmıştır) her zarfın mahiyetinden ancak genel hatlarıyla bahsedilmiştir. Zarfların içindeki belgeler tek tek incelendiğinde tanıtılandan daha zengin ve farklı konu ve materyallerle karşılaşmak mümkündür.

Öteyandan, Gölpınarlı'nın tanıtımında, bazı belgelerin okunuşunda dikkatten kaçan hususlar olduğu da görülmüştür. Meselâ, BMM Reisi Mustafa Kemal imzasıyla, "Bir an evvel teşrif buyurmaları Heyet-i Umumiye kararı ile reca olunur" tarzındaki Çelebi Efendi Hazretleri'ne gönderilen telgrafın tarihi 15 Ağustos 1334 olarak belirtilmiştir[6]. Halbuki sözkonusu telgraf 28 Haziran 336 tarihli telgrafa cevaben çekilmiş olup, 5 Temmuz 336 tarihini taşımaktadır[7].

Bizim araştırma konumuzu ilgilendiren yönüyle Mevlânâ Müzesi Arşivi'nin, diğer arşivlerde rastlanılmayacak şekilde çok zengin materyale sahip olduğu görülmüştür. Özellikle Balkan Savaşı sırasında mevlevîhanelerin faâliyetlerine dair bilgiler, bu arşivde daha yoğundur. 51, 53, 60, 63, 64, 70,

---

5 Nejat Göyünç, "Mevlânâ Müzesi Arşivi", *2. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler) 3-5 Mayıs 1986,* Konya 1987, s.101- 109.

6 Gölpınarlı, *a.g..m.*, s.178.

7 MMA, Zarf no: 108, Belge no:3

84, 89, 90, 96, 97, numaralı zarflarda Anadolu'daki ve Anadolu dışındaki mevlevîhanelerin Balkan Savaşı'yla ilgili lojistik faâliyetleri, sağlık hizmetleri, yardım toplama kampanyaları ve manevî destek faâliyetleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Bu zarflardaki belgelerin ispirto ile çoğaltılmış olanları ve mükerrer nüshalarına da rastlamak mümkündür. İntinsah edenin yanılabileceğini de dikkate alarak belgenin asıl nüshasını dikkate almanın doğru olacağı aşikârdır.

Mevlevîhanelerin I. Dünya Savaşı ve Millî Mücâdele sırasındaki tutum ve davranışlarıyla ilgili bu arşivdeki materyaller, Balkan Savaşı dönemindekilere göre çok daha azdır. 107 ve 149 numaralı zarflarda I. Dünya Savaşı'yla alâkalı belgeler bulunurken, Millî Mücâdele dönemine ait yazışmalar 106, 107, 108 ve 219 numaralı zarflarda toplanmıştır. Bu zarflarda bazı çalışmalarda da yayınlanmış bulunan Abdülhalim Çelebi'nin Mustafa Kemal Paşa ile yazışmaları ve o dönemi aydınlatan fotoğraflar mevcuttur.

Araştırmamızda oldukça istifade ettiğimiz Mevlânâ Müzesi Arşivi belgelerinden çok önemli gördüğümüz bazılarının fotokopilerini araştırmamızın sonunda Ekler kısmında vermeyi uygun gördük.

b- S.Ü. Mevlânâ Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi:

Mevlevîlik çalışmalarında, yeni teşekkül etmesi sebebiyle henüz pek tanınmayan ama Post-nişîn Veled Çelebi ve yakın dönem Çelebi ailesine ait pekçok yazışma, notlar, fotoğrafları içeren bir kıymetli arşiv de S.Ü. Mevlânâ Araştırmaları Merkezi bünyesinde bulunan Uzluk Arşividir.

Veled Çelebi'nin (İzbudak) vefatından sonra onun çalışmaları, resmi ve özel evrakı kızı Devlet İzbudak tarafından hayatı boyunca Çelebi'ye büyük bir saygı ile bağlı bulunan Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk'a (1902- 1974) verilmiş, Feridun Nafiz Bey'in vefatından sonra Onun binlerce eserden oluşan kütüphanesi ve sözkonusu vesikalar bir müddet Konya İl Halk kütüphanesinde kalmışsa da bilahare Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezine bağışlanmıştır. Merkez elemanlarının özverili çalışmalarıyla Uzluk Arşivi oluşturulmuştur[8]. Daha sonra aynı Üniversitede Mevlânâ Araştırmaları

8 Uzluk Arşivi'nin oluşturulmasıyla ilgili yapılan çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Yakup Şafak, "S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi'nde Bulunan Veled Çelebi'ye Yazılmış Bazı Mektuplar", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:9, Konya 2001.

Merkezi (SÜMAM) kurulunca, sözkonusu arşiv bu Merkeze devredilmiştir[9].

Henüz tasnif çalışmalarının tamamen bitmediği bu arşivde araştırma konumuzla ilgili mevcut literatürde rastlanılmayan çok kıymetli dökümanlara ulaşılmıştır. Veled Çelebiye Ait Yazışmalar adlı dosyada "Mücahidîn-i Mevlevîye Alayı" ile ilgili önemli belgeler tespit ettik. Ayrıca -biraz ileride "Hatıralar" bahsinde ayrıntılı olarak değerlendirdiğimiz- Alay komutanı olarak Veled Çelebi'nin Filistin Cephesi'nde tuttuğu günlük (Birinci Cep Mecmuası) ile Matbahnişîn Edirneli Kadri Dede'nin el yazması hatıralarında Mevlevîlerin I. Dünya Savaşı'ndaki rollerine ve sözkonusu gönüllü Mevlevî Alayı'nın faâliyetlerine ışık tutan bilgilere ulaştık. Yine bu arşivde araştırma konumuzu aydınlatan fotoğraflar da bulunmaktadır. Bazı belgelerin fotokopilerini Ekler'de vermeyi uygun bulduk.

c- Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd (ATASE) Başkanlığı Arşivi:

Balkan Savaşları'ndan İstiklâl Savaşına kadar askerî ve siyasî gelişmeler hakkında muhakkak mürâcaat edilmesi gereken önemli arşivlerimiz arasında bulunan ATASE Arşivinde, Mevlevîhanelerin I. Dünya Savaşı askerî olaylar içindeki rollerine dair önemli kayıtlar bulmak mümkündür. Balkan Savaşları ve İstiklâl Savaşı sırasındaki faâliyetlerine dair belgelere rastlanmamış olmakla beraber Klasör: 1993, Dosya: 419; Klasör:1729, Dosya: 83 ve Klasör::56, Dosya: 222'deki çok sayıdaki belgeden Mevlevî Alayı'nın oluşturulması, lojistik ihtiyaçlarının temini ve cephedeki faâliyetleriyle ilgili olarak Veled Çelebi ile askerî makamlar ve askerî makamlarla mülkî makamlar arasında gelişmeleri takip etmek mümkün olmuştur.

Bütün bunların ötesinde Klasör:5596, Dosya:H-1, H-3, H-4'te kayıtlı bulunan 2. Ordu emrinde Şam Cephesindeki Gönüllü Mevlevî Alayı'nın 2. Tabur Komutanlığı'na ait 3 defter halindeki el yazması Harp Cerideleri, 16 Ağustos 1333'den 30 Haziran 1334 tarihine kadar Gönüllü Mevlevî Alayı'nın (2. Tabur) günlük cephe faâliyetlerini gözler önüne sermektedir. Alay, 2 taburdan oluşuyordu. Ancak araştırmalarımıza rağmen diğer tabur yani 1. Tabur'a ait Harp Cerideleri'ne ulaşılamamıştır. Belki de I. Tabur'un

9 Bizim belgeler üzerinde çalıştığımız dönemde, sözkonusu Uzluk Arşivi, Selçuklu Araştırmaları Merkezi bünyesinde idi.

Harp Ceridesi tutulmamış idi. Nitekim 2. Tabur komutanı Mehmed Emin ilk ceridenin başlangıç sayfasında; "Mevlevî Alayı'nın 2. Taburunun tarih-i teşkilinden taburda vüruduma kadar Harb Ceridesi tutulmamıştır. Taburun kumandasını deruhde ettiğim 16. 08. 1333 tarihinden itibaren Harp Ceridesi tanzim edildi" ifadesini kullanmaktadır.

Bu çalışmamızın ilgili bölümünde sıkça mürâcaat ettiğimiz sözkonusu kaynağın yani harp ceridelerinin askerî tarih araştırmalarında neyi ifade ettiğini anlayabilmek için hakkında kısaca bilgi vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

Subaylar tarafından tutulması esas olarak kabul edilen harp ceridelerinden amaç, askerî tarihin yazılmasında komutanlar ile birliklerin ve savaşa etki yapan kuruluş ve kurumların yetenek ve faâliyetleri karşısında doğru hükümler verilebilmesi için elde sağlam bir ana kaynak bulundurmak; savaş alanında yapılan bütün hareketlerde zafer veya başarısızlıkların sebeplerini anlayabilmek ve bu konuda yeni yeni usuller ve kurallar çıkarılmasına hizmet etmekti. Yakın tarihimize kadar pek görülmeyen harp ceridesi tutma geleneği, yayınlanan emir ve talimatlara göre Balkan Savaşı'nda önem kazanmış ve harp ceridelerinin tutulmasına 1 Ekim 1912'de başlanmıştı. Ama buna rağmen Balkan Savaşı'nda pek az birlik düzenli bir şekilde bu cerideleri tutmaya başlamıştı. Balkan Savaşı'ndan sonra Birinci Dünya Savaşı'nda harp ceridelerinin eksiksiz olarak tutulması istenmiş ve bu amaçla öğretici, aydınlatıcı emir ve talimnameler yayınlanmıştı. Bu talimnameler çerçevesinde harp ceridelerinin tutulmasına 3 Ağustos 1914'te başlanmış ve Mondros Mütârekesi'ne kadar devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın harp ceridelerinde; muharebelere katılan birliklerin, konuş, kuruluş, kuvve, subay durumu, genel kayıp ve iaşe durumlarıyla önemli muharebe raporlarına yer verilmişti.

Her harp ceridesinin bir seferin bitimine kadar, birbirine bağlı olarak tutulması ve birbiri ardınca sayı alması kuraldı. Harp cerideleri bellibaşlı harekât dönemlerinin bitiminde ve bu gibi dönemler olmadığı halde Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayları sonlarında kapatılırdı. Her ceridenin hangi tarihte ve nerede kapatıldığı aşağısına yazılarak komutan tarafından imza edilirdi. Kapatılan harp cerideleri ile bunlara bağlı belgelerin gizli olarak doğruca Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Harp Tarihi Şube veya Encümenine (ATASE Bşk.lığı) gönderilmesi ana kuraldı. Harp cerideleri Balkan

Savaşı'na nazaran Birinci Dünya Savaşı ile İstiklâl Savaşı'nda oldukça iyi tutulmuş ve bunlar ATASE Başkanlığı Arşivine gönderilmiş, ancak Filistin Cephesi'nde savaşan birliklerin harp cerideleri çoğunlukla elden çıkmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda tutulan ve ATASE'ye intikal eden harp cerideleri nin en mükemmelleri Çanakkale, Irak ve Şark (Kafkas) Cephelerine ait olanlar idi[10].

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, elimizdeki Mevlevî Alayı 2. Taburu'na ait harp cerideleri, sözkonusu gönüllü birliğin cephedeki faâliyetlerini anlama bakımından fevkalâde kıymetli bir kaynak mertebesindedir.

d- Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

Araştırma konumuzla ilgili olarak bu arşivde; daha çok Cihad-ı Ekber karşısında mevlevîhanelerin tutumları, Gönüllü Mevlevî Alayı'nın tertibi, finansmanı ve faâliyetleri konularında Vilayetler ve ilgili Nezâretler arasında yazışmalara rastlanmıştır. Bu tür belgeler, Dâhiliye Nezâreti Siyasî Kısım (DH- SYS), Dâhiliye Kalem-i Mahsus Müdiriyeti (DH.KMS) tasniflerinde toplanmış bulunmaktadır. Yine aynı tasniflerle, Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi (DH. EUM. AYŞ), Meclis-i Vükela Mazbataları (MV) ve Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdiriyeti tasniflerinde, Bazı Mevlevî şeyhleriyle ilgili kişisel bilgiler, ve siyasî faâliyetlerine dair jurnaller, işgaller ve Millî Mücâdele sırasında bazı mevlevîhanelerin tutumlarına yönelik az da olsa bazı kayıtlar bulunmaktadır. Bu arşivden temin edilen bazı önemli belgelerin fotokopileri EK'te verilmiştir.

e- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Sözkonusu arşivde, Mütareke dönemi, Millî Mücadele ve BMM'nin açılmasından sonraki gelişmelerde Mevlevîhaneleri ilgilendiren dökümanlar bulunmaktadır. Araştırmamızı ilgilendiren belgeler daha ziyâde, Bakanlar Kurulu Kararları (030.18.01) tasnifinde toplanmış bulunmaktadır. Bu tasniflerde, diğer arşivlerde rastlamadığımız Millî Mücadele'ye zarar verici faaliyetler ve buna karşı alınan tedbirler konusunda da önemli yazışmalara rastladık. Bu belgelerin bazılarının fotokopilerini araştırmamızda ek olarak vermeyi uygun bulduk.

---

10 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi 3.Cilt, 6. Kısım (1908- 1920),* Genelkurmay ATASE Yay., Ankara 1996, s.194- 196.

f- Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Köşkü bünyesinde bulunan bu arşivde, ilgi alanımıza giren konular tarandığında daha ziyâde Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin teşkilat yapısı, üyeleriyle ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Dolayısıyla, Mevlevî organizasyonlarının millî teşkilatlanmalarda yer alıp almadıklarını bu belgelerden takip etmek mümkündür. 1980'li yılların başlarında sözkonusu arşivde başka bir araştırma konusu üzerinde çalışırken bazı Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin kurucu üyelerini içeren belgelerde, meselâ Isparta Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerini gösteren belgede(A:III-3, D:14, Fh:61-2), Mevlevî Şeyhi Ali Dede'nin de ismine rastlanmıştır. Ancak, adı geçen arşiv uzun yıllardır okuyucuya kapalı olduğu için, bu araştırmamız sırasında sözkonusu arşivde maalesef yeniden çalışma imkânı bulunamamıştır. Fakat öyle zannediyoruz ki, bu arşiv araştırmacılara açıldığında Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kuva-yı Milliye ile ilgili belgeler tarandığında Mevlevîhaneleri de ilgilendiren kayıtlara, bilgilere rastlanmış olacaktır.

2- Hatıralar

Araştırmamızın temel kaynağını oluşturan arşiv vesikalarından sonra, en fazla mürâcaat ettiğimiz dökümanlar, hatıralar olmuştur. Özellikle, araştırma konumuz çerçevesinde gelişen hadiselerde bizzat adı geçenler ve olayların içinde bulunanların hatıraları notları, araştırmamıza önemli ölçüde ışık tutmuştur. Sözkonusu hatıralar arasında yayınlanmış olanlar çoğunlukta olduğu gibi, yayınlanmamış ve ilk kez burada değerlendirdiğimiz ve tanıtımını yapacağımız yazma nüsha hatıralar da bulunmaktadır. Şimdi önce, araştırmamızda faydalandığımız yayınlanmamış hatıraları tanıtıp, daha sonra yayınlanmış olanlardan bahsetmek istiyoruz.

a- Yayınlanmamış Hatıralar

Mevlevî organizasyonunda uzun süre liderlik yapmış olan Veled Çelebi'nin aşağıda bahsedeceğimiz yayınlanmış Hatıralarının dışında "**Birinci Cep Mecmuası**" adlı yayınlanmamış notları bulunmaktadır. S.Ü. Mevlânâ Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivinde "Y105" numara ile kayıtlı bulunan notlar, 315 sayfalık bir defterden ibaret olup defterin başında "*Birinci Cep Mecmuası, Tertîp Eden Mehmed Bahaeddin Veled Çelebi*" yazısı bulunmaktadır. Bu defterin çoğu yerinde tek numaralı sayfalar boş bırakılmıştır.

Veled Çelebi'nin Post-nişînliği sırasında ve daha sonra zaman zaman kayıtlar yaptığı ve daha ziyâde diğer Mevlevîhane şeyhleri ile olan ilişkilere ve verdiği hilafetnamelere, tasavvufî ve edebî konulara ağırlık verdiği bu notlarında, Gönüllü Mevlevî Alayı Komutanı olarak Şam'da bulunduğu sıralardaki hatıraları bizim için önemli bilgiler olmuştur. Gerçi, Filistin Cephesi'yle daha doğrusu bizim araştırma konumuzla ilgili kayıtlar bütün defter içinde birkaç sayfadan ibaret olsa da araştırmamız için bütünleyici olmuştur. Çünkü, sözkonusu bilgiler Veled Çelebi'nin yıllar sonra kaleme alınan "Hatıralarım" (İstanbul 1946) adlı eserinde de bulunmayan bilgilerdir. Cephe ile ilgili bilgilerin yanısıra defterde bulunan ve başka yerde yayınlandığına rastlamadığımız Gazi Mustafa Kemal'e yazdığı şiirler de, araştırmamızın ilgi alanında bulunan ve bizim için Atatürk- Veled Çelebi ilişkisini anlama bakımından oldukça değerli kayıtlar olmuştur. Bunun ötesinde, sözkonusu "Birinci Cep Mecmuası" nın, tasavvuf, Mevlevîlik tarihi, ve edebiyat alanında çalışacaklara yönelik daha geniş bilgiler sunduğunu söyleyebiliriz. Bütün bunlara ilave olarak, defterin değişik yerlerinde bazı ansiklopedik bilgiler ile (meselâ, s.200'de Mücahid, Gazi, Alpgazi kavramları açıklanıyor) kendisiyle ilgili bazı resmi yazışmaların örneklerine de (meselâ, s.202'de Şeyhülislam Hayri tarafından kendisine gönderilen 11 Kanun-i evvel 330 tarihli bir resmi yazı örneği) rastlamak mümkündür.

Veled Çelebi hakkında mesaîleri bulunan Prof.Dr. Metin Akar, *Veled Çelebi İzbudak* (Ankara, 1999) adlı eserinde, Çelebi'nin eserleri arasında "Birinci Cep Mecmuası"ndan hiç bahsetmemektedir. Ancak, "Not Defterleri, Mecmualar" başlığı altında Feridun Nafiz Uzluk'tan naklen; "Bunların 10 defterden ibaret olduğunu, tamamının şahsî kitaplığında bulunduğunu Feridun Nafiz Uzluk söylüyor ve ilave olarak 'eğer bunlar vaktiyle yayın alanına çıkarılabilseydi memleket irfanına büyük hizmetlerde bulunmuş olurdu' diyor"[11] ifadelerini kullanmaktadır. Bizim Uzluk Arşivi'nde tespit ettiğimiz, "Birinci Cep Mecmuası", herhalde, Feridun Nafiz Uzluk'un bahsettiği 10 defterden biri olmalı[12].

Araştırmamızın "Birinci Dünya Savaşı'nda Mevlevîhaneler" konusunda bize çok önemli bilgiler sunan bir diğer kaynak, "**Matbahnişîn Edirneli Kadrî Dede'nin Hatıraları**"dır. Bu hatırat da S.Ü. Mevlânâ Araştırmaları Merkezi

11 Metin Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, Türk Dil Kurumu yay., Ankara, 1999, s.115

12 "Birinci Cep Mecmuası"ndan bazı örnek sayfalar için bkz., EK: 38, 38a

İhtisas Kütüphanesinde bulunmaktadır. Süheyl Ünver'in Kadir Dede dediği ama kendisinin "Kadri" olarak imza koyduğu Hatıralar rik'a yazısıyla tutulmuş olup, 100 sayfalık bir defterden ibarettir. Notların sonunda, "*Nihaye-i Teşrin-i sâni 334, Matbahnişîn Edirneli Derviş Kadri*" kaydı bulunmaktadır.

Edirneli Kadri Dede, Mevlevî organizasyonu içinde önemli bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Süheyl Ünver'in de Mevlevîlikle ilgili çalışmalarında Kadri Dede'ye özel bir önem verdiğini biliyoruz. Hatta Ünver Hoca, bazı araştırmalarını ondan aldığı bilgilere dayandırdığını ifade etmektedir[13]. Bu yüzden Edirneli Kadri Dede'nin kayıtlarına , itibar edilmesi gereken bilgiler olarak bakmak lâzımdır. Metin içinde de görüleceği gibi, Kadri Dede'nin hatıralarında belirttiği bazı bilgilerin diğer arşiv vesikalarıyla da teyit edildiği görülmüştür.

Bizim burada konu edindiğimiz *Kadri Dede'nin Hatıraları*, bir taraftan günlük özelliğini taşırken bir taraftan da tasavvufî şiirler, bazı Mevlevî şeyhlerinin biyografileri ve bazı mevlevîhanelerin durumlarından bahseden bilgilerden müteşekkil bir defter özelliğindedir. Bizim araştırmamız için önemi, Kadri Dede'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda Gönüllü Mevlevî Alayı'na katılmış biri olarak, Alay'a katılışından, savaşın sonuna kadar yaşadıklarını gün gün kaydetmiş olmasıdır. Ayrıca, savaş döneminde, gerek cephede, gerekse cephe haricinde memleketinde vefat etmiş olan Mevlevî şeyhleri ile düşman tarafından işgal edilmiş olan mevlevîhaneler ve durumları hakkında verdiği bilgiler de araştırmamıza büyük ölçüde ışık tutmuştur. Mevlevîlik tarihiyle ilgili olduğu kadar, yakın dönemin sosyal, askerî ve iktisadî tarihi açısından da önemli gördüğümüz "*Matbahnişîn Edirneli Kadri Dede'nin Hatıraları*"nı yakında yayınlamayı düşünüyoruz.

Çalışmamızda kısmen yararlandığımız bir hatırat da **Gödeneli Abdullah Kemal'in Birinci Dünya Savaşı Hatıraları** olmuştur. 1897 doğumlu olan ve Birinci Dünya Savaşı'na Filistin cephesine ihtiyat subayı olarak katılan Abdullah Kemal'in cepheye hareketinden 1918 sonuna kadar yaşadıklarını anlatan bu hatırat tarafımdan 1992 yılında Yüksek Lisans tezi olarak

13 Kadri (Kadir) Dede'nin mütevazi Mevlevilik Arşivi'nin bulunduğundan bahseden Süheyl Ünver; "mamafih topladıklarından epiy faydalandık. Bilhassa Birinci Cihan Harbi Başında toplanan Mevlevi Taburu listesinden ve bölüklerin başı olan kendi Mevlevihaneleri şeyhlerini ondan öğrendik" demektedir (Süheyl Ünver, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihaneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlânâ Güldestesi*, Turizm Derneği, Konya 1964, s.39).

çalıştırılmış idi[14]. Bu Hatıratın, Şam'la ilgili yerlerinde Gönüllü Mevlevî Alayı ve Bölükleriyle ilgili notlar bulunmaktadır.

Belki tam anlamıyla Hatırat diyemeyeceğimiz, ama dönemi yaşamış olanlardan edinilen bilgilerin ağırlık kazandığı, araştırmamızda önemli ölçüde faydalandığımız bir diğer yayınlanmamış kaynak olarak **Süheyl Ünver'in 59 numaralı Defteri'**ni burada belirtmek istiyoruz. Süleymaniye Kütüphanesi'nde , "*Süheyl Ünver Defter no:59*" olarak kayıtlı bulunan bu defterden Mevlevî Alayı'nın, Mevlevîhane şeyhleri ve maiyyetleriyle birlikte tespitini yapmak mümkün olmuştur. Toplam 21 sayfa olan defterde, Edirne Mevlevîhanesiyle ilgili resimler de bulunmaktadır.

b- Yayınlanmış Hatıralar

Araştırmamızda mürâcaat ettiğimiz yayınlanmış hatıralar, daha ziyâde Birinci Dünya Savaşı sırasındaki gelişmelere ışık tutmaktadırlar. Sözkonusu kaynakları, yayınlanmış oldukları için, haklarında ayrıntılı bilgi vermeyip ancak, ana hatlarıyla tanıtmakla yetineceğiz.

Araştırmamızda, Veled Çelebi İzbudak, **Hatıralarım** (Türkiye yayınevi, İstanbul 1946), Cemal Paşa Bayriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı, **Hatıralar** (Tamamlayan ve düzenleyen: Behçet Cemal, Çağdaş yay., İstanbul 1977), Ali Fuad Erden, **Birinci Dünya Harbinde Suriye Hatıraları** (İş Bankası Kültür yay., İstanbul 2003), Şükrü Mehmed Nedim, **Filistin Savaşı 1914- 1918** (Çeviren Abdullah Es, ATASE yay., Ankara 1995, İbrahim Hakkı, **Tuhfetü'r-Reşad fî Fezâili'l-Cihad** (11 sayfa), adlı hatıralardan faydalanılmıştır.

Veled Çelebi'nin Hatıraları, 1940'lı yıllarda Çelebi'nin Enver Behnan Şapolyo'ya anlattıklarıdır. 1946 yılında yayınlanmadan önce hatıra sahibi bu notları tekrar okumuştur.

Cemal Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nda 4. Ordu Komutanı olarak Ortadoğu'da bulunmuş, dolayısıyla 4. Ordu emrine verilen Mevlevî Alayı ve Veled Çelebi hakkında kanaatlerini hatıralarına yazmıştır.

Aynı şekilde 4. Ordu Kurmay Başkanlığı yapan Ali Fuad (Erden)'in hatıralarında da Mevlevî organizasyonunu yakından ilgilendiren ama Cemal Paşa'nın kayıtlarında bulunmayan bilgilere rastlanmıştır.

---

14 Cihat Yıldırım, *Abdullah Kemal'in Hatıratına Göre 1914- 1918 Arası Osmanlı Devleti'nin Askerî, Siyasî ve Sosyal Durumuna Dair Bazı Düşünceler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992)

Erzincan Mevlevîhanesi Şeyhi Kemahlı İbrahim Hakkı'nın Cihad-ı mukaddes ilanı üzerine cepheye hareketini anlatan yukarıda adını verdiğimiz 11 sayfalık hatıratının basıldığı yer ve senesi üzerinde yoktur. Bizi bu risaleden haberdar eden sayın Ali Birinci'ye göre, harf şekline bakılırsa Şam veya Halep'te basılmış olabilir[15]. Bu notlar, Erzincan'dan Gönüllü Mevlevî Alayı'na katılanları takip etme açısından oldukça aydınlatıcı olmuştur.

Bütün bunların dışında Mevlevîhanelerin faaliyetlerine direk olarak ışık tutmayan ama dönemin diğer gelişmeleri hakkında bizi aydınlatan hatıra türü eserlerden de faydalanılmıştır. Bunlar Bibliyografya'da gösterilmiştir.

3- Süreli Yayınlar

Araştırma konumuzla ilgili olabilecek mevcut gazeteleri taradık. Ancak, mevlevîhanelerin araştırmamıza konu olan Balkan Savaşları'ndan Millî Mücadele'ye faaliyetlerinin, gazetelerde yeterince yer bulmadığını gördük. Bununla birlikte, Gönüllü Mevlevî Taburu'nun İstanbul'da toplanması ve cepheye hareketinin bazı gazetelere yansıdığını tespit ettik. Bunlardan **İkdam**'ın Kânun-i sâni 1330 ve **Sebilürreşad**'ın Şubat 1330 tarihli nüshalarında o günlerin gelişmelerini kısmen takip etmek mümkün olabilmiştir. Öteyandan cepheye gidecek sözkonusu Mevlevî gönüllülerin Konya'da toplanışı, buradaki faaliyetleri ve Cepheye uğurlanışı **Babalık** Gazetesi'nin Kânun-i sâni – Şubat 1330 tarihli nüshalarına oldukça ayrıntılı olarak yansıdığını gördük. Mevlevîhanelerin Millî Mücadele'deki faaliyetleriyle ilgili olarak da **İkdam** ve **Açıksöz** gazetelerinde bazı haberlere rastlanmıştır. **Cumhuriyet** Gazetesi'nin Haziran 1972 tarihli nüshalarında yayınlanan Kastamonu Müdâfaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti Sekreteri Saime Ayoğlu'nun hatıralarında da konumuzla ilgili bilgiler araştırmamızda değerlendirmeye alınmıştır.

4- Resmi Yayınlar

Araştırmamızda kaynak statüsünde Resmi yayın olarak sınıflandırabileceğimiz Harp Mecmuası ve TBMM Zabıt Cerideleri yeri geldiğinde değerlendirilmiştir. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Nezâretince (Genelkurmay Başkanlığı'nca) yayınlanan ve Birinci Dünya Savaşı'nda cephelerden

15 Ali Birinci, "Kemahlı Şeyh İbrahim Hakkı'nın Serencamı", *Türk Yurdu*, Ekim 1996, sayı:110, s.7.

fotoğraflarla birlikte haberler veren Harp Mecmuası'nda Mevlevî gönüllülerin Filistin cephesindeki faaliyetleriyle ilgili haberler ve özellikle resimler araştırmamızı bütünleyici özellikte olmuştur. TBMM Zabıt Ceridelerinde özellikle Gizli Celse Zabıtlarında Mevlevî organizasyonlarının Millî Mücadele'deki faaliyetleriyle ilgili bilgilere rastlanmıştır.

5- Diğer Yayınlar

Buraya kadar ana hatlarıyla tanıtmaya çalıştığımız kaynakların yanısıra, şüphesiz konuyla ilgili olabilecek, mevcut araştırmalar, kitaplar ve makaleler de gözden geçirilmiş olup, bunlar Bibliyografya'da gösterilmiştir.

III- MEVLEVÎLİĞİN MÜESSESELEŞMESİ VE MEVLEVÎHANE- MERKEZÎ YÖNETİM İLİŞKİLERİNE KISA BİR BAKIŞ

1071'den itibaren yeni bir kültür ve medeniyet çevresine kapılarını açan Anadolu, zaman içinde bu kültürün yani Türk kültürünün maddî ve manevî dinamikleriyle inşa edilmeye başlandı. Bu dinamikler içinde siyasî, askerî, iktisadî vs. kurumsallaşmalar olduğu gibi, sûfî organizasyonlar da oldukça etkili idi. Bu sûfî hareketler içinde 13. asırdan itibaren adından sıkça bahsettirmeye başlayanlar arasında Mevlevîliği özellikle belirtmek durumundayız.

İleride, kültürel, sosyal ve siyasî hayatta fevkalâde izler bırakacak olan ve Türk sûfîliği içinde meşhur ve önemli bir mevkie gelecek olan Mevlevîlik; bilindiği üzere, felsefesini ve tasavvufî düşüncelerini, büyük Türk düşünürü Mevlânâ Celalüddin-i Rumî'den alıyordu. Celaleddin-i Rumi, 1207 yılında Belh'te doğmuş, daha sonra Bağdat, Mekke ve Şam üzerinden Konya'ya gelerek buraya yerleşmiş ve vefatına kadar hayatını Anadolu'da sürdürmüştür.

Hayatı boyunca fikir ve düşünceleriyle toplumu aydınlatan Mevlânâ, bugün dahi Anadolu coğrafyasını aşan ve fikir ve düşünceleriyle dünyayı etkileyen bir evrensel değer durumundadır.

Mevlânâ'nın öğretileri, ancak ölümünden sonra Çelebi Hüsameddin ve özellikle oğlu Sultan Veled zamanında bünyeleşmeye başladı. Gölpınarlı'nın da belirttiği üzere Sultan Veled, Mevlevîlerce, Mevlevîliğin kurucusu olarak kabul edilmektedir[16]. Sultan Veled'den sonra oğlu Ulu Arif zamanında Mevlevîliğin Anadolu'da yayılmaya başladığı bilinmektedir. Ulu Arif Çelebi (öl: 1320) Mevlevîliği bir taraftan Moğol başşehri Sultaniye'ye kadar tanıtıp yaymaya çalışırken Selçuklu beylerinden de destek görmüştür.

Mevcut kaynaklar ve yaygın rivayetler, Mevlânâ'dan sonra kurumsallaşmaya başlayan Mevlevîliğin Osmanlılar'ın ilk kuruluş dönemlerinden itibaren hanedanla bir diyalog içinde bulunduğunu gösteriyor.

Yaygın bir rivayete göre; Osmanlı Devleti'nin kurucusu Sultan Osman, henüz 15 yaşlarında iken Mevlânâ Celaleddin-i Rumi'nin iltifatına mazhar olmuş idi. Bir gün Osman, babası Ertuğrul Gazi'nin bir mesajını Mevlânâ'ya

16 Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ 'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1953, s.29

getirmişti. Hz. Mevlânâ, genç Osman'ı kendi ikametgahına götürdü ve oğlu Veled Çelebi'ye Osman Bey'in başına uygun bir sikke getirmesini emretti ve getirilen sikkeyi dualarla Osman Bey'in başına giydirdi. İleride doğacak bir cihan devletinin ilk sultanı olacak olan Osman Bey'in günümüzde Bursa'da bulunan türbesindeki sandukanın üzerindeki sikkenin Mevlânâ Celaleddin-i Rumi'nin hediye etmiş olduğu sikke olduğu kabul edilmektedir[17].

Tarihi kaynaklarda doğrulanıp doğrulanmadığı bir tarafa, bu hadisenin, bu şekilde zihinlerde yerleşmesi bile, Mevlânâ'nın, Osmanlı Devleti'nin ilk kuruluşunda, Osman Gazi'ye bir moral kaynak ve ruhani istinatgah olarak değerlendirilmek istendiği anlamını ortaya çıkarmaktadır. Başka bir ifade ile Mevlevîlik, daha 14.yy. başlarında, tarikata merkeziyetçi bir nitelik veren Çelebilik makamının koruyucu şemsiyesi altında şekillenerek kendisini, siyasî kadroları dinî açıdan meşrulaştırma yetkisiyle donatmış bir toplumsal kurum kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır. 14.yy., kurumsallaşmasını tamamlaması açısından Mevlevîlik tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir.

Kuruluş döneminde başlayan bu ruhanî ilişki, daha sonra hanedanla akrabalık boyutuna taşınmıştır. Mevlevî kaynaklarına göre Germiyanoğlu Süleyman Şah, Sultan Veled'in kızı Mutahhara Hatun'la evlenmiş, bu evlilikten dünyaya gelen Devlet Hatun 1378 yılında Yıldırım Bayezid ile evlendirilmiş idi[18]. Ankara Savaşı'nda(1402) Yıldırım Bayezid'in yanında feci sonun bütün ızdıraplarını yaşamış olan fazilet ve feragat timsali Devlet Hatun, savaş sonrası kaostan devleti kurtaracak olan ve tarihlerimizde "Bâni-i Sâni-i Devlet-i Aliyye-i Osmanî" ünvanıyla bilinen Çelebi Sultan Mehmed'in annesi idi.

II.Bayezid devrinden itibaren Mevlevîler, Osmanlı sultanlarından ve devlet adamlarından büyük ilgi görmeye başladılar. Zaten sûfîliğe meyli olan II. Bayezid, Mevlânâ'ya saygısından dolayı Konya'daki türbede epeyce tamirat ve değişiklik yapılmasına yardım etti. Padişahın Konya'da bulunan

---

17 Nezahet Nurettin Ege, *Prens Sabahattin Hayatı ve İlmi Müdafaaları*, İstanbul 1977, s.491- 492. Sayın Ege 1977 baskılı kitabında bu bilgileri vermesine rağmen, 2006'da Bursa'da yerinde yaptığımız incelemede Osman Bey'in sandukasının üzerinde sözkonusu sikkeyi göremedik. 1979'da yapılan düzenleme sonunda bahse konu sikkenin müzeye kaldırıldığını tahmin ediyoruz. (Bize bu konuda yardımcı olan Bursa Müzesi uzmanlarından Emel Orhan Özkan'a teşekkür ediyorum)

18 Sakıp Dede, *Sefine-i Nefise-i Mevleviyan I*, Kahire 1283, s.524

Hüsrev Çelebi'ye (öl.1561) derin muhabbet duymasının, dönemin pek çok devlet ricalinin Mevlevîliğe intisap etmesine sebep olduğu bilinmektedir[19]. II.Bayezid'in bu yaklaşımı, O'nun yönetim anlayışının da bir gereği olarak algılanmalıdır. II.Bayezid döneminin kamu yönetimi anlayışı, mahalli güç odaklarına devletin kontrolü altında bulunmak kaydıyla kısmî faâliyet özgürlüğü tanımak ve böylece taşradaki denetimini bu aracı kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirmektir. Bu aracı kurumlar, Başta sûfî örgütlenmeler olmak üzere, ayanlar, eşraf vb.mahalli güçler idi[20].

Bu asırda Anadolu'da yaygın olan bir diğer sûfî akım da Bektaşilik idi. II. Bayezid ve ondan sonraki Osmanlı sultanları ve devlet adamları Bektaşilik ve Mevlevîliği denge halinde tutmaya çalıştılar. Nitekim, Yavuz Selim'in (1512- 1520) de Mevlânâ Dergâhı'na su getirip şadırvan yaptırdığı ve yeni vakıflarla zenginleştirdiğini biliyoruz. Bütün bunların Anadolu'da Safevi propagandasının en şiddetli devrini yaşadığı bir sırada olması, Osmanlı merkezi yönetiminin bu propagandaya karşı halk üzerinde büyük nüfuz ve etki sahibi bulunan bu iki büyük tarikatı kendi yanında tutabilmenin önemini hesaplamış olabileceğini düşündürüyor. Kaynaklar, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad, III. Mehmed ve I. Ahmed gibi Osmanlı Sultanlarının da Mevlevîliği epeyce gözettiklerini, buna karşılık Konya Çelebilerinin de Sultanlarla çok iyi geçindiklerini gösteriyor[21]. Bu konuda bir- iki örnek vermek isitiyoruz;

Kanuni, Bağdat seferi dönüşü Konya'da Mevlânâ türbesini ziyaret etmeyi ihmal etmedi. Burada türbedar Osman Dede ile görüşüp türbenin ihtiyaçlarını sordu. Türbeye şamdan ve buhurdan hediye etti[22]. Yine Kanuni zamanında, bugünkü semahane ve mescid yapıldı[23].

II. Selim de Mevlânâ'ya karşı büyük bir muhabbet taşıdığından, sırf Mevlânâ türbesini ziyarete gelenlerin faydalanabilmesi için dergâhın yakınına büyük bir imaret yaptırdı[24]. Benzeri örnekleri artırmak mümkündür.

---

19 Halil İnalcık, *The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600,* London 1973, s.201; İsmet Kayaoğlu, "Sultan – Mevlevi İlişkilerine Genel Bir Bakış", *X. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğler I*, Konya 2002, s.38.

20 Ekrem Işın, "Modernleşme Çağında Mevlevilik: Siyaset, İdeoloji ve Örgütlenme", *X. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğler I*, Konya 2002, s.230- 231.

21 A.Yaşar Ocak, "Türk Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII- XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevihaneler Kongresi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Mayıs 1996, sayı:2, s.21.

22 Sakıb Dede, a.g.e., s.149-156

23 İsmet Kayaoğlu, *a.g..m*., s.39

24 İ. Ateş, "Hz. Mevlânâ Dergahı İle İlgili Vakıf ve Vakfiyeler", *IX. Vakıf Haftası*, Ankara 1992, s.32.

Şimdi 17.yy. başlarına kadar olan gelişmelerin kısa bir analizini yapacak olursak; Sultan'ın Mevlevîlere karşı genellikle himaye edici bir tutum içinde olduğunu görüyoruz. Şüphesiz bu görüntünün arkasında, merkezi yönetimin Mevlevîlerle olan ilişkilerinin, daha ziyâde "otoriteyi tesis etmede halk arasında nüfuz sahibi olan organizasyonları kontrol altında tutma düşüncesi"nin önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlayış çerçevesinde bazı ekonomik haklar ve vergi muafiyetleriyle merkezden yapılan düzenli nakdî yardımlar sayesinde Mevlevîlik, XVII.yy.dan itibaren adeta bir devlet kurumu haline gelmiş bulunuyordu.

IV.Murat'tan III. Selim'e kadar olan dönemde ise Mevlevî organizasyonlarının siyasî hayatta anılacak herhangi bir gelişmede olumlu veya olumsuz bir rolleri olmamıştır. Ancak, modernleşme sürecinin başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz III. Selim dönemiyle birlikte Mevlevîler, eskisine göre siyasî hadiselerde kendilerinden daha fazla bahsettirir oldular.

Daha Nizam-ı Cedid uygulamaları başladığında bazı Mevlevîler ile merkezi yönetim arasında ciddî sürtüşmelerin yaşandığını biliyoruz. III. Selim, fiilen Mevlevîliğe intisap etmiş bir padişah olmasına ve döneminin meşhur Mevlevî şahsîyeti Galip Dede'ye büyük bir sevgi beslemesine rağmen, Mevlevîlerden Nizam-ı Cedid'e umduğu desteği göremedi. Üstelik, Konya'da bulunan Post-nişîn El- Hac Mehmed Ferruh Çelebi Nizam-ı Cedid aleyhine bir tavır içine girmişti (1804). Bu muhalefetin temelinde, o zamânâ kadar Mevlevîhanenin "kazanılmış hakları"nın özellikle vakıf gelirlerinin Nizam-ı Cedid'le birlikte erozyona uğrayacağı endişesi yatıyordu[25].

Aslında ideolojik bir boyutu olmayan bu durum karşısında merkezi yönetim, müsamahakar davranmayı tercih etti. Ancak, bu tepki hareketine karşı, takip eden gelişmeler içinde özellikle Tanzimatla birlikte merkezî yönetim Mevlevî organizasyonu içinde modernleşme yanlısı bazı şeyh ailelerini Çelebilik makamına rağmen güçlendirme yoluna gitmeyi de ihmal etmeyecektir[26].

---

25 Aslında kişilik olarak reform düşüncesine açık olan ancak "kazanılmış haklar"ın kaybedilmemesi hususunda Nizam-ı Cedide karşı muhalefetin sembolü olarak kabul edilen Post-nişîn El-Hac Mehmed Ferruh Çelebi'nin bu davranışının ayrıntılı tahlili için bkz., Christoph K. Neumann, "19. Yüzyıla Girerken Konya Mevlevi Asitanesi ile Devlet Arasındaki İlişkiler", II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevihaneler Kongresi (Tebliğler), *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* sayı:2, Mayıs 1996, s.167- 169.

26 Ekrem Işın, "Modernleşme Çağında...", s.233

II. Mahmud'un da, mahalli otoritelerin (ayanların) ortaya çıkmaya başladığı bir dönemde Mevlevîhanenin manevî nüfuzundan faydalanmak düşüncesi ve Bektaşilik karşısında bir denge unsuru olarak, III. Selim gibi Mevlevîleri destekleyen bir uygulama içine girdiğini biliyoruz. Yeri gelmişken burada bir hadiseden bahsetmek istiyoruz;

"II. Mahmud Karlı, tipili bir havada, beraberinde şehzade Abdülmecid ve Abdülaziz bulunduğu halde Dergâha (Yenikapı Mevlevîhanesine) gelmiş. Şeyh Efendi (Osman Selahaddin Dede) eski güzel adetlere uyarak buhurdanlıklarla karşılamaya koştuğu sırada Sultan Mahmud'un ilk sözü:

'-Şeyh Efendi, bu havada bizi sizin gönlünüz çekti. (Şehzadeleri göstererek) Bunlar olsaydı gelemezlerdi.' Şeklinde dervişâne hitabı olmuştur.

Gel zaman git zaman Abdülmecid Han tahta çıkar. Karlı bir havada Yenikapı dergahına gelir. Şeyh Osman Efendi Padişahı karşıladıkları zaman Sultan Mecid, Şeyhe:

'-Nasıl Şeyh efendi, haniya peder, bunlar olsaydı gelemezdi demişti; nasıl gelebildik mi?" [27].

Bu olay, II. Mahmud'un Mevlevîlere bakışını gösterdiği kadar, Tanzimat döneminde de Merkezi yönetim- Mevlevîhane ilişkileri açısından herhalde bir anlam taşımalıdır.

Osman Selahaddin Dede, Osmanlı modernizasyonu içinde oldukça etkili olan hatta kendi kişiliğinde Mevlevîliği siyâsetin içine çekmiş ve Mevlevîhane – Merkezi yönetim ilişkileri açısından yeni bir döneme damgasını vurmuş bulunan bir şahsîyet idi. Zaten kendisi de reformcu kimliğiyle tanınan selefi Ebubekir Dede'nin oğlu idi. Tanzimat'ın güçlü siyasîleriyle çok yakın ilişkileri vardı. Bu ilişkiler yumağı Osman Selahaddin Dede'nin kişiliğinde Mevlevîliği doğrudan siyâsetin içine çekmiş, bunun üzerine nüfuzu iyice artan sözkonusu aile, fiilen Çelebilik makamının idari kararları üzerinde de etkili olmaya başlamıştır[28].

Osmanlı sınırları dahilindeki tasavvufi kurumları denetlemek üzere 1866'da kurulan Meclis-i Meşâyih'in başkanlığına 1868'de Osman

---

27 Mehmed Ziya, *Yenikapı Mevlevihanesi*, Tercüman 1001 Temel Eser, Hazırlayan:Yavuz Senemoğlu, İstanbul (Yay. Tarihi yok) s.183.

28 Osmanlı modernizasyonunda Yenikapı Mevlevihanesi'nin rolü, Ebubekir Dede ailesinin ve Osman Selahaddin Dede'nin reformcu yönleriyle ilgili ayrıntılı tahlil için bkz., Ekrem Işın, "Modernleşme Çağında...."

Selahaddin Dede'nin getirilmesi, Mevlevîhane- Merkezi yönetim ilişkileri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu düzenleme ile, halkın nabzını büyük çapta ellerinde tutan tekkelerin, devletin yönetimini ellerinde bulunduranlarla ortak hareket edilmesi yoluna gidilmiş bulunuluyordu. Bundan dolayıdır ki, takip eden siyasî gelişmelerde Mevlevîhane eskisine göre kendini daha aktif bir rolün içinde bulacaktır.

Nitekim, Tanzimat ve Islahat teşebbüslerinde olumsuz tutumlarına rastlanmayan ve Bektaşiliğe karşı merkezi yönetimce tutulan Mevlevîliğin, V. Murad'ın hallinde ve Abdülhamid'in tahta geçirilmesinde oldukça etkin olduğunu görüyoruz.

II. Abdülhamid'in tahta geçirilme töreninde bulunan Yenikapı Şeyhi Osman Selahaddin Dede, Padişahın derin minnetini kazanmıştı. V.Murad'ın halline dair verilen fetva saraya gelmemiş Şeyhülislam telaşa düşmüş, bu sırada Osman Selahaddin Dede 'icma-ı ümmet yani Müslümanları temsil eden söz ve rey sahibi büyüklerin ittifakı, fetva değil midir?' demiş, bu söz üzerine fetva beklemeden Abdülhamid'e biat edilmişti. Padişahın, bu sözü üzerine eğilip Osman Selahaddin Dede'nin alnını öptüğü de rivayet edilmiştir[29].

II. Abdülhamid, Teşkilat-ı Esasiye'yi ilan edeceğini vadettiği vakit yanında iki kişi vardı; biri Midhad Paşa, diğeri Şeyh Osman Selahaddin Efendi. Midhad Paşa'yı da huzura bu Mevlevî Şeyhi götürmüştü. Daha sonra Sultan, Midhad Paşa'nın beğenmediği yönlerini mektupla Şeyh Efendi'ye bildirecek ve düzeltmesini isteyecekti[30].

Mevlevîhane- Merkezi yönetim ilişkileri açısından fevkalâde anlamlı olan bu gelişmeler hep böyle devam etmedi. Gerek, II. Abdülhamid döneminin kontrol ve takibi, gerekse Çelebilik makamında bulunan Abdülvahid Çelebi (öl: 1907) hakkında Padişah'a ulaştırılan yalan yanlış telkinlerin jurnallerle baskıya dönüşmesi sonucu Sultan ile Çelebilik makamı arasında soğuk rüzgarlar esmeye başladı. Hakkındaki asılsız jurnallere; "Biz Mevlevîlerin bu Osmanlı Devleti'ne ve hanedana sadakatımız çok eskidir. Bu husus tarih geleneklerine geçmiştir. Bilmem neden bağlılığımız buşekilde yansıtılır" ifadeleriyle sitem eden Abdülvahid Çelebi sonunda görevinden

29 A. Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.272.

30 Mustafa Kara, "Mezhepler ve Tarikatlar", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, C.4, s.989

istifa ederek, Saraya şu telgrafı çekti; "Bütün Mevlevî alemle birlikte ferman buyurulacak yere göç etmeye hazırız" [31] . Bu iniş çıkışlar devam ededursun Şeyh Muhyiddin Efendi 3 Ocak 1896 tarihinde Sultan'a yazdığı mektupta şöyle diyordu; "Bu tasavvuf ehlinin duasına sakın inanmayınız. Onların ne postunda ne de taç ve hırkasında feyiz ve bereket kalmıştır".

Bu gelişmeler bize, II. Abdülhamid döneminde -dönemin de jurnalci karakterinin bir sonucu olarak- Mevlevîlerin merkezi yönetimle ilişkilerinin istikrarlı bir seyr takip etmediğini gösteriyor. Sultan Abdülhamid'e karşı oluşan Jön Türk hareketinde, İstanbul meşâyihinin ve İstanbul dışındaki bazı Mevlevî şeyhlerinin yer aldığı biliniyordu. Osman Selahaddin Dede'den sonra Post-nişîn olan oğlu Celaleddin Dede'nin (öl:1908) Paris'teki Jön Türklerle münasebeti olduğu doğru idi. Yine bu hareketin içinde İzmir Mevlevî Şeyhi Nuri Dede ve Tokadîzade Şekib (öl.1932) gibi daha pek çok Mevlevînin bulunduğu biliniyordu[32]. İleride de adından sıkça bahsedeceğimiz Veled Çelebi (İzbudak) İttihat Terakki yanlısı olduğu için, Konya Mevlânâ Dergâhı Post-nişînliğine tayin edilecekti[33].

II. Abdülhamid döneminin Mevlevîler açısından bu inişli çıkışlı ilişkileri, hürriyetin ilanı ve Mehmed Reşad'ın tahta geçmesiyle yerini çok farklı bir seyre bıraktı. Kendisi de bir Mevlevî olan Sultan Mehmed Reşad'a Yenikapı Mevlevîhanesinde (?) Abdülhalim Çelebi tarafından kılıç kuşatıldı. Bu padişah zamanında evvelce yanmış olan Yenikapı ve Bahariye Mevlevîhaneleri yeniden yapıldı, öbür dergâhlar tamir edildi[34]. Bu araştırmanın da konusunu teşkil eden Balkan ve I. Dünya Savaşları ile Millî Mücâdele'de de -tek tük istisnalar olmakla birlikte- Mevlevîhaneler merkezi yönetimin iradesi doğrultusunda devletin yanında yer alan oluşumlar sergilediler.

Şimdi, buraya kadar anlatılanlar çerçevesinde, Mevlânâ'dan başlayıp Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar Mevlevîliğin, merkezi yönetimle ilişkileri açısından kat ettiği mesafenin kısa bir analizini yapmak istiyoruz;

---

31 Mehmed Ziya, *a.g.e.* , s.203

32 Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.273

33 Mevlevilerin Jön Türklerle ilişkileri hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz., Ahmet Cahit Haksever, *Modernleşme Sürecinde Mevleviler ve Jön Türkler,* H yay., İstanbul 2009.

34 Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.273, 276.

Önce, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve bu coğrafyada İslamiyetin yayılmasında Mevlânâ felsefesinin büyük tesiri olduğunu belirtmek durumundayız. Mevlânâ'nın felsefesi kendisinin vefatından sonra Mevlevîlik adı altında kurumsallaşmaya başladı. Bu dönem aynı zamanda bir beylikten bir cihan devleti Osmanlı Devleti'nin doğuş sancılarının yaşandığı bir dönem idi. Osman Bey, Devletin kuruluş harcındaki manevî dinamikler arasına Şeyh Edebâli ile birlikte Mevlânâ'yı da katmayı ihmal etmedi. Sonraki Sultanlar zamanında da himaye gören Mevlevîlik 14. asırda kurumsallaşmasını tamamladığında Anadolu'da önde gelen sûfî kurumlar arasında yerini aldı. Sözkonusu organizasyon; ilim, tasavvuf, edebiyat, sanat ve folklör alanında Türk kültürünün temel değerlerini Osmanlı coğrafyasına nakşediyordu. 17. yy. başlarına kadar Bektaşilik karşısında bir denge unsuru olarak da merkezi yönetim tarafından tutulan Mevlevî organizasyonu, bu yüzyıldan itibaren bir devlet kurumu haline gelmiş bulunuyordu. Osmanlı yenilik hareketlerinde "kazanılmış hakların korunması" endişesiyle bazı muhalif hareketler olsa da genel itibarıyla Mevlevîhane, yenilikçi düşüncenin yanında yer aldı. Modernizasyon hareketlerinin yoğunlaşmaya başladığı Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde ise İstanbul'daki Mevlevî kurumlarının ve Anadolu'daki diğer bazı Mevlevî meşâyihinin yeniliklere açık bir yapılanmaya girmiş olması, Merkezi yönetimle- Mevlevîhane ilişkisini daha da kuvvetlendirdi. Her ne kadar Osmanlı'nın son yıllarında tasavvufî kurumlarda "ömrünü tamamlamışlık" ve bir "çöküş" görünmeye başlamış ise de, dönemin mevcut iktidarları, Mevlevîhanenin halk üzerindeki manevî etkisinden istifade etme yolunu ihmal etmediler. Zaten ihmal de edilemezdi; çünkü, Süheyl Ünver'in de haklı olarak vurguladıkları üzere, vatan coğrafyasının hemen her tarafına yayılmış olan Mevlevîhaneler, ilim, edebiyat, sanat ve folklör alanındaki hizmetleri açısından Türk ruhî asaletinin birer timsali olarak müstesna bir mevkie sahip idiler[35], halk üzerinde de küçümsenmeyecek düzeyde nüfuzları vardı. Dolayısıyla, Fevkalâde kritik gelişmelerin yaşandığı Balkan Savaşları'ndan Milli Mücâdeleye 10 yıl savaş döneminde, merkezi yönetimler mevlevîhaneleri ihmal etmedikleri gibi, mevlevîhaneler de millî refleksin oluşmasında kendilerini sorumlu hissettiler.

35 Süheyl Ünver, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihaneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlânâ Güldestesi*, Konya 1964, s.31.

BİRİNCİ BÖLÜM
BALKAN SAVAŞI VE MEVLEVÎHÂNELER

I- SEBEP VE SONUÇLARI BAKIMINDAN BALKAN SAVAŞI VEYA "BÜYÜK BOZGUN"A KISA BİR BAKIŞ

Daha önce de vurguladığımız üzere, yakınçağ Türk tarihinin dönüm noktalarından birisi de Balkan Savaşı'dır. 8 Ekim 1912'de başlayan savaşın sonunda Osmanlı Devleti'nin Batı sınırı Adriyatik'ten Meriç'e kadar gerilemiş ve aşağı- yukarı 600 yıllık Türk yurdu olan Rumeli elden çıkmış idi.

Bu savaşın sebeplerine baktığımızda, Şark Meselesi projesinin hedeflerinden biri olan " Türkler'i Balkanlar'dan atmak" düşüncesini, daha sonra sayacağımız sebeplerin zeminine muhakkak koymak gerekecektir. Aslında 1815'ten itibaren adı konan Şark Meselesi'ni uygulamaya koyabilmek için zaman ve zemin kollanıyordu. Trablusgarp Savaşı, Balkanlar'da Türkiye aleyhine gelişmelerin oluşması için bir fırsat oldu. 1908'den beri Avrupa Türkiyesi'ni nasıl paylaşacaklarını düşünen Balkan devletçikleri, kendi aralarında anlaşamadıkları gibi, aslında Osmanlı Devleti'nden de çekiniyorlardı. Fakat, takip eden gelişmeler Balkan devletlerini birbirine yaklaştırdı ve Osmanlıyla savaş hususunda onları cesaretlendirdi. Panslavist bir politika takip eden ve Ortodoksların hamiliğine soyunan Rusya Balkan devletlerini el altından destekler ve kışkırtırken, Osmanlı'ya da Balkanlar'da savaş olmayacağına dâir sahte teminat veriyordu. Yaklaşan savaşın ayak seslerini halâ hissedemeyen Osmanlı yönetimi ise Rusya'nın bu sahte teminatına inanarak Rumeli'deki 120 tabur eğitimli askeri terhis etti. Bu, Rumeli'yi yakın bir tehlikede savunmasız

bırakmak demekti. Üstelik, bu uygulamaları yapan mevcut hükümetin Hariciye Nazırı Asım Bey, daha önce Sofya elçiliği yapmış ve görevinin icabı Bulgaristan'ın niyetlerini muhakkak bilmesi gereken biri idi.

Ne gariptir ki, benzer sahne uzak değil daha birkaç yıl önce Trablusgarp'ta yaşanmıştı. Trablusgarp savaşı arefesinde Sadrazam olan Hakkı Paşa, daha önce Roma elçiliğinde bulunmuş ve İtalyanların Trablusgarp hakkındaki niyetlerini muhakkak bilmesi icap ederken, İtalyanların şikâyeti üzerine Trablusgarp Valisi İbrahim Paşa'yı geri çekmiş; öteyandan Trablusgarp'taki mevcut kuvvetlerin önemli bir bölümünü de (4 taburu) Yemen'e göndererek adeta Trablusgarp başsız ve savunmasız bırakılmıştı[36]. Tabii ki sonuçta Trablusgarp, Osmanlı vatan coğrafyasından koparıldı. Şimdi de aynı sahne Balkanlar'da yaşanıyordu.

Gaf üstüne gaf yapan Osmanlı Hükümeti, Sırbistan'ın Avrupa'dan getirttiği gelişmiş ağır topların, Selanik limanından demiryolu ile Belgrat'a nakline izin vermek gafletini gösterdi. Yakında Türkler'e ateş kusacak olan bu topların kendi topraklarından geçmesine Avusturya Macaristan izin vermediği için Türkiye yolu olmaksızın Sırbistan'a nakli imkânsızdı. Osmanlı Hükümeti, Balkan devletlerinin bir ittifak içinde Osmanlı'ya saldırabileceğini halâ düşünmüyordu. Halbu ki, Balkan ülkeleri arasında ittifakı engelleyen kiliseler ve okullar meselesi gibi mevcut bazı ihtilaflar, zamanın İttihatçı yönetimince giderildiği için sözkonusu Balkan devletlerinin birbirleriyle anlaşabilmelerine çanak tutulmuştu.

Sultan Abdülhamid, sürgünde bulunduğu Selanik'de bu gelişmelerden haberdar olunca; "Kiliseler meselesini hallettiniz mi?" diye sormuş ve halledildiğini öğrenince ittifakı tabiî bulmuş idi[37]. Sultan Abdülhamid'in bu ifadelerinin arkasında sözkonusu kararları alan Osmanlı yönetimin beceriksizliği ve ufuksuzluğundan bir sızlanış vardı.

Enver Ziya Karal, Balkan ittifakının hazırlıkları sırasında yukarıdan beri işaret ettiğimiz Osmanlı yönetiminin bu davranışlarını, haklı olarak "beyin kanaması geçiren bir hastanın hareketlerini andırmakta idi"[38] şeklinde değerlendirmektedir.

---

36 E.Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi,* C.9, Ankara 1996, s.268, 270.

37 İ. Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, İstanbul 1961, s. 396.

38 Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.9, s.296

Gerek Osmanlı yönetiminin izahı mümkün olmayan bu tür tutum ve davranışları, gerekse Balkan ülkeleri arasında bir ittifakın kurulmuş olması ve bazı büyük devletlerin de Balkan devletleri lehine bir tavır içine girmeleri Balkan ittifakının savaş alanına geçmesini kolaylaştırdı. 8 Ekim 1912'de Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Karadağ'ın bu savaş ilanından sonra diğer müttefikler Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan da Osmanlı'ya karşı açıkça cephe aldı ve 18 Ekim'de bu devletlerle savaşa girildi.

Balkan Savaşı, Bulgarlar'la Trakya'da Doğu Cephesi; ve diğer bütün müttefiklerle Makedonya ve Arnavutluk'ta Batı Cephesi olarak iki cephede sürdü. Ayrıca Yunanlar'la da bir deniz cephesi vardı.

Biz burada sözkonusu cephelerdeki askeri olaylara ayrıntılı olarak girmeyeceğiz. Ancak ana hatlarıyla belirtmemiz gerekirse; Bu savaş, hezimetle sona erdi. Osmanlı ordusu bir ay gibi kısa bir sürede bozguna uğradı. Düşman orduları Çatalca'ya kadar geldiler. Bu arada yüzbinlerce Türk ve Müslüman yerlerini yurtlarını bırakarak Rumeli'den göçe zorlandı. Bunların büyük bir kısmı düşman tarafından katledildi. İşgal bölgelerindeki Osmanlı vatandaşlarının uğradığı zulüm ve işkenceler tasavvur edilemez boyutlara ulaştı[39]. Balkanlar'da Türk varlığını, Türk kültürünü ortadan kaldırmayı amaçlayan bu zulüm ve işkenceler öyle bir boyut kazandı ki bölgedeki yerli Rum halk bile kendi dindaşı Bulgarlar'ın zulmünden şikâyet ederek Osmanlı'ya sığınmak durumunda kaldılar[40]. 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra Konferansı ile savaşa son verildiğinde Osmanlı Devleti Midye- Enez hattına kadar yani aşağı-yukarı bütün Balkanlar'dan çekilmiş oldu.

Ancak, Balkan devletleri Osmanlı'dan ele geçirdikleri bu büyük toprakları paylaşmak konusunda ihtilafa düşüp kendi aralarında savaşa girince, bu durumu değerlendirmek isteyen Osmanlı kuvvetleri yeni bir saldırı ile

---

39 Balkan Savaşı sırasında esir alınan Osmanlı askerlerine karşı yapılan muameleler, Edirne, Serez. Dedeağaç ve işgal edilen diğer yerlerde Müslüman sivil halka yapılan kıyım, işkence ve insanlık dışı uygulamalar ve göçler hakkında ayrıntılı örnekler için bkz., Justin Mc Carthy, *Ölüm ve Sürgün,* (Çeviren: Bilge Umar), İnkılap Kitabevi, 3. baskı, İsbtanbul 1998, s.149- 185.

40 Elimizde Meriç ile Tunca nehri arasında kalan hemen bütün köy ve nahiyeler ile diğer bazı köylerdeki Rum halkın Bulgar zulmünü dile getiren ve Osmanlı idaresini istediklerini açıklayan pek çok telgraf ve mektupları bulunmaktadır. Kendilerinin Bulgar zulmünden kurtarılmalarını isteyen Rumlar'dan 2. Balkan Savaşı sırasında kurtarılan bölgeler halkı Osmanlı'ya teşekkür telgrafları çekmiştir.
(Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1. 3 sıra no: 1- 46) ; Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Nuri Köstüklü, "Türk Arşiv Belgelerine Göre Balkan Savaşı Sırasında Bulgarların Edirne Vilayetinde Yaptıkları Mezalim ve Yerli Rum Halkın Tepkisi", Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet tarihi Araştırmaları Dergisi, sayı:1, Ankara Bahar 2005, s. 115-128.

Edirne ve Kırklarelini geri aldı. İkinci Balkan Savaşı olarak da adlandırılan bu savaş sonunda Bulgarlarla yapılan antlaşmada (29 Eylül 1913) Meriç nehri her iki ülke arasında sınır kabul edildi. Yunanistan'la yapılan antlaşma (14 Kasım 1913) ile de Girit ve Selanik Yunanlar'a terk edildi. Yunanların işgali altındaki adalar sorunu sonraya bırakıldı.

Görüleceği üzere bu savaş sonunda, Balkanlar'daki Türk toprakları devede kulak misâli yalnızca Trakya'dan ibaret kaldı. Meriç'ten öteye Rumeli'de Türk hakimiyetine son verildi. Karal'ın ifadesiyle "yapılış biçimi ve sonuçları ile Balkan Savaşı gibi bir savaş Osmanlı Devleti'nin yıkılış tarihinde görülmemiştir. Bu savaştan önce XIX. Yüzyılda yapılan ve yenilgi ile sonuçlanan Osmanlı- Rus savaşları bile bu kadar alçaltıcı ve yıkıcı olmamıştır"[41].

Şüphesiz bu hezimetin çok değişik sebepleri vardı. Ayrıntıya girmeden meseleye ana hatlarıyla baktığımızda, herhalde ilk önce ordu-siyâset ilişkisine temas etmemiz doğru olacaktır.

Rumeli'deki Osmanlı ordusu, düzensiz ve savaşa hazır değildi. Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan siyasî çekişmeler maalesef tabanda olmasa da yönetim kademesindeki bazı subayları politize etti. Aslında Türk askerinin savaş gücünü kaybetmesi sözkonusu olamazdı. Eğer öyle olsaydı Çanakkale ve Millî Mücâdele destanı yazılabilir miydi. Politik ve şahsî hesapların hangi boyutlara ulaştığını anlamak bakımından savaş sırasında Saray mabeyn Başkatibi Ali Fuad Türkgeldi'nin yaşadığı bir hadiseyi aktarmak istiyoruz. Türkgeldi şöyle anlatıyor;

"... meclis odasına avdet ederken (dönerken) büyük sofada Mahmut Şevket paşa'ya tesadüf ettim. Müşarünileyhin (adıgeçenin) istifası üzerine Alasonya Ordusu Kumandanlığına jandarmadan yetişme Ferik Hasan tahsin paşa tayin olunarak bir eser-i muvaffakiyet (başarı) göstermeksizin Yunanlar Selanik'e yaklaşmış olduğundan teessür (üzüntü) halinde sözümü saklayamadığımdan müteessirane (üzüntülü) bir lisanla Mahmut Şevket Paşa'ya; 'Niçin istifa ile kumandayı böyle nâ-ehillere bırakmış oldunuz' diye serzenişte bulundum. O da; "Canım efendim, ne yapayım, bu benim şöhretimi ve

41 Karal, *a.g.e.*, C.9, s. 304.

şeref-i askerîmi ihlal için yapılmıştı, şöhretimi nasıl feda ederim! dedi [42]". Osmanlı Devleti Türk milleti, Balkanlar'da varolma tutunma mücâdelesi veriyor, böyle bir ortamda siyasî ve şahsî menfaat hesapları yapılıyor, hem de ileride Sadrazamlık makamına gelecek biri tarafından. Bilmem ne demeli? Dönemin hatıralarında benzeri olaylara sıkça rastlamak mümkündür.

Balkan yenilgisinin diğer önemli bir sebebi ordunun yoksulluğu, lojistik yetersizliği idi. Yeterince hazırlık yapılmadan girilen bu savaşta, erinden komutanına kadar yoksulluk ve maddî çaresizlik açıkça farkediliyordu. Dönemin Genelkurmay Başkanı (Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi) Ahmet İzzet Paşa'nın şu sözleri oldukça düşündürücü;

" Orduyu gerçekten acınacak bir halde buldum. Karargahın yerleştiği Hadımköyü'ne giderken Ayastefanos (Yeşilköy) istasyonunda binlerce kolera hastasının ölülerle kucak kucağa, açıkta yattıklarını gördüm. Doktor Bafralı Yanko Bey'e çıkışmak istedim. Yanındakilerin toplam olarak beş kişiden ibaret hastaların ise 5500 kişi olduğundan, fazla bir şey beklenmemesini söyledi. Pertev Paşa ile savaş hatlarına gittik. Bir binbaşıya durumu sordum. Son nefese kadar çalışacağını, fakat asker aç olduğundan zorlukla silah kullandığını söyledi. Gerçekten savaşın başlamasından beri ağzına et koymayan askerin kuru ekmek bile bulamadığı günler vardı. Ordu başkentin kapısında olup, deniz ve trenle de başkent bütün ülkeye bağlıyken bu sefalet akılları durdurur" [43].

Bir Fransız savaş muhabiri savaş meydanını dolaşırken, çamur içinde yatan bir yaralı Türk askerini gördüğünde bu askerin çok aç olduğunu anlar ve elindeki peksimeti atın üstünden askere uzatırken peksimetin çamura düşmesiyle yaralı asker iki eliyle çamurun içinden ekmek parçasını aramasını ağlayarak anlatır. Yanlızca asker değil subaylar da açtır. Pekçok yerde subayların ancak darısı olmayan mısır koçanını kıyıp kaynatarak yediklerini biliyoruz. Bunun gibi, her tarafta perişanlık yaşanıyordu. Olayların bizzat içinde bulunan bir Türk subayı Rahmi Apak, savaşın bu yönünü hatıralarının bir yerinde şu ifadelerle dile getiriyor;

"...Biz üç arkadaş hayvan üstünde yan yana gidiyoruz, konuşmuyoruz. Akibetimizin vahimliğini düşündüğümüz bile yok. Felaketi tabii

42 Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, 4. baskı, Ankara 1987, s.64.

43 Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, C.1, Nehir yayınları, İstanbul 1992, s.137.

görüyoruz. Artık ızdıraplara ve felaketlere alışmışız demek. Harbin ilk günü Gilan ilerisinde hudut kulemizi terkedip geriye çekildiğim zaman ve Sırp köyündeki ikibin kiloluk peksimet depomuzu bıraktığım vakit büyük bir acı duymuştum. Şimdi kasabaları, şehirleri , vilayet ve kıtaları bırakıp çekiliyoruz. Her tarafta perişanlıklar, devrilmiş arabalar, terkedilmiş toplar, dizlere kadar çamurlar içinde yürüyen Mehmetçikler, karanlık, yağmur, soğuk. ...Perakende yürüyen asker ve subaylar olduğu gibi, kıta halinde çekilenler de var. Fakat bunların hiçbiri perakendeleri kendi kıtalarının içine sokmuyor. Belki de onları doyuracak erzakları olmamasından veya sözleri geçmeyecek korkusundan...”[44]. Savaş alanında bu manzaralara sıkça rastlanıyordu.

Bütün bu sebeplere hükümetin aczi ve beceriksizliği de eklenince beklenen son, bozgun oldu.

Balkan Savaşları, İkinci Meşrutiyet hareketinin doğurduğu dış gaileler zincirinin son halkası, fakat en şiddetli darbe indiren halkası olmuştur. Bu darbe, sadece Osmanlı devleti üzerinde yaptığı etkilerle kalmayıp, Balkanlar’daki rekabet ve çatışmaları şiddetlendirmek ve Birinci Dünya Savaşı’nın ateşlenmesine gayet müsait bir zemin hazırlamak suretiyle Osmanlı Devleti’nin sonunu da yaklaştırdı[45].

İşte, Türkler’in Balkanlar’dan kovulmasıyla sonuçlanan ve dolayısıyla Şark Meselesi takipçisi emperyalistlerin Anadolu’daki Türk varlığı da tartışmaya açacak gelişmelerin başlangıcı olması bakımından Balkan Savaşları yakın Türk tarihinde fevkalâde önemli bir yere sahiptir.

Siyasî, sosyal ve ekonomik yönleriyle Osmanlı-Türk toplumunda derin izler bırakan bu savaş sırasında millet ve sivil toplum kuruluşları da üzerine düşen görevi yapmaya çalıştı. Bu hizmetler içerisinde mevlevîhanelerin faâliyetleri de oldukça anlamlı idi. Şimdi araştırmamızın asıl konusunu oluşturan bu faâliyetlere dönüyoruz.

---

44 Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1988, s. 71- 72.

45 Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789- 1914),* Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1997, s.694.

II- SAVAŞ SIRASINDA MEVLEVÎHÂNELER

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere, Savaş başkentin hemen yanıbaşında cereyan ediyor- du. Ama öbür taraftan, Türk varlığının tartışmaya açıldığı Girit ve Kıbrıs gibi vatan coğrafyası da ateş hattında bulunuyordu. İşte, başta İstanbul olmak üzere Anadolu, Kıbrıs ve Girit'deki Mevlevîhanelerin, Türk milleti açısından fevkalâde zor günlerin yaşandığı Balkan Savaşı sürecinde, kayıtsız kalmadıklarını bir sorumluluk duygusu içinde hareket ettiklerini görüyoruz. Şüphesiz bu sorumlulukta savaş hattına yakın olması ve mevcut merkezi yönetimle daha sıkı ilişkiler içinde bulunması sebebiyle İstanbul'daki Mevlevî organizasyonlarının bir koordinatör rolüne soyunduklarını öncelikle belirtmeliyiz. Tabii ki kendi hiyerarşisi içinde Konya'daki Çelebilik makamının bilgisi dışında hareket ettikleri de söylenemez. Şimdi, İstanbul ve Anadolu Mevlevîhenelerinin sorumluluklarına öncelikle göz attıktan sonra, Girit ve Kıbrıs Mevlevîlerinin faâliyetlerine bakmak istiyoruz;

1-Vatan Savunmasında İstanbul ve Anadolu'daki Mevlevîhanelerin Tutum ve Davranışları

Yukarıda kısmen temas ettiğimiz üzere, savaştaki en önemli sıkıntılardan biri lojistik destek yetersizliği idi. Dönemin Genelkurmay Başkanı (Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi) Ahmet İzzet Paşa'nın ifadelerinden de açıkça anlaşılacağı üzere, özellikle sağlık hizmetlerine şiddetle ihtiyaç duyuluyordu.

İşte lojistik ve ikmal faâliyetlerinin fevkalâde yetersiz olduğu böyle bir savaş ortamında, İstanbul'daki Yenikapı ve Galata Mevlevîhanelerinin çok anlamlı bir teşebbüse giriştiklerini görüyoruz. Balkan Savaşı yaralıları için Yenikapı Mevlevîhanesi'nin hastaneye dönüştürülmesi düşünülüyor. Galata Mevlevîhanesi de aynı ve nakdi yardımları toplama merkezi haline getiriliyor. Çelebilik makamının da onayı ile bu faâliyetleri ihtiva eden 6 maddelik bir talimatname hazırlatıp ispirto ile çoğaltılarak diğer Mevlevîhânelere gönderiliyor. Üzerinde tarih bulunmayan, ancak takip eden belgelerden 6 Kasım 1912 veya bir-iki gün önce hazırlandığı anlaşılan sözkonusu talimat aynen şöyledir [46]:

---

46 Mevlânâ Müzesi Arşivi, Zarf no:53, Belge No: 1 (Aynı dosyadaki 2.3.4 numaralı belgeler mükerrerdir.) (Bundan sonra bu arşive yapılan atıflarda MMA kısaltması kullanılmıştır.)
Bu belge daha önce Nejat Göyünç tarafından yayınlanmıştır. N. Göyünç, "Mevlânâ Müzesi Arşivi", *2. Milli Mevlânâ Kongresi Tebliğler,* 3-5 Mayıs 1986, Konya 1987, s.103-104.

"Mecruhîn-i guzat-ı Osmaniyye (Osmanlı Savaş yaralıları) içün tarikat-ı Mevlevîyyece dahi bir hizmet ifası maksadıyla hususat-ı atiyye (aşağıdaki hususlar) kararlaşdırılmışdır:

1- Şimendüfer (tren) güzergâhına yakın olması taksimatının elverişli bulunması hasebiyle müceddeden (yeniden) inşa olunan Yenikapı Mevlevîhanesi[47] hastahane ittihaz olunmuştur.

2- Tarik-i mevlevîye mensub etıbba (doktorlar) mevlevîhanelerce ifa-yı hizmete davet olunacağı gibi dedegân ve dervişân ve muhibbânın lüzumu kadarı etıbba-yı mumaileyhimin (bahsi geçen doktorların) idaresine tabi olmak üzere muâvenette (yardımda) bulunmaları içün dergâhlarca intihâb olunarak (seçilerek) mezkur Mevlevîhaneye (Yenikapı Mevlevîhanesine) i'zam kılınacakdır (gönderilecektir).

3- Hilâl-i ahmer (Kızılay) idaresince vesâir müessesât-ı resmiyyece (resmî kurumlarca) tertip ve tahsis kılınacak ecza ve edevât- ı tıbbiyyeden (ilaç ve tıbbi malzemeden) başka levazım-ı sairenin tedariki zımnında dergâhlarca ve muhibban-ı Mevlevîyece aynen veya nakden ita olunacak ianatı (yardımları) kabul içün Mevlevîhaneler post-nişinlerinden mürekkeb olmak üzre bir encümen teşkil olunmuştur.

4- Mevkian münasebeti (uygunluğu) cihetiyle encümenin ictimâı (toplanması) içün Galata Mevlevîhanesi merkez ittihaz olunmuştur. Tarik-i Mevlevîyeye mensub olsun olmasın iane (yardım) i'tası veya fi'len hizmet ifası arzusunda bulunan zevat hergün dergâh-ı mezkura müracat edebilirler.

5- Encümen Cumartesi ve Pazartesi Pençşenbih (Perşembe) günleri ictima edeceği gibi lüzumu takdirinde bu günlerden başka da ictima edilmek (toplanılmak) üzere Galata Mevlevîhanesi post-nişîni tarafından meşâyih-i saire (diğer şeyhler) davet olunacaktır.

6- Cem' olunacak (toplanacak) iânât-ı nakdiyenin (para yardımlarının) ecza ve edevat-ı ve tıbbıyye ve levazım-ı saireye suret-i sarf ve taksimi etıbba (doktorlar) tarafından gösterilecek lüzum ve encümence verilecek karar üzerine icra olunacakdır."

---

47 Sultan Reşat cülusunu mütakip Yenikapı Mevlevihanesi'nin bazı kısımlarını yeniden inşa ettirdi. İnşaat bitiminde resmi açılış yapıldı. Bu açılışta Sultan Reşad bizzat hazır bulundu. (Ali Fuat Türkgeldi, *a.g.e.*, s.123).

Mevlânâ Müzesi Arşivinde mükerrer olarak 4 nüsha halinde bulunan bu belgelerin ilkinin altına kurşun kalemle Konya'dan Galata Mevlevîhanesi'ne hitaben uyarı-emir niteliğinde bir not düşülmüştür. Buna göre böyle bir teşebbüse geçilmesi için Hilal-i Ahmer ile bağlantı kurulması ve böyle nazik bir ortamda hükümetin bilgisi dahilinde hareket edilmesi tavsiye edilmektedir. Yardım gönderilmesi için diğer dergâhlara tamin gönderildiği ve yardımların doğrudan doğruya Galata Mevlevîhanesi'ne gönderileceği ve kendilerine (Konya'ya) malumat verileceği ifade ediliyor. Hastabakıcı ihvana ihtiyaç varsa gönderilecektir. Bunun için hükümete mürâcaat ederek trenin üçretsiz olmasını taleb etmeleri isteniyor. Galata ve Yenikapı Mevlevîhanelerinin söz konusu faâliyetlerini takdire şâyan bir hareket olarak değerlendiren Çelebilik makamı, "Dikkatli hareket etmek kaydıyla, vatana hizmet yolunda yapılacak her teşebbüsten fevkalâde memnun olacaklarını" belirterek bu yoldaki mesâîleri onaylamış teşvik etmiştir. Nitekim, zaman geçirmeden yukarıda bahsettiğimiz 6 maddelik talimatın özeti mahiyetindeki 6 Kasım 1912 (24 Teşrin-i evvel 1328) tarihli bir tâlimât, aynı belgenin altına düşülen 12 Kasım 1912 (30 Teşrin-i Evvel 1328) tarihli tamimle bütün mevlevîhanelere tebliğ edilmiştir[48].

Bu şekilde mevlevîhaneler, harbin devam eden günlerinde organize bir yardım ve lojistik destek faâliyetini başlattılar. Yapılan bu yardımlar ve teşebbüsler, ilaç, sağlık hizmetleri, hatta yiyecek ekmek ihtiyacının hat safhaya ulaştığı böyle bir savaşta "yaraya merhem olma" mesabesinde çok anlamlı idi.

Biraz sonra bahsedeceğimiz gibi, takip eden günlerde pek çok mevlevîhane bu kampanyaya gücü nispetinde katıldı. Burada, yapılan yardımları "bir emrin yerine getirilmesi" şeklinde değerlendirenler olabilir. Ancak biz bu fikrin yanlış olduğu kanaatindeyiz. Çünkü böyle bir organize faâliyet başlamadan ve 12 Kasım tarihli tamimden haberdar olmadan önce, bazı mevlevîhanelerin devam eden harbin üzerlerine yüklediği mesuliyet duygusuyla hareket ettiklerini görüyoruz. Nitekim Bursa Mevlevîhanesi buna bir örnektir. Bursa Mevlevî Şeyhi Mehmet Şemseddin'in sözkonusu tamimden 6 gün önceye rastlayan 6 Kasım 1912 (24 Teşrin-i evvel 1328) tarihli Konya Dergâh-ı şerifine gönderdiği yazısındaki ifadeler oldukça anlamlıdır. Şeyh özetle şöyle diyordu:

---

48 MMA Zarf no: 53 Belge No: 5.6.7.8.21; Bkz., EK: 1, 1a

Bu mülk ve milletin ilerlemesi ve yücelmesine her an bir engel çıkaran ve bu def'a harp ilânının haçlı (seferi) olduğunu söylemekten geri durmayan hâin düşmanlarımızın haddini bildirmek ve din ve mukaddes vatan uğrunda canlarını kanlarını feda eden müslüman askerlerin başarıları içün harbin başlangıcından beri gece gündüz zikirler çekilmekte ise de Şeyh Salih Dede Efendi merhum ile canlarını seve seve veren ecdadları gibi şimdi de bu şanlı mukaddes cihad görevini yerine getirmek içün devamlı mürâcaatta bulunan Mevlevî dervişlerinin hayatlarını vermeye hazır olduklarını yüce asitaneye istirham eylerim[49].

Savaşın başlangıcından itibaren, Bursa'daki Mevlevîlerin bir taraftan vatan için gece gündüz duâ ederken, bir taraftan da gönüllü olarak savaşa katılmak kararlılığında olmaları bize, Osmanlı'nın kuruluş dönemindeki alperenleri, gâzi dervişleri hatırlatırlatıyor.

Bu arada daha önce 12 Kasım tarihiyle dergâhlara gönderilen merkezin genelgesi doğrultusunda çalışmalar başlamış idi. Bu konuda ilk olarak Çankırı Mevlevîhanesi'nin faâliyetlerine rastlıyoruz. Şeyh Hasib Dede kendilerine düşen bu ulvî görevi yerine getirmek için derhal harekete geçti ve kendilerine gelen tamimden bir hafta gibi kısa bir süre sonra 20 Kasım (7 Teşrin-i sani) tarihinde kendi nezâretinde bir yardım defteri açtı[50]. Zamanın yokluk ve kıtlık şartları içinde Çankırı halkı ve ileri gelenleri, karınca kararınca elinden gelen yardımı yapmaya çalıştı. Müteakip günlerde şehirde savaş heyecanı ve millî galeyan gittikçe artmaya başladı. Bu heyecanın oluşmasında Mevlevîhanenin büyük rolünün olduğunu görüyoruz. Yardım kampanyasının açılmasından bir hafta sonra 27 Kasım'da (14 Teşrin-i sani) Şeyh Hasib Dede, Konya'ya Çelebilik makamına gönderdiği raporda Mevlevîlerin duygularını ve Çankırı'daki faâliyetleri özetle şöyle dile getiriyordu;

"…Sevgili Padişahımızın ve mücahid askerlerimizin ve millet ve vatanın selamet ve nusreti ve din ve vatan düşmanı olan kefere-i fecerenin (eskidenberi çok günah işlemiş kâfirler, düşmanların) kahrolması, yenilmesi ve hezimete uğraması içün yüce Allah'ın huzurunda (vakt-i muinde) hayır duaları ve Feth suresi okunmasına devam edilerek defalarca yetmişbin tevhid-i şerif hatmine muvaffak olarak enbiya ve evliya ve şehidler ruhuna hediye ile manevî

49 MMA Zarf no: 51 Belge No: 36; Bkz., EK: 2

50 MMA, Zarf no: 69, Belge no:13; Bkz, EK: 3.

yardımlarından medet ve zafer bekleyerek, bu dualarımıza hiç ara vermeden, her vakit lâzım gelen vazifemizi devamla yerine getirmekte olduğumuzu arz ederim"[51].

Çankırı Şeyhi'nin bu ifadelerinden şehirde millî ve manevî bir çoşku ve heyecanın oluşmasında Mevlevîhanenin organize bir faâliyet içinde olduğunu anlıyoruz. Manevî desteğin yanı sıra maddî destek faâliyetlerine de devam ediliyordu. Şeyh Hasib Dede'nin aynı raporunun devamında; Osmanlı savaş yaralılarına yönelik malen ve bedenen yardım talebinin sevinçle karşılandığından bahisle, ancak Mevlevîhane mensupları arasında hizmete layık (yani tabip veya sağlık hizmetlerini verebilecek) dervişan ve muhibban bulunmadığı üzüntüsü dile getirilmiştir. Şeyh, raporunun sonunda; bedenen yardımda bulunamamakla birlikte, ellerinden geldiği kadar maddî yardım yapabilmek için çalışmalara başladıklarını ve toplanan yardımın en kısa sürede posta ile Galata Mevlevîhanesine göndereceklerini ve durumdan da Çelebilik makamına bilgi verecekleri ifade etmektedir.

İlerleyen günlerde, Çankırı Mevlevîhanesi'nin öncülüğünde yardım toplama kampanyası devam etti. Yöre halkının fakir ve ticaretinin zayıf olmasına rağmen, millî şeref ve haysiyet sahibi Çankırılılar (Kangırı hamiyet-mendânı) tarafından yapılan yardım miktarı 11 Aralık'dan (28 Teşrin-i sani) önce 345 kuruşa ulaştı ve bu miktar Galata Mevlevîhanesi Post-nişînliğine posta ile gönderildi. Durumdan Konya Çelebilik makamına da bilgi verildi. Hatta Hasib Dede, "bu kadar cüz'i bir meblağın takdimi gerçi makam-ı ulyaya karşı şayan-ı takdir olunacak hizmet kabilinden değil ise de.." ifadeleriyle, tevazu göstererek daha fazla yardım yapamamanın üzüntüsü içinde bulunuyordu[52].

Galata Mevlevîhanesi'ne gönderilmek üzere toplanan bu miktardan sonra da yardım faâliyetinin devam ettiğini anlıyoruz. Bütün paralar 20 Kasım tarihinde açılan yardım toplama defterine kaydolunuyordu. 20 Şubat 1913 itibarıyla yardım kayıt defteri kapandığı vakit toplam 427 kuruş'a ulaşılmıştı. Tahminimiz odur ki daha önce gönderilen 345 kuruş bu rakama dahil idi[53].

---

51 MMA, Zarf no: 70, Belge no:44; Bkz., EK: 4.

52 MMA, Zarf no:70, Belge no:46-a

53 Hasib Dede, bir yazısında 345 kuruşu, posta yoluyla Galata Mevlevihanesine gönderdiklerini ve belgesini aldıklarını söylerken, sonraki tarihlerdeki birbaşka yazısında İstanbul'a gönderilmesi tehir edildiği için kendisinde emaneten bulunan 427 kuruş yardımı ne yapacağını soruyor. Büyük bir ihtimalle gönderilen para, hastane açılışı ertelendiği için Çankırı Şeyhine iade edilmiş olmalıdır.

Şimdi, Çankırı Mevlevîhanesi'nin öncülüğünde başlatılan bu yardım kampanyasına bağışta bulunanların listesini veriyoruz[54];

Bağış Miktarı (Kuruş)	**Yardımı Yapan**
50	Mutasarrıf Süleyman Fethi Beyefendi Hazretleri
10	Kastamonu Vilayeti intihab-ı mebsusân Müfettiş-i sâbıkı Elifî Beyefendi
10	Bidayet ceza Reisi Beyefendi
5	Müdde-i Umumî Muavini Efendi
10	Meclis-i İdare azasından Hacı Şakir Efendi
10	Bidayet Mahkemesi azasından ve eşraftan Şükrü Beyefendi
5	Bidayet Mahkemesi azasından Hamdi Beyefendi
10	Eşrafdan Mebus-ı esbak Behçet Beyefendi
20	Eşrafdan Belediye Reisi Said Beyefendi
10	Eşrafdan Ziya Beyefendi
5	Eşrafdan Mebus-ı sabık Müftizâde Hacı Tevfik Efendi
5	Eşrafdan Mebus-ı sabık Hazırlıklı zade Mehmed Efendi
5	Mahkeme-i şeriye başkatibi Efendi
5	Eytam Müdiri Tevfik Efendi
5	Vergi Başkâtibi Saim Efendi
5	Bank memuru Vasfi Efendi
5	Sandık Emini Hüseyin Efendi
5	Mukavelât muharriri Osman Efendi
10	Reji Müdiri Mehmed Behçet Efendi
5	Orman Muamelât Memuru Edhem Hıfzı Efendi
5	Telgraf Müdiri Niyazi Efendi
20	Tüccardan Ceridzâde Hacı Ahmed Beyefendi
10	Tüccardan Barutçuzâde Hacı Kâmil Efendi
10	Tüccardan Miralay Beyzâde Hacı Mehmed Beyefendi
5	Hacı Hamdi Efendizâde Hacı Hasib Efendi
5	Tüccardan Derelizâde Hasan Efendi
15	Su yolu mütevellisi Mehmed Efendizâde Hacı Emin Efendi

54 MMA, Zarf no: 69, Belge no:13; Bkz., EK:3; Feridun Ata, Çankırı Mevlevihanesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1995), s.156- 158.

5	İlmiyeden Elmalızâde Hoca İsmail Efendi
5	Mekteb-i İdadî Müdiri Ahmed Fuad Efendi
20	Mekteb-i İdadi Ulûm-ı Arabiye muallimi Ahmed Mecbur Efendi Mevlevîhan-ı fahr-i mesnevihân
20	Mekteb-i İdadi Türkçe muallimi Ahmed Nailî Efendi Darü'l-fünûn edebiyat-ı farisiye şubesi mezunlarından
5	Mekteb-i İdadi Türkçe muallimi Yusuf Efendi
5	Mekteb-i İdadi Türkçe muallimi Nizameddin Efendi
5	Mekteb-i İdadi Türkçe muallimi İhsan Efendi
10	Mekteb-i İdadiye müfettişi Hacı Tevfik Efendi
5	Kadiriyye meşâyihinden Celil Baba Dergâhı şeyhi Hakkı Efendi
10	Kadiriyye meşâyihinden Kayabaş Dergâhı Şeyhi İsmail Efendi
20	Halvetiyye meşâyihinden Hasbî Dedezâde Şeyh Ali Efendi mahdumu Ali Efendi
5	Nakşiyye hulefasindan Hacı Abdullah Efendi
15	Kayseri Beğ mahallesi muhtar-ı evveli Hâfız İsmail Efendi
5	Aşık Musallî zâde Tâhir Efendi
10	Merzili Yüzbaşızâde Hâfız Efendi
5	Titrekzâde Hacı Hâfız Efendi
5	Kavukçuzâde Hacı Mustafa Ağa
5	Kasab Muhiddin Ağa
2	Karpuzcuzâde Mustafa Efendi
+	

427 Kuruş (Toplam)

Hasib Dede, 11 Aralık 1912 (28 teşrin-i sani 1328) de Konya'ya gönderdiği arzında; toplanan 345 kuruşun "doğruca Galata Mevlevîhanesi Post-nişinliği namına postahaneye teslimen ilmü haberi ahz olunmuşdur"[55] demesine rağmen, 20 Şubat 1913'te yine Konya'ya gönderdiği bir yazısında; "bundan önce Galata Mevlevîhanesi Post-nişinliğine gönderilmek üzere toplanan yardımın gönderilmesinin bir sonraki talimata kadar ertelenmesi" üzerine şahsında

55 MMA, Zarf no: 70, Belge no:46-a

bulunan paranın, herhangi bir su-i zanna meydan vermemek içün, nereye nasıl gönderileceğinin veya ne yapılacağının bildirilmesini istemiştir[56].

Öyle anlaşılıyor ki, tahminleri alt üst eden bir şekilde kısa sürede savaşın Türkiye aleyhine gelişmesi ve Bulgarlar'ın Çatalca'ya kadar gelmesi moralleri bozmuş ve düşülen telaş içinde hastahane açılışı ertelenmiş ve toplanan yardımlar da bir müddet mahallinde beklemeye alınmış idi. Nitekim sonraki yazışmalardan da elde kalan yardım paralarının İstanbul'a gönderildiğine dair bir kayıda rastlamıyoruz. Hatta, 24 Mayıs 1913 (11 Mayıs 1329) tarihli Konya'ya gönderilen yazıdan[57] sözkonusu paranın hâlâ Mevlevîhanede beklediği anlaşılıyor.

Bütün bu gelişmeler bize, Balkan Savaşı'nın başlangıcından itibaren Çankırı Mevlevîhanesi'nin millî bir duyarlılık ve sorumluluk içinde hareket ettiğini gösteriyor.

Yardımlar konusunda Çankırı'yı; Ankara Amasya, Kütahya, Urfa, Şam, Kıbrıs, Girit (Hanya) Mevlevîhaneleri takip etti. Aşağı-yukarı harbin başlangıcından itibaren 1.5 ay içinde yani Kasım sonlarına kadar açılması düşünülen hastane ve lojistik ihtiyaçlar için İstanbul'a yardımlar gönderildi.

Aşağı-yukarı adı geçen genelgeden 15 gün sonra Ankara Mevlevîhanesi Şeyhi Mustafa Nureddin'in (Nuri Dede) 26 Kasım 1912 (13 Teşrin-i sâni 328) tarihini taşıyan ve merkez Konya'ya gönderdiği maruzâtından anladığımıza göre, Ankara Mevlevîhanesi Ankara Redif Fırkası silah altına alındığı sırada Ankara Taburu'na bir at hediye etti. Daha sonra Şeyh Mustafa Nureddin'in başkanlığında oluşturulan bir komisyon marifetiyle toplanan nakdî yardımlar Galata'daki yardım komisyonuna gönderildi. Yardımlar toplandıkça hemen İstanbul'a gönderiliyordu. Üçüncü kez olmak üzere ancak tedarik edilebilen 2 adet Osmanlı Lirası Galata Mevlevîhanesi Şeyhi Ahmed Dede Efendi adına postaya verildi[58].

Bu günlerde diğer Mevlevîhanelerde de yoğun bir şekilde yardım toplama faâliyetleri devam ediyordu.

Amasya Mevlevîhanesi Şeyhi Es-Seyyid Mehmed Muhyiddin Dede hastane yardımı olarak Galata Mevlevîhanesi'ne 2 Lira gönderdi. Tabiiki bu kadar yardımla yetinmiyorlardı, yardım toplama faâliyetleri devam ediyordu[59].

---

56 MMA, Zarf no: 70, Belge no:29

57 MMA, Zarf no: 70, Belge no:30

58 MMA, Zarf no: 96 Belge No:11; (Bu zarfta belgeler numaralandırılmamıştır) . Bkz., EK: 5

59 MMA Zarf no: 64, Belge No: 2; Bkz., EK: 6

Şam Mevlevîhanesi gücü yettiğince bu yardım kervanına katıldı[60]. Kütahya Mevlevî şeyhi Vekili Mustafa Nuri, Konya'ya gönderdiği arzda (20 Şubat 1913- 7 Şubat 1328); "selâmet-i millet ve devlet içün bilumun dergâh-ı şeriflerde olduğu gibi (Kütahya'da da) Sure-i feth ve ism-i celâl i şerif kırâat olunduktan sonra sürekli duâ" ettiklerini bildirdi[61]. Ancak burada bir hususu da belirtmeden geçemeyeceğiz. Şeyh Vekili bu ifadelerinin hemen arkasında Mevlevîhanede dönen entrikaları, selefiyle olan post kavgalarını dile getirerek, muhaliflerini ağır bir dille Konya'ya şikâyet etmektedir. Balkan Harbi gibi birlik ve beraberliğe ençok ihtiyaç duyulan hassas bir ortamda bir Mevlevî şeyhinin vatan-millet sevgisini dile getirdiği bir arzında uzun uzadıya şahsî menfaat çatışmalarını konu etmesi, bize bu dönemde az da olsa bazı mevlevîhanelerde dejenerasyonun varlığını gösteren birer işaret olabilir. Nitekim, sözkonusu arzın bulunduğu Mevlânâ Müzesi Arşivi 97 numaralı zarfta Kütahya Mevlevîhanesi'ndeki çıkar çatışmalarını ve entrikaları konu alan pek çok belge vardır. Mevlevîhanelerde istisna kabilinden kabul edebileceğimiz bu tür örneklerin görülmesi, bize göre yakınçağ Osmanlı toplum yapısının karakteristiği çerçevesinde pek de yadırganacak durum olmasa gerektir.

Savaş heyecanının devam ettiği sırada vatanın bir diğer ücrâ köşesinden, tâ Urfa'dan ses geliyor. Urfa Mevlevîhanesi şeyhi Hüsameddin Hüseyin, herkesin gücü nisbetinde verebildiği yardım toplamının ancak 13 mecidiyeye ulaştığını ve posta ile Galata Mevlevîhânesi'ne gönderdiklerini merkez Konya'ya arz ediyor[62]. Ancak gönderilen bu para Konya Mevlevîhanesi'nin 1 Ocak 1913 (19 Kânun-ı evvel 1328) tarihli emirnâmeleri çerçevesinde Galata Şeyhi tarafından Urfa'ya iâde ediliyor. Urfa Şeyhi Hüsameddin Hüseyin, bu gelişmeleri bildirdiği 19 Ocak 1913 (6 Kanun-ı sâni 1328) tarihli arzında; geri gelen sözkonusu parayla ulemâ, meşâyih ve fukara hep beraber yemek yediklerini, daha sonra mevlid okuyarak devlet ve milletin başarısı ve geleceği için duâ ettiklerini söylüyor. Şeyh, sözkonusu ma'ruzatını; "Cenab-ı Allah bu gâileyi hemen üzerimizden def' ederek İslâm askerlerinin muzaffer ve İslam düşmanlarını yok etsin âmin ifadeleriyle bitiriyor[63].

---

60 MMA Zarf no: 60, (Baştan 16. sıradaki belge.); Bkz., EK: 7

61 MMA Zarf no: 97, (Bu zarftaki belgeler numaralı değildir.)

62 MMA Zarf no: 89, Belge No: 1; Bkz., EK: 8

63 MMA Zarf no: 90, Belge no:8; Bkz., EK: 9

Burada ister istemez, gönderilen yardımın niçin iâde edildiği sorusu akla gelebilir. Gerçi bu sorunun cevabını, daha önceki değerlendirmelerimizde bulabileceğimiz gibi, 30 Aralık'ta (1912) Şam Şeyhi'ne gönderilen bir ta'limât'ta da net bir şekilde görebiliyoruz. Anlaşıldığına göre, Yenikapı'da kurulması düşünülen hastahanenin açılışı, o günün şartlarında bazı sebeplerden dolayı belli bir süre ertelenmiş[64] ve bu yüzden hastahaneye yönelik yardımların gönderilmesi de şimdilik beklemeye alınmıştı. Ama yine de diğer bazı Mevlevî dergâhlarında yardımlar toplanıyor, fakat bunlar şimdilik mahallinde tutuluyordu. Nitekim, biraz önce bahsettiğmiz Çankırı'dan postaya verilen yardım da daha sonra Konya'dan alınan "iş'ar-ı âhire değin irsâl olunmaması" emri üzerine geri çekilmiş[65], sonradan biriken paralarla 427 kuruşa ulaşan miktar mahallinde korumaya alınmıştı [66].

Mevlevîhanelerin Balkan savaşı sırasındaki faâliyetlerinin yalnızca hastane açmak ve yardım toplamakla sınırlı olmadığını görüyoruz. Yukarıda bahsettiğimiz Bursa örneğinde olduğu gibi, Mevlevîler içinde gönüllü olarak cepheye gitmek arzusunda olanlar, hatta bu maksatla teşkilatlanmalar bile vardı. Maraş Mevlevî şeyhlerinden Selim Efendi fiilen böyle bir faâliyetin içinde bulunanlar arasında idi. Selim Efendi'nin gönüllü teşkilatında hizmet vermesi konusunda Konya'dan izin istendiğini görüyoruz. Şüphesiz bu teşebbüsler, Balkanlar'daki acının ve ızdırapların ta Maraş'tan hissedilmesi açısından oldukça mânidar gözükmektedir.

11 Mart 1913 (26 Şubat 1328)'de "Maraş Gönüllü Reisi Nakîbü'l eşraf Ziyâ-î zâde ed- Dâî es- Seyyid Muhammed Emin" imzasıyla Konya Çelebilik Makamına gönderilen arzda şöyle denilmektedir;

"Huzûr-ı Âlî-i Reşâdet-penâhîlerine

Ma'ruz-ı Dâiyanemdir

Düşmanlarımızın din ve memleketimize taarruz ve tecâvüzü ehl-i İslâm'ı Cenab-ı Hakk'ın emr-i ilahisi vechile cihada teşvik-i dâiyanem semeresiyle livamızdan kaydolunan gönüllülerin bikeremihi teâlâ ikmâl-i levâzımatını müteâkip (ihtiyaçlarını tamamlamasından sonra) hareketimiz musammem

64 MMA Zarf no: 60 (Bu zarfta belgelerle numara verilmemiştir. Ancak, belgeler birbirine yapıştırılmış defter halindedir. Baştan itibaren 16. sıradaki belge.): Hastane açılmasına yönelik faaliyetler bu derece yoğun olmasına rağmen kanaatimize göre o günlerin gelişen şartları içerisinde hastanenin açılışı gerçekleşmemiştir.

65 MMA Zarf no: 70, Belge No: 46-a.

66 MMA Zarf no: 70, Belge No; 46.

(kesen olarak kararlaştırılmış) olmağla meşâyih-i Mevlevîyeden Şeyh Selim Efendi dâileri de bir gayret-i dindarane ile kafile-i mücahidîni teşci (cesaretlendirmek) için hâhiş-kâr (istekli) olduğundan tensib edilmiş (münasib görülmüş) ve mumailey (Şeyh Selim efendi) mukaddemâ (önce) taraf-ı reşadet-penahiye (Konya Çelebilik Makamına) arz-ı keyfiyet etmiş ise de henüz cevabını alamamışdır. Ruhsat itasına tavassut-ı dâiyanem münasib görülmüş olmağla bu emr-i celil-i ilahi uğrunda îsâr-ı dem (kan dökme- canını verme) ve ila-yı kelimetullah farz olduğundan irade-i reşadet-penâhilerinin mumaileyhe tebliği reca olunur efendim hazretleri"[67].

Bu şekilde İstanbul ve Anadolu'daki mevlevîhaneler, Balkan Savaşı'nda millî sorumluluk içinde karınca kararınca ellerinden gelen maddî ve manevî yardımlarda ve hatta fiilen hizmetlerde bulunurlarken, ateş hattında yer alan Girit ve Kıbrıs'ta da heyacanlı ve zor günler yaşanıyordu. Bu zor şartlarda Girit ve Kıbrıs Mevlevîhaneleri bir "alperen" misâli bulundukları yerlerde Türk varlığının devamı yönünde olağanüstü bir çaba içinde bulunurlarken, cephenin ihtiyaç duyduğu yardımlar konusunda da sorumluluklarının farkında idiler. Şimdi Girit ve Kıbrıs'taki gelişmelere bakmak istiyoruz;

2- Kanayan Yara Girit ve Girit (Hanya) Mevlevîhanesi'nin Faâliyetleri

Balkan Savaşına takaddüm eden yıllarda Girit'de oldukça buhranlı yıllar yaşanıyordu. Aslında bu sancıların başlangıcı 1821 Yunan isyanına kadar uzanıyordu. Yunan isyanını fırsat bilen adanın Rum halkı, başta Ortodoksların hâmiliğine soyunan Ruslar olmak üzere büyük devletlerin de tahrikiyle sık sık isyan çıkarmaya başladılar[68].

Müstakil Yunan devletinin kurulmasından sonra adanın Yunanistan'a ilhak edilmesi, Yunanların ve ada Rumlarının ortak amacı oldu. 1867'de Girit'te yeni bir isyan çıkaran Rumlar, ilkin ıslahat isteklerini ifade ettikleri halde, Babıali'nin zaafını görünce, Girit'i Yunanistan'a ilhak ettiklerini ilan ettiler. Bu durum karşısında Sadrazam Âli Paşa, olağanüstü yetkilerle Girit'e gitmeye mecbur kaldı. Sadrazam isyanı kuvvet ile bastırsa da

67 MMA, Zarf no:96, Belge No: 14.

68 Girit meselesi ile ilgili Büyük devletler'in politikaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Ayşe Nükhet Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896- 1908),* (yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1994), s.224- 232.

Osmanlı hakimiyetini adada kuvvetle devam ettiremeyeceğine inanmış bulunduğu için Giritliler'e muhtariyet idaresi vermeyi lüzumlu görmüş (1868) ve bu suretle geçici bir sükun sağlanmış idi. Fakat ne Yunanlar ne de Giritli Rumlar adanın Yunanistan'a bağlanması düşüncesinden vazgeçmediler. Fırsat kollamaya devam ettiler.

1877- 78 Osmanlı Rus savaşı isyancılar için bir fırsat idi. Bu ortamda istedikleri hedefe ulaşamamış iseler de Ayastefanos antlaşmasında Ruslar, Berlin Antlaşmasında da diğer büyük devletler Girit meselesine müdâhil oldular ve Osmanlı hükümeti Girit idaresi hakkında büyük devletlere karşı taahhüt altına girmiş oldu. Bu tablo Girit'in elden çıkışını hızlandıracak idi. Çünkü tarihe baktığımızda özellikle Yakınçağ Türk tarihindeki problemlerde "şark meselesi" niyetini taşıyan batılı devletlerin müdahil olduğu bir meselede, sonuç genellikle Türkler aleyhine tecelli etmiş idi. Bir sonraki konuda temas edeceğimiz ve halen aktüalitesini koruyan Kıbrıs meselesinde de aynı oyun tezgahlanmaya çalışılacaktır.

Uluslararası karakter kazanan Girit meselesi, bundan böyle daha da tahrik edilmeye ve sık sık isyanlar çıkmaya başladı. Babıali yeni bir isyana kalkışan Girit âsileriyle 25 Ekim 1878'de Halepa Sözleşmesi'ni yaptı. Bu sözleşme çerçevesinde Girit'in idaresinde önemli değişiklikler oldu ve Giritli isyancılara imtiyazlar verildi. Adanın iç idaresi halka bırakılmış dolayısıyla Hristiyan Giritliler geniş ölçüde yönetime katılmışlardı[69]. Ancak esas amaç, Girit'in Yunanistan'a ilhakı olduğu için, verilen haklar, Girit meselesinin kapanmasına yetmiyordu. 1886'da Kandiye ve Hanya'da Müslümanlarla Hristiyanlar arasında çarpışmalar oldu. Bir yıl sonra çıkartılan yeni bir ayaklanmada köylerde ve çiftliklerde çok sayıda Müslüman katledildi. Adeta iç harp diyebileceğimiz bu olaylar Atina ve İstanbul'da büyük heyecan uyandırdı. Girit'teki olaylar sırasında İngiliz konsülünün öldürülmesi başta İngilizler olmak üzere Fransa, Rusya ve İtalya'nın Girit'teki Türk varlığına cephe alması için yeterli bir bahane idi. Bu dört devletin tazyikiyle Osmanlı kuvvetleri adadan çıkartıldı ve adanın idaresi Yunan Prensi Yogi'ye verildi (21 Aralık 1898). Güya ada, hâlâ Osmanlı hakimiyetinde görünüyordu ama hakimiyete delalet edecek hiçbir unsur mevcut değildi.

Diğer bir deyişle Türkler'in zaferiyle sonuçlanan 1897 Türk Yunan Savaşı'ndan sonra Girit, adada sayıları 70000'e varan Müslüman nüfusa rağmen Osmanlı Devleti için kaybedilmişti[70].

---

69 Halepa Sözleşmesi hakkında bkz., Adıyeke, *a.g.t.,* s.18- 36.

70 Adıyeke, *a.g..t.*, s.290.

Takip eden yıl içinde ada için yeni bir anayasa, bir bayrak ve posta pulu hazırlanarak Osmanlı hakimiyeti, Girit'ten tamamen silinmeye çalışıldı. Bu tablo karşısında Giritli Müslümanlar için adada yaşamak oldukça zorlaşmıştı ve pek çok Giritli Müslüman Anadolu'ya göç etmeye başladı[71].

İkinci Meşrutiyet'in ardından Girit Meclisi, adanın Yunanistan'a katıldığını ilan edince (1908), Osmanlı Devleti bu oldu bittiyi protesto etmekle iktifa etti. Ancak Balkan Savaşı neticesinde imzalanan Londra ve Bükreş antlaşmalarıyla Girit'in Yunanistan'a ilhakı kabul edildi. Fakat ilhaka varan bu süreç içerisinde Girit'deki Müslümanlar'a, adayı terke zorlamak için, şiddetli baskılar uygulanıyordu. Böyle bir ortam içerisinde Girit-Hanya Mevlevîhanesi'nin büyük bir hassasiyetle Müslüman-Türk varlığının adada devamı için gayret gösterdiğini görüyoruz.

Hanya Mevlevîhanesi Şeyhi Mehmed Şemseddin Dede[72] 15 Mayıs 1912 (2 Mayıs 1328) tarihinde Mevlevîhanelerin merkezi konumunda olan Konya'ya, Çelebilik makamına gönderdiği maruzatta; "Adadaki durumun günden- güne Müslümanların aleyhine geliştiğini, bundan dolayı İslam halkın istikbal endişesiyle hicret etmek niyetinde olduğunu" belirttikten sonra, "her ne kadar hicret sünnet-i seniyye ise de bu safhada böyle bir hareketin fevkalâde mahzurlu olacağını" vurgulayarak, "halkın hicret etmemesi için elinden gelen gayreti gösterdiğini , hükümetin de bu noktada gerekli hassasiyeti gösterip tedbirler almasını" istiyor. Hatta önceden kararlaştırılan Konya'yı ziyaret programını, hicret yanlısı olanlarca yanlış anlaşılır düşüncesiyle ertelediğini belirterek , Konya'dan affını talep ediyor[73].

Mevlevî Şeyhi'nin bu davranışı, batmakta olan gemisini sonuna kadar terk etmeyen ve ona sahiplenen kaptanın ruh halinden farklı gözükmüyor. Biraz ileride bahsedileceği üzere , aşağı-yukarı 5-6 ay sonra patlak verecek Balkan Savaşı sırasında da gerekli hassasiyeti gösterecek olan Girit-Hanya

---

71 Girit Meselesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi , C.7, 3. baskı, Ankara 1988, s. 118- 125

72 Mehmed Şemseddin Dede, 1859'da Konya'da doğdu. 1872'de babası ve ailesiyle birlikte Hanya'ya gitti. Öğrenimini burada tamamladı. Kurucu şeyh babası Şemsi Dede'nin ölümünden sonra, 1908- 1924 yılları arasında Hanya Mevlevihanesi şeyhliğini yaptı. Bu arada, Adada İslam cemaatiyle ilgili çeşitli hukukî kurumlarda görev aldı. Bir müddet Girit Müftülüğünü de yaptı. 23 mayıs 1924'te Girit'te vefat etti. Naaşı daha sonra Türkiye'ye getirildi. (İsmail Kara, *Hanya-Girit Mevlevihanesi*, Dergah yayınları, İstanbul 2006, s.31-40).

73 MMA, Zarf no: 89, Belge no:2.

Mevlevîhanesi bugünlerdeki davranışlarıyla fütuhat devrindeki uçlarda, sınır boylarında toprağı vatan yapan ve oraya sımsıkı tutunan "*kolonizatör Türk dervişleri*"ni[74] hatırlatmaktadır.

Ateş hattındaki Girit'te bu sıkıntılar yaşanırken Balkan Savaşı patlak verdi. Bu savaş, zaten çok zor şartlar altında tutunabilme mücâdelesi veren Girit'teki Müslümanları, Türkleri içinden çıkılması zor, daha da buhranlı günlere itti. Fakat, hayret etmemek takdir etmemek mümkün mü? Bu nasıl vatan sorumluluğudur ki, kendisi zaten sıkıntı içinde olan bir avuç kalmış Türk, Balkan coğrafyasında çekilen acıları yüreklerinde hissediyor idi. Mevlevîhane bir Türk kurumu olmanın heyecanını hâlâ yaşıyordu.

Anadolu coğrafyasının vatan oluş sürecinde zihinlere yerleşen "başlarında sikkeleri ellerinde tahta kılıçları, alperen fotoğrafları"nı hatırlatan bu insanlar, İstanbul'da tesis edilecek hastaneye yardım konusunda kayıtsız kalmadılar. Şeyh Mehmed Şemseddin konuyla ilgili 11 Aralık 1912 (28 Teşrin-i sâni 1328) tarihli Konya'ya gönderdiği ma'ruzatta; "alem-i İslamiyetin istinadgahi olan necm-i ikbal-i saltanat-ı Osmaniyenin" içinde bulunduğu tehlikeye karşı, "onlara düşmanlara karşı gücümüz yettiği kadar kuvvet... hazırlayın"[75] ayet-i kerimesinin hikmeti çerçevesinde din kardeşlerinin elden geldiği kadar mücâdele etmesi gerektiğini ifade ediyor. Sözkonusu arzın devamından anladığımıza göre, Hanya Mevlevîhanesi hastaneye yardım konusunda üzerine düşen vazifeyi yapmaya hazırdır. Hatta bir yıl önce Hilal-i ahmer cemiyeti merkezinin Hanya Mevlevîhanesi post-nişini Mehmed Şemseddin'e gönderdiği bir tahriratla, orada bir Hilâl-i Ahmer heyeti teşkil edilmişti. Bu heyet vasıtasıyla[76] bütün Hanya müslümanlarından toplanan yardımlar peyderpey Hilal-i Ahmer merkezine yani İstanbul'a gönderiliyordu [77].

Girit –Hanya Mevlevîhanesi bir taraftan savaşın getirdiği mesuliyeti üzerinde hissedip, İstanbul'a yardım gayreti içinde bulunurken bir taraftan

---

74 Bu kavramın analizi için bkz., Ömer Lütfi Barkan, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi* sayı:2, Ankara 1942.

75 *Kur'an-ı Kerim*, Enfal Suresi 8/90.

76 Savaş sırasında uluslar arası kurallar gereğince ancak sağlık ve insani yardım hizmetleri veren kuruluşların rahat çalışmalarına izin verildiğinden bu dönemlerde de Girit ve Kıbrıs'taki faaliyetler ancak Hilal-i Ahmer vasıtasıyla yapılabiliyordu. Değilse açıktan açığa ayni ve nakdi yardım gönderebilmek mümkün değil idi. Dolayısıyla Hilal-i Ahmer Cemiyeti 10 yıl savaş döneminde siyasi ve millî konularda da hizmet verdi.

77 MMA, Zarf no: 89, Belge No: 8; Bkz., EK: 10.

da hâla Girit'de varolmanın tutunmanın endişesi içinde idi. Şeyh Mehmed Şemseddin'in Balkan Savaşı'nın Osmanlı aleyhine sonuçlandığı günlerde 4 Ocak 1913 (22 kanun-ı evvel 1328) tarihinde Konya'ya gönderdiği arzındaki ifadeler oldukça anlamlıdır. Şeyh sözkonusu mektubunda; Konya'yı ziyaret etmeyi çok arzu etmekle birlikte cezirede (Girit'de) vâki olan şu andaki elîm durum ve takip eden buhran dolayısıyla bütün Müslüman halk ile beraber maruz kaldıkları esef verici durumdan dolayı ziyarete gelemeyeceğini[78] yani gemiyi terk edemeyeceğini bildiriyor.

Bütün bu gelişmeler, Girit-Hanya Mevlevîhanesi'nin ateş hattı üzerindeki bir vatan köşesini son raddesine kadar diri tutmanın gayreti içinde olduğunu gösteriyor. Kendi can derdinde olan bu insanların, ne pahasına olursa olsun son ana kadar orada tutunmaya çalışmaları ve Mevlevîhanenin önderliğinde yardım isteğini geri çevirmemeleri, sorumluluk duygularını ortaya koyan bir davranış olarak karşımıza çıkıyor.

Fakat bu çırpınışlar, dönemin siyasî ve askerî gelişmeleri karşısında, beklenen sonucu değiştiremedi ve yukarıda belirttiğimiz gibi, Girit, Balkan Savaşı sonunda 14 Kasım 1913'te Yunanlar'la imzalanan antlaşma sonucu, semalarında Türk bayrağının dalgalanamayacağı duruma düştü, Girit artık bir Türk toprağı değil idi.

Aynı senaryo, Kıbrıs'ta da oynanmak isteniyordu. Şimdi Kıbrıs'taki gelişmelere bakmak istiyoruz.

3- Kıbrıs Türklerine Yapılan Baskılar ve Kıbrıs (Lefkoşe) Mevlevîhanesi'nin Faâliyetleri

Kıbrıs'ta çekilen sıkıntılar da Girit'den farklı değil idi. 1821 İsyanı ve arkasından Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden sonra, bu devletin uyguladığı yayılmacı politika, kendisine komşu olan coğrafyayı sürekli tehdit etmeye başladı. Kuruluşundan itibaren Yunanistan devamlı Doğuya doğru genişleme göstermiştir. Batılı devletlerin de destek ve himayeleriyle Megola İdea peşinde koşan yeni Yunan Devleti'nin bu politikasının hedefinde hiç şüphesiz Osmanlı Devleti ve ülkesi vardı. 1815 Viyana konferansı sırasında "Hasta Adam" damgası vurulan Osmanlı Devleti'nin bu dönemden itibaren mirasının paylaşılmasının gündeme gelmiş olması, Yunanistan'ın Megola İdea yönündeki iştahını kabartıyordu. Osmanlı Devleti'nin en kritik ve buhranlı günlerinde, Yunanlar fırsatları

78 MMA, Zarf no:89, Belge no:5.

değerlendirerek, Girit'te olduğu gibi Mora 'ya yakın ve Rum nüfusunun olduğu Osmanlı topraklarında çeşitli isyan ve kargaşalıklar çıkarıp buraları Osmanlıdan kopararak egemenlik sahalarını genişletmek yoluna girdiler.

İşte bu kritik yıllarda Yunanistan'ın sürekli Türkiye aleyhine genişleme, yayılma politikası içinde olduğunu görüyoruz. 93 Harbi ve sonrasında Batı Trakya'ya doğru Yunan tahrikleri ve işgal niyetleri gittikçe artmaya başladı. Öbür taraftan, Anadolu'da Rus tehlikesine karşı geçici bir süre için Kıbrıs adasının yönetiminin İngilizler'e bırakılması, Kıbrıs Rumlarının Enosis'i gerçekleştirme yönündeki istek ve umutlarını artırdı. Adada yavaş yavaş Türkler aleyhine gösteriler ve tahrikler kendini göstermeye başladı.

Bu cümleden olmak üzere, 25 Mart 1895'de Yunan bağımsızlık günü şenlikleri esnasında meşaleler taşıyan Rumlar, büyük bir yürüyüş kolu oluşturarak, Tahtakale Türk mahallesine girmişler ve Türkleri kesip katledeceklerine dair şarkılar söyleyerek, tahriklerde bulunmuşlardı. Lefkoşa kaza Hakimi Mr.Seafer'in 17 Nisan 1895'de Londra'ya gönderdiği bir mektupta Rumlar'ın bu tahriklerine temas ederek, Türkler'in de bir toplantı düzenleyerek saldırıları protesto ettiklerini bildirmiştir. Magosa'daki İngiliz komiseri Mr.B.Travers de aynı olaylarla ilgili İngiltere sömürge müsteşarına gönderdiği raporda, Rum tahriklerinin, Türkler'in soğukkanlılığı sayesinde büyümeden önlendiğini yazmıştır [79] . Fakat takip eden aylarda ve yıllarda Rum tahrikleri gittikçe artış gösterdi.

93 Harbi sonrasında mülkîyet hakkı Osmanlı Devleti'nde kalmak kaydıyla geçici bir süre için yönetimin İngiltere'ye geçmesi (1878 İstanbul Antlaşması) ile birlikte Kıbrıs'ta ortaya çıkan yeni oluşum, maalesef Türkiye açısından bir "Kıbrıs Meselesi" ni de beraberinde getirmiştir. Yani Türkiye açısından Kıbrıs Meselesi'nin başlangıç tohumlarının 93 Harbi sonrasındaki siyasî ortamda atılmış olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Balkan Savaşı'na tekaddüm eden yıllar, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika, Girit ve bazı adalarda sıkıntıya düştüğü yıllardır. Bilindiği üzere 1911 Osmanlı- İtalyan Harbi sonunda, Osmanlı Devleti Trablusgab'ı İtalyanlara bırakmak zorunda kaldı. 12 Adalar da geçici bir süre için İtalyan yönetimine devredildi.

---

79 Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*,Lefkoşa 1992, s.21.

Osmanlı Devleti'nin İtalyanlarla savaş halinde bulunduğu bu zor günlerde, Rumlar bu durumdan istifade ile adada yoğun bir tahrik faâliyetine giriştiler. Bu tahrikler, Enosis mitinglerine dönüştü. Kıbrıs Rumlarının süren Enosis histerisi ve dış dünyaya da taşırılan yoğun ilhak eylemleri üzerine birşeyler yapılması gerektiğine inanan Kıbrıs Türkleri, Vatan Gazetesi sahibi Bodamyalızâde Mehmed Şevket Bey'in teşebbüsleriyle ilhakı protesto mitingleri düzenlediler[80]. Bu günlerin bütün gelişmelerini Vatan Gazetesinden sıcağı sıcağına takip etmemiz mümkündür.

Balkan Savaşı'na yaklaştıkça, adada Rum tahrikleri gittikçe arttı. Hatta silahlı toplu eylemlere dönüşmeye başladı. Çünkü, Osmanlı Devleti daha henüz Trablusgarb Harbi'nin yaralarını sarmadan Balkan Harbi hazırlıklarına girmiş olduğundan Kıbrıs'la ilgilenecek bir durumda değildi. Rumlar, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu durumu fırsat bilerek Enosis yolunda tahrik ve saldırılarını artırdılar.

Bu cümleden olmak üzere Meclis-i Kavânin'in Rum milletvekilleri İngiliz yönetiminden meclise daha fazla yetki ve ayrıcalık verilmesini talep etmeye başladılar. Eğer bu istekler gerçekleşecek olursa-aynen yukarıda anlattığımız Girit örneğinde görüldüğü gibi- adada Rum muhtariyetine doğru bir adım daha atılmış olacaktı. Çünkü, Türkler Rumlara göre daha az olduğundan, meclis makamını, Türkleri ezmeğe ve yok etmeye yönelik bir makam olarak kullanacaklardı. Ancak, Adadaki mevcut İngiliz yönetimi, Rum emellerini bildiği için bu konuda fazla tavizkâr davranmadı. Bu durum karşısında Rumlar, son seçimlerin arkasından gerek hükümet ve gerek Türkler hakkında kaba kuvvet kullanmağa karar vererek hükümet'e ültimatom şeklinde beyannameler vermeğe, Türkler'e köylerde sözlü ve kasabalarda basın aracılığıyla tehditler yağdırmaya başladılar. Fakat Türkler'in sabırlı ve sağduyulu davranış ve tutumları Rum tahriklerini boşa çıkardı. Takip eden günlerde, yukarıda sözü edilen taleplerde bulunan Rum milletvekilleri, şiddetlerini daha da artırarak Meclis-i Kavânin'den istifa ettiler, hükümetle işbirliğinde bulunmamağa karar verdiler. Bu milletvekilleri ve kilisenin işbirliğiyle adanın önemli merkezlerinde mitingler tertib edilerek Hristiyan halk müslümanlar aleyhine tahrik edilmeye çalışıldı. Bir taraftan da Rum matbaatı İngilizler'e ve Türkler'e karşı tehditkâr makaleler yazmağa

80 Sabahattin İsmail, *a.g.e.*, s.23.

başladı[81]. Bütün bu gelişmeler, Balkan Savaşı arefesinde Türkler'e karşı toplu saldırıların zeminini hazırladı.

1912 yılında Rumların Türkler'e yönelik ilk kitlesel tahrikleri Hamidmandraları ve Leymasun'da meydana geldi. Bu olaylar o günlerde Vatan Gazetesinde Bodamyalızâde Mehmed Şevket Bey tarafından oldukça ayrıntılı bir şekilde kaleme alınmıştır. Kıbrıs Meselesi hakkında kıymetli mesaîleri bulunan Harid Fedai, Vatan gazatesinde yer alan 1912 olaylarını, Yeni Kıbrıs'ın 1985 sayılarında yeni harflerle yayınlamıştır. Şimdi bu olaylar hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz;

Mayıs ayının sonlarına doğru bir cuma günü 18-22 yaşlarında 49 lise öğrencisi başlarında iki öğretmen olduğu halde Lefkoşe'den hareketle Hrisostomo mânâstırına gittiler. Akşam üstü buradan geri dönerken, Mandralar (Bugünkü Hamidköy) adındaki küçük ve evleri birbirinden uzak Türk köyüne doğru yöneldiler. Ellerinde Yunan bayrağı olan bu gençler, "zido" sesleriyle köye saldırdılar. Rumlarla Türk köylüleri arasında çıkan kavgaya Türk zaptiyeleri müdâhale etti. Rumların yaptığı bu ilk toplu saldırı, Yunan provakatörlerin de tahrikiyle adanın diğer yerlerine taşındı. Nitekim, Haziran ayının başında, birkaç Türk Leymasun panayırında bir Rum arabasıyla gezerlerken, bir Rum kahvehanesinin önünden geçtikleri sırada Rumların taşlı, şişeli, sopalı saldırısına uğradılar. Saldırıya uğrayan bu birkaç Türk kendilerini savunurken, kilisenin çanları çalmaya başladı ve 5-6 bin civarında Rum toplandı. Bu topluluk daha sonra Türk mahalle ve çarşısına saldırdı. Camii ve Türk dükkanları tarip edildi. Pekçoğu ağır olmak üzere 100'ün üzerinde Türk yaralandı. Bu saldırılar sonunda Türkler'in bulunduğu yerler, adeta savaş sonrası bombardıman mahallini andıran bir şekilde tahrip edilmişti[82].

Bu saldırıların arkasından yaygın bir Rumdan Ruma kampanyası başlatıldı. Türk dükkan ve mallarının boykot edilmesi ve Türkler'in ekonomik olarak çökertilmesi için Türkler üzerine dayanılmaz baskılar uygulanmaya başlandı[83].

Rumlar, Balkan Harbi öncesinde Türkler'e karşı sürdüregeldikleri tahrik ve baskı kampanyasını, Osmanlının Balkan harbi sırasındaki zor durumunu

---

81 Harid Fedai, "Kıbrıs'ta 1912 Olayları", *Yeni Kıbrıs* , Ağustos-Eylül 1985, s.24.

82 Bu olaylarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., *Vatan Gazetesi* 10 Haziran 1912 nüshasından naklen; Harid Fedai, "Kıbrısta 1912 Olayları", *Yeni Kıbrıs*, Ağustos-Eylül 1985; Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekatının Nedenleri Gelişimi Sonuçları*, İstanbul 1988, s.21-25; Ali Nesim, *Kıbrıslı Türklerin Kimliği,* Lefkoşe 1990,s.42.

83 Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.24.

fırsat bilerek, artırarak devam ettirdiler. Girit gibi, Kıbrıs'ı da Yunanistana ilhak etmek için, bir taraftan İngiltere nezdinde teşebbüslerde bulunurlarken bir taraftan da adayı terke zorlamak için Türkler üzerine müthiş baskılar yapıyorlardı. Şüphesiz bütün bu faâliyetlerde Rum kilisesi başı çekiyor ve kilisenin önderliğinde oluşturulan Enosis heyetleri başta İngiltere olmak üzere Avrupa ülkelerine "ilhak" gezileri düzenliyorlardı.

Adadaki Türkler ise adeta bir varolma veya yokolma durumuyla karşı karşıya idiler. Fakat bütün bu zorluklara rağmen kendi imkânlarıyla Adada varolmanın mücâdelesini veriyorlardı. Bu mücâdele içinde diğer bazı müessese veya teşkilatlarla birlikte Kıbrıs Mevlevîhânesi'nin ayrı bir yeri olduğunu görüyoruz. Balkan Harbi'nin devam ettiği bir sırada ateş hattında bulunan Kıbrıs Mevlevîhânesi, Enosisi gerçekleştirmek isteyen Rumlara karşı, kendi imkânlarıyla birşeyler yapmanın çabası içinde olmuş, Kıbrıs'ın, bir Girit olmaması için elinden gelen gayreti göstermiştir. Anadolu'nun vatan olmasında, "Alperen", "Gaziyan-ı Rum", "Abdalan-ı Rum" dediğimiz zümreler veya daha sonra Osmanlı Devleti'nin yükselişinde rol oynayan Ömer Lütfi Barkan'ın ifadesiyle "*Kolonizatör Türk Dervişleri*" neler yapmış ise, Kıbrıs'ın da vatan kalmasında Kıbrıs Mevlevîhânesi'nin benzer bir vazifeyi üstlendiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Hatta, Mevlevîhâne kendisi ateş hattında bulunduğu halde, Balkanlar'daki fâciayı derinden hissetmiş, gece gündüz Osmanlı Ordularının başarısı için dua ve temennilerle birlikte , maddî yardımlarda da bulunmuştur. Şimdi, Mevlevîhâne'nin bu faâliyetlerinden örnekler vermek istiyoruz:

Balkan Harbi'nin bütün şiddetiyle devam ettiği günlerde, Kıbrıs Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Celaleddin[84*], 25 Kasım 1912 tarihiyle Mevlevîhânelerin merkezi konumunda olan Konya Mevlevîhânesine gönderdiği raporda;[85] "4 müttefik devletin, din ve devletimize karşı pervasızca açmış oldukları savaş sebebiyle bütün müslüman kalplerin müteessir ve kan ağladığını" belirterek, "bütün cami, tekke ve zâviyelerde gece ve gündüz din

84 * Mehmed Celaleddin, Saffet Dede'nin oğludur. Konya Çelebisinin 9 Rebiü'l-evvel 1311 (1894) tarihli yazısıyla Kıbrıs'a atanmıştır. Engin kültürlü, milli meselelere karşı hassas biri idi. 40 yıla yakın bir süre Kıbrıs Mevlevihanesini çok iyi yönetmiştir. 22 Eylül 1931'de vefat etmiştir. Lefkoşe'de Mevlevihane'de medfundur (Harid Fedai- Mustafa Haşim Altan, *Lefkoşe Mevlevihanesi*, KKTC Milli Eğitim Kültür Gençlik ve Spor Bakanlığı yay., Ankara 1997, s.37- 39). Bkz., EK:11.

85 MMA, Zarf no: 84, Belge nu:5.; Nuri Köstüklü, "Balkan Harbi Sırasında Kıbrıs Türklerine Yapılan Baskılar ve Kıbrıs Mevlevihanesinin Faaliyetleri", Birinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 20- 23 Kasım 1996, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimagusa- KKTC; *Journal for Cypriot Studies*, 1996, ıssue:4, s. 357; .Bkz., EK; 12

ve devletin selameti için Buhari-i şerif okuyarak zikir çekiyoruz. Allah'ın yardımıyla kâfirlerin hezimetinin ve Müslümanlar'ın muzafferiyetinin çok yakın olduğundan şüphem yoktur. Zira her görmüş olduğum rüya, ordularımızın galibiyetinin yakın olduğuna delalet eder. Binaenaleyh maddî ve manevî yardımlara devam ediyoruz."demiştir. Şeyhin bu ifadelerinden, kendisinin sürekli devletin içinde bulunduğu durumla meşgul olan bir halet-i ruhiye içinde olduğunu anlıyoruz. Değilse, Şeyh, millî bir mesuliyet içinde olmasaydı, Osmanlı ordularının durumu ve Balkan Harbiyle ilgili gelişmeler, zihnini devamlı meşgul etmez, dolayısıyla hergün rüyasına girmezdi.

Mehmed Celaleddin Efendi, raporunun devamında Kıbrıs'taki gelişmelerle ilgili olarak bazı istihbarî bilgiler vermektedir. Özetle şöyle demektedir;

Geçen de orta oyuncularından olup Adana'dan buraya gelmiş birtakım kişilerin ellerinde yeni bir sikke-i şerife (başlık) olduğu ve oyunlarda kullandıkları istihbar edilmiş, bunun üzerine hemen burada bir vasıta ile ücreti ödenerek sikke-i şerife aldırılmıştır. Yaptığım araştırmaya göre mezkur sikkenin Konya'dan ele geçirildiği anlaşılmıştır. Bundan başka, 5-6 ay önce Konya çilekeşlerinden Ali adında da bir dervişin Magosa'ya çıktığı ve başında bulunan sikkeyi denize attığı ve daha sonra doğruca bir mânâstıra giderek Hristiyanlığa geçtiği işitilmiştir. İşittiğime göre bu kişi, aslen Kıbrıslı olup, daha önce sulben anasının karnında Anadolu'ya gidip orada doğup büyüdükten sonra, Magosa'ya geldiğinde zaten Hristiyan olan annesini bulmuş bir kişidir. Ne çare ki şu andaki idarede bu tür kişilere layıkıyla ceza verilemiyor. Heman Cenab-ı Hakk din ve devletimize yardım ve muvaffakiyetler ihsan buyursun.

Bu ifadelelerden Mevlevîhânenin Kıbrıs'la ilgili en ufak bir bilgiyi değerlendirdiğini anlıyoruz. Belki burada sözü edilen hadiseler sıradan bir olay olup, istihbarî bir değeri olmayabilir. Fakat Mevlevîhânenin meseleyi ciddîye alıp bir istihbarat olarak Konya'ya bildirmesi, Kıbrıs'ta Türkler'in Balkan Savaşı sırasında herşeyden şüphelendiklerinin dolayısıyla diken üstünde yaşadıklarının açık bir göstergesidir.

Nitekim, daha önce de temas ettiğimiz gibi, Rum ve Yunanlar hiç boş durmuyor, özellikle Trablusgarb harbi sonrasında hızlanan Enosis emelleri Osmanlı'nın gerçekten çok zor durumda kaldığı Balkan Harbi sırasında da bütün şiddetiyle devam ediyordu. Rum milletvekilleri, Kilise ve diğer Rum

siyasîler Adadaki Türkleri yok edip veya Ada'dan göçe zorlayıp, Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek için elinden geleni yapıyorlardı. Böyle bir ortamda Mevlevîhâne, gelişmeleri hassasiyetle takip ediyor ve edindiği bilgileri hemen Konya Merkez'e rapor edip, kendilerinin nasıl hareket etmeleri konusunda talimat bekliyordu.

Şeyh Mehmed Celaleddin'in 18 Aralık 912 tarihiyle Konya'ya gönderdiği bir ma'ruzat, Mevlevîhâne'nin Kıbrıs'ın vatan kalmasındaki gayret ve çalışmalarını gözler önüne sermektedir. Mevlevîhâne, Rum ve Yunan siyasîlerinin Enosis yolundaki faâliyetlerini gizliden gizliye takip etmiş ve edindiği istihbaratı hemen bildirmiştir. Şimdi önemine binaen bu raporu aynen veriyoruz;

"Huzur-ı Alî-i Hazret-i Mürşid-i A'zamîlerine

Ma'rûz-ı Dâîleridir

Ma'lûm-ı âlî-i cenâb-ı mürşid-i a'zamîleri buyurulduğu üzere biraz zamandan berü devam eden Balkan muharebelerinin netâyicinden (sonuçlarından) olarak Kıbrıs Rumlarının dahi Yunanistan'a iltihak arzuları kesb-i şiddet ederek (şiddet kazanarak) buradan gerek Londra'ya gerek Atina'ya mebus gönderilmiş ve cezirenin (adanın) Yunanistan'a ilhak edilmesi hususuna nihayet derecelerde saî ve gayret olunmakda bulunulmuşdur. Binaenaleyh ehâli-i İslamiyede husule gelen galeyân-ı efkâr cihetiyle cezire kadısı Efendi hazretleri tarafından Babıali'ye keyfiyet arz ve iş'ar ve ehâli-i Müslime vekilleri canibinden dahi tanzim olunan arz-ı mahzar Londra'ya tesyar olunduğu (gönderildiği) gibi, husus-ı mezkûr bi't telgraf (telgrafla) Londra'da Seyyid Emir Ali Efendi Hazretlerine dahi iş'ar olunmuşdur (haber verilmişdir). Rivayet-i vâkıaya nazaran Yunanistan Başvekili Venizelos cezirenin Yunanistan'a terk olunması içün Londra'da mün'akid (toplanan) meclise konulacağını beyan etmiş ve birkaç gün evvel Cezire Vâlisi dahi Mısır'a azimet eylemişdir (gitmiştir). Bundan ma'dâ (başka), burada bulunan Osmanlı Bankası'na da ba'demâ ta'til-i teeddiyat eylemesi içün İstanbul'dan emr verildiği şuyu' buldu. Ve burada Altmışbini mütecâviz (geçgin) ehali-i İslamiyenin âtisi (geleceği) zulâm-ı mechuliyet içinde kalarak, mazallahü tealâ böyle bir şey vuku' bulur ise nasıl barınacakları ve ne tarafa hicrete mecbur olacakları kemâl-i teessüfle düşünülmekdedir. Cenab-ı hakk ehl-i İslâm hakkında hayırlı günler ihsan buyursun. Mesâib ü felâket

umumî olduğu cihetle bütün ehl-i İslam müteessir (üzüntülü) ve dîl-hûn (içi kan ağlıyor) olsa gerekdir. İşte keyfiyet buraca bu merkezde olduğundan ba'dema ne yolda hareket olunacağının ve ne yapılmak lâzım geleceğinin emr ve iş'arına intizar eder ve hiss-i teveccühat füyuzât-ı âbât-ı mürşid-i a'zamilerinin hakk-ı dâiyanemde bekarını niyaz ve istirham eylerim. Ol babda emr ü ferman hazret-i men lehü'l emrindir.

18 Kanun-i evvel 1912 Ed-dâî

Kıbrıs Mevlevîhâne Şeyhi Mehmed Celaleddin"[86]

Kıbrıs Mevlevîhânesi şeyhinin bu raporu bir taraftan Mevlevîhâne'nin faâliyetlerini gösterirken bir taraftan da Balkan Harbi sırasında Kıbrıs Türkleri'ne yapılan baskıları ve Türkler'in durumunu açıkça gözler önüne sermektedir.

Merkez Konya'daki Mevlevî Şeyhi bu raporu alır almaz 23 Aralık'ta durumu hemen Sadârete bildirerek, adada ve diğer yerlerde insan haklarına ve vakıfların hukukuna riayet edilmesi hususunda ilgili yerlere gerekli teşebbüsün yapılmasını istedi[87].

Mevlevîhâne Kıbrıs'taki Yunan ve Rum oyunlarını takip etmenin yanısıra yukarıda da belirttiğimiz üzere, Balkan Harbi'nde Osmanlı ordularına elinden geldiğince maddî-manevî yardımlarda bulunmuştur. Bu cümleden olmak üzere, Balkan Harbi yaralılarına yardım maksadıyla bir komisyon kuruldu. Başta Şeyh Mehmed Celaleddin olduğu halde kazalara yardım toplamaya gidildi. Daha önce Lefkoşa'dan toplanan 600 Lira hemen İstanbul Galata Mevlevîhânesi'nde oluşturulan yardım komisyonuna gönderildi. Şeyh Mehmed Celaleddin bütün bu faâliyetleri Merkez Konya'ya bir yazı ile bildirdi.

"Huzur-ı Ali-i Hazret-i Veliyyü'n-niamiye

Ma'rûz-ı dâîleridir

30 Teşrin-i evvel 328 tarihli melfufiyle beraber irsal buyurulan (gönderilen) emirnâme-i âlî-i cenâb-ı mürşid-i azamîleri kemâl-i ta'zim ile alınub mütâlaa-i güzâr-ı dâiyânem olmuşdur. A'dâ-yı bed-hâhın (kötü niyetli düşmanların) din ve devletimiz hakkında meşhûd olan niyât-ı fâside (kötü niyetleri) ile vatan-ı mukaddesimize vukubulan tecâvüzât ve taarruzât-ı

86 MMA, Zarf no: 84, Belge nu:4; Nuri Köstüklü, "Balkan Harbi Sırasında...", s. 358; Bkz., EK: 13.

87 MMA, Zarf: 60, Belge nu:14; Nuri Köstüklü, "Balkan Harbi Sırasında....", s. 359; Bkz., EK: 14.

bâğiyanelerine karşı evlâd-ı vatan tarafından dahi müdafaa olunduğu ve guzât-ı müslimîn ile mecruhîne lâzım gelen muâvenetde ve müzâheretin ezher-i cihet îfâsı mertebe-i vücubdan bulunduğu ecilden bir mahdan (aydan) berü faziletli hakim efendi hazretlerinin riyâsetleri tahtında olarak cem'-i iânât edilmekde ve geçende Dersaadet'e, Lefkoşa'ya mahsus altıyüz Lira kadar bir meblağın Dersaadete gönderildiği gibi, sâir kazalardan dahi peyder pey cem'-i iânât edilmekde olub, kariben buraca teşekkül eden komisyon dâileri dahi dâhil olarak kazalara çıkılacağı ve toplanacak iânâtın (yardımın) merci-i mahsusuna gönderileceği ma'ruzdur. Ol bada emr ü ferman hasret-i men lehül emrindir.

1 Kanun-ı Evvel 912.

Ed-Dâi Şeyh-i Mevlevîhâne-i Kıbrıs Mehmed Celaleddin "[88]

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra , Megalo İdea doğrultusundaki yayılmacı politikalarından, Trablusgarp yenilgisinden itibaren Kıbrıs da etkilenmeye başlamıştır. Yunanistan'ın bu yayılmacı ve emperyalist politikaları yüzünden, 300 yıldan fazla Osmanlı hakimiyetinde huzur ve barış içinde bulunan Kıbrıs'ta huzursuzluk, anarşi ve terör gittikçe artış göstermiştir. Özellikle, Osmanlı'nın çok sıkıntılı ve müşkil durumda bulunduğu Balkan Harbi sırasında, Kıbrıs Türkleri'ne yönelik baskılar toplu gösteri ve katliama doğru yönelmiştir. Bu yıllarda adadaki Türkler neredeyse varolma veya yokolma sınırına gelmişlerdi. Türkler bütün gayretleriyle adada varolmanın, insanca ve hür olarak barış içinde yaşamanın mücâdelesini veriyorlardı. Bu mücâdele içinde ise, diğer müessese veya teşkilatlarla birlikte Kıbrıs Mevlevîhânesi'nin müstesna bir yerinin olduğunu gördük. Mevlevihane bu çizgide siyasî, istihbârî ve lojistik faâliyetlerde bulunmuştur[89].

88 MMA, Zarf no: 84, Belge nu:8; Nuri Köstüklü, "Balkan Harbi Sırasında....", s. 360; Bkz., EK: 15.

89 Nuri Köstüklü, "Balkan Harbi Sırasında …", s.347- 362.

4- İşgal Bölgelerindeki Mezalime Mevlevîhaneden Gösterilen Tepkiler

Görülüyor ki, yukarıdan beri tesbit ettiğimiz Mevlevîhanelerin harpteki hizmetlerinin yanısıra, işgal bölgelerindeki Mevlevîhaneler de düşman saldırılarına hedef olmakta, yakılıp yıkılmaktadır.

Yakınçağ Türk tarihinde pek çok örneği görüldüğü üzere, bazı Batılı emperyalist güçler, özellikle Balkanlar'da Osmanlı kültürünün temsilcisi olarak gördükleri müesseseleri yok etmek için her fırsatı değerlendirmekten geri durmamışlardır. Balkan Harbi de "Şark meselesi" çerçevesinde Osmanlı-Türk kültürüne cephe alanlar için önemli bir fırsattı. Balkanlar'daki gelişmeleri, oradaki Mevlevîhaneler vasıtasıyla yakından takip eden merkez Konya Mevlevîhanesi, Osmanlı'ya karşı savaşan dört devletin harp sahasında Müslümanlara karşı işlemiş ve işlemekte oldukları insanlık dışı davranışları, siyasî makamlar katında dile getirip protesto ederken, dışişleri görevlilerinin de vazifelerini layıkıyla yapmadıklarını şikâyet ve tenkid etmekten çekinmemiştir.

Konya Mevlevîhanesi Şeyhi, harbin başlamasından aşağı-yukarı üç ay sonra 30 ocak 1913 (17 Kanun-i sâni 1328) tarihiyle Sadaret gönderdiği mektupta; müttefiklerin Balkanlar'da Müslüman sivil halka karşı işlemekte oldukları cinayetler ve insanlık dışı davranışların kamuoyu vicdanında üzüntülere yol açtığını belirtip, medeniyetle iftihar eden Avrupa devletlerinin meseleye kayıtsız kalmalarının tarikat ehlinde ve Müslümanlar'da büyük bir öfke yarattığını ifade ediyor.

Şeyh, yazısının devamında; bu durumlar karşısında Hükümet'in gerekli tedbirleri alacağını umarak sustuklarını, fakat ilgililerden arzuladıkları beceri ve liyakatı göremediklerinden sitem ediyor. Hatta O'na göre, dışişleri mensupları ve elçiler üzerlerine düşen görevleri yapıp, Balkanlar'da cereyan eden insanlık ayıbına karşı düvel-i muazzamanın dikkatlerini çekmeyi dahi becerememişlerdir. Şeyh daha sert bir ifade ile, "Devlete ve millete karşı sorumluluk duygusu içinde hareket etmeleri gereken söz konusu görevlilerin vurdumduymazlık (bataet) ve liyakatsızlıkları karşısında üzüntü duymamanın mümkün olmadığını" söylüyor. Şeyhin bu ifadeleri, Balkan savaşı gibi fevkalâde kritik bir ortamda dönemin yönetim anlayışı ve özellikle Dışişlerinin içinde bulunduğu durumu anlatmak bakımından oldukça manidardır.

Mevlevî Şeyhi sözkonusu mektubunu, "her milletinin mabedleri her türlü saldırıdan masun (korunmuş) iken Bulgar eşkiya ve askerinin Siroz Mevlevîhanesi'ne karşı olmadık münasebetsizlikler işlediklerini" hatırlatarak, bundan sonra Rumeli'nde bulunan diğer dergâhların haklarının korunması yolunda Sadaret'in gerekli tedbirleri şimdiden almasını son derece üzüntü ve acıyla arz ve istida ederim" ifadeleriyle bitirmektedir[90]. Şeyh'in burada sözünü ettiği, Rumeli'ndeki diğer dergâhların başında Edirne, İpek, Selanik, Üsküp Mevlevîhaneleri geliyordu [91].

Şeyh, bu konudaki teşebbüslerin Şeyhülislamlık katında da sürdürmüştür. Bir hafta sonra 5 Şubat'ta (1913) yazılıp Şeyhülislamlık makamına gönderilen bir mektuba rastlıyoruz . Şeyh, harbin başlangıcından itibaren Rumeli'ndeki Müslüman halkın insanlık dışı işkencelere ma'ruz kaldığı çoluk çocuk ve kadınların öldürüldüğü ve namuslarına tecavüz edildiğini ve bu durumun insanların kalplerinde pek yüksek hüzün ve teessür yarattığını, belirterek başladığı mektubunda, devam eden harbin bu üzüntüleri söndürecek şekilde gelişmesini niyaz ediyor. Bunun için de milletin Hükûmete mâlen ve bedenen her türlü yardıma hazır olduğunu belirtiyor. Yine mektupta ifade edildiği üzere, Mevlevîhanelerce de savaşın başlangıcından itibaren -Şeyhülislamlığın da fetvası gereği- gece ve gündüz her vakit feth suresi ve her sabah ism-i celâl'den sonra duâlar yapılıyor idi. Bununla beraber Hükûmetin peyderpey vuku bulan arzusu gereğince maddî yardımlar toplanması hususunda, Mevlevîler üzerlerine düşen görevi yapıyor ve halkı yardıma teşvik ediyordu. Şeyh mektubunun sonunda, Şeyhülislamlıkça gönderilecek her türlü emirin Konya Kadısı vasıtasıyla değil, doğrudan kendilerine gönderilmesi niyaz ve istirham etmektedir[92].

Bütün bu yazışmalar bize, başta Çelebilik makamı olmak üzere Mevlevîhanelerin Balkan Savaşı sırasında savaş mıntıkasındaki Müslüman halkın durumuna ve devlet görevlilerinin o dönemdeki tutum ve davranışlarına karşı duyarsız kalmadıklarını gösteriyor.

---

90 MMA Zarf no: 60, Belge no:3.

91 MMA Zarf no: 60, Belge No: 7-d.

92 MMA Zarf no: 60, İlk Belge.

III- EDİRNE VE KIRKLARELİ'NİN İSTİRDADI VE MEVLEVÎHANELERDEN YÜKSELEN SEVİNÇ ÇIĞLIKLARI

I. Balkan Savaşı sonunda galip devletlerin kendi aralarında anlaşmazlığa düşüp Balkanlar'da yeniden savaş başladığında, Osmanlı Devleti bu fırsatı değerlendirerek karşı harekâta geçmiş ve Edirne ve Kırklareli (Kırkkilise)' yi geri almıştı. 2. Balkan Savaşı olarak da adlandırılan, bu savaşın sonucunda, devede kulak misâli de olsa bazı yerleri geri almakla hiç olmazsa yüreklere biraz su serpilmiş oldu.

Yukarıdan beri anlattığımız üzere, harbin başlangıcından itibaren Osmanlı'nın içine düştüğü yangına ve bunun doğurduğu sıkıntılara ortak olan Mevlevîhaneler, Edirne ve Kırklareli'nin geri alınması sevincini de devletle milletle paylaştı.

Konya Mevlânâ Dergâhı, Edirne ve Kırklareli'nin istirdat haberini alır almaz, bütün Mevlevîlerin halet-i ruhiyesine tercüman olarak, üst düzey devlet makamlarına Sadarete ve Dâhiliye Nezâreti'ne tebrik telgrafları gönderdi. Sadrazam Sait Halil Paşa , Konya Mevlevî Şeyhi'ne gönderdiği 30 Temmuz 1913 (17 Temmuz 1329) tarih ve 192 sayılı cevâbı yazısında, Allah'ın lûtfu ve yardımıyla Osmanlı askerlerinin Edirne ve Kırklareli'ni geri alması sebebiyle göndermiş oldukları tebrik karşısında fevkalâde mütehassis olduğunu belirterek teşekkür etti[93]. Dâhiliye Nazırı Talat da aynı şekilde, Edirne'nin geri alınması münasebetiyle Şeyh'in kendilerine gönderdiği tebrikâta karşı 3 Ağustos (21 Temmuz 1329) tarihiyle bir cevabî teşekkür yazısı gönderdi [94].

Edirne ve Kırklareli'nin geri alınmasını takip eden günlerde Bulgarlar'ın barış istemesi üzerine Balkan devletleri, hem kendi aralarında hem de Osmanlı Devletiyle savaşı sonuçlandıran antlaşmalar yaptılar. Daha önce temas ettiğimiz üzere, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında 29 Eylül 1913'de İstanbul Antlaşması imzalandı. Buna göre, Bulgaristan Kırklareli, Edirne ve Dimetoka'yı Osmanlı Devleti'ne geri verdi. Arkasından 14 Kasım'da Yunanistan'la Atina Antlaşması yapıldı. Bu antlaşmayla Yunanistan'ın sa-

93 MMA, Zarf No:63, Belge No: 28.

94 MMA, Zarf no: 63, Belge No: 18.

vaştaki kazançları kabul edilirken Girit'in de Yunanistan'a âit olduğu resmen onaylandı. Bu savaş neticecinde İmroz ve Bozcaada dışındaki adalar da Osmanlı'nın elinden çıkmış oldu.

Savaşın başından itibaren gelişmeleri yakından takip eden Mevlevîhane, Bulgarlar'la yapılan antlaşma sonunda, yine Sadâret'e ve Dâhiliye Nezâreti'ne memnuniyetini belirten birer yazı gönderdi. Söz konusu makamlar da, meseleye karşı ilgilerinden dolayı, Mevlevî Şeyhine gönderdikleri çevabî yazılarla teşekkür ettiler [95] .

Bu şekilde Balkan Savaşı sona ermiş, ancak savaşın doğurduğu derin yaralar henüz sarılmadan I. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Mevlevîhanelerin, diğer sorumlu Türk kurumları gibi, I. Dünya Savaşında da kayıtsız kalmadıklarını, ülkenin karşılaştığı problemler karşısında aktif olarak kendi çaplarında bir şeyler yapabilme heyecanı içinde olduklarını görüyoruz.

95 MMA, Zarf No: 63, Belge No: 30 (Sadrazam'ın teşekkür yazısı); Bkz., EK: 19; MMA, Zarf No: 63, Belge No: 31 (Dahiliye Nazırı' nın teşekkür yazısı).

İKİNCİ BÖLÜM
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA MEVLEVÎHÂNELER

I- OSMANLI'NIN TASFİYESİ VEYA BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KISA BİR BAKIŞ

Balkan Savaşı**,** Balkanlar'daki dengeleri tamamen altüst ederken, zaten yıllardır biriken problemler karşısında patlama noktasına gelen sancılı Avrupa'nın bloklaşma sürecini de hızlandırdı. Avrupa'daki bu bloklaşmanın tohumlarını sanayi inkılabına kadar uzatabiliriz. Bilindiği üzere, sanayi inkılabı ile elde edilen artı değerler, Avrupalılar'ın yayılmacılık iştahlarını gittikçe kabarttı. Bir taraftan sanayi inkılabıyla ham maddeye duyulan ihtiyacın artması, öbür taraftan mamul malların pazarlanma meselesi[96], sömürgecilik anlayışını daha da kamçılayan sebepler arasında idi. Öteyandan Fransız İnkılabının dünya siyâset literatürüne getirdiği "hürriyet", "eşitlik", "adalet", "milliyetçilik", "medeniyet" vb. kavramların, başta Fransa ve İngiltere olmak üzere, bazı batılı devletlerce, gerçek anlamlarından saptırılıp kendi sömürgeci düşünceleri doğrultusunda içi doldurularak, başta komşu güçsüz ülkeleri etkileyecek şekilde sürekli pompalanması, Avrupa'daki bloklaşma ve rekabet sürecini hızlandırdığı gibi, sözkonusu kavramlar emperyalist emellerin bir vasıtası olarak kullanılmaya başlandı.

---

96 Bu meselenin hangi boyutlarda olduğunu anlamak açısından bir fikir vermek için bazı batılı devletlerin 1913 yılındaki ithalat ve ihracat rakamlarına bakmamız faydalı olacaktır: 1913 yılında Almanya'nın ithalatının % 87'sini hammadde ve yiyecek oluştururken, bu oran Fransa ve İngiltere için %80 idi. İhracata baktığımızda aynı yılda İngiltere ve Almanya'nın ihracatının %66'sı, Fransa'nın %60'ı endüstri mamülllerinden ibaret idi. (Armaoğlu, *a.g.e.*, s.417)

Aslında 15.yy.'ın sonlarında keşiflerle başlayan ve 17. yüzyılda kilisenin de desteğiyle yayılma gösteren sömürgecilik hareketleri 19.yy'ın başlarında yeni bir karakter kazandığında Fransa, İngiltere, Rusya ve diğer batılı devletler, dünyanın güçsüz ülkelerini idarelerine alarak "medeniyet" adına sömürmeye başladılar. Fransa'nın 1830'da Cezayir'e saldırısı, oraya "medeniyet" götürmek gerekçesine gizlenmişti. Afrika ve dünyanın diğer bâkir zenginliklerine yönelik işgallerin görünen gerekçesi, sözümona hep "medeniyet" götürme idi.

Sömürgeci ülkeler arasında bu "medeniyet götürme yarışı!" devam ederken, ancak 1850'lerden sonra güçlenerek Prusya etrafında birliğini kuracak Almanya ile, Piyemonte öncülüğünde 1870'lerde teşekkül eden İtalya, sömürgecilikte gecikmiş olmanın endişesi içine düştüler. Almanya ve İtalya, dünyanın dört bir tarafının paylaşıldığını ve bunda kendi paylarına düşenin çok az olduğunu görünce hayal kırıklığına uğradılar.

Öteyandan sömürgecilik yarışının yanında Avrupa devletlerinin kendi aralarındaki problemler de gittikçe artmaya başlamıştı. Fransa ile Almanya arasındaki bazı uyuşmazlıklar 1870'te savaşa yol açtı. Bu savaşta Almanya'ya yenilen Fransa, bu yenilginin intikamını almak istiyor, bunun için müttefikler arıyordu. En tabiî müttefiki, Almanya'nın Doğu komşusu Rusya idi.

Bu arada Almanya'nın tabiî bir müttefiki gibi olan Avusturya –Macaristan, Balkanlar'da Rusya'ya karşı bir politika takip ediyordu. İngiltere ise uzun süredir Rusya'yı izliyor ve onu durdurmayı esas alıyordu. Ancak, o günlerin hassas dengeleri içinde, sömürge alanları üzerinde İngiliz-Fransız anlaşması sağlandıktan sonra 1907'de İngiliz – Rus ittifakı gerçekleşti. İngiliz siyâsetinin, "topraklarında güneş batmayan bir imparatorluk" olarak dünyanın her tarafını kontrol etmek gibi bir emeli her zaman varolagelmiş idi.

İtalya ise, bir yandan Akdeniz'de yayılmak isterken, diğer yandan Avusturya idaresinde kalan topraklarını kurtarmayı düşünüyordu. Görüntüsü Almanya safında olmasına rağmen, bu yüzden gizlice Fransa ile de anlaştı. Nitekim savaşa 1915'te İtilâf Devletleri safında girecektir.

Rusya'ya gelince, Alman Pangermanizminin, kendi faâliyet sahası olan Güneydoğu Avrupa'yı etkilemesini Panslavizmin önünde bir engel olarak görmüştür. Öteyandan, Avusturya'yı parçalayarak Balkan sahasını Slavlaştırmak ve İstanbul ve Boğazları ele geçirerek Akdeniz'e inmek idealini her zaman taşıyordu.

Bütün bu gelişmeler, Avrupa'daki bloklaşmanın gittikçe netleşen fotoğrafını veriyordu. Dünya büyük bir savaşa gebe idi. Takip eden zaman içinde 1914 senesine gelindiğinde bu bloklaşma son haddine gelecek ve 28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan veliahdı Ferdinand'ın, Saraybosna'yı ziyareti sırasında bir Sırplı tarafından öldürülmesi, bardağı taşıran son damla veya savaşın çıkmasına fazlasıyla yetecek bir bahane olacak idi.

Bir tarafta Almanya'nın başı çektiği ve Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu müttefikler, diğer tarafta daha ziyâde İngiliz ağırlığı hissedilen İtilâf Devletleri, bütün dünyayı etkileyecek ve 4 yıldan fazla sürecek olan savaşa giriştiler.

Biz burada, bu savaşı ayrıntılı olarak ele alacak değiliz. Ancak Osmanlı Devletini ve Türkler'i ilgilendiren yönleriyle bazı tespitler yapmakla yetinip, asıl konumuz olan ve Osmanlı'nın tasfiyesi anlamına gelen bu savaş sürecinde, Türk sûfî kurumlarından Mevlevîhanelerin pozisyonlarına bakacağız.

Önce, genellikle tartışma konusu olan "Osmanlı Devleti savaşa girmeyebilirdi, niçin savaşa girdi?" "Madem savaşa girecekti, niye İngilizler safında değil de Almanların yanında savaşa girdi?" sorularına cevap bulmaya çalışmamız uygun olacaktır.

Osmanlı Devleti, yukarıda anlattığımız bloklaşma sürecinde ileride kendisini de tehdit edecek gelişmeleri sezdiği için bazı teşebbüslerde bulundu. Dönemin Osmanlı idarecileri, haklı olarak Osmanlı Devletinin savaş dışı kalma ihtimalini çok düşük görüyorlardı. Çünkü, Savaşın sebeplerine bakıldığında, bu sebeplerin belki de zemininde yer alan esas sebebin yayılmacılık olduğu göz önüne alınırsa, ortada o dönemlerde emperyalistlerin iştahını kabartan bir "Osmanlı pastası" vardı. Hatta, bu pastaya yönelik arzular, yıllar önce 1815 Viyana Konferansı sırasında, "Şark meselesi" adı altında açıkça telâffuz edilmeye başlanmıştı.

İngiltere'nin Uzakdoğu yol güzergâhının güvenliği ve Ortadoğu enerji kaynaklarına yönelik niyetleri; Rusya'nın Boğazlar ve Akdeniz'e inmeyi arzulayan önü alınamaz tarihî hedefleri; İtalya'nın Akdeniz'e "mare nostrum (bizim deniz)" diyecek kadar yayılmacılık hırsı; Fransa'nın, Katolikleri himaye adı altında Ortadoğu'da nüfuz kurma çabaları karşısında, Osmanlı'nın savaşa girmemekle toprak bütünlüğünü koruyabileceğini düşünmek, realiteyi bir tarafa iten aşırı iyimserlikten başka ne olabilirdi. Bu tablo

karşısında, Osmanlı'nın istese de savaş dışında kalma şansı neredeyse yok gibiydi. Zaten bu tezin doğruluğunu, savaş sonrası imzalanan barış antlaşmaları da açıkça teyit etmektedir.

Bilindiği üzere savaşın sonunda; Almanya ile Versailles (28 Haziran 1919) , Avusturya ile Saint- Germain (10 Eylül 1919), Bulgaristan ile Neuilly (Kasım 1919), Osmanlı Devleti ile Mondros Mütârekesi (30 Ekim 1918) bilahare Sevr (10 Ağustos 1920) antlaşmaları imzalandı. Bu antlaşmalar dikkatle incelendiğinde görülecektir ki, en ağırı Osmanlı'yla yapılan antlaşmadır. Mondros ve Sevr'de Osmanlı'nın "devlet" haysiyeti kalmamış, kağıt üzerinde olmasa da pratikte Osmanlı Devleti fiilen bitmiştir. Almanya, müttefikler katarının lokomotifi olmasına rağmen, vagonlardan ancak birisi olan Osmanlı kadar ağır şartlara muhatap olmadı. Almanya şüphesiz, mağlup olmanın bedelini ağır ödedi ama, lokomotif, vagon kadar cezalandırılmadı. Bu tablo, savaş öncesi Osmanlı üzerindeki niyetleri açıkça ortaya koymaktadır. Öteyandan, İtilâf devletleri İngiltere ve Fransa'nın, müttefikleri Rusya ile münasebetlerinde ve çeşitli lojistik hareketlerde, Osmanlı coğrafyasını kullanmamaları mümkün olmadığından, şu veya bu şekilde Osmanlı da savaşa müdâhil duruma gelmiş olacaktı.

Osmanlı'nın savaşa girip girmeme meselesi o dönemde ve sonraları tartışılırken bazı iç politika hesaplarının da tesiriyle, özellikle Hürriyet ve İtilâfçılar ve yandaşları, "Osmanlı'nın savaşa girmemesi gerektiğini, ancak maceracı İttihatçıların Osmanlı'yı savaşa soktuklarını" söyleyegelmişler[97]; İttihatçılar ve yandaşları ise "istese de istemese de Osmanlı savaşa girmek mecburiyetinde" olduğunu vurgulamışlardır[98]. Meseleye her iki siyasî görüşün dışındaki perspektiften baktığımızda, Osmanlı'nın savaş dışı kalma şansının neredeyse mümkün olmadığını söyleyebiliriz.

Dönemin Osmanlı yönetimi kendi açısından şartları değerlendirirken, önce İngilizler safında savaşa girmeyi arzu etmiş hatta bu konuda teşebbüslerde bulunmuştu bile. İngiliz ve Fransızlar'la ittifak kurma yönünde yapılan görüşmelerden sonuç alınamaması ve üstelik bu devletlerce

97 Hürriyet ve İtilafçıların meseleye bakışı hakkında bir fikir vermek meselâ için bkz., Mehmed Selahaddin Bey, *İttihad ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim,* İnkılap yayınları, İstanbul 1989.

98 Said Halim Paşa, *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, (Hazırlayan: Ertuğrul Düzdağ), İz yay., 4. baskı, İstanbul 2003, s.273-279.

Osmanlı'nın "paylaşılacak pasta" olarak görülmesi, ister istemez Osmanlı'yı Almanya'nın yanına itmiştir. İngiltere'nin, Osmanlı daha Almanya'nın yanında resmen savaşa girmeden önce, Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan ettiği gün, 2 Ağustos 1914'te, parası peşin ödenerek Osmanlı'nın kendisine ısmarladığı Reşadiye ve Sultan Osman adlı iki savaş gemisine elkoyması, oldukça anlamlı idi.

Pek çok tarih kitabında Osmanlı'nın savaşa giriş sebebi olarak gösterilen; İngiliz takibindeki Almanların Goben ve Breslav savaş gemilerinin Boğazlardan geçtikten sonra Yavuz ve Midilli adı altında Karadeniz'de 29 Ekim 1914'te Rus limanlarını ve gemilerini bombalaması, ancak buzdağının suyun üstünde görünen kısmıyla izah edilmeye çalışılan bir durumdur. Rusya, İngiltere ve Fransa, Osmanlı'ya resmen savaş ilan etmeden önce (3, 5 Kasım), Osmanlı topraklarını işgal etmeye ve bombalamaya başlamışlardı.

Osmanlı Devleti, bu durum karşısında 11 Kasım 1914'te resmen karşı savaş ilan etti ve ileride tasfiyesiyle sonuçlanacak bir sürece girilmiş oldu.

Savaş ilanından iki gün sonra Padişah halife olarak "cihad-ı ekber" ilan ederek[99], dünya Müslümanlarını mücâdeleye çağırdı. Buna karşılık öteki devletler, Osmanlı idaresindeki milletlere bağımsızlık vaat ettiler. Bunun muhatabı başta Ermeniler ve Araplar idi.

Böylece, henüz Balkan Savaşı'nın yaraları sarılmadan Türk milleti kendini yeni bir mücâdelenin içinde buldu. Bu mücâdele oldukça zor şartlarda geçecek idi. Bilindiği üzere, Osmanlı, pek çok cephede savaşa girdi. Bu cephelerde Osmanlı Orduları çoğu zaman müttefiklerinin yükünü hafifletmek amacıyla kullanılmışsa da mevcut imkânlarla en iyilerini yapmaya çalıştılar. Ancak, gerek sevk ve idareden kaynaklanan hatalar, gerekse lojistik imkanlızlıklar ve diğer sebeplerden dolayı ağır faturalar ödendi. Kafkas cephesi ve Kanal harekatı bu bakımdan savaşın acı hatıralarla dolu sayfaları arasındadır.

Bunun yanında bugün dahi, dünya savaş tarihinin önemli konuları arasında yer alan Çanakkale'de işgalcilerin tahminlerini ve planlarını alt üst eden bir Türk destanı yazıldı. Dünya tarihini de etkileyecek olan bu destan, ileride Osmanlı çınarından yeni bir Türk devletini çıkaracak olan bir

99 Cihad-ı Ekber dolayısıyla bütün vatan sathında Osmanlı Ordularının muzafferiyeti için hummalı bir faaliyet başladı. Dualar yapıldı. Bu konuda Bkz., BOA, DH-SYS, 22-4/ 2, (Dahiliye Nezareti, Siyasi Evrak Kataloğu, Muhaberat-ı Umumiye Dairesi, Dosya: 123- 12, sıra: 35 (83 adet belge).

Türk subayı Mustafa Kemal'i dünyaya tanıttı. Diğer cephelerde Meselâ, Irak'ta, Galiçya'da zaman zaman önemli başarılar kazanılmış olmakla birlikte, savaşın genel gidişatı içinde neticeye varılamadı. Filistin cephesi ise ayrı bir ibret tablosu oluşturdu. Türk orduları bu cephede İngilizler'e karşı mücâdele verirken, aldatılmış bazı Arap ileri gelenleri Türkler'i arkadan vurmanın hesabını yaptılar. Bunlardan, Şerif Hüseyin ve şürekâsı, 1916 yılında İngilizler'le işbirliği içinde Mekke'ye hakim oldu. Ancak, Medine'deki Türk birlikleri adeta bir destan misâli savaşın sonuna kadar savunmaya devam ettiler. İngiliz propagandaları, Suriye'ye kadar bütün Arap yarımadasında, Arapları iğfal yönünde oldukça etkili olduğu görülüyordu. Savaşın sonunda Türk birlikleri bu bölgede de geri çekilmek durumunda kaldılar. 27 Ekim 1917'de Halep İngilizler'in eline geçti ve Türk birlikleri Halep'in kuzeyinde yeni bir savunma hattı oluşturdu.

Anadolu coğrafyasının hemen tamamını saran cephelerdeki bu manzara, bir milletin "devlet" olarak varolma mücâdelesinden başka bir şey değildi. 93 Harbi'nden itibaren süregelen mücâdelelerde insan kaynakları sürekli tükenen Anadolu Türk'ü, "şark meselesi"ni gerçekleştirmeyi amaçlayan bu savaşta, askerlik çağının altındaki çocuklarını da cepheye gönderme durumunda kaldı. "Hey onbeşli onbeşli Tokat yolları taşlı" mısralarıyla başlayan Türküler, bize, Çanakkale muharebeleri sırasında 16- 17 yaşlarında vatan savunmasına koşan ve orada şehadet mertebesine ulaşan Türk insanının dramını yansıtır. Sonraki bölümde anlatacağımız gibi, bu yaş sınırı Millî Mücâdele'de 12- 13'e kadar inecektir.

Mondros Mütârekesi felâketiyle sonuçlanan, bu savaş sürecinde, -her toplumda görülmesi muhtemel istisnalar olmakla birlikte- sorumluluğunu omuzlarında hisseden vatan evlatları, genci- ihtiyarı, kadını-erkeği, çoluğu-cocuğu bir sorumluluk içinde üzerlerine düşeni yapmaya çalıştılar. Türk milletinin teşkilatçı özelliğiyle asırlar boyu oluşturduğu müesseseler, bu sorumluluğu milletiyle paylaştı.

Bu cümleden olmak üzere, Balkan Savaşı sürecinde bir gayret ve heyecan içinde gördüğümüz Mevlevihanelerin I. Dünya savaşındaki tutum ve davranışları nasıl idi? Şimdi, savaşın bu cephesine, bu yöndeki gelişmelere ayrıntılı olarak bakmak istiyoruz;

II- BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA MEVLEVÎHÂNELER

1- Mevlevîlerin Cepheye Koşması: "Gönüllü Mevlevî Taburu"[100]

a- Gönüllü Taburun Kuruluş Çalışmaları

Türkler için, emperyalistlerin "Şark meselesi"ni gerçekleştirme süreci anlamına gelecek olan Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Osmanlı Devleti de gerekli tedbirleri almaya başladı. Yukarıda da temas ettiğimiz üzere, henüz daha Balkan Savaşı'nın yaraları sarılamadan Osmanlı yönetimi seferberlik ilân etmek durumunda kaldı. Arkasından da 14 Kasım 1914'te "cihâd-ı mukaddes" ilân edildi. Savaş şartlarının olması gereken hazırlıkları ne ise bu yönde çalışmalar başladı. Bu faâliyetler içinde, dönemin yönetim anlayışının da tesiriyle, maddî tedbirlerin yanısıra, halkın manevîyatının da takviye edilmesi lüzumunu hisseden Padişah'ın anlamlı bir teşebbüse giriştiğini görüyoruz. Kendisi de bir Mevlevî olan Sultan Reşad[101], "Mücâhidin-i Mevlevîye" adıyla gönüllü bir birlik kurulmasını arzu etti. Tabii ki, İttihat Terakki'nin, yönetimde bulunduğu bu günlerde, böyle bir organizasyonda etkili olmadığı sözkonusu olamaz.

Gönüllü Mevlevî Taburunun kuruluş çalışmalarına geçmeden önce, sözkonusu teşkilatlanmayı daha iyi anlayabilmek için, Türk Silahlı Kuvvetleri tarihinde "gönüllü sistemi" ne kısaca göz atmamız faydalı olacaktır.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nde gönüllülük çok eski bir sistemdi. Bu sistem ordu bünyesi içinde asırlarca devam etmiş ve türlü değişikliklere uğramıştı. Nihayet 1877- 1878 Osmanlı- Rus Savaşı'ndan sonra da değeri azalmıştı. İkinci Meşrutiyet inkılabından sonra orduya asker sağlamada özellikle zorunlu yükümlülük sistemi öncelik kazanmıştı. Askerî yükümlülük kanunlarının titizlikle uygulanması, silahlı kuvvetlere yeni bir düzen verilmek istenmesi, gönüllü

---

100 Bazı yayınlarda, "Mücâhidîn-i Mevleviye Alayı" veya "Mevlevi Alayı" olarak da bahsedilmektedir. Gölpınarlı sözkonusu gönüllü birliğin "alay"mı? "tabur"mu? Olduğu hususunda şunları söylüyor: "Mevlevî Taburu sananlar yanılıyorlar. Elimizde Yenikapı Mevlevihanesinin Şeyhi Abdülbaki'ye verilmiş bir vesika var. Bu vesikada damga; 'Hazret-i Mevlânâ Post-nişînliği Alay Kumandanlığı, aded' yazısını ihtiva ettiği gibi, altta bulunan ve Veled çelebi'nin üstünde imzası atılmış resmî mühürde de 'Mücâhidîn-i Mevleviye Alay Kumandanlığı' yazısı var" (Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik,* İstanbul 1983, s.177, dipnot,216).
Burada Gölpınarlı'nın fark edemediği ve dikkatinden kaçan bir husus vardır. İleride metin içinde kullandığımız belgelerde de açıkça görüleceği üzere, sözkonusu gönüllü birlik Kanun-i evvel 1330'da önce "tabur" olarak kurulmuş ve Ağustos 1332'ye kadar bu adla anılmıştır. Bu tarihlerde askerî ve resmi yazışmalar dahil hakkındaki hemen bütün yazılarda "tabur" ifadesi geçmektedir. Ancak mevcut gelişmeler çerçevesinde bu Gönüllü Mevlevi Taburu Ağustos 1332'de iki taburlu bir alay haline dönüştürüldükten sonra "Mücahidîn-i Mevleviye Alayı" veya "Mevlevi Alayı" adını almıştır.

101 Veled Çelebi İzbudak, *Hatıralarım*, Türkiye yayınevi, İstanbul 1946, s.54; *Babalık Gazetesi*, 11 Şubat 1330.

sistemini ikinci planda bırakmıştı. Ancak devlet, halkın gönüllü olarak savaşma azim ve arzusuna imkân sağlamış ve halkın şevk ve hevesini zedelememişti. Nitekim, 1911- 1912 Osmanlı- İtalyan Savaşı'nda çoğunlukla yerli halkın ve bu savaşa katılmak isteyen gönüllü subayların isteklerini reddetmemişti. Denilebilir ki, bu savaş gönüllülerle idare edilmiş ve devam ettirilmişti. Balkan Harbi sonlarına doğru Edirne istikametinde yapılan ileri harekâta gönüllüler de katılmıştı. Bunlar özellikle Batı Trakya geçici hükümetini de kurmuşlardı. Bu da Bulgarlar'la yapılan son barış antlaşmasında olumlu tesir yapmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda ise, gönüllü sistemi gene ortaya çıkmış ve bir kısım halk, gönüllü olarak savaşmak isteğini göstermişti. Bu şekilde savaşmak isteyenlerin başında biraz sonra hakkında ayrıntılı bilgi vereceğimiz Mevlevîler ile Kadiriler gelmekte idi. Bunların oluşturdukları birliklerden başka, bir kısım Kafkas ve Rumeli Türkleri Irak ve Sina harekâtına katılmışlardı[102]. Kafkas cephesine bazı Bektaşi unsurların da gönüllü olarak iştirak ettikleri bilinmektedir[103].

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile çıkan ve ordusu tasfiye edilmiş bir milletin tek çıkış yolu, gönüllülerle oluşturulan birlikler yani Kuvâ-yı Milliye ile düşmânâ set çekmek idi. Nitekim, Yunan işgallerinden 1920 sonlarına kadar aşağı- yukarı 1,5 yıllık bir sürede Batı Anadolu'da ve diğer yerlerde düşmânâ karşı direnen belki de tek güç Kuvâ-yı Milliye idi. Bu gönüllü hareket Türk Silahlı Kuvvetleri esaslı bir şekilde kuruluncaya kadar devam etti. Ancak, kesin sonucun gönüllü sistemin tekrar ikinci plana alınması ile mümkün olacağı anlaşılmış ve düzenli orduya geçişle bu sistem bir disiplin içinde sınırlandırılmıştı.

Gerek Birinci Dünya Savaşı'nda gerekse İstiklâl Savaşı'nda teşekkül eden gönüllü sistemi içinde sûfî kurumların küçümsenmeyecek rolünün olduğu bir vâkıa idi.

Bu gönüllü sistem içinde sûfî organizasyonların savaşa iştirak etme yönündeki isteklerinin hükümet tarafından kabul edilmesinin sebeplerini şu noktalarda toplamak mümkündür: 1- Halkın ve ordunun manevîyatını artırmak, 2- Beyaz propaganda yapmak, 3- Gerilla savaşları için eleman temin etmek, 4- Şeyhlerin nüfuzunu kullanmak suretiyle ayrılıkçı ve bölücü grupların önüne geçmek ve onları kazanmak.

---

102 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, 3. Cild, 6. Kısım, (1908- 1920), Genelkurmay ATASE yay., Ankara 1996, s.121.

103 Veled Çelebi İzbudak, *Hatıralarım*, s.54; Veled Çelebi, önce "tabur" olarak teşekkül eden ve daha sonraları "alay"a dönüşüp "Mücâhidîn-i Mevleviye Alayı" adıyla temayüz eden gönüllü kuvvet hakkında, hatıralarında "alay" ifadesini kullanması, hatıralarını sonradan kaleme alıp 1946'da yayınlamasıyla izah edilebilir. Değilse, Ağustos 1332'ye kadar kendisiyle yapılan yazışmalarda "alay" ifadesi geçmemektedir.

İşte, Türk Genelkurmay kaynaklarının da gönüllü sistem içinde varlığını ve önemini tespit ettikleri, Mevlevî gönüllüleri böyle bir ortam ve anlayış içinde teşekkül edecektir.

Daha önce Balkan Savaşı sırasında kimi mevlevîhanelerin, maddî yardımların yanısıra gönüllü olarak savaşa iştirak etme yönünde bir arzu ve teşkilatlanma içinde olduklarından bahsetmiştik. Balkan Savaşı'nı müteakip, Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı gibi fevkalâde kritik bir sürece girince, Mevlevî organizasyonlarından gelen gönüllü olma arzusu, Padişah'ın iradesiyle resmî bir hüviyet kazanmış ve bu yolda çalışmalara başlanmıştır. Şüphesiz böyle bir teşkilatlanmada, İttihat Terakki'nin teşvik edici bir rol üslendiğini muhakkak belirtmeliyiz.

Mücahidîn-i Mevlevîye veya Gönüllü Mevlevî Taburu'nun kuruluş çalışmalarını ayrıntılı olarak vermeden önce, bu gönüllü kuvvetin komutanı olacak olan Mevlevîlerin Şeyhi Veled Çelebi'nin bu oluşuma genel hatlarıyla nasıl baktığını kendi hatıralarından aktarmak istiyoruz;

"Umumî Harpte Cihad-ı ekber ilan edildi. Bu zaman teşkilatı tam, iki tarikat vardı. Bunların ikisine de Meclis-i Meşâyih karışmaz, kendi işlerini kendileri görürlerdi. Bunlardan birisi Mevlevîler, diğeri Bektaşiler idi.

Sultan Reşad Mevlevî olduğundan bir (Mücahidîn-i Mevlevîye Alayı) teşkilini arzu etti. Mevlevîlere bir alay bayrağı ile bir kılıç gönderdi. Ben bu alayın kumandanı oldum. Konya'da toplandık. Bektaşiler de Kafkas Cephesine gittiler. Alayın bayraktarı Ankara Mevlevî Şeyhi Mustafa Nuri Dede idi. Mevlevîlere silah verildi. Mevlevî Alayı trenle Şam'a geldi. Karargahımız Cebel-i Lübnan'da idi. Burada talimlerimize devam ettik. Fakat harbe iştirak etmedik. Ordunun manevîyatını yükseltmek maksadıyla Mücahidîn-i Mevlevîye Alayı teşkil edilmişti. Cemal Paşa da bizim alayla meşgul idi. Üç sene Şam'da kaldık. Fakat Suriye bozgunu başlayınca, Konya'ya döndük. Bu tarihî Mevlevî Alayı dağılarak dergâhlarına gittiler"[104].

Veled Çelebi'nin kabaca ana hatlarıyla anlattığı bu organizasyon acaba nasıl vücud buldu? Şimdi kuruluş çalışmalarından itibaren bu tarihî oluşuma bakalım.

4. Ordu Komutanı olarak Filistin Cephesi'ne tayin edilen ve aynı zamanda Bahriye Nazırı olan Cemal Paşa, Suriye'ye gitmek üzere 4 Aralık 1914

104 Veled Çelebi İzbudak, *Hatıralarım*, s.54- 55.

(21 Teşrin-i sâni 1330) günü Haydarpaşa'dan ayrılmış ve 36 saat sonra Konya'ya varmıştı. Bundan sonra yaşadıklarını Cemal Paşa şöyle anlatıyor;

"Vali Azmi Bey'in himmetiyle Konya ahalisinin pek hararetli istikbaline (karşılamasına) mahzar oldum. Bu vesileden istifade ederek Mevlânâ Celaleddin-i Rumî Hazretlerinin mübarek mezarlarını ziyaret ettim. O sırada Veled Çelebi Efendi Hazretleri ile tanıştım. Kendileri bir gönüllü müfrezesi ile Mısır seferine iştirak edecek olurlarsa, Hz. Mevlânâ'nın ruhaniyetinden ordumun müstefid olacağını (faydalanacağını), söz arasında söylemiştim. Gerçekten benim hareketimden bir müddet sonra kendisi 'Mevlevî Gönüllü Taburu' adı ile bir birlik tertip ederek Suriye'ye gelmişti ki, Veled Çelebi Hazretlerinin bu fedakârlıkları takdire lâyıktır"[105].

Cemal Paşa'nın bu sözlerinden, Gönüllü Mevlevî Taburu'nun oluşmasında kendisinin teşvik edici olduğunu görüyoruz. Hatta, bunun da ötesinde, Cemal Paşa böyle bir organizasyon fikrinin önce kendisinden çıktığı mesajını vermektedir. Ancak, bu günlerde, gerek Mevlevîhâne, gerekse saray ve ordu birimleri içinde gönüllü teşekkülü yönünde hazırlıklar da zaten yapılmakta idi. Tabii ki, bir Ordu Komutanı ve Bahriye Nazırı olarak Cemal Paşa'nın bizzat, Veled Çelebi'ye bu yoldaki teşvikleri şüphesiz Mevlevîleri cesaretlendirmiş olmalıdır.

Savaş bittikten sonra, 23.12.1334 (1918) tarihinde Harbiye Nezâreti Ordu Dairesi'nce Miralay Mörfi Cenabları'na gönderilen bir yazıda, sonradan alaya dönüşecek Gönüllü Mevlevî Taburu'nun kuruluş gerekçesi şöyle ifade edilmektedir:

"Ordunun kuvve-i manevîyesini tezyid (artırmak) ve ahaliyi askerliğe teşvik etmek maksadıyla şeyhlerinin mürâcaatı vakıası üzerine tekke-nişîn bulunan Mevlevî meşâyih (şeyhler) ve müridânından (şeyhe bağlı olanlardan) 1330 Kanun-ı evvelde …Mevlevî Taburu namıyla bir tabur teşkil edilerek Şam'a gönderilmişdi"[106].

Bu ifadelerde, ordu açısından Mevlevî Taburu'nun kuruluş amacı dile getirilmektedir. Askerî makamların da onayladığı böyle bir teşekkülde,

---

105 Cemal Paşa Bahriye Nazırı ve 4.Ordu Kumandanı, *Hatıralar*, (Tamamlayan ve düzenleyen: Behçet Cemal), Çağdaş yay., İstanbul 1977, s.185- 186.

106 ATASE Arşivi, Kutu:71, Gömlek:65, Belge no: 65-1.

tabandan gelen bir arzunun, isteğin varlığı görülmektedir. Nitekim, Cihad-ı ekber'in ilanını takip eden günlerde mevlevîhanelerde gönüllülük yönünde çalışmaların hızlandığını görüyoruz.

İkdam gazetesinin haberine göre; Cihad-ı mukaddesin ilanı Konya'da büyük bir yankı uyandırdı. Cihad haberi duyulur duyulmaz ulemâ ve eşrafın tamamı Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti şubesinde toplanarak fevc fevc akıp gelen gönüllülerin kaydına başlandı. Konya'nın önde gelen ulemasından 12 kişi ilk toplantıda gönüllü kaydoldular. Özellikle Veled Çelebi, Mevlevîlerden gönüllüler teşkiline girişti. Şehirde cihad için büyük bir şevk ve arzu vardı. Her ferd din ve devlet düşmanlarına karşı son nefesine kadar çalışmaya ve bu uğurda canını feda etmeye hazır bulunduğunu beyan ediyordu. Köylere gönderilen teşvik heyeti halk tarafından sevinçle karşılanıyordu[107].

Konya'da bu gelişmeler olurken, aynı günlerde Veled Çelebi, sözkonusu gönüllü kuvvetin teşekkülü için, ilgili makamlar nezdinde teşebbüslere başladı. Veled Çelebi, 19 Aralık 1914'de (6 Kanun-ı evvel 330) Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği yazıda; İstanbul'daki şeyhlerin ve ihvanın toplanmasıyla Konya'ya gönderilmesi hususunda ilgililere gerekli emirlerin verilmesini arz etti. Veled Çelebi bu yazısında aynen şöyle diyordu;

"Dâhiliye Nezâret-i Celilesi'ne

Amme-i müslimîne farz-ı ayn olan Cihad-ı ekbere tâife-i sâdıka-i Mevlevîye'nin bir gönüllü taburu teşkil eylemek suretiyle iştirakı, cihet-i askeriyece tekarrür eyleyüb (kararlaştırılıp) makrûn-ı müsâade-i seniyye-i cenab-ı hilâfetpenahî (Padişahdan izin verilmiş) olmağla arz-ı şükran ve İstanbul'daki meşâyih ve ihvanın derciyle (toplanmasıyla) Konya'ya irsali (gönderilmesi) babında lâzım gelecek inâyet-i devletlerinin lâzım gelenlere emr ü ferman buyurulması müsterhamdır, ferman"[108].

Veled Çelebi, hemen Konya Askerlik Dairesi'yle de irtibata geçerek (19 Aralık 1914), Gönüllü Mevlevî Taburu oluşturulması sürecinde, askerî makamlardan kendisine gönderilen resmî telgraflar gibi, kendisinin de teşkilatlanma ile ilgili olarak Mevlevî şeyhlerine ve diğer ilgililere göndereceği

107 *İkdam*, "Konya'da: Osmanlı Heyet-i İstihbariyesinden", 1 Kanun-ı evvel 1330 (14 Aralık 1914)

108 S.Ü. Mevlânâ Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi, Veled Çelebiye Aid Yazışmalar (bundan sonra bu tasnif için VÇAY kısaltması kullanıldı) , sıra no:2; Bkz., EK: 16

tebligatın askerî makamlarca resmen tebliğ edilebilmesi hususunda yardımcı olunmasını arzu etti[109]. Veled Çelebi, yine aynı gün Konya Askerlik Dairesine gönderdiği bir başka yazıda; Mevlevî çelebilerinden taburlarda bulunan üc-beş zatın kendisinin komutası altında oluşturacağı Mücahidîn-i Mevlevîye'ye teslim ve iâdesi hususunda yardımlarını istedi[110].

Mevlevî Taburu'nun teşekkülü yolundaki çalışmalar ve hazırlıklar devam ediyordu. Veled Çelebi, diğer bazı Mevlevî şeyhlerine maiyetleriyle birlikte Tabur'a katılmaları yolunda yazılar yazdı. Ancak, bu işlerin kolaylıkla yürütülmesi için ilgili resmî makamların da yardımlarına ihtiyaç duyuluyordu.

Bu cümleden olmak üzere, 20 Aralık'ta Harbiye Nezâreti'ne gönderdiği arzda; Hükümet ve askerî yetkililerin şeyh efendilerle ortaklaşa çalışma içinde bulunarak, orada bulunan bütün Mevlevîlerin sevki hususunda her türlü koruma ve yardımın yapılması için ilgili vilayet ve müstakil liva mutasarrıflıklarına gerekli emirlerin verilmesi hususunu istirham etti[111]. Gerekli emirlerin verilmesi arzu edilen ve mevlevîhane bulunan valilik, mutasarrıflık ve kaymakamlıklar şunlar idi; İzmir, Edirne, Ankara, Kastamonu, Haleb, Şam, Sivas, Burusa, Karahisar-ı sâhib, Kütahya, Manisa, Gelibolu, Urfa, Ayıntab, Lazkiye, Maraş, Kudüs, Trablus, Aydın, Muğla, Tokad, Samsun, Erzincan, Burdur, Isparta, Eğirdir, Niğde, Çorum, Amasya, Antalya, Ertuğrul, Kerkük, Kayseri, Eskişehir, Aydın Güzelhisarı, Ermenek, Kilis, Beyşehri, Tire, Denizli, Demirci, Ulukışla[112]. Ayrıca Harbiye Nezâreti'nden, gönüllü taburun oluşturulmasında ihtiyaç duyulacak kişilerin gönderilmesi de istendi[113].

Bu arada, sözkonusu oluşumu teşvik için Padişah'ın Sancak-ı şerif ihsan buyurduğu haberi Konya Valiliği kanalıyla Veled Çelebi'ye resmen ulaştığında, Veled Çelebi, Saray'a kendisi ve ihvanı adına şükranlarını bildirdi[114].

Gönüllü Taburun teşekkülü yönündeki çalışmalar bütün hızıyla devam ediyordu. Halen bir kıtada asker olan veya askerliği tecil edilmiş veya bunların dışında hangi kişilerin alaya alınacağı hususunda, ilgili makamlar arasında pek çok yazışmaya rastlıyoruz.

---

109 Uzluk Arşivi, VÇAY, sıra no:4.

110 Uzluk Arşivi, VÇAY, sıra no:3.

111 Uzluk Arşivi, VÇAY, sıra no:13; ATASE Arşivi, Klasör:1993, Dosya:419, Fihrist: 1-1; Bkz., EK: 17.

112 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh: 1-1.

113 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1.

114 Uzluk Arşivi, VÇAY, sıra no: 14; Bkz., EK: 18.

Konya Valisi İzzet, 27 Aralık'ta (14 Kanun-ı evvel) Harbiye Nezâreti'ne gönderdiği bir yazıda; "Mevlevîlerden teşkil etmekte olan gönüllü taburuna, te'cil edilmiş efradın da iştirakı istid'a olunuyor (isteniyor). Asker olup halen mezun addolunan efraddan arzu edenleri bu tabura iltihakına müsâade ve tabura iltihak etmek üzere buraya gelmelerine engel olunmamasının kolordulara emr ve tebliğ buyurulması"nı arz etti[115]. Harbiye Nezâreti de bir gün sonra Konya Vilayetine gönderdiği cevabi telgrafta; teşekkül edecek tabura iltihak edeceklere kolaylık gösterilmesi hususunda ilgili makamlara gerekli talimatın verildiğini[116], ancak mezun olup henüz davet edilmemişlerin Mevlevî Taburu'na katılmaları uygun olmakla birlikte, silah altında bulunanların iltihakının uygun olmadığını bildirdi. Bir tereddüde meydan vermemek için bu durum takip eden günlerde ayrıca, Sivas'da 10. Kolordu Kumandanlığına[117], I. Kolordu[118], 4. Kolordu[119], 6. Kolordu[120] Kumandanlıklarına ve diğer ilgili birliklere de yazıldı.

Konya Valisi İzzet yine aynı gün 27 Aralık'ta Harbiye Nezâreti'ne gönderdiği bir diğer arzında; Konya Amele Taburunda istihdam edilmekte olan tekyede (türbede) neyzen, mızrab vazifesini ifa eden yirmi neferin Gönüllü Mevlevî Taburu'na iltihak ettirilmelerini Çelebi Efendinin arzu ettiğini belirtmiştir. Herhalde, bu sanat erbabının durumu biraz farklı olmalı ki, Harbiye Nezâreti, bu talep üzerine Levâzımata ve Ordu Dairesi'ne gönderdiği yazılarda sözkonusu 20 neferin Gönüllü Tabura iltihaklarının uygun olacağını bildirmiştir[121].

---

115 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh: 1-2.

116 ATASE Arşivi, Kl: 1993, D:419, Fh:1-3; Ayrıca, Meclis-i Meşayih'in konuyla ilgili yazısı üzerine (ATESE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1-15) Harbiye Nezareti'nin Meşihat Makamına yazdığı cevabî tezkerede. "gerek Konya ve gerek diğer mahallerde bulunan taife-i Mevleviyeden gönüllü kaydolunarak teşkil olunacak taburlara iltihak edecekler hakkında gerekli kolaylığın sağlanması için ilgililere 25 Aralık 1914 (12 Kanun-i evvel 1330) tarihinde telgrafla tebliğ edildiği; sözkonusu teşkilatın henüz silah altına alınmamış mükellef ve gayr-i mükellefler efraddan oluşturulması, silah altına alınmış olanlara teşmil edilmemesi hususunun Birinci Kolordu Kumandanlığına bildirildiği" ifade edilmektedir (ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1-17).

117 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1-4.

118 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1-5 (Riyaset'ten, Birinci Kor. Ahz-ı asker Heyet-i Celilesine 21 Kanun-i evvel 330 tarihli yazı)

119 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1-16

120 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1-11.

121 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1-5.

Bu günlerdeki Harbiye Nezâreti ile ilgili kolordular ve diğer ilgili makamlar arasındaki yazışmalardan, Gönüllü Mevlevî Taburu'nun teşekkülünde, prensip olarak halen silah altında bulunanlar dışındaki kişilerin tabura alınmasının karalaştırıldığını ve bu yolda yapılacak hizmetlerin teşvik edildiğini anlıyoruz.

Sözkonusu tabura katılacak gönüllülerin özlük hakları konusunda da yine askerî makamlar katında ciddî bazı çalışmaların yapıldığını görüyoruz. Henüz silah altına alınmamış ama askerlik yaşına gelmiş 1310 (1894) doğumlu mükelleflerden bu gönüllü tabura katılacak olanlar, akranlarının askere alınıncaya kadar gönüllü taburdaki hizmetleri, normal mükelleflik hizmetlerinden mahsub edilecek idi[122].

Yine özlük hakları çerçevesinde, gönüllü taburda memur olarak silah altına alınanların durumlarına da açıklık getirilmiştir. Bu durumdakiler hakkında 24 Eylül 330 tarihli kanunda belirtildiği şekliyle, halen diğer birliklerdeki muvazzaflara yönelik uygulamanın aynısı tatbik edilecek idi.

Bu konuda düşülen tereddüt dolayısıyla Dâhiliye Nezâreti'nin, Harbiye Nezâreti'ne gönderdiği 30 Ocak 1915 (17 Kânun-i sâni 1330) tarihli yazıya[123], Harbiye Nezâreti özetle şu cevabı vermiştir;

"Dâhiliye Nezâreti'ne Tezkere

Mevzu-ı bahs olan Mevlevî Gönüllü Taburu, Nezâret-i Celile (Harbiye Nezâreti) ile haberleşilerek teşkil edilmiş ve kararlaşdırılmış olduğundan dolayı, buraya kayd ve kabul olunan efraddan memurînden bulunanlar hakkında, memurînden olup silah altına alınanlar hakkında yapılan muamele aynen tatbik edilmek lâzım gelir. Memurînden silah altına alınanların maaşları hakkında yapılacak muamele ise bunlar hakkındaki 24 Eylül 330 tarihli kanunda musarrah (açıklanmış) olduğundan Mevlevî Taburu'na alınan memurînin askerî sınıflarına göre, kanun hükümlerinin tatbiki (uygulanması) tabiidir..."[124]. Yine aynı şekilde Evkaf Nezâreti'ne de bu yönde açıklamalar gönderilmiştir[125].

---

122 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh: 1-11, 1-16 (Harbiye Nezareti'nin 4. ve 6. Kolordulara gönderdiği şifre). Ayrıca konu ile ilgili, aynı dosya Fh:1-9.

123 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1-22

124 ATASE Arşivi, KL.1993, D:419, Fh:1-23

125 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1-24, 1-25. (Evkaf Nezareti, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği yazıda; her an çağrıldığında askerlikle mükellef olan muhtelif sınıflardan esnan-ı askeriyenin, Gönüllü Mevlevi Taburuna kaydolup olamayacakları ve memurlar hakkında ne gibi bir işlem yapılacağı hakkındaki yazısına, Harbiye Nezareti; yukarıdaki açıklamaları da teyiden; "Mevlevi Gönüllü Alayına (Taburuna) esnan-ı mükellefe dahilinde olup henüz silah altına alınmayıp halen izinli olarak hanelerinde bırakılmış olanlar ile gayr-i mükellef olanların kayıd ve kabul edilmelerinin uygun olduğu ve bunlardan memur olanlar ve maaşları hakkında da normal silah altına alınanlar gibi ilgili kanun gereğince işlem yapılmasının gerektiğini bildirmiştir)

Bu kuruluş aşamasında, Mevlevîhane mensuplarıyla birlikte, alınan karar gereğince muhibban[126] ve diğer sûfî kurumlardan da Tabura katılanlar oluyordu. Ancak, iletişim eksikliğinden olsa gerek, bu katılımlar hususunda ilgili makamlar arasında bazı anlaşmazlıkların çıktığı da görülmektedir. Meselâ, Karahisar'da (Afyonkarahisar) Mevlevî taifesinden olmayıp da muhibbandan bulunan 301 doğumlu bir nefer, Mevlevî Taburu'na iltihak etmek istemiş ancak Karahisar Şubesi buna müsaade etmeyerek ilgiliyi Sıhhiye bölüğüne sevk etmiş idi. Bu durum Karahisar Post-nişîninin şikâyetine sebep olmuş ve ilgili kolorduyla yapılan yazışmalar sonunda sözkonusu kişinin Gönüllü Tabura imam olarak nakline müsaade edilmiş idi. Çelebi Efendi'ye kadar akseden bu olay hakkında Ordu Riyâseti'ne bilgi arzeden Birinci Kolordu Ahz-ı Asker Heyeti Başkanı, bahse konu olayın Mevlevî olmayıp da muhibban veya başka sûfî kollara mensub olanların Gönüllü Tabura iltihak edip edemeyeceğine dair gerekli emrin bulunmamasından kaynaklandığını ifade etmiştir[127].

Görüleceği üzere, Gönüllü Mevlevî Taburu'nun teşekkülü hususunda başta Harbiye Nezâreti, askerî makamlar olmak üzere Çelebilik makamı ve diğer ilgili kurumlar arasında ciddî bir yazışma trafiği bulunmakta idi.

Zaman içerisinde gönüllü kuvvetin, teşekkülü hız kazandı. Daha önce de belirttiğimiz üzere, halen silah altında bulunanların Tabura katılmalarına izin verilmemekle beraber, Veled Çelebi'nin bazı birliklerde bulunan bazı Mevlevîlerin kurulacak gönüllü tabura katılmalarına izin verilmesi yönünde ısrarcı davrandığını görüyoruz. O, 9 Ocak 1915'te (27 Kanun-ı evvel 1330) Birinci Kolordu Ahz-ı Asker Heyet-i Riyâsetine (Askerlik Dairesi Başkanlığı'na) gönderdiği yazıda; "şürefâdan bulunan ve toplamı kırk - elli neferden ibaret olan çelebiyanın bazıları sevk ve birkaç neferi de Konya'da amele ve iâşe ve tekâlif-i harbiyede istihdam edildiğinden" bahisle, " şürefâdan bulunan çelebiyanın da bu hayırlı emre iştirakı (gönüllü taburla cihada katılması) tabiî olduğundan halen Konya'da müstahdem bulunan birkaç nefer şürefa-yı çelebiyanın olsun gönüllü tabura katılmasına müsaade edilmesini"[128] arz etti.

---

126 Muhibban: tarikattan olmadıkları halde, taraflısı olanlar.

127 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1-8

128 Uzluk Arşivi, VÇAY, Belge no: 104; Bkz., EK: 19.

Bu istek karşısında ne gibi bir işlem yapıldı? bunu bilmiyoruz ama, bu talebe paralel başka bir uygulamanın yapıldığını biliyoruz. Çelebi'nin istediği Konya'daki birliklerin dışında, başka birliklerde bulunan bazı Mevlevîlerin Gönüllü Tabur'a katılmasına müsaade edildiğini görüyoruz. Daha önce de vurgulandığı üzere, halen silah altında bulunanlara müsaade edilmezken, anlayamadığımız bir sebepden dolayı aşağıda isimleri ve birlik adları verilen 10 Mevlevînin Gönüllü Tabura iltihaklarına izin verildi. Harbiye Nezâreti'nin, 1. ve 2. Kolordu Komutanlıklarına ve Sıhhiye ve Levâzımata gönderdiği yazıda[129]; isimleri verilen askerlerin Konya'da teşekkül etmekte olan Mevlevî Gönüllü Taburu'na katılmalarının uygun görüldüğü ve oraca da uygun görülürse ilişiklerinin kesilmesi ve gereğinin yapılması bildirilmiştir[130].

Böyle bir organizasyonun oluşturulması safhasında, şüphesiz ilgili askerî makamlarla olduğu kadar mevlevîhanelerin de kendi aralarında yoğun bir haberleşme trafiği yaşanıyordu. Gönüllü Taburun Komutanı sıfatıyla Veled Çelebi, ilgili makamlardan Mevlevîhaneler arasında çekilecek telgrafların ücretsiz kabul edilmesini istedi. Posta, Telgraf ve Telefon Nezâreti bu durumu Dâhiliye Nezâreti'ne şu ifadelerle bildirdi;

"Dâhiliye Nezâret-i Celilesine

Ol babda vâki istifsara (sormağa) cevaben Başkumandanlık Vekâlet-i celilesinden vârid olan tezkerede Çelebi Efendi Hazretlerinin Mevlevî Taburu'nun teşkilâtına hâdim telgrafların Mevlevî bulunan yerlerle bi-lâ ücret teatisi (ücretsiz çekilmesi) muvâfık görüldüğü iş'ar buyurulmuş (yazıyla bildirilmiş) olmağla mezkur telgrafnameler ücüratının (ücretlerinin) dahi müctehidlerin cihad hakkındaki fetevâ ve emirlerine müteallik telgrafnameler ücüratı misüllü (benzeri) Nezâret-i Celileleri (Dâhiliye Nezâreti)

---

129 ATASE Arşivi, Kl:1993, D:419, Fh:1-13.

130 Bu kişiler ve halen bulundukları birlikleri şunlar idi;
Veled Çelebi Efendi oğlu Arif Çelebi (Mekteb-i Harbiyede),
Cemaleddin Çelebi oğlu Eyüb Çelebi (İhtiyat Zabit namzedi, Süvari bölüğünde),
Ferruh Çelebi oğlu Arif Çelebi (Ortaköy Orhaniye Alayı, 2.Bölük, 2.Tabur)
Abdülvahid Çelebi oğlu Said Çelebi (Haydarpaşa Selimiye Sıhhiye Bölüğünde)
Osman Nuri Efendi oğlu Hasan Said Çelebi (Maçka'da piyade)
Hacı Mehmed oğlu Nayzen Feyyaz Efendi (Sirkeci'de gayr-i müsellah efraddan, hizmet Taburu)
Ayinhan Hüseyin Dede Efendi (Çorlu'da 1.Amele Taburu 2. Bölük, Karahisarlı)
Ömer oğlu Ayinhan Yahya Dede (Makriköy'de Amele Taburunda)
Hacı Nuri Çelebizâde Ayinhan Bahaeddin Çelebi (Kandilli'de Konya Depo Taburunun 2. Bölük Emini)
Süleyman oğlu Derviş …(okunamadı) (Sıhhiye taburunda gayr-i müsellah efraddan)
İsimlerinden de anlaşılacağı üzere, bu kişilerin hemen tamamına yakını "çelebi" oğlu olup, muharip birliklerde bulunmayanlar idi. Belki de bunlar için özel bir izin çıkmış olabilir.

mesârıf-ı mestûre (örtülü masraflar) tertibinden tesviyesi muvâfık-ı maslahat olacağının arz ve beyanıyla teyid-i ihtiram olunur… 14 Kanun-i evvel 330 (27 Aralık 1914)"[131].

Dâhiliye Nezâreti de hemen iki gün sonra gönderdiği cevapta;

"Çelebi Efendi Hazretlerinin Mevlevî Taburu teşkilatına müteallik olmak üzere Mevlevîlerin bulundukları yerler arasında teâtî edecekleri (çekecekleri) telgrafların Başkumandanlık Vekâlet-i Celilelerinin iş'arı vechle askerî telgrafnameler gibi meccanen (para almadan) kabulü gerektiğini ve icap edenlere ona göre tebligat yapılmasını" [132] bildirdi.

Yukarıdan beri anlattığımız, aşağı- yukarı Aralık ayının ikinci haftasından itibaren başlayan Gönüllü Mevlevî Taburu'nun kuruluş çalışmaları, bir ay gibi kısa ama yoğun mesâinin sonunda meyvelerini vermeye başladı. Ocak ayının ikinci haftasında, 800 kişilik bir gönüllü rakamına ulaşıldı[133] .

4. Ordu emrinde bulunacak olan bu gönüllü tabura ordudan da subaylar tayin edildi. İstanbul ve civar il ve ilçelerde bulunan Mevlevî ve Mevlevî addolunan gönüllüler, İstanbul'da toplanıp buradan Konya'ya hareket edecek, İstanbul'a uzak ama Konya'ya yakın olan yerler gönüllüleri ise kendi imkânlarıyla Konya'ya gidecek, Doğu Anadolu ve Şam cephesine daha yakın olan diğer yerlerden katılacak gönüllüler ise doğrudan Şam'a gidip orada buluşacaklardı. İstanbul'da toplanacak kafileyi Konya'ya Komutan Veled Çelebi'ye teslim etmek üzere, Çelebi'nin İstanbul'da kapı çuhadarı (umumî vekili) olan Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Abdülbaki Efendi Komutan vekili olarak görevlendirildi[134]. Ayrıca, tabura ordudan da bazı subaylar tayin edildi. Abdülbaki Efendi, 14 Ocak 1915 (1 Kânun-i sâni 1330) tarihinde Veled Çelebi'ye Topkapı'dan gönderdiği telgrafta tayin edilen subaylar arasında Sadeddin ve Nizameddin Efendilerden bahsetmektedir. Bu kişiler 16 Ocak 1915 cumartesi günü Konya'ya hareket edecekler idi[135].

---

131 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA), DH-SYS, 22-4/2 (76).

132 BOA, DH-SYS, 22-4/2 (75/1).

133 Uzluk Arşivi, VÇAY, Belge no:128, 129 (Harbiye Nezareti ve Der-aliyye'de Yenikapı Mevlevihanesinde Yenikapı ve Karahisar Post-nişinliklerine yazılan 31 Kanun-i evvel 1330 tarihli şifreler); Bkz., EK: 20.

134 Resuhi Baykara, "Birinci Harb-i Umumîde Mücâhidîn-i Mevleviye Alayı", *Yeni Tarih Dünyası*, Ekim 1953, C.1, sayı:3, s.108.

135 Uzluk Arşivi, VÇAY, (Abdülbaki'den Konya'da Reşadetmaâb Efendimize, 1 Kanun-i sani 330 tarihli telgraf); Bkz., EK: 21.

Artık İstanbul'da toplanıp Konya'ya hareket etmek zamanı yaklaşıyordu. Kastamonu Mevlevî Şeyhi Amil Çelebi[136*] de kırkı geçkin dervişanı ile gönüllü tabura katılmak üzere hazırlıklarını tamamlamıştı. Ancak bu kadar kişinin iaşe ve yol masrafları da bir yekûn tutacağı için Şeyh, Vilayetten 6000 kuruş kadar bir para talep etti. Kastamonu Valisi Reşid, bu talebi 20 Ocak (1915) tarihinde Dâhiliye Nezâretine telgrafla arz etti[137]. Dâhiliye Nezâreti ise hemen bir gün sonra gönderdiği cevapta; "cihada gidecek Mevlevî dervişânının hükümetçe iaşesi için istenilen paranın hükümetçe verilmesinin mümkün olmadığını ve hiçbir yerde de verilmediğini"[138] bildirdi.

Bu yazışmadan da açıkça anlaşılacağı üzere, gönüllüler, tabura katılıncaya kadar yapacakları masrafları kendileri karşılayacak idi. Bu şekilde, ilgili askerî ve mülkî makamlar ile Çelebilik makamının fevkalâde gayretli çalışmaları sonucu oluşturulmaya çalışılan gönüllü tabur, cepheye harekete hazır bir duruma yaklaştı. Bir taraftan kendi imkânlarıyla doğrudan Konya'ya veya Şam'a hareket edecekler hazırlıklarını yaparlarken, diğer taraftan İstanbul'dan Konya'ya hareket edecek esas kafile toplanmaya başladı. Şimdi, bu gönül erlerinin İstanbul'dan ve diğer yerlerden cepheye yönelik heyecanlı yolculuklarına bakmak istiyoruz.

---

136 * Amil Çelebi Eylül 1922'de İstanbul'da vefat etmiş ve Erenköy'de Sahra-yı Cedid Kabristanına defnedilmiştir (Süheyl Ünver, *a.g.m*., s.35.) . Konuyla ilgili pek çok araştırmada Gölpınarlı'nın; "1920'de makama (Konya) Amil Çelebi tayin edilmiş, ölümü üzerine üçüncü defa yine Abdülhalim Çelebi, Mevlânâ postkuna oturmuş...Amil Çelebi'nin ölümü 1920.." (*a.g.e*., s. 153, 180- 181), ifadelerine dayanılarak Amil Çelebi'nin ölüm tarihi olarak 1920 gösterilmektedir. Halbuki, bu bilgiler doğru değildir, uydurmadır. Üstelik , Abdülhalim Çelebi, Amil Çelebinin ölümü üzerine değil, Bakanlar Kurulu kararı ile üçüncü defa posta geçmiştir. İleride ayrıntılı olarak temas edileceği üzere Abdülhalim Çelebi bir haksızlığa uğramış, Bakanlar Kurulu'nun 6 Haziran 1921 tarihli kararıyla bu durum düzeltilmiş idi. Yapılan soruşturma neticesinde, "Çelebi'ye azv olunan (yakıştırılan, iftira) ahval ve efalin sübutuna kanaat hasıl olmamasından tekrar Mevlânâ Dergâhı Post-nişinliği'ne atanması", Heyet-i Vekile (Bakanlar Kurulu) nin 6 Haziran 1921 tarihli oturumunda karara bağlanmıştır. Aynı kararda bu zamânâ kadar vazifesini başarıyla yerine getiren Amil Çelebi'ye de bir teşekkür gönderilerek eski makamı Kastamonu Dergâhı Post-nişînliği'ne müreffehen iâdesi kararlaştırılmıştır (BCA, 030.18.01/ 01.15.4).

137 BOA, DH-SYS, 22-4/2 (81).

138 BOA, DH-SYS, 22-4/2 (80/1).

b- Filistin Cephesine Hareket

Ocak sonlarından itibaren pek çok mevlevîhane mensubu, ilk toplanma yeri olan İstanbul'a hareketler etmeye başladılar. Edirne Mevlevîleri, şeyhleri Selahaddin Efendi ile 21 Ocak'ta Edirne'den hareket edip 5 Şubat'ta İstanbul'a geldiler[139]. Yine bu günlerde Bursa Mevlevîleri de İstanbul'a ulaşmış idiler. İstanbul ve taşra Mevlevî şeyhleri ile diğer Mevlevîlerin toplanmasıyla İstanbul'da heyecanlı günler yaşanmaya başladı.

İkdam'ın haberine göre, 5 Şubat (1915) Cuma günü, Dolmabahçe Valide Cami-i şerifinde icra kılınan resmî selamlık töreninde Bursa Mevlevî gönüllüleri de hazır bulunmuşlardı. 7 Şubat akşamı ise Yenikapı Mevlevîhanesi'nde ayrı bir heyecan vardı. Yakında İstanbul'dan hareket edecek olan Gönüllü Mevlevî Taburu'na padişah tarafından hediye edilen sancağın teslim merasimi hakkında gerekli tertibat ve hazırlığı yapmak üzere bu gece Mevlevî muhibbanı bazı mebuslar, İstanbul ve taşra Mevlevî şeyhleri, ve diğer önde gelen Mevlevîler toplantı yaptılar, müzakerede bulundular[140].

Hazırlıklar devam ediyordu. Harbiye Nezâreti, 4 Şubat'ta 4. Ordu Komutanı'na ve Veled Çelebi'ye gönderdiği yazılarla, Mevlevî Taburu'na orduca silah verileceğini bildirdi[141].

Dervişler, onbaşı, çavuş oldular. Şeyhlere muhtelif rütbeler verildi. Her ne kadar adı "Mevlevî Taburu" olmakla beraber, bu birliğe diğer tarikatlardan veya hiçbir tarikata mensup olmayanlardan da yazılanlar oldu. Fakat hepsinin başına bir Mevlevî sikkesi giydirilerek "Mevlevî" addolundular[142].

Tabur Komutanlığına, Hz. Mevlânâ Dergâhı Şeyhi ve o zamanda Mevlevîlerin başı sayılan Veled Çelebi (İzbudak) [143] tayin edildi. Ancak

---

139 *Edirneli Kadri (Kadir) Dede'nin Hatıraları* (yayınlanmamış yazma nüsha), Uzluk Arşivi, Kayıt no:70., s.44. Kadri Dede'nin buradaki ifadelerinden, eğer tarihleri yanlış hatırlamamış ise, Edirne'den İstanbul'a 14 günde geldikleri anlaşılıyor. Bu süre ise oldukça uzun gözüküyor.

140 *İkdam*, 26 Kanun-i sani 1330, "Mevlevi Gönüllüleri".

141 ATASE Arşivi, Kl:1729, D:83, Fh:3-11, 3-12.

142 Rasuhi Baykara, "Birinci Harb-i Umumîde Mücahidîn-i Mevleviye Alayı", *Yeni Tarih Dünyası*, Ekim 1953, C.I, Sayı:3, s.107.

143 Veled Çelebi 16 Temmuz 1867'de Konya'da doğmuştur. Mevlânâ Celaleddin-i Rumi'nin 18. göbekten torunudur. Babası Necip Çelebi'dir Mahalle mektebinde, Rüştiyede, Sultan veled Medresesi'nde öğrenim gördü, özel hocalardan ders aldı. Daha sonra memurluk ve çeşitli kurumlarda öğretmenlik yaptı. Konya Mevlevihanesi Post-nişînliğine getirildi. (1914-1918). Cumhuriyet döneminde Kastamonu ve Yozgat Milletvekili olarak 16 yıl TBMM üyeliği yaptı. Tarih, dil ve edebiyat alanında ilmi çalışmalarda bulundu. Türkçülük ve Türkçecilik hakeretinin öncülerinden olarak kabul edilir. Yayınlanmış pek çok eseri vardır. 1953'de vafat etti. Veled Çelebi, Osmanlının son yıllarının siyasi hareketleri içinde İttihat ve Terakki yanlısı olarak bilinir. Hatta İstanbul da bulundu yıllarda bu fırkada aktif görevler almıştır. Post-nişînliği sırasında da, Evkaf Nezareti'nde ve Şeyhülislamlık makamına, kendisinin ittihatçı olduğu yönünde pek çok şikayet yazıları gönderilmiştir. (Meselâ, Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi DH: KMS: 51-1/2.).

Veled Çelebi Konya'da bulunduğundan teşkil olunan taburu, Konya'ya tabur komutanına vermek görevi, Çelebi Efendi'nin İstanbul'da kapı çuhadarı (umumi vekili) olan Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Abdülbaki Efendi'ye tevdî olundu[144]. Ayrıca Harbiye Nezâreti tarafından, askerî müşavir sıfatıyla Kolağası Hüseyin Hüsnü ve Doktor Kıdemli Yzb. Behçet ve Eczacı Zühdî Beyler alayda görevlendirildiler[145].

Başlarında Mevlevî sikkesi, sırtlarında derviş cübbesi elleri kılınçların kabzalarında olduğu halde bu gönül erleri, 13 Şubat 1915 (31 Kânun-i sâni 1330) günü[146] Harbiye Nezâreti (şimdiki Üniversite merkez binası) önünde toplandılar. O gün İstanbul çok anlamlı ve müstesna bir gün yaşadı[147].

Sebilürreşad yazarlarından Hafız İbrahim'in gözlemlerine göre, Bab-ı ali caddesi coşkun bir kalabalığa sahne olmuştu. Güzergâhtaki umumî ve hususî bütün binalar, dükkanlar, ticarethaneler, allı beyazlı yıldız ve hilal ile süslü bayraklarla donatılmış idi. Mevlevî gönüllülerinin galgalat-ı tekbir (Allahü ekber) ve tehlîl ile (Lâ ilâhe illallah sözleriyle) titretip inlettikleri payitaht caddeleri yürümeyi imkânsız kılacak derecede insan kalabalığı ile dolup taşmıştı. Hafız İbrahim, bütün bu yaşadıkları karşısında; "ben bugün emel-i i'tila (yükselme emeli) ile müteheyyic (heyecanlı) bütün bir ruh kesilen na- mesbuk (benzeri olmayan, hiç görülmemiş) şevk ve tehalükü (istekle atılma, koşuşma, can atma) karşısında (şanlı tarihimizin) müstesna günlerini iştiyak ve heyecanla anarak sevindim" demekten kendini alamamıştır. O gün gönüllüler zümresi Mısır fatihi Yavuz Sultan Selim Han'ın türbelerini de ziyaret ederek dua etmişler ve Padişah'ın ve yüzbinlerce din kardeşlerinin samimi ve hayırlı dualarını alarak cepheye müteveccihen şehirden ayrılmışlardı[148].

Gönüllü Mevlevî Taburu, Şeyh Abdülbaki Efendi'nin Komutan vekilliğinde Padişah'ın lutfettiği sancakla birlikte 13 Şubat'ta İstanbul'dan ayrılırken, diğer yerlerde bulunan pek çok Şeyh de maiyetiyle birlikte bu kuvvete Konya'da katılmak üzere daha önce hareket etmişlerdi.

---

144 Resuhi Baykara, *a.g.m.* , s. 108; Askerî üniformasıyla Şeyh Abdülbaki Efendi Bkz., EK:57

145 *Babalık*, 29 Kanun-i sani 1330 (11 Şubat 1915), Numara:281, s.1.

146 *Edirneli Kadri Dede'nin Hatıraları*, s.44.

147 Mevlevi Taburu içinde yer alacak Kadirî Bölüğü'nün toplantı hali ve askerî kol halinde cepheye hareketini gösterir resim için bkz., EK:21a-b.

148 Hâfız İbrahim, "Mevlevî Gönüllüleri", *Sebilü'r- reşad*, 5 Şubat 1330, sayı:327, s.117

Tahminimize göre, Şubat'ın ilk haftası içinde Ankara, Kastamonu, Çankırı ve yakın diğer Mevlevîhane Şeyhleri ve maiyetleri Afyon üzerinden trenle Konya'ya doğru yola çıkmışlardı. Bu heyet Afyon'a geldiğinde Mevlevîhaneye misafir oldu ve birkaç gün burada kaldı. Dergâhta Mevlevî mukabelesi düzenlenerek ayin yapıldı. Hatta çok kalabalık olduğu için semahane, semazenleri almadı ve sırayla sema edildi. Mukabele sonrasında vatan mücâdelesinin hayırla ve başarıyla bitmesi dileğiyle Musullu âyinhan Hafız Osman Efendi caminin müezzinler bölümünde dua etti. Buradaki merasimden sonra topluluk Belediye Parkı karşısındaki (şu anda yıkılmış bulunan) hükümet binası önüne gitti ve burada da büyük bir tören yapıldı. Çok sayıda Afyonlu'nun da iştirak ettiği bu tören sırasında Müftü Hüseyin (Bayık) Efendi'nin 8 yaşındaki oğlu Kemal, o gönlerdeki heyecanı veciz bir şekilde dile getiren ve orada bulunanları da çoşturan bir heyecanla şu şiiri[149] okudu;

"Mevlevî Taburu teşkil eyledi Sultan Reşad
Avn-i Hakkla eyleriz meydan-ı harpde biz cihad
Sâlikan -ı Mevlevî meydan-ı harbe hû salâ
İşte hazırdır gelin aşkıyla meydan-ı vikâ
Pirimiz pişvamız Hazret-i Molla Celal
Azmimiz düşman ile savletle etmektir cidal
Hâlik-i kalb-i aduvdur fahrimiz serde külah
Emr-i hayr harbe sevk etti bizi cün Padişah
Velvele-endaz-ı afakt ola çün nay kudüm
Allah Allah hû deyü düşmânâ etmekde hücum"

Halep Mevlevîhanesi post-nişîni Ahmed Remzi Dede'nin yazdığı ve yine Halep Maarif Müdürü Nezih Bey tarafından nev'eser makamında bestelenen ve ileriki günlerde cephede de askerin manevîyatını yükseltmek için sıkça söylenecek olan bu güftede, dervişlikle gaziliğin tek bir ruhda birleşmesinin mesajı veriliyor ve dinleyenlerin kahramanlık duyguları kabartılıyordu. Manzume hem Türkçe hem de Arapça olarak yazılmıştı. Ordudaki Arap askerlere de hitap etmesi için Türkçe'nin yanında Arapça güfteli beste yapılmış olmalıdır.

149 MMA, Zarf no: 149, belge no:2.

8 yaşındaki Kemal'in adeta yaşayarak okuduğu ve gönüllüleri ve orada bulunan Afyonlular'ı coşturan ve duygulandıran bu şiirinden sonra törenler tamamlanmış ve Mevlevî gönüllülerin Konya'ya hareket zamanı gelmiş idi.

Yusuf Ilgar'ın tespitlerine göre, Mevlevî Taburu'na Afyon'dan gönüllü olarak; Şeyh Celal Efendi, Bursalı Mehmed Raşid Dede, Neyzen Feyzi Dede, Yahya Dede, Kazanlı Tatar Hacı Abdullah Dede, Mollaoğlu Azmi Bey, Berber Ömer Efendi, Saatçi Can Ali (İdemen) Dede, Ahmet Gümüş Efendi, Karlık Süleyman Dede, Şeyh Celal'in kardeşi Ferruh alaya katıldılar. Bu gönüllülerden Şeyh Celal, Bursalı Mehmed Dede ve Mollaoğlu Azmi çok yaşlı oldukları için daha sonra Şam'dan geri gönderildiler[150].

Konya'ya gitmek üzere, Afyon'dan hareket eden bu gönüllüleri, 8 Şubat 1915 günü Çelebi Efendinin oğlu Arif Çelebi, Ateşbaz Veli Şeyhi Yakup Dede Efendi, ve Belediye meclisi üyelerinden Moytabzâde Rifat Çelebi Efendi Akşehir'de karşıladılar ve heyet aynı günün gecesi Konya'ya geldi. Konya'ya geldikten sonra cephe hazırlığı için bir müddet burada kaldı. Bu sürede, dönemin mülkî ve askerî erkanının, sivil toplum kuruluşlarının ve özellikle halkın Mevlevî gönüllülere büyük ilgi gösterdiğini görüyoruz. Dönemin Konya basını da bugünlerde sayfalarının büyük bir kısmını Mevlevî Taburu'na ayırdılar. Şimdi dönemin basınından gelişmeleri takip ediyoruz;

Kastamonu Şeyhi Amil Çelebi, Ankara, Çankırı şeyhleri ve maiyetlerindeki dervişlerin de içinde bulunduğu gönüllüler, Konya istasyonunda dervişler ve halk tarafından meşalelerle coşkulu bir şekilde karşılandılar. Takip eden bir- iki gün içerisinde de İzmir, Manisa, Tire, Denizli, Muğla Mevlevî dergâhları şeyhleri Nuri Dede Efendi, Celaleddin Çelebi Efendi, Hayrullah, Hasan Ali Dede ve Cemal Dede Efendiler ile maiyetleri Tabura katılmak üzere Konya'ya geldiler[151].

---

150 Yusuf Ilgar, *Tarih Boyunca Afyon'da Mevlevilik*, Afyon 1985, s. 91- 93.

151 *Babalık*, 29 Kanun-i sani 1330 (11 Şubat 1915), numara: 281, s.2

13 Şubat günü, trenle İstanbul'dan Şeyh Abdülbaki başkanlığında sancakla birlikte yola çıkan gönüllüler de 14 Şubat'ta Konya'ya ulaştılar[152]. Yol boyunca diğer zaviye ve tekkelerden de Gönüllü Tabur'a katılmalar oldu[153]. Uğranılan istasyonlarda büyük ilgi gösteriliyordu. İzmit istasyonunda karşılama töreni düzenlenmişti[154].

Şeyh Abdülbaki'nin Konya'ya geldiği gün, Konya Valisi, Veled Çelebi'ye gönderdiği bir şifrede; Padişah'ın Mücâhidîn-i Mevlevîye Komutanı olarak kendisine bir kılınç ihsan buyurduğu müjdesini verdi[155]. Şeyh Abdülbaki, Tabur'u, Veled Çelebi'ye teslim ettikten bir süre sonra İstanbul'a dönecekti.

Doğu Anadolu'nun dışında Anadolu'nun iç ve batısında yani Konya'ya gelebilecek durumda olan hemen bütün Mevlevîhane şeyhleri yanlarındaki maiyetleriyle birlikte gönüllü tabur mensubu olarak Konya'da toplanmış bulunuyorlardı.

Mevlevî Taburu mensupları Konya'da uygun yerlere yerleştirildikten sonra, gerekli hazırlıklara başlandı. Harbiye Nezâreti, Veled Çelebi için Komutan çadırı, şeyhlere subay çadırı ve nefer için de çadırlar ile kaput, karavana, matara, fıçı vb. malzemeler gönderdi.

Konya Valisi Azmi Beğ, civar kazalara, cepheye koşan Mevlevî gönüllüleri ve ihtiyaçlar konusunda telgraf gönderdi. Bunun üzerine hemen bütün kazalardan Mevlevî Taburu için yardım gelmeye başladı. Kadınhanı, Sultaniye, Akşehir, Koçhisar, Sille, Yalvaç, Arabsun, Eğirdir, Ereğli, Nevşehir, Aksaray, Bor ve Ulukışla kazaları birer, Isparta sancağı 4, Şarkikaraağaç 2 olmak üzere toplam 19 at gönderdiler. Aynen gönderemeyen yerlerden Niğde 25, Ilgın 15, Bozkır 10 lira at bedeli olarak nakit gönderdiler. Mazeretinden dolayı bilfiil Tabur'a katılamayan Burdur çelebiyânından vergi başkatibi Pertev Efendi de 10 lira ile bu yardım kervanına katıldı. Merkez Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti de gönüllülerin ihtiyaçlarına harcanmak üzere 5000 kuruş hediye etti. Ayrıca Konya adına Mücahidîn-i Mevlevîye Komutanı Çelebi Efendi ve Kastamonu Şeyhi Amil Çelebi için mücehhez birer arap atı hazırlandı. Bütün bu yardımlar karşısında oldukça duygulanan

---

152 *Edirneli Kadri Dede'nin Hatıraları*, s.44.

153 *Babalık*, 29 Kanun-i sani 1330, numara:281, s.1; E. Behnan Şapolya, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1964, s. 104.

154 İzmit tren istasyonunda mola verildiği sırada foto Bahaeddin Bediz tarafından çekilen ve Mevlevi Taburu'na ait olduğunu tahmin ettiğimiz bir fotograf için Bkz., EK: 22. Bu değerli fotografı bize lutfeden sayın Prof. Dr. Ali Birinci'ye müteşekkirim.

155 Uzluk Arşivi, VÇAY, (Konya Valisinden Çelebi Efendi Hazretlerine 1 Şubat 330 tarihli şifre); Bkz., EK: 23.

Çelebi Efendi başta Konya Valisi olmak üzere yardım gönderenlere teşekkür etti[156].

Takip eden günlerde de yardımlar devam etti. Konya Müdâfaa-i Milliye Şubesi 10.000 kuruş daha yardımda bulundu. Aksaraylı yardımseverler de 3 at gönderdiler[157].

Günden güne lojistik ihtiyaçları tamamlanmaya çalışılan ve cepheye hareket günleri yaklaşan Gönüllü Mevlevî Taburu için 19 Şubat akşamı Bağdat Oteli'nde İttihat ve Terakki ve Müdâfaa-i Milliye Cemiyetleri tarafından görkemli bir ziyafet verildi. Bu yemeğe başta Vali Azmi Bey olmak üzere, askerî ve mülkî erkân ile şehrin ileri gelenleri ve Mevlevi Taburu'nda yer alan şeyhler katıldılar[158].

Yemekte bulunnalardan anlaşıldığına göre, Gönüllü Mevlevî Taburu'na Mevlevî olmayanlardan diğer dergâhlardan da katılanlar olmuştu. Tabur kadrosu hakkında da bir fikir verecek olan bu liste, şüphesiz bu tarihe kadar Konya'ya ulaşanları ve söz konusu yemekte bulunanları ihtiva etmektedir. Takip eden günlerde Konya civarındaki diğer Mevlevîhanelerden gönüllü katılımı devam ediyordu. Biraz sonra ele alınacağı üzere, Konya'dan sonra yol boyunca da Gönüllü Tabura katılanlar olacaktır.

8 Şubat'tan beri Konya'da toplanmaya başlayan ve günden güne kadrosunu ve hazırlıklarını tamamlamaya çalışan Gönüllü Mevlevî Taburu'nun cepheye hareket zamanı yaklaşmıştı. 26 Şubat (1915) Cuma günü Konya'da olağanüstü

---

156 *Babalık*, 29 Kanun-i sani 1330, numara:281.

157 *Babalık*, 10 Şubat 1330 (23 Şubat 1915), numara: 283, s.3.

158 Bu yemeğe, Vali Beğ, Mevki Kumandanı, Jandarma Alay Kumandanı, Belediye Reisi, Müdâfaa-i Milliye Reisi, Sıhhiye ve Polis Müdürleri, Defterdar, Yusuf Ziya Paşa, Müftü, Mektubî, İdare Meclisi azası Mustafa Efendi, Belediye Meclisi azası Afif ve Kazım Hüsnü, Babalık Gazetesi imtiyaz sahibi Yusuf Mazhar Bey ile eşrafdan Ali Ramiz Bey katıldılar. Yemekte hazır bulunan Mevlevî Gönüllüler ve diğer şahıslar da şunlar idi;
Tabur Kumandanı Veled Çelebi, Yenikapı Mevlevîhanesi Post-nişîni Abdülbaki, Bursa Şeyhi Şemseddin, Kastamonu Şeyhi Amil Çelebi, Mevlânâ Dergâhı Sertariki Ahmed Adil Çelebi, Edirne Şeyhi Selahaddin, Üsküdar Şeyhi Nuh(?) Çelebi, İzmir Şeyhi Nureddin, Manisa Şeyhi Celaleddin, Kasımpaşa Şeyhi Seyfeddin, Ankara Şeyhi Nureddin, Murtaza Çelebi, Gelibolu Şeyhi Burhaneddin, Tire Şeyhi Hayrullah, Eskişehir Şeyhi Şemseddin, Müşavir Kolağası Hüseyin Hüsnü, , Ser Tabbah Nizameddin Çelebi, Kengırı Şeyhi Hasib, Denizli Şeyhi Ali, Kayseri Şeyhi Hüsameddin, Burdur Şeyhi Fehmi, Muğla Şeyhi Cemal, Kütahya Şeyhi Sakıb, Beğşehir Şeyhi Arif, Ahmed Çelebi, Muhtar Bey, Hayri Bey, Halis Efendi, Doktor Behçet, Eczacı Zühdi, Eyüb taşlıburun Dergâhı Post-nişîni Sadeddin, Rumeli Hisarda Nalbur Baba Dergâhı Şeyhi Kâmil, Çakır Ağa Dergâhı Şeyhi Hasan Hulkî, Aksaray'da Kara Mehmed Paşa Dergâhı Şeyhi Abdülfettah, Mimar Dergâhı Şeyhi Mustafa, Deniz Abdalda (?) Uşakiyye tarikatı Şeyhi Şerafeddin, Rifaiye tarikatı şeyhlerinden Hasan Hilmi Efendiler (*Babalık*, 10 Şubat 1330 (23 Şubat 1915), numara: 283, s.3.

bir gün yaşandı. O gün Mevlevî Taburu cepheye uğurlanacak idi. Cuma namazı Sultan Selim Camiinde kılındıktan sonra Tabur kumandanı, şeyhler ve gönüllüler, daha önce Mevlânâ dergâhı mescidine konan sancağı, dualarla çıkardılar. Mevlânâ dergâhı önünde uğurlama için toplanmış bulunan Nizamiye askerleri, jandarma, okul öğrencileri ve halk olduğu halde Ser-tarik Adil Çelebi tarafından dua ve arkasından gülbank-ı Mevlevî okundu. Burada gönüllülere silahlar dağıtıldı[159], omuzlarında silahlarıyla fotoğraflar çekildiler[160].

Daha sonra kendi bayrakları ve flamalarıyla Sultani Mektebi, Darü'lmuallimîn, tatbikat ve diğer okul öğrencileri, asker, polis, jandarma müfrezeleri, askerî ve sanayi mızıkaları, teberdarân, gönüllü bölükleri ve binlerce ahali ve Kumandan Çelebi Efendi ile ellerinde silahlarıyla Mevlevî kıyafetli şeyhler ve süvariler olduğu halde kışlaya gidildi. Burada askerî heyet tarafından karşılanan Tabur ve beraberindekilere karşı, gönüllüler içinde bulunan Vakanüvis Giritli Hayreddin Bey günün anlamına uygun bir konuşma yaptı.

Hayreddin Bey, Orada bulunan herkesi duygulu ve coşkulu anlar yaşamaya sevk eden bu veciz konuşmasına; tarihte kahramanlığını en gelişmiş ülke ve hükümetlere karşı her zaman ispat etmiş olan şanlı ordumuzun buradaki temsilcisi kışla kumandanına gösterdiği alâka ve desteklerinden dolayı teşekkür ederek başladı. Hayreddin Bey, Türk milletinin vatan aşkını ve devlet ve milletin selameti için neler yapabileceğini uzun uzadıya anlattıktan sonra, Mevlevî mücahitler olarak "Diyâr-ı Yusuf"u (Ortadoğu'yu, Filistin'i) istila eden düşmânâ karşı vücudlarıyla sedd çekeceklerini ifade etti. Konuşmasının sonunda, Hayreddin Bey, kahraman askerler ve zabitler adına sancak-ı şerif'i öptü ve vedalaşılarak, Gönüllü Taburla birlikte bu kalabalık Hükümet önüne gitmek üzere oradan ayrıldı[161]. Daha sonra Hükümet önünde de muhteşem bir veda töreni yapıldı. Hayreddin Bey burada da Vali Bey'e hitaben Gönüllü Mevlevî Taburu'nun görev ve vatan aşkını anlatan orada bulunanları da coşturan aşağıdaki şiiri[162] okudu;

---

159 Veled Çelebi İzbudak, *a.g.e.,* s. 55; Bu silahlar Harbiye Nezareti'nin emri ile ordu tarafından verilmiş eski model silahlar idi (ATESE Arşivi, Kl:1729, D:83, Fh:3-12).

160 Mevlânâ Dergahında yapılan bu törenleri gösteren iki fotograf Bkz., EK:24 Bazı yayın organlarında da çıkan bu fotografların filmlerinin bir örneği Selçuk Üniv. Mevlânâ Araştırmaları Merkezi, Uzluk Arşivinde bulunmaktadır.

161 *Babalık*, 20 Şubat 1330 (5 Mart 1915), s.1

162 *Babalık*, aynı nüsha, s.2; Konya Hükümet Meydanı'nda ve İstasyonda yapılan törenlerden bazı görüntüler için bkz., EK:25

1-
İşte pîş-i celilinizde durur
Eser-i bâhir-i hamiyetiniz
Ki eder kalb-i mü'mini tehzîz
Lafzatullah ile bu şanlı tabur

2-
Suretâ bir tabursa da ma'nen
Bir cihan bülendi zî- kudret
Pes ü pîşinde şevket ü nusret
Bahr-i umman gibi telâtum-zen

3-
Böyle bir hey'et ü haşem olarak
Seyl ü a'dâya zâil ü kahir
Olacak avn-i hazret-i nâsır
Rehnümâ-yı celâdet-i mutlak

4-
İftihar etseniz sezâ-yı hazret
Bu esed kalbi ceyş-i sâkin ile
Bu rehâ-kâr cünd-i bâtın ile
Hazret-i pîrden alır kuvvet

5-
Ey ehali-i Konya Lütfunuza
Ederiz arz-ı minnet ve şükran
Hiss-i mühimmat..... şu an
Aşk-ı milliniz âşikâr bize

6-
Biz de isbat-ı aşk-ı dîn ederiz
Kanımızla vatan cihadında
Bu gazâ-yı zafer mefâdında (?)
Ki bize Nur-ı (?) şan saçar şeksiz

7-
Önümüzde Livâ-yı nusret- zâd
Mürşid-i kâmilim cenab-ı Veled
Şübhesiz bizle avn-i Rabb-ı samed
Düşman rû- siyâh olur berbâd

8-
Nûr-ı feyyaz "Ahmed u Mahmûd"
Rûh-ı tâbende-i "Celaleddin"
Feyz-i şevket resâ-yı dîn-i mübîn
Eder elbette ümmeti mes'ûd

9-
Elvedâ' elvedâ ! emin olunuz
Şevk-i dîn ü vatanla çarpışırız
Lûtf-ı rabb-i nasîre muntazırız
Galibiyet bizim metîn olunuz

10-
Geliniz cümleten duâ edelim
Padişah zafer karînimize
Vatan-ı dil-rubâya, dinimize
Öyle şâdân u şen olup gidelim

11-
Padişahım celaletinle yaşa
Ordu, millet, vatan, ile var ol
İttihad, her zaman ziyâ-bâr ol
Dîn-i İslâm şerafetinle yaşa

Görüleceği üzere bu şiirin ilk dörtlüklerinde "iman duygusu", "mâzî ve âtî"den (pes ü pîş) bahisle "tarih şuuru" ve "alperen" felsefesi işlenmeye çalışılmıştır. 7. ve 8. dörtlüklerde ise "vâli", "mürşid-i kâmil", "Peygamber" ve "Mevlânâ" kavramları madde ve mânâ bütünlüğü içinde birlikte ele alınmış, birbaşka ifadeyle tasavvuftaki "tevhid" vurgulanmaya çalışılmıştır. Devlet adamı, halk, ve peygamberden feyz alan manevî liderler Mevlânâ, Sultan Veled bir bütünlük içinde sunulmaya çalışılmıştır. 9. dörtlükten itibaren, "din", "vatan", "ordu", "millet" kavramları özellikle vurgulanmıştır. Şiir boyunca

yer alan bütün bu kavramlar, dönemin "motivasyon ölçüleri" olarak karşımıza çıkıyor. Son mısralarda, "İttihad, her zaman ziyâ- bâr" ol denirken de zahirî anlamda İttihat Terakki'nin "ışık saçan" olarak görüldüğü şeklinde yorumlanması imkân dahilindedir. Böyle bir mesaj mevcud yapılanmanın, yani Gönüllü Taburun, İttihatçı felsefesi ve teşkilatlanmasından uzak olmadığı şeklinde bir değerlendirmeyi de beraberinde getirdiği söylenebilir. Nitekim, aşağıda bahsi geçecek yardımlarda İttihat Terakki'nin ve Millî Müdâfaa Cemiyetlerinin aktif katılımlarının bulunması , sözkonusu değerlendirmeyi teyit etmektedir.

Hayrullah Bey'in okuduğu bu şiirden sonra dualar edildi ve uğurlamak için gelen ve başta Vali, Mevki Kumandanı Yusuf Ziya Bey, vilayetteki diğer mülkî erkân ve eşrafla birlikte hemen bütün Konya halkının bulunduğu bu muhteşem kalabalık ile birlikte Gönüllü Mevlevî Taburu istasyona hareket etti. İstasyonda Askeriye tarafından kendilerine yemek ikram edildikten sonra bu muhteşem kalabalığın samimî ve ciddî alkışları arasında gönüllü Mevlevîler trenle Konya'dan cepheye uğurlandı. Polis Müdürü Selahaddin, Merkez Ahz-ı asker Kalem-i mülhakı Mülâzım-ı evvel Vefik, Belediye Reisi Hacı Ali, İdare meclisi azası Mustafa, Belediye azası Afif, Kâzım Hüsnü, Babalık gazetesi imtiyaz sahibi Mazhar ve İhsan Beyler Mevlevî Taburu'na Ereğli'ye kadar refakat ettiler. Veled Çelebi'nin yerine vekâleten Bursa Mevlevî dergâhı Post-nişîni Mehmed Şemseddin Dede[163*] Konya Mevlânâ dergâhına Post-nişîn olarak bırakıldı. Vali Bey tarafından da Tabur Komutanı Veled Çelebi'ye çok kıymetli takımıyla birlikte bir ruvelvör silah hediye edildi.

Mevlevî gönüllüleri yol güzergâhındaki her istasyonda fevkalâde merasimle karşılanıyorlardı. Tren Karaman istasyonuna geldiğinde İstasyon fenerlerle aydınlatılmış olarak Kaymakam Ecved Bey ve diğer mülkî erkân ve eşraf tarafından gösterişli bir şekilde karşılama yapıldı. Misafirlere çay ziyafeti verildi. Karaman Mevlevî Şeyhi Veled Çelebi efradıyla birlikte Karaman istasyonunda Mevlevî Taburu'na katıldı[164]. Aynı gün Karaman'dan ayrılan gönüllüler Şam'a doğru hareket etti.

---

163 * Mehmed Şemseddin Dede, 18 yaşındayken Abdülvahid Çelebi'den meşihatname (şeyhlik diploması) alarak Bursa Mevlevihanesine Post-nişîn olmuştur. Tıp ve edebiyata merakıyla tanınmasının yanısıra Arapça ve Farsça bilgisiyle de takdir toplamıştır. Şeyhliği tekke ve zaviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar devam etmiştir. 21 Ağustos 1931 tarihinde vefat etmiş ve Bursa Mevlevihanesinin yukarısındaki Pınarbaşı Mezarlığı'na defnedilmiştir (Banu Demirağ, "Mevlevihaneden Açılan Pencere", *I. Uluslar arası Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevihaneler Sempozyumu Bildirileri*, Manisa 2002, s. 168).

164 *Babalık*, aynı nüsha.

Tabii ki, Şam'da buluşmak üzere Doğu Anadolu'dan ve diğer yerlerden de hareket eden Mevlevî gönüllüleri vardı. Bu hususa biraz sonra temas etmek üzere, biz şimdi Karaman'dan Şam'a doğru hareket eden Mevlevî Taburu'nun yolculuğunu, kafilede bulunan ve daha sonra gönüllü birlikte aşçı olacak olan Edirneli Matbah-nişîn Kadri Dede'nin günlüğünden takip edelim. Kadri Dede bu seyahati şöyle anlatıyor;

" 13 Şubat 1330 (26 Şubat 1915) tarihinde Konya'dan hareketle, Karaman Ulukışla Pozantı'ya vardık. Kara (/) hareket ettik. Birinci konak Tarsus civarında Gülek boğazından bir gece beytûtet edilmişdir (gecelenmişdir). Merhum Fethi Bey'in şehid olduğu dağ dahi geçmişdir.

14 Şubat (27 Şubat) Gülek boğazından hareketle Yenihan nam mahalde beytûtet edilmişdir.

15 Şubat (28 Şubat) Yenihan'dan hareketle Tarsus'a gelindi. O gece otelinde yatdık. Tarsusda bulunan ziyaret(gâh)lardan Hz. Bilal Habeşi, makam-ı Hz. Lokman aleyhisselâm, Şit aleyhisselâm, ve Danyal Aleyhisselâm bunları ziyaret etdik.

17 Şubat (2 Mart) tarihinde Tarsus'dan hareketle, gece saat üçde Yenice istasyonuna vasıl olduk, yemek yedik.

18 Şubat (3 Mart) tarihinde oradan hareketle Adana'ya gece saat beşde vasıl olduk. Ertesi gün saat yedide hareketle diğerlerine Osmaniye kasabasında vasıl olduk.

22 Şubat (7 Mart) günü Osmaniye kasabasından hareketle Kanlıgeçid nam mahalde yatılmışdır.

23 (8 Mart) tarihinde hareketle Hasan Bey karyesinde yatılmışdır.

24 Şubat (9 Mart) tarihinde Hasan Bey karyesinden hareketle Gâvur Dağı üzerinden oniki saat yağmurlar, çamurlar içinde gece saat birde, Islahiye kasabasına vâsıl olduk. O gece hükümet dairesinde yatdık.

25 Şubat (10 Mart) tarihinde Islahiye'den hareketle akşam üzeri Karababam istasyonunda yatdık.

26 (11 Mart) tarihinde hareketle Racu istasyonunda yatdık[165].

27 Şubat (12 Mart) tarihinde hareketle Haleb'e saat beşde vâsıl olduk. Biz Parvet (?) otelinde diğerleri câmi, mescid ve kışla ve dergâhında ve hanlarda misafir oldular. Haleb'deki ziyaret İmam Hüseyin Efendimizin Kerbelâ'da şehid olub Yezidler (in) başı tepe tepe getirmiş olduğu baş bir taş üzerinde olub orasını ziyaret etdik. Hz. Mevlânâ Efendimiz hücre-i şerifi(ni) ziyaret etdik. Zekeriyya Aleyhisselâm'ın câmi-i şerifi ve içinde merkad-ı şerifi ziyaret olub mevlid-i şerif okundu ve semah yapdılar.

Haleb'de 12 Mart 332 (bu tarih 331 olmalı?) Cuma günü saat dokuzda hareketle Riyak istasyonuna geldik[166].

13 Mart tarihinde Riyak istasyonundan hareketle 14 Mart tarihinde sabah beşde Şam-ı şerife vâsıl olduk"[167].

Edirneli Kadri Dede'nin bu ifadelerinden, Konya'dan hareket eden Mevlevî gönüllülerinin çok zor ve sıkıntılı uzun bir yolculuktan sonra Şam'a vardıkları anlaşılıyor.

Bu gönüllü kafileden başka yukarıda da temas ettiğimiz gibi, ülkenin diğer yörelerinden de Mevlevî gönüllüleri Şam'a hareket etmişlerdi. Bunlardan güzergâh üzerinde bulunanlar Gönüllü Tabur'a katılırken bazıları da doğrudan Şam'a hareket edip burada birleşmişlerdi.

Bu cümleden olmak üzere, diğer Mevlevîhaneler gibi, Erzincan Mevlevîhanesi de cihad davetini duyar duymaz büyük bir heyecanla bu

---

165 Dönemin askeri yazışmaları, Kadri Dede'nin hatırlarındaki bilgileri doğrulamaktadır. Komiser Nazmi imzasıyla Racu İstasyon Kumandanı'na 25 Şubat 330'da gönderilen bir şifrede; "Mevlevi Taburu'nun yarın sabah saat altı da Racu'dan hareket edeceği" bildirilmektedir (Uzluk Arşivi, VÇAY, nu:280). Racu İstasyon Kumandanı Binbaşı Mehmed Rıza da aynı gün Mevlevi Taburu Komutanı Veled Çelebi'ye şu telgrafı göndermiştir;
"Reşadetlü Efendim Hazretleri
Haleb'den Hat Komiserliği Muavinliğinden vürud eden telgrafname sureti zîrde tahrir kılınmışdır. Zevalî saat yarın öğleden evvel saat altıda trenin Racu'dan hareket etmesi emrolunmuş, mezkur saat tren hareket etmeyecek olursa beher saati için kömür ihrakından (yakılmasından) dolayı istasyon kumandanı muaheze edileceğinden (azarlanacağından) lütfen ona göre hareket edilmesi içün lâzım gelenlere emir buyurulması ma'ruzdur efendim" (Uzluk Arşivi, VÇAY, Racu İstasyon Kumandanı Bnb. Mehmed Rıza'dan Reşadetlü Çelebi Efendi Hazretlerine, Racu'dan 25 Şubat 330); Bkz., EK: 26; Bu yazışmalar, Kadri Dede'nin hatıralarındaki tarihleri doğruluyor.

166 Mevlevi Taburu'nun Haleb'te bulunduğu sırada çekilmiş bir fotoğrafı, Bkz., EK: 27. Bu fotoğrafı bize Celaleddin Bakır Çelebi'nin kızı sayın Esin Çelebi Bayru Hanımefendi lutfetmişlerdir. Kendisine teşekkür ediyorum.

167 *Edirneli Kadri Dede'nin Hatıraları*, s.44- 46; Bkz., EK: 28, 28a

davete katılanlar arasındaydı. Erzincan Şeyhi Kemahlı İbrahim Hakkı[168] 11 Ocak pazartesi günü Mevlevî Taburu'na katılmak üzere Mevlevîhane'den gönüllü Mevlevîlerle birlikte hareket etti. Bu esnada 6 yaşında bulunan oğlu Abdülbaki'nin sağ elinde kınından çıkmış kılıç, sol elinde Sancağ-ı resul bulunuyor, naatlar okunuyor, tekbir getiriliyordu. Gönüllüler, Askerî Saray Meydanı'ndan onbinden fazla cemaat tarafından selâmet duaları okunarak yolcu edildiler. Mevlevî gönüllülerini Kemah'ta halk ve ünlü Sağırzâde ailesi karşıladı. Eğin'de yine aynı alâkayı gören gönüllüler Harput'ta Sağırzâde ailesinden Vali Sabit (Sağıroğlu) Bey tarafından iltifat ve ikram gördükten sonra, büyük alkışlarla karşılanıp uğurlandılar. Daha sonra güzergâhları üzerinde bulunan Arapgir, Malatya, Antep, Kilis, Halep ve bunlara bağlı köy ve nahiyelerde aynı şekilde hürmet ve alâka gören Mevlevî gönüllüleri Şubat ayı içinde Şam'a geldiler[169].

Bütün gönüllü Mevlevîler Şam'da toplanmaya başladı.

Gönüllü Tabur'a katılanlar listesinde maiyetleriyle birlikte Lazkiye, Trablusşam, Kudüs Mevlevî Şeyhleri de bulunmaktadır. Demek ki bunlar da kendi imkânlarıyla Şam'a gelmiş olmalılar. Bu şekilde Şam'da toplanan Mevlevî gönüllüler, Komutan Veled Çelebi'nin ifadesiyle 4. Ordunun emrinde sonraki günlerde Cebel-i Lübnan'da karargâhını kuracaktır. Gönüllü Mevlevî Taburu artık cephededir.

---

168 II. Meşrutiyet devrinde bir kitabı yasaklanarak memleketi Kemah'a sürülen ve eceliyle ölümünü takiben İstiklal Mahkemesi kararıyla cesedinin mezardan çıkarılarak asıldığına dair hakkında dedikodu çıkarılan Erzincan Mevlevihanesi Post-nişîni Kemahlı İbrahim Hakkı yakın tarihimizin tanınması gereken şahsiyetleri arasındadır. İbrahim Hakkı, Erzincan'a bağlı Kemah kazasının sonradan Parmakkaya ismi verilen Müşekrek köyünde 12 Mart 1859'da dünyaya geldi. 7-8 yaşlarında hocası Feyzullah Efendiden dersler almaya başladı. Daha sonra öğrenimini İstanbul'dan icazet alarak Erzincan'a gelen Feyzullah Efendi'nin oğlu Mustafa Zühdi efendiden dersler alarak sürdürdü. Kısa sürede Arapça ve Farsça'yı öğrendi. Birçok defe hacca giti. Bu esnada Şam ve mısır ulemasından da ilim tahsil ederek tefsir, hadis, tasavvuf alanında bilgisini derinleştirdi. Haziran 1901'de Erzincan Mevlevihanesinin ihya ve imarına memur edildi. Erzincan Mevlevihanesi Post-nişîni oldu. 1911 yılı başında "*Şemsü'l-İrşad Li Sultan Reşad*" adıyla yayınladığı risalesinde Meşrutiyet aleyhtarı görüşleri yüzünden Kemah'a sürgün edilmişse de bir müddet sonra affedilerek Erzincan Post-nişinliğine yeniden atandı. 1914'de Cihad-ı Mukaddes ilanına uyarak yukarıda metinde ayrıntılı olarak anlatıldığı üzere, yaşlı olmasına rağmen gönüllüleriyle birlikte Şam cephesine gitti. Savaşın bitiminde memleketine döndü ve 14 Ekim 1924'te 65 yaşında Erzincan'da vefat etti. Ama ne gariptir ki, yetmiş sene sonra hakkındaki dedikodular tam bir faciaya dönüştü. 1926 senesinin ikinci yarısında, şahit veya seyirci sıfatıyla muhatap bile olmadığı "İstiklal Mahkemesi tarafından gömüldükten sonra mezarından cesedinin çıkarılıp asıldığına dair", gerçekle uzaktan yakından ilgisi olmayan bir sürü yalanlar ve hatta senaryolar uyduruldu. Ali Birinci Bey'in veciz ifadesiyle; "Orhun Abidelerinden beri Türk lisanıyla bu denli bir tarihi yalan yazılmamış" idi. (Ali Birinci, "Kemahlı İbrahim Hakkı'nın Serencamı", *Türk Yurdu*, Ekim 1996, sayı:110; Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi*, Erzincan 1987; *Şemsü'l- İrşad Li Sultan Reşad*, Dersaadet 1329.)

169 Ali Birinci, *a.g.m.*, s.6

c- Mevlevîler Cephede

14 Mart 331 (27 Mart 1915) günü Şam'a ulaşan Gönüllü Mevlevî Taburu, Şam Mevlevîhanesi'ne misafir oldu[170]. Edirneli Kadri Dede'nin ifadesine göre bir kısım gönüllü de Kevkeb-i Şark otelinde kalmaya başladı[171].

Bu günlerde, Şam'a ulaşan diğer gönüllülerle birlikte, Gönüllü Mevlevî Taburu tekemmül etmeye başladı. Tabur, Cebel-i Lübnan'da karargâhını kurdu.

Mevlevîhaneler konusunda kıymetli mesâîlerine rastladığımız Süheyl Ünver'in tespitlerine göre gönüllüler, 1023 kişiden oluşuyordu. Tabur bir gönüllü birliği olduğu için, zaman zaman azalma ve çoğalmalar olabileceğini dikkate alarak, verilen bu rakamı yine de ihtiyatla karşılamak lâzımdır. Konya Mevlevîhanesi Post-nişînliğine vekâleten Konya'da kalan Bursa şeyhi hariç şeyhleriyle birlikte bu alaya 47 Mevlevîhane iştirak etmiş idi. Yukarıda Balkan Harpleri sırasında adları geçen hemen bütün Mevlevî şeyhlerinin topladıkları gönüllülerle bu organizasyona katıldıklarını görüyoruz. Meselâ, kendileri dahil, Ankara Mevlevîhanesi Şeyhi Mustafa Nureddin 25 gönüllü ile, Çankırı Mevlevîhanesi şeyhi Hasib Dede 33 gönüllü ile, Amasya Şeyhi Hüsameddin Efendi 2 gönüllü ile, Urfa Mevlevîhanesi Şeyhi 5 gönüllü ile Tabura katılmışlardır. En fazla ile katılan Mevlevîhane Yenikapı Mevlevîhanesi olup tabura 138 mevcudla iştirak etmişti.

Şimdi, ileride Alay haline dönüşecek olan Gönüllü Mevlevî Taburu'na iştirak eden Mevlevîhaneler, şeyhleri ve mevcutlarını bir liste halinde veriyoruz [172].

Mevlevîhane ve Şeyhleri	**Maiyyeti**
Konya Mevlevîhânesi Post-nişîni Çelebi Efendi	110
Karahisar Mevlevîhânesi Post-nişîni Celaleddin Çelebi	63
Manisa Mevlevîhanesi Post-nişîni Celaleddin Efendi	10
Haleb Mevlevîhanesi Post-nişîni Ahmed Remzi Dede	28
Bursa Mevlevîhanesi Post-nişîni Şemseddin Efendi	67
Yenikapu Mevlevîhanesi Post-nişîni Abdülbaki Efendi	138
Kasımpaşa Mevlevîhanesi Post-nişîni Seyfeddin Efendi	5
Gelibolu Mevlevîhanesi Post-nişîni Burhaneddin Efendi	7
Kastamonu Mevlevîhanesi Post-nişîni Amil Çelebi Efendi	29

170 Veled Çelebi (İzbudak), *Birinci Cep Mecmuası*, Yazma nüsha, s.166 (Uzluk Arşivi, Kayıt no: Y 105)

171 *Edirneli Kadri Dede'nin Hatıraları*, s.46

172 Süleymaniye Kütüphanesi, *Süheyl Ünver Defter no; 59* " Edirne Mevlevihanesi".

Edirne Mevlevîhanesi Post-nişîni Selahaddin Efendi	38
Ankara Mevlevîha. Post-nişîni Nuri Efendi	25
Denizli Mevlevîhanesi Post-nişîni Hasan Ali Efendi	11
Tire Mevlevîhanesi Post-nişîni Hayrullah Efendi	46
İzmir Mevlevîhanesi Post-nişîni Nuri Efendi	40
Eskişehir Mevlevîhanesi Post-nişîni Şemseddin Efendi	15
Bahariye Mevlevîhanesi Post-nişîni Nazif Efendi	9
Aydın Mevlevîhanesi Post-nişîni Sakıb Efendi	2
Bilecik Mevlevîhanesi Post-nişîni Bahareddin Efendi	2
Karaman Mevlevîhanesi Post-nişîni Veled Çelebi	9
Beğşehir Mevlevîhanesi Post-nişîni Arif Çelebi	4
Sivas Mevlevîhanesi Post-nişîni Reşid Çelebi	15
Ayıntab Mevlevîhanesi Post-nişîni İsmail Hakkı Çelebi	9
Kilis Mevlevîhanesi Post-nişîni Ahmed Sabuhi Efendi	31
Erzincan Mevlev. . Post-nişîni Hacı İbrahim Hakkı Dede	27
Samsun Mevlevî Post-nişîni Hacı Mehmed Emin Efendi	38
Maraş Mevlevîhanesi Post-nişîni Selim Efendi	13
Antakya Mevlevîhanesi Post-nişîni Mehmed Şah Efendi	8
Çankırı Mevlevîhanesi Post-nişîni Hasib Efendi	33
Tokad Mevlevîhanesi Post-nişîni Hadi Efendi	31
Üsküdar Mevlevh.Post-nişîni Ferruh Çelebi Efendi	4
Muğla Mevlevîhanesi Post-nişîni Cemaleddin Efendi	13
Burdur Mevlevîhanesi Post-nişîni Fehmi Efendi	2
Amasya Mevlevîhanesi Post-nişîni Hüsameddin Efendi	2
Kütahya Mevlevîhanesi Post-nişîni Sakıb Efendi	11
Lazkiye Mevlevîhanesi Post-nişîni Ragıb Efendi	1
Çorum Mevlevîhanesi Post-nişîni Hüsameddin Efendi	5
Eğirdir Mevlevîhanesi Post-nişîni Osman Nuri Efendi	2
Kayseri Mevlevîhanesi Post-nişîni Hüsameddin Efendi	3
Urfa Mevlevîhanesi Post-nişîni Hüsameddin Efendi	5
Trablusşam Mevlevîhanesi Post-nişîni Şefik Efendi	3
Humus Mevlevîhanesi Post-nişîni Abdurrahman Kamil Efendi	4
Niğde Mevlevîhanesi Post-nişîni Hüsameddin Efendi	10
Kudüs Mevlevîhanesi Post-nişîni Adil Efendi	5
Galata Mevlevîhanesi Post-nişîni Ahmed Efendi	9
İslahiye Mevlev. Post-nişîni (Şeyhin ismi belli değil)	10

Taraf-ı saire meşâyihi	8
HaydarPaşa'da iştirak eden sıhhiye efradı	20
Şam-ı Şerif Mevlevîhanesi Şeyhi Said Efendi	32
Ulukışla Mevlevîhanesi Şeyhi Said Dede	4
	+
Toplam	**1026**

Görüleceği üzere, Kıbrıs gibi intikali zor olan veya düşman işgalinde bulunan yerler haricinde Anadolu'nun hemen her tarafından şeyhlerin önderliğinde pek çok Mevlevî ve diğer gönüllüler Tabura katılmışlardır[173].

HarbiyeNezâreti'ndendahaönce4Şubat1915'te4.OrduKumandanlığı'na gönderilen bir talimat ile kendi emirlerine verilen Mevlevî Taburuna "oraya varır varmaz Halep veya Şam'da atış talimleri yaptırılması"nın istenmesinden[174], sözkonusu Mevlevî gönüllülerinin, hemen 4. Ordu emrine girmiş olduklarını anlayabiliriz. Nitekim bir- iki gün içerisinde Veled Çelebi ile 4. Ordu Kumandanı arasında yazışmaların başladığını görüyoruz. Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa, 17 Mart'ta (30 Mart 1915) Veled Çelebi'ye şu yazıyı gönderiyor;

"Ma'ruz-ı âcizanemdir

Muhabbet-i kalbiyelerinin kemâline delalet eden kıymetdar hediyenizi kemâl-i fehime ve sürur ile (sevinçle) aldım. Suret-i mahsusada teşekkür ederim. İnşallah 'âdem'in seyf-i celadetinin (yiğitlik kılıcının) hakkını vermek suretiyle 'âdem' olduğumu inzar-ı umumiye-i milletde (milletin nazarında) isbat ederim. Hazret-i pîr bizimle oldukça bunda hiçbir iştibahım (şüphem) yok. Suret-i mahsusada ellerinizi öperim efendim"[175].

Ordu Komutanı ile Veled Çelebi arasındaki diyaloğu anlama açısından özellikle tam metnini verdiğimiz, bu şifre ve daha sonraki benzeri yazışmalar bize, Ordu Komutanı ile kendi emrinde bulunacak olan gönüllü kuvvetin komutanı Veled Çelebi arasında bir emir-komuta anlayışından öte, hissî bir yakınlığın varlığını hissettiriyor. Ordu komutanının askerî hiyerarşiyi aşan bir şekilde "ellerinizden öperim" diyecek kadar Veled Çelebi'ye manevî bir

173 Mevlevî Gönüllü Taburunda bulunan Mevlevî şeyhlerinin Şam Mevlevihanesi'nde toplu halde çektirdikleri bir resim, bkz., EK: 29. (Bu resmi tespitte yardımcı olan Dr. Sadi Kucur'a teşekkür ederim).

174 ATASE Arşivi, Kl:1729, D:83, Fh:3-12.

175 Uzluk Arşivi, VÇAY, (Dördüncü Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırından Veled Çelebi'ye 17 Mart 331 tarihli şifre).

yakınlık içinde olduğunu gösteriyor. Şüphesiz bu yaklaşım, ileride "Alay" haline dönüşecek olan Gönüllü Mevlevî Taburu'nun 4. Ordu içinde ayrı bir yerinin olduğu anlamına da gelecektir. Veled Çelebi, Mevlevî gönüllülerinin komutanı olmakla birlikte aynı zamanda bütün Mevlevîlerin başı, Konya Hazret-i Mevlânâ Dergâhı Post-nişîni olmasından dolayı bir nüfuzunun olduğu da açıkça görülmektedir.

Gönüllü Tabur, askerî hazırlıklara başlarken, Komutan Veled Çelebi, öncelikle kutsal yerleri ziyaret etmek istedi. O, yanına bazı şeyhleri ve ihvanı alarak Hz. Peygamberin kabrini ziyaret edip, dua etmek için 28 Mart (10 Nisan 1915) günü Mediye'ye geldi. Hz. Peygamberin kabrini ziyaretle[176] burada bulundukları sürede vatanın ve milletin selameti için dua ettiler. Yine huzurda bulundukları bir gece, Veled Çelebi, bu sırada Halep Mevlevîhanesi şeyhi Ahmed Dede'ye hilâfetnamesini[177] verdi. Kendileriyle gelemeyen Denizli şeyhi Hasan Dede'nin hilâfetnamesini de vekâleten Remzi Dede'ye vermiştir. Veled Çelebi bu günlerde tuttuğu notlarında, Gönüllü Taburda bulunan şeyhlerden; Tokad Şeyhi Hadi Dede, Şam Şeyhi Said Dede, Urfa Şeyhi Hüsameddin Dede, Trablusşam Şeyhi Şefik Dede, Kayseri Şeyhi Hüsameddin Dede, Lazkiye Şeyhi Rağıb Dede, ve Yusuf Dede'nin hilâfetnamelerini de Mücahidîn-i Mevlevîye Kumandanlığı Karargâhında verdiğini kaydetmektedir[178].

Bu gelişmeler, Komutan Veled Çelebi'nin, bir taraftan da tarikatıyla ilgili özlük işleri ihmal etmediğini gösteriyor.

Cephede hareketlilik devam ediyordu. 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa, Gönüllü Mevlevî Taburu ve Komutanı Veled Çelebi'ye karşı oldukça iltifatkârane bir yaklaşım içinde idi. O, bir vesile ile 14 Mayıs 1331 (27 Mayıs 1915) tarihinde Veled Çelebi'ye gönderdiği şifrede, Mevlevîlerin bu teşebbüsünü ve henüz yeni başlamış bulunan Ordu içindeki hizmetlerini şu ifadelerle dile getirmiştir; "ordunun sun'larını (kudretini) maddeten ve manen tahkîm eden (kuvvetlendiren) Mücâhidîn-i Mevlevîye'nin cihad-ı mukaddese vesile-i iştirakı olmak ve Dördüncü Ordu'nun daimî iftihar edeceği

176 Ziver Tezeren, "Üstad Ahmed Remzi Akyürek", *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, Ağustos 1983, sayı:68, s.8.

177 Hilafetname: tarikata intisap ile usûl dairesinde muayyen menzilleri aşarak irşad mertebesine yükselenlere isteklilerin irşad ve terbiysine ruhsat ve izni içiren, şeyhi tarafından verilen mühürlü vesika.

178 Veled Çelebi, *Birinci Cep Mecmuası,* s.166, 168; Bkz., EK: 30, 30a.

bir vakıadır. Eser-i hamiyet-i vataniyeniz hiçbir hizmet ve fedakârlıkla mutmain olamayacak kadar semih (cömert) olduğuna emin olmasaydım yalnız bununla harb-i hazırın uhdenize tevdi edebileceği bütün vezâifi (vazifeleri) beliğ-i ma-beliğ ifa etmiş olduğunuza zat-ı alinizi te'min edecekdim. Hakkımda gösterdiğiniz lûtufkâr âsâr-ı samimiyete tekrar teşekkürat-ı hususîmi arz eyler hürmetle ellerinizden öperim efendim"[179].

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere, Gönüllü Mevlevî Taburu ordunun manevîyatını teşvikinin yanısıra maddî bazı faâliyetlerle de hizmet vermeye başlamış idi. Atış ve yürüyüş talimlerine de başlayan[180] Mevlevî gönüllülerin özellikle lojistik faâliyetlerde daha aktif olduklarını görüyoruz. Bunlar arasında sağlık hizmetleri dikkati çekmektedir. Balkan Savaşı sırasında da bu konuda bir tecrübeye sahip olan Mevlevî organizasyonu, Şam'da da ayrıca bir sıhhiye bölüğü oluşturmağa muvaffak olmuş idi. Hatta, bir seyyar hastane ile sağlık alanında daha verimli hizmet verebilmek için Mücâhidîn-i Mevlevîye Komutanı Veled Çelebi'nin 21 Haziran 1331 (4 Temmuz 1915) tarihinde Ordu Komutanına mürâcaatı oldu. Ordu Komutanı Cemal Paşa, Gönüllü Mevlevîlerin bu teşebbüsüne ve talebine şu cevabı veriyor;

"Şam'da Dergâh-ı Hazret-i Mevlânâ Post-nişîni
Mücahidîn-i Mevlevîye Kumandanı
Reşadetlü Veled Çelebi Hazretlerine
21.06.31 tarih ve 288 numrolu tahrirat-ı aliyyelerine cevabdır

Bir sıhhiye bölüğü teşkiline muvaffakiyetinizden dolayı zât-ı alilerini suret-i mahsusada tebrik eylerim. Şam'a vürud-ı alilerinden beri (gelişinizden beri) Mücâhidîn-i Mevlevîye tarafından ifasına nezâret buyurduğunuz hidamata (hizmetlere) bu yeni tesis-i kıymetdarın inzimamıyla (kıymetli tesisin, yani sıhhiye bölüğünün eklenmesiyle) bir kat daha kesb-i ehemmiyet etmişdir (önem kazanmıştır). Hatt-ı harpte (savaş hattında) seyyar hastanelerin hizmeti sıhhiye bölüklerinin mucip olacağı kavâide (kurallara) nisbeten mahduddur (sınırlıdır). Hâl-i harbin ihtiyâcât-ı sıhhiyesini (sağlık ihtiyaçlarını) temin-i tesisatın en mühimleri sıhhiye bölükleridir. Binaenaleyh

179 Uzluk Arşivi, VÇAY, (Dördüncü Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırından (Veled Çelebi'ye) 14.05.31 tarihli şifre); Bkz., EK: 31

180 Veled Çelebi İzbudak, *Hatıralarım*, s. 55; Cephe haberlerini görüntülerini veren Harb Mecmuası, Mevlevi Gönüllülerinin nişan talimlerini ve yürüyüşlerini gösteren fotoğraflar yayınlamıştır. (*Harb Mecmuası*, Haziran 1332, sayı:10, Mayıs 1333, sayı:19); Bkz., EK: 32, 32a.)

tensib buyurulursa ayrıca bir seyyar hastane teşkilinden ziyâde bu hastane için tefrik edilecek zevat (ayrılacak şahıslar) ile sıhhiye bölüğünün takviyesini muvâfık (uygun) buluyorum. Dördüncü Ordu Kumandanlık Vekâleti Sertababeti (Başhekimliği) bu sıhhiye bölüğünün ikmâl-i teşkilatı içün muktezi (gereken) her şeyi temin etmek emrini telakki etmiştir (gereken emir verilmişdir).

Mesâî-i mebrurenizden (hayırlı çalışmanızdan) dolayı tecdid ellerinizden öperim efendim hazretleri. Dördüncü Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırı Cemal"[181].

1915 yılının sonlarına doğru 4. Ordu bünyesinde Mısır Kuvve-i Seferiyesi teşkil edilmiş idi. 4. Ordu Kumandanlığı'nın bu kuvvet içinde Mevlevî gönüllülerine de ayrı bir önem verdiğini görüyoruz.

Ordu Kumandanlığı'nın 20 Kanun-ı evvel 1331 (2 Ocak 1916) tarihli emrinden anladığımıza göre, Kuvve-i Seferiye Kumandanlığı Karargahı piyade kıtası, bir takım jandarma ile bir Mevlevî takımından oluşması planlanmış idi. Sözkonusu kuvvette, kumandanlığını Kaymakam Refet Bey'in (Refet Bele) yaptığı 3. Fırka ve bağlı piyade alaylarıyla birlikte Mevlevî Taburu ve Kadirî Bölüğü de bulunuyordu. Ayrıca Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın yukarıda bahsettiği Mevlevî Sıhhiye Bölüğü de bu teşkilatlanma içinde yerini almıştı[182].

4. Ordu Kurmay Başkanı Ali Fuad, cephedeki gelişmeleri ve bu yapılanmayı şu ifadelerle değerlendirmektedir;

"Şam'daki Mevlevî Taburu ve Kadirî Bölüğü ve Mevlevî neyzen ve mutrıbânı ve Mevlevî Sıhhiye Bölüğü de çöle gitmek üzere 18 Aralık'ta Kudüs'e hareket edeceklerdi.

Birinci Kuvve-i Seferiye Anadolu Türklerinden, Alman, Avusturyalı, Macar ve Lehlerden, Hicaz akıncılarından, Mevlevîlerden ve Kadirîlerden oluşan câzip bir karma idi"[183].

Ordu Komutanı ve Kurmay Başkanı'nın bu değerlendirmeleri, Mevlevî Taburu'nun Ordu içinde hatırı sayılır bir mevkide olduğunu gösteriyor. Gerçi, sefer kuvveti içinde bulunmasına rağmen, Mevlevî Taburu'nun fiilen savaşa

181 Uzluk Arşivi, VÇAY, belge nu (aded): 820-885; Bkz., EK: 33.

182 Ali Fuad Erden, *Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2003, s.210-212.

183 Erden, *a.g.e.*, s.212- 213.

katılmasına fırsat doğmamıştı[184]. Ama, Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın yukarıdaki ifadelerinde ve ayrıca hatıralarında da, "Mücahidîn-i Mevlevîye'nin muhtelif hususlarda orduya pek çok yardımının dokunduğu"nu[185], belirttiği -ve ileriki konularda anlatıldığı üzere- bu gönüllü birlik, geri hizmetlerde ve ordunun manevîyatının yükseltilmesinde oldukça yararlı faâliyetlerde bulunmuştur.

Yine bu cümleden olmak üzere, bir Osmanlı yedek subayının Hicaz cephesine sevki sırasında Şam'da yaşadığı olaylar, Gönüllü Mevlevîlerin lojistik alandaki hizmetleri konusunda önemli ipuçları vermektedir.

Yedek Subay Gödeneli Abdullah Kemal'in anlattığına göre; Hicaz'a sevk olan askerlerle 14 Temmuz 1916 akşamı Şam'a geldikleri vakit, Hamidiye Çarşısı içinde bulunan Mevlevî 2. Bölüğü'ne misafir olmuşlar ve Şam'dan ayrılıncaya kadar burada ikamet etmişlerdir. Şam'ı gezip dolaştıktan sonra Mevlevî Bölüğü'nün bulunduğu tekkeye gelen askerler, burada ücretsiz olarak yemeklerini yiyor ve akşamları da yatmaya geliyorlardı. İsteyenler binanın avlusunda bulunan havuzda banyo yapıyordu. Misafirliklerinin 15. gününde 29 Temmuz Cumartesi günü Mevlevî Mülâzım-ı sâni (teğmen) Arif Efendi tekkeye gelerek sevk olunacaklarını söylemiş fakat iki gün sonra Ramazan Bayramı olduğundan Cemal Paşa'nın emriyle sevkleri ertelenmişti[186].

Bu ifadeler, Mevlevî Taburunun lojistik hizmetleri hakkında bize bazı fikirler vermektedir. Yedek subayın bu gözlemlerinden, Gönüllü Taburun nizamî bir birlik gibi teşkilatlandığı, bölüklere ayrıldığını anlıyoruz. Burada adı geçen Mülâzım-ı sâni Arif Efendi'nin Beğşehir Mevlevî şeyhi Arif Efendi olduğunu tahmin ediyoruz.

Birinci Dünya savaşının bütün cephelerde hararetle devam ettiği bu günlerde, savaşın gereği olarak cephelerden birlik kaydırmalar da oluyor idi. Enver Paşa'nın emri üzerine 4. Ordu'dan da İstanbul'a, Bağdat'a, Bitlis'e ve Çanakkale'ye kuvvetler gönderilmişti. Dolayısıyla bünyesinde Mevlevî Gönüllü Taburu'nun bulunduğu 4. Ordu kadrosu azalmış idi.

---

184 Veled Çelebi İzbudak, *Hatıralarım*, s.55.

185 Cemal Paşa, *Hatıralar*, İstanbul 1977, s.186.

186 Cihat Yıldırım, "Abdullah Kemal'in Hatıratına Göre 1914-1918 Arası Osmanlı Devleti'nin Askeri, Siyasi ve Sosyal Durumuna Dair Bazı Düşünceler" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992, s. 120-127)

Cemal Paşa bu günlerdeki durumu şöyle tasvir ediyor; "nihayet öyle bir hale geldim ki, bütün ordu dahilinde .. mevcut birlikler 12 Tabura inhisar etti ve bütün ordu mıntıkasında ne bir tek seri ateşli batarya ne de bir tek makineli tüfenk kalmadı. Buradaki iki taburun efradı kamilen Suriyeli ve Filistinli Araplar'dan ibaret bulunuyor ve Türk birliği olarak Şam'da bulunan Gönüllü Mevlevî Taburu ile ordu karargahı için Dobruca gönüllülerinden teşkil ettiğim bir piyade bölüğünden başka hiç bir şey bulunmuyordu"[187]. 4. Ordu Kurmay Başkanı Ali Fuad (Erden) da bu günlerdeki durumu şu ifadelerle dile getiriyor; "Suriye'de Ordu karargâhında piyade ve süvari birlikleriyle bir Mevlevî Taburu ve Bulgaristan'ın Deliorman muhacirlerinin gönüllü bir piyade bölüğünden başka Türk kuvveti yoktu"[188].

Ordu Komutanı Cemal Paşa ve Kurmay Başkanı Ali Fuad'ın bu sözleri, 1916 yılının ortalarına gelindiğinde, Gönüllü Mevlevî Taburu'nun Ordu içinde hatırı sayılır bir konuma ulaştığını gösteriyor. Hatta gelişen şartlar, Taburun takviye edilerek Alay'a dönüştürülmesi ihtiyacını doğurmuştur. Mevlevî Taburu Ağustos 1332 (1916)'da iki Taburlu bir Alay haline konuldu[189]. Artık bu tarihten sonra cephedeki gönüllü Mevlevî organizasyonu "Mücahidîn-i Mevlevîye Alayı" veya kısaca "Mevlevî Alayı" olarak şöhret bulacaktır.

d-Tabur'dan Alay'a: "Mevlevî Alayı"

Tabur mevcudunun belli bir sayıya ulaşması ve muhtemelen, başka birliklerden de takviye edilerek iki taburlu bir Alay haline dönüştürülmesinden sonra, bu gönüllü birliğin cephe faâliyetlerinde daha aktif bir duruma geldiğini görüyoruz. Biraz sonra ayrıntılı olarak değerlendireceğimiz Mevlevî Alayı 2. Tabur Komutanının tutmuş olduğu harp ceridelerinden bu gönüllü birliğin askerî faâliyetlerini günü gününe takip etmemiz mümkün olmaktadır.

Ancak Mevlevî Alayı'nın faâliyetlerini daha iyi anlayabilmek için, bu günlerdeki cephedeki genel duruma ana hatlarıyla bakmamız faydalı olacaktır.

Bilindiği üzere, 1914 yılı sonları ve 1915'in ilk iki ayında Sina muharebeleri olarak adlandırılan Türk kuvvetlerinin Süveyş'e doğru

187 Cemal Paşa, *a.g.e.*, s.217.

188 Erden, *a.g.e.*, s.88.

189 ATASE Arşivi, Kl:56, D:222, Fh:26

başlattığı hareket kısmî bazı başarıların yanında geri çekilmekle sonuçlanmış idi. Fakat, 1915'te Çanakkale ve Gelibolu'daki başarılar biraz moralleri düzeltirken, Mısır'daki İngiliz ve müttefiklerinin durumları da çok iyi değildi. Sinûsîlerin İngilizler'e karşı vurkaç taktiklerinin 1915 yılı boyunca devam etmesi, buradaki İngiliz kuvvetlerini de oldukça meşgul ediyordu.

Konumuzu ilgilendirmesi açısından 1916'da yalnızca Filistin ve Suriye bölgesindeki Türk kuvvetlerinin durumuna bakacak olursak; sayıları 30.000'i bulan 4. Ordu ve 12. Kolordu ile karargâhı Kudüs'te olan 20.000 mevcutlu 8. Kolordu vardı. Bu birlikler, İskenderun limanı ile Suriye sahillerini muhtemel bir İngiliz çıkarmasına karşı korumakla görevlendirilmişlerdi.

Şüphesiz bir savaş sırasında bölgedeki yerli halkın tutumları da çok önemlidir. Ortadoğu'da İngiliz saldırılarına karşı mücâdele tedbirlerinin alındığı bu günlerde, İngiliz propagandasının menfaat çemberinde kolayca öğütülen bazı Arap öndegelenleri, Türkler aleyhine teşkilatlanmaya başladılar. Ve nihayet 5 Haziran 1916'da Şerif Hüseyin, Türkler'e karşı silahlı isyan hareketini başlattı. Aşağı-yukarı 4 asırdır Ortadoğu'da kurulan Osmanlı Barışı'nın yıkılarak, emperyalizmin at oynatacağı istikrarsız bir Ortadoğu oluşumuna böylece isyancı Araplar tarafından da çanak tutulmuş oluyordu. Tabii ki, yarın bu coğrafyada oluşacak, İngiliz, Fransız, Amerikan nüfuz bölgelerini ve özellikle bir İsrail faktörünün vebalini de üzerine alarak.

1917 yılı Filistin Cephesi açısından şiddetli çarpışmaların yaşandığı bir yıl oldu. 26 Mart 1917 Birinci Gazze ve arkasından 20 gün sonra İkinci Gazze Muharebeleri İngilizler'in hezimetiyle sonuçlandı. Ancak, İngilizler yeni bir Gazze saldırısının hazırlığı içinde idiler. Bu arada Temmuz başında Arap kuvvetleri de El-Akabe'yi ele geçirdiler.

Bu gelişmeler çerçevesinde Türk kuvvetlerinde yeni bir yapılanmaya gidildi. 26 Eylül 1917'de 4. Ordu lağvedilerek, Büyük Cemal Paşa, yeni ihdas edilen Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığına atandı. 4. Ordu yerine Yıldırım Ordular Grubu teşkil edildi. Halep'te Yıldırım Ordular Grubunun 4 karargâhı vardı. Bunlar; Yıldırım Ordular Grubu karargahı, 7. Ordu, 3. Ordu, 15. Kor. Karargahları idi[190].

Mevlevî Alayı da böyle bir yapılanma içinde 15. Kolorduya Bağlı 43. Fırka (Tümen) bünyesinde yer almış idi.

---

190 Şükrü Mahmut Nedim, *Filistin Savaşı (1914- 1918),* (Çeviren: Abdullah Es), ATASE yay., Ankara 1995, s.54

1917 Ekim sonunda İngilizler, Gazze'yi bombardımânâ başladılar, Biirü's-Sebi İngilizler'in eline geçti. 5 Kasım'da da Türk kuvvetleri Gazze'den çekildi. Kasım sonunda Kudüs'e yapılan saldırılar durdurulmuş ise de Türk kuvvetleri 9 Aralıkta Kudüs'ü boşaltmak mecburiyetinde kaldı.

İngiliz kuvvetleri kuzeye doğru ilerlemeye başladı. Bu gelişmeler yaşanırken, Türk kuvvetlerinde idarî bazı yapılanmalara gidildi. 18 Ocak 1918'de daha 4 ay önce oluşturulan Suriye ve Batı Arabistan Genel Komutanlığı lağvedilerek yerine 4. Ordu Komutanlığı yeniden ihdas edildi ve 8. Kor. Komutanı Mersinli Cemal Paşa, Ordu Komutanlığına getirildi.

Türkler'in Filistin'deki durumları 1918 yılının ikinci yarısından itibaren kritik bir döneme girdi. Hayfa ve Nablus düştükten sonra General Allenby komutasındaki İngiliz kuvvetlerine Şam yolu açılmıştı. Biraz sonra ayrı bir konu olarak ele alacağımız gibi, Şam istikametinde yapılacak büyük bir taarruzla, bu bölgedeki Türk kuvvetleri de kuzeye doğru çekileceklerdir.

İşte böyle bir Filistin Cephesi tablosu içinde, Gönüllü Mevlevî Alayı, hizmet vermeye çalışmıştır.

Mevcut belgelerden, Mevlevî Alayı'nın Cebel-i Lübnan'da karargahını kurduktan sonra daha ziyâde Şam- Riyak- Zahle- Aliye- mıntıkasında bulunduğunu anlıyoruz. Bazen de bu mıntıkanın dışında; batıda Beyrut'un hemen doğusuna Fıstıklı adıyla bilinen yere kadar, kuzeyde ise Humus'a kadar hareket ettiğini görüyoruz[191]. Filistin Cephesiyle ilgili yukarıda verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı üzere, Filistin İngiliz eline geçtikten sonra düşman kuvvetlerinin kuzeye Şam'a doğru hareketi başladığında Mevlevî Alayı'nın da içinde bulunduğu bu bölgedeki Türk kuvvetleri geri çekilmeye başlamış idi.

Ancak, bu geri çekilme sürecine gelmeden, Tabur'un Alay'a dönüştürülmesinden itibaren yukarıda bahsettiğimiz Şam- Beyrut arasındaki bölgede çok ciddî askerî faâliyetlere katıldığı ve öteyandan ordunun manevîyatının, moralinin yükseltilmesi yönünde pek çok hizmetler verdiğini biliyoruz.

Gelişmelerin bizzat içinde bulunan Büyük Cemal Paşa'nın bu yöndeki tespitleri oldukça anlamlıdır. O, Mevlevî Alayı ve Komutanı Veled Çelebi

191 Mevlevi Alayı'nın bulunduğu mıntıkayı gösteren harita bkz., EK: 34, 35.

hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır;

"…Veled Çelebi Hazretlerinin bu fedakârlıkları cidden takdire lâyıktır. Bu sefer yüzünden ciğer paresini , senelerce beraber yaşadığı haremini (eşini) kaybetmiş ve sıhhatçe pek ziyâde ızdırap içinde bulunduğu halde uzun müddet Suriye'de bana refakat etmekten geri durmamış ve maiyetine aldığı Türk gençlerinden ordu, muhtelif hususlarda pek çok hizmetler görmüştür"[192].

Burada, ordunun pek çok hizmet gördüğü "muhtelif hususlar" ın başında daha önce de bahsettiğimiz üzere lojistik hizmetler geliyor idi. Özellikle sağlık hizmetleri ve ordunun moralinin yükseltilmesin yönünde gerçekten bütün ordu birimlerince de takdir edilen faâliyetlere rastlıyoruz. Bu hizmetler içinde, Halep Mevlevîhânesi Şeyhi, Ahmet Remzi Dede'nin de Gönüllü Mevlevî Alayı'nda ve muhtemelen diğer birliklerde moralleri yükseltmeye yönelik ahlak ve din dersleri verdiğini biliyoruz[193]. Yine Ahmed Remzi Dede'nin yazdığı ve daha önce bir örneğini verdiğimiz güftelerin, askerin kahramanlık duygularını harekete geçirmek ve onlara moral vermek için zaman zaman musikî eşliğinde söylendiğini düşünebiliriz.

Edebî yönü de kuvvetli olan Alay Komutanı Veled Çelebi de sırf askerin manevîyatını yükseltmek ve onları vatan savunmasında coşturmak için şiirler yazmıştı. O'nun "*Erenler Gönüllüsü*" dediği Alayı hakkında yazdığı 17 dörtlük halindeki manzume, bize Alperenleri hatırlatan bu asker dervişlerin halet- i ruhiyesini en iyi şekilde yansıtmaktadır. Aşağıda tam metnini vereceğimiz manzume, Halep Maarif Müdürü Nezih Bey tarafından acemaşiran makamında bestelenmiştir. Eli silahlı dervişler tarafından söylenen bu bestenin diğer ordu mensuplarını çoşturmaması mümkün değildir. Edebiyatçılar için de ayrı bir tahlil konusu olabileceğini zannettiğimiz güfteyi burada aynen vermeyi uygun buluyoruz[194].

---

192 Cemal Paşa, *a.g.e.*, s.186.

193 Ziver Tezeren, "Üstad Ahmed Remzi Akyürek", *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* Ağustos 1983, sayı:68, s.8; Ahmed Remzi Dede'nin Mevlevi Alayı'nda bulunduğu sıralardaki diğer faaliyetleri hakkında bkz., Ahmet Cahid Haksever, *Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek*, Kültür Bak. Yay., Ankara 2002, s.56- 61.

194 MMA Zarf no: 149, Belge no: 2.

Reşadetpenahi Çelebi Efendi Hazretleri'nin saniha-i mürşidaneleridir.

Tanrının askerleri
Erenler gönüllüsü
Molla Hünkar erleri
Erenler gönüllüsü

Bunlar cünudu'llahdır
Bunlar işe agâhdır
Nücum u Şems ü Mahdır
Erenler gönüllüsü

Bize bahş etti alem
O Sultan-ı muazzam
Yine oldu mükerrem
Erenler gönüllüsü

Allah dedikçe birden
Ses gelir gökden yerden
Öcün alır kafirden
Erenler gönüllüsü

Bu gün bize Mevlânâ
Eyledi hep hu sala
Dedi cümle amenna
Erenler gönüllüsü

Hakdan hakka giderler
Hakdan gayri niderler
Gönüller feth ederler
Erenler gönüllüsü

Önlerinde Mevlânâ
Hulefası cemi'an
Kılmış ana Efendi
Erenler gönüllüsü

Düşmüşler cümle yola
Bakmazlar sağa sola
Nasib olmaz her kula
Erenler gönüllüsü

Hazreti Sultan Reşad
Eyledi bize imdad
Odur ihyaü'l ibad
Erenler gönüllüsü

Alemdar alihi
Külah püşan sipahi
Tutdu bu kutsi rahı
Erenler gönüllüsü

Çalışsın nay ü kudüm
Anlasın ehl-i rüsum
Toplansın bi'l-umum
Erenler gönüllüsü

Çoktan ikrar vermişler
Bunlar Hakka a ermişler
Uzun yola girmişler
Erenler gönüllüsü

Ezelden uyanıkdır
Yürekleri yanıkdır
Takdire inanıkdır
Erenler gönüllüsü

Şam'a kılmışlar sefer
Şems hakkı isterler
Elbet murada ererler
Erenler gönüllüsü

Ulu arif Aslanı
Gezüb mülk-i osmanı
Uyandırdı cihanı
Erenler gönüllüsü

Sanra Sultan divani
Yanında Çelebiyanı
Msır'ın oldu revanı
Erenler gönüllüsü

Kelamın kes ey Veled
Bilindi sırr-ı ahad
Oldu hakk'dan müeyyen
Erenler Gönüllüsü

Lojistik ve geri hizmetlerle ordunun moralini yükseltmeye yönelik bu mesaîlerin yanısıra , Mevlevî Alayı, cepheden de tabii ki ayrı değildi.

Burada cephe faâliyetlerine geçmeden önce Mevlevî Alayı ile ilgili bir gelişmeyi de belirtmek istiyoruz. Alay Komutanı Veled Çelebi'nin, birkaç kez Hz. Peygamberin kabrini ve kutsal yerleri ziyaretinin yanısıra, bilemediğimiz bir sebepten dolayı bir ara İstanbul ve Konya'ya gittiğini görüyoruz. Yanında bulunan Edirneli Kadri Dede bu seyahati şöyle anlatıyor;

" 7 Mayıs 1333 (1917) tarihinde Çelebi Efendi Hazretlerinin yandaş(ı) olarak Şam-ı Şerif'den Dersaadet'(e) hareket ettik. Dokuz gün izinle Edirne'ye gittim. 13 Haziran 333 (1917) tarihinde Edirne'den hareketle Dersaadet'e geldim. 29 Haziran 333 (1917) tarihinde Dersaadet'ten hareketle Konya'ya geldik. 12 Teşrin-i evvel 333 (12 Ekim 1917) tarihinde Konya'dan hareketle[195] 21 Teşrin-i evvel 333 (21 Ekim 1917) tarihinde Şam-i Şerif'e geldik. 27 Teşrin-i evvel 333 (27 Ekim 1917) tarihinde Şam-ı Şerif'den hareketle 29 Teşrin-i evvel 333 tarihinde Pazartesi günü Zahle'de Mevlevî Birinci Taburu'na gittim…"[196].

Edirneli Kadri Dede'nin bu ifadelerinden Mevlevî Birinci Taburu'nun Riyak'ın biraz batısında Zahle'de bulunduğunu anlıyoruz. Ancak bunun

195 Askerî yazışmalar da Edirneli Kadri Dede'nin hatıralarını teyit etmektedir. Veled Çelebi Konya'da iken, 4. Ordu Kurmay Başkanlığı tarafından kendisine şu telgraf gönderilmiştir;
"Konya'da dördüncü Ordu Mevlevî Alay Kumandanı ve Dergâh-ı Mevlânâ Post-nişîni Veled Çelebi Efendi Hazretlerine
Harp telgrafıdır.
Zât-ı âlilerinin Şam'ı teşriflerini Kumandan Paşa Hazretlerinin rica eylediklerini arz ederim. Konya'dan tarih-i hareket-i âlinizin iş'arını istirham ederim efendim. Bu telgraf Birinci Şubeden 11.09.333 tarihinde takdim edilmişdir. 11 Eylül 333. Dördüncü Ordu Erkan-ı Harbiye Reisi Fuad" (Uzluk Arşivi, VÇAY).; Bkz., EK: 36

196 *Edirneli Kadri Dede'nin Hatıraları*, s.46-47.

ötesinde Birinci Tabur ve faâliyetleri hakkında maalesef fazla bilgiye sahip değiliz. Öyle zannediyoruz ki, Birinci Tabur Komutanlığı Harp ceridesi tutmamış idi. Nitekim İkinci Tabur'un da 16 Ağustos 1333 (1917)'de Tabur Komutanı olarak Mehmed Emin'in atanmasına kadar harp ceridesi tutulmamıştı[197].

Şimdi Mevlevî Alayı İkinci Tabur Komutanı Mehmed Emin'in tutmuş olduğu harp ceridelerinden, Tabur'un 16 Ağustos 1333 (1917) den 30 Haziran 1334 (1918) tarihine kadarki faâliyetlerine ve durumuna bakmak istiyoruz;

Mevlevî Alayı Müşaviri Galib'in Zahle'den gönderdiği 16.8. 33 (1917) tarihli "Alayın İkinci Taburunun kumandasını deruhde ettiniz. Derhal Aliye'ye giderek taburu teslim alınız" şeklindeki Alay Emrine [198] göre, Mehmed Emin Tabur Komutanlığına atanmış idi.

Hemen iki gün sonra Mehmed Emin, "Bugünden itibaren taburun kumandasını deruhde ettim. Arkadaşlarımın kema fissabık (eskisi gibi) gayret göstererek Taburun inzibat ve talim ve terbiyesine fevkalâde gayret göstermenizi beklerim" diye tabur emri yayınladı[199].

Bu şekilde Mevlevî Alayı 2. Tabur Komutanlığı'na Mehmed Emin'in atanmasından sonra hemen ertesi gün yani 19 Ağustos'tan itibaren daha önce olduğu gibi, yürüyüş ve atış talimlerine başlandığını görüyoruz.

Ağustos ayı boyunca her gün Aliye konaklarda düzenli olarak talim ve atışlar yapılmıştır. Bir fikir vermesi açısından meselâ, 19 Ağustos günü kısmen talim ve kısmen endahtla meşgul olunmuştur. Bugünkü talim müddeti 7 saat idi. Talimde, bomba, yürüyüş, mübareze (kavga), endahtla uğraşılmış ve 300 cephane sarfedilmiş idi. 28 Ağustos günkü talim ve endahtdan sonra akşam taliminde 13 nefere 25 metreden bombalarla boy hedeflerine atış yaptırılmış 12 nefer isabet ettirmişti. Bugünkü atışlarda 500 cephane harcanmıştı[200].

Düzenli talimler ve atış eğitimlerinin yanısıra tatbikatlar da yapılıyordu. Düşmanın Beyrut'un batısına çıkarma yapması ihtimaline karşı 10 eylül günü bir tatbikat planı hazırlanmıştı. Tabur Komutanlığı'nın yayınladığı faraziyede

197 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-1), Fh: 1

198 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-1), Fh:1-1.

199 Aynı belge.

200 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-1), Fh:1-2.

göre, 5., 6., ve 7. bölüklere nasıl hareket edecekleri belirtilmiş idi[201].

12 Eylül'de yapılacak tatbikat için 43. Tümen Komutanı Osman Nuri'nin yayınladığı emirde Mevlevî Alayı'na da önemli görevler verildiğini görüyoruz. Bu emre göre, Mevlevî Alayı 2. Tabur Makineli Tüfenk Bölüğü (6. Bölük) birinci batarya Sofer (Ansofer?) istikametine hareket edecek ve orada tahkimatla meşgul olan ve bugün ricat eden kıtaatı kovalayacaktır. Tatbikat planlandığı şekilde gerçekleşmiştir[202]. Diğer günlerde de bazen Aliye, bazen de Zahle'de düzenli olarak yürüyüş ve atış talimleri yapılmıştır.

Şimdi, 43. Fırka, Mevlevî Alayı 2. Taburu'nun 1917 yılı 21 Ağustos, 1, 11 ve 21 Eylül tarihlerindeki iaşe ve muharebe kuvvetini veriyoruz (Tablo:1)[203];

201 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-1), Fh:1-4, 1-5.

202 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-1), Fh:1-6, 1-7.

203 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-1), Fh:1-12, 1-13

Tablo: 1- *15. Kor. 43. Fırka (Tümen), Mevlevî Alayı 2. Taburu'nun 21 Ağustos 1917 tarihinden 21 Eylül 1917 tarihine kadar 10'ar günlük aralarla iaşe ve muharebe kuvveti. (ATASE Arşivi, Kl: 5596, D: 329 (H-1), Fh:1-12, 1-13)*

İaşe Kuvveti				Muharebe Kıtası			
Tabur Kadrosu		Misafirler		Piyade		Makinalı Tüfek	
				Tabur Kadrosu	Misafirler	Tabur Kadrosu	Misafirler
Mevaşi	Hayvanat	Efrad	Zabitan	Efrad	Zabitan	Efrad	Zabitan	Efrad	Zabitan	Efrad	Zabitan	Efrad	Zabitan
266	42	312	13	---	40	207	7	476	14	31	1	31	1	54	1
252	43	318	13	---	53	211	5	501	14	29	1	29	1	55	1
235	46	302	13	---	40	182	5	496	14	31	1	31	1	45	1
212	46	300	12	---	42	199	6	496	14	156	6	29	1	43	1
195	43	247	12	---	40	202	5	458	14	158	4	41	1	44	1
159	45	290	12	---	42	212	5	458	14	166	4	40	1	48	1
143	45	296	11	---	40	237	9	455	14	190	8	42	1	47	---
130	44	319	11	---	41	207	11	481	14	155	10	55	1	46	---
100	44	292	12	---	43	208	10	459	15	162	9	15	1	43	1

1 Kanun-ı Sani 1334	
11 Kanun-ı Sani	
21 Kanun-ı Sani	
1 Şubat	
11 Şubat	
21 Şubat	
1 Mart	
11 Mart	
21 Mart 334	

Bu tablonun kısa bir değerlendirmesini yapacak olursak;

21 Ağustos 1917 itibarıyla misafirler de dahil taburun toplam mevcudu 1022 nefer ve 32 subay; 1 Eylül itibarıyla, 1309 nefer , 34 subay; 11 Eylül itibarıyla 1207 er 30 subay; 21 Eylül itibarıyla 1218 nefer ve 30 subay olduğu görünmektedir. 10 gün arayla yapılan bu tespitlerde, mevcutların farklılık göstermesi, sözkonusu taburun bir gönüllü birliği olmasıyla alâkalı olduğu gibi cephe faâliyetlerinin bir gereği de olabilir. Öteyandan, bu mevcutlar bir gönüllü birliği için bize oldukça fazla görünmektedir. Daha önce de şeyhleri ve maiyetleriyle listesini verdiğimiz Mevlevî ve Mevlevî addedilen diğer sûfî unsurların toplamı 1000 küsür civarında idi. Ama burada ise

yalnızca 2. Taburun ortalama mevcudu 1200'den fazla görünmektedir. Bu durum bize, adı her ne kadar "Mevlevî Alayı" olmakla birlikte, sözkonusu alaya diğer nizamî birliklerden hem subay hem de er olarak ciddî şekilde takviye yapıldığını gösteriyor. Nitekim, Tabur Komutanı Mehmed Emin'in bir raporunda[204] "Ba'albek Depo Alayı'nın zayıf bölüklerinden kendi taburuna gönderilen efrattan" bahsetmesi bizim bu tespitimizi teyit etmektedir. Hakkında fazla bilgiye sahip olamadığımız Mevlevî Alayı I. Taburun da aşağı- yukarı 2.Tabur özelliklerini taşıyor olduğunu düşünüyoruz.

Takip eden aylarda da rutin talimlerin yapıldığını söyleyebiliriz.

Mevlevî Alayı 2. Taburu'nun Ocak, Şubat ve Mart (1918) aylarına ait iaşe ve muharebe kuvveti şu şekilde idi (Tablo:2)[205];

204 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-3), Fh:1-15

205 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-3), Fh:1-4, 1-8, 1-13.

Tablo: 2- *15. Kor. 43. Fırka (Tümen), Mevlevî Alayı 2. Taburu'nun 01 Ocak 1918 tarihinden 21 Mart 1918 tarihine kadar 10'ar günlük aralarla iaşe ve muharebe kuvveti. (ATASE Arşivi, Kl: 5596, D: 329 (H-3), Fh:1-4,1-8, 1-13)*

İaşe Kuvveti				Muharebe Kıtası			
Tabur Kadrosu		Misafirler		Piyade		Makinalı Tüfek	
				Tabur Kadrosu	Misafirler	Tabur Kadrosu	Misafirler
Mevaşi	Hayvanat	Efrad	Zabitan	Efrad	Zabitan	Efrad	Zabitan	Efrad	Zabitan
266	42	312	13	---	40	207	7	476	14	31	1	31	1	54	1
252	43	318	13	---	53	211	5	501	14	29	1	29	1	55	1
235	46	302	13	---	40	182	5	496	14	31	1	31	1	45	1
212	46	300	12	---	42	199	6	496	14	156	6	29	1	43	1
195	43	247	12	---	40	202	5	458	14	158	4	41	1	44	1
159	45	290	12	---	42	212	5	458	14	166	4	40	1	48	1
143	45	296	11	---	40	237	9	455	14	190	8	42	1	47	---
130	44	319	11	---	41	207	11	481	14	155	10	55	1	46	---
100	44	292	12	---	43	208	10	459	15	162	9	15	1	43	1

1 Kanun-ı Sani 1334	
11 Kanun-ı Sani	
21 Kanun-ı Sani	
1 Şubat	
11 Şubat	
21 Şubat	
1 Mart	
11 Mart	
21 Mart 334	

Tablo:2'ye göre Ocak ayı başından 21 Mart'a kadar 2. Tabur'un kadrosuna göz attığımızda nefer olarak 1110- 1223 arasında, subay olarak ise 37- 48 arasında değişkenlik gösterdiğini görüyoruz.

Mart ayının (1918) sonunda Mevlevî Alayı 2. Taburunun durumuna Tabur Komutanı Mehmed Emin'in gözüyle bakmak istiyoruz. Mehmed Emin, Tabur karargâhının bulunduğu Cebel-i Lübnan- Aliye'de 31 Mart 1918 tarihinde şu mütâlaatı yazmıştır;

"1- Üç ay zarfında efradın sıhhatinde sârî (bulaşıcı) ve şüpheli hastalık vukuatı görülmemiştir.

2-Havaların mütemadiyen soğuk ve fazla yağmurlu olması itibarıyla arazi üzerinde talim ve terbiye yapılamayıp tedrisatla ve fırsat zuhurunda talim ve endahtla (atışla) iştigal edilmiştir.

3-İnsan ve hayvan iaşesi pek müşkilât kesb etti. 175 bilahere 260 (160?) gram ekmek efradın pek ziyâde zaafiyetini ve ayak vizitesinin teksirini mucip oldu. Mevsim ve muhit iktizası (gereği) kaloriyi ikmal edecek kuru sebzenin bulunmamasından pek fahiş fiyatla mübâyaa olunun (satın alınan) incir ve pekmez vesair gıdasız şeylerle kalori ikmal edilemiyordu. Hayvanatın birçok kilo arpa ve ekser zamanlarda ak darı ve burçakla idare olunuyordu. Her daim saman da bulunamıyordu.

4-Onikinci Ba'albek Depo Alayı'nın zuefâ (zayıf) bölüklerinden gönderilen efrad tabura vürudlarında sülüs mikdarı ve bilahere mütebaki efradın hastaneden kurutlmadıkları gıdalarını alamadıkları ve takviye-i beden etmediklerinden anlaşılmışdır.

Cebel-i Lübnan: Aliye, 31 Mart 334,

Mevlevî Alayı 2. Tabur Kumandanı

Mehmed Emin"[206].

Buradaki ifadelerde, Tabur Komutanının kalori yönünden kuru sebzeleri, incir ve pekmeze, tercih etmesini anlayabilmek zor gözüküyor. İster istemez acaba, "karın doyurmak" ile "kalori almak" birbirine mi karıştırıldı diye akla geliyor. Ama şu bir gerçek ki, gerek askerin gerekse hayvanların yiyecek sıkıntısı çektiği ortada.

Nisan ayına ait faâliyetlere baktığımızda da yine aynı şekilde atış ve yürüyüş talimlerinin yapıldığını görüyoruz. Ancak 1918 yılında İngilizler'in ileri harekete geçmesiyle birlikte, Filistin Cephesinde faâliyetler yoğunlaştığından, özellikle savunma tedbirleri çerçevesinde Mevlevî Alayı'nın da faâliyetleri artmış idi. Bu cümleden olmak üzere, hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olduğumuz 2. Tabur'da istihkam ve diğer savunma tedbirleri yönünde hareketlilik gözleniyordu. Cephedeki bu gelişmeleri daha iyi anlayabilmek

206 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-3), Fh:1-15

için harp ceridesindeki ilgili yazışmalardan bazı örnekler vermek istiyoruz;

6 Nisan 1918'de, 2. Tabur K., Makineli Tüfenk Takım K. muvazzaf zabit vekili Fuad Efendi'ye Aliye tabur karargahından şu emri gönderiyor;

"Fırka namına gönderilip Riyak'da bulunan tekmil teferruatıyla makineli tüfenkleri teslim almak üzere trenle Riyak'a hareket edip, tüfenkleri getirmeniz lâzımdır. Muavenet etmek üzere, Riyak'da 8. Bölük'den (Mevlevî Alayı 2.Tabur) dört nefer vardır"[207].

Mevlevî Alayı'nın bağlı bulunduğu 43. Fırka'dan, 2. Tabura 10 Nisan tarihiyle şu emir verilmiştir;

"Mevlevî Alayı 2. Tabur Kumandanlığı'na

Tahrirat: 396

1- 541 Numrolu Sahil Taburunun Marülyas'da bulunan bölüğü, Mevlevî Taburunun 5. Bölüğüyle tebdil edilecektir.

2- Bu bölük yarın sabah Aliye'den hareket edecektir.

3- Marülyas'da bulunan bölük kumandanı sahil emniyet ve muhafazasının temini ve casusluğa karşı yapılması icap eden tedâbir (tedbirler) hakkında şimdiye kadar almış olduğu bilcümle evâmir (emirler) ve talimat mezkur bölük (Mevlevî Al. 2.Taburu 5. Bölük)) kumandanına verecek ve bu bölük vezâif-i umumiyesini (genel görevlerini) siperlerini tamamen devr ve teslim ettiğini müteakip hemen Damur'a hareket edecek ve orada toplu bulunacaktır.

4- Bölüklerin hareket ve muvasalatları (varışları) Fırka'ya bildirilecektir.

5- Bu emir, Mevlevî Alayı Müşavirliği ile Sayd-ı Umur Mıntıka Kumandanlığı'na ve teslihan lil maslaha Mevlevî Alayı. 2. Tabur Kumandanlığına tebliğ edilmiştir

Fırka 43, Kumandan Vekili

Kaimmakam Rüşdi"[208]

---

207 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-4), Fh:1-2.

208 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-4), Fh:1-3.

Mevlevî Alayı 2. Tabur Komutanı Mehmed Emin aldığı bu emrin gereğini yerine getirdi ve 11 Nisan'da durumu şu ifadelerle 43. Fırka Komutanlığı'na arz etti;

"Aliye Tabur Karargahından/ 11.04. 334

43. Fırka Kumandanlığı'na

Mevlevî Alayı'nın İkinci Taburunun Beşinci Bölüğü bir yüzbaşı, üç zâbit namzedi, 78 nefer, 6 mekkari, 2 araba ile saat 8 evvelde Marülyas'a hareket etiği maruzdur

Mevlevî A. İkinci Tabur K.

Mehmed Emin"[209]

Aynı gün Mevlevî Alayı'nın diğer bölükleri siper hafriyatıyla meşgul oldular. Bütün bu gelişmeler, savaşın yoğunlaştığı ve özellikle İngiliz işgallerinin Şam istikametinde kuzeye doğru geliştiği zamanlarda Mevlevî Alayı'nın istihkam ve diğer lojistik alanda daha aktif olduğunu gösteriyor.

Hareketlilik devam ediyordu. 30 Nisan'da Mevlevî Alay Müşaviri Binbaşı Mustafa'dan alınan talimat gereği, 2. Tabur, 1 Mayıs 1918'de Aliye'den Beyrut'a hareket etti ve Fıstıklı kışlasına yerleşti[210].

Savaşın gidişatına göre, Nisan, Mayıs ve Haziran ayı boyunca bölgede süren savunma tedbirleri çerçevesinde, Mevlevî Alayı'nın Şam- Beyrut-Humus üçgeni içerisinde hizmet verdiğini görüyoruz[211].

Şimdi Mevlevî Alayı 2. Taburunun Nisan, Mayıs ve Haziran 1918 aylarına ait kadrosunu bir tablo halinde sunuyoruz (Tablo:3)[212];

---

209 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-4), Fh:1-5.

210 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-4), Fh:1- 9.

211 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-4), Fh:1-10'dan fh:1-26'ya kadar.

212 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-4), Fh:1-1, 1-4, 1-7, 1-10, 1-11, 1-14, 1-18, 1-21, 1-26) ; Bu belgeler çerçevesinde Tablo tarafımızdan çıkarılmıştır.

Tablo: 3 *15. Kor. 43. Fırka (Tümen), Mevlevî Alayı 2. Taburu'nun 1 Nisan 1334(1918) tarihinden 21 Haziran 1334 (1918) tarihine kadar 10'ar günlük aralarla iaşe ve muharebe kuvveti.*

(ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-4), Fh: 1-1, 1-4, 1-7, 1-10, 1-11, 1-14, 1-18, 1-21, 1-26)

	İaşe Kuvveti					Muharebe Kıtası					
	Tabur Kadrosu			Misafirler		Piyade			Makinalı Tüfek		
						Tabur Kadrosu		Misafirler	Tabur Kadrosu		Misafirler
	Efrad	Hayvanat	Mevaşi	Efrad	Hayvanat	Efrad	Zabitan	Efrad	Efrad	Zabitan	Efrad
1 Nisan 1334	287	45	94	220	39	471	14	178	43	1	42
11 Nisan	257	44	80	220	40	445	16	177	41	1	43
21 Nisan	127	27	70	176	20	395	14	143	29	1	33
1 Mayıs	214	32	60	184	22	381	14	151	43	1	33
11 Mayıs	203	38	40	47	---	297	14	47	26	1	---
21 Mayıs	269	36	30	44	---	346	14	44	34	1	---
1 Haziran	214	38	29	63	---	280	14	63	36	1	---
11 Haziran	199	19	20	91	---	267	14	91	35	2	---
21 Haziran 1334	190	19	20	91	---	259	14	91	34	2	---

Tablo:3'te'ki durumu kısaca değerlendirecek olursak; Nisan'ın başında 2. Tabur'un toplam mevcudu 1241 nefer ve 49 subay iken Mayıs ayından itibaren Tabur kadrosunda neredeyse yarı yarıya bir azalma olduğunu görüyoruz. 11 Mayıs itibarıyla toplam 620 er 28 subay, 21 Haziran'da ise 665 er ve 32 subay bulunmaktadır.

Nisan ve Mayıs aylarında Ürdün, Doğu Şeria ve Batı Şeria'da İngilizler'le şiddetli çarpışmalar oluyordu. Şam ve Beyrut yönünde İngiliz tehdidi gittikçe yoğunlaşıyordu.

Mevlevî Alayı 2. Tabur Komutanı Mehmed Emin 30 Haziran (1918) itibarıyla kendi birliğinin son üç aylık durumunu şöyle değerlendirmektedir;

"Mütalâat

1- Üç ay zarfında efradın sıhhatinde sâri (bulaşıcı) ve şüpheli hastalık vukuatı olmadı. Kıta dakik (un) istihkakının 300 grama tenzil edilmesinden (indirilmesinden) ve kalorinin mevsim iktizası (gereği) vücubatının adem-i mevcudiyeti (yokluğu) hasebiyle ikmal edilemediğinden zafiyet (güçsüzlük) hasıl olmuştur.

2- Havaların mutedil olmasından talim ve endaht tatbikat ve tahkimatla iştigal edilmiştir.

3- Hayvanat Muallaka otlağında bulunduğundan arpa verilmediğinden istifade-i tamme hâsıl olmuyordu. Birkaç gün sonra yine zafiyet başlıyordu. 30 Haziran 334

Mevlevî Alayı, 2. Tabur K.

Mehmed Emin"[213]

Bu rapordan da anlaşılacağı üzere, Mevlevî Alayı 2. Taburu, şimdiye kadar olduğu gibi, bir taraftan talim ve atış eğitimiyle meşgul olurken bir taraftan da tatbikat ve tahkimatla uğraşmaktadır. Çünkü, İngiliz tehdidi gittikçe yaklaşmakta idi. Herhalde 1. Taburda da aynı faâliyetler yapılıyor olmalıdır. Tabur komutanı, askerin ve hayvanların yeterince beslenemediğinden de yakınmaktadır.

Söz askerin iâşe ve masraflarından açılmışken, ister istemez Mevlevî Alayı'nın masraflarının nasıl karşılandığı sorusu aklımıza geliyor. Sözkonusu gönüllü alay, 4. Ordu bünyesinde teşkilatlandığına göre, bunların iâşe vd. masrafları tabiî olarak ordu tarafından karşılanıyor olmalı. Ama bunun ötesinde, Alay Komutanına da değişik zamanlarda ödeme yapıldığını biliyoruz. Dönemin Konya Valisi Muammer'in Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği 20 Kanun-ı sâni 1334 (20 Ocak 1918) tarihli yazıdan anladığımıza göre; 3 Kasım 1917'de Veled Çelebi'ye tahsis edilen elli lira Şam'a gönderilmişti.

213 ATASE Arşivi, Kl: 5596, D:329 (H-4), Fh:1-29.

Daha sonra 2 Kânun-i sâni 1334 (2 Ocak 1918) tarihli şifre ile gönderilen elli lira da Veled Çelebi'ye ödenmişti[214]. Gönderilen paranın hangi aylara ait tahsisat olduğunun sorulması üzerine Dâhiliye Nezâreti, sözkonusu paranın (son gönderilen elli lira olmalı) Ekim ve Kasım (1917) aylarına ait olduğunu bildirmiştir[215]. 28 Ocak'ta da yine Bank-ı Osmanî vasıtasıyla 5000 kuruş daha gönderilmiş ve bu para o sırada Konya'da bulunan Komutan Veled Çelebi'ye verilmiştir[216].

Daha önceki aylarda ve Alay lağvedilinceye kadar sonraki aylarda benzer ödemeler yapıldı mı bilmiyoruz. Fakat yazışmalarda "hangi aylara ait tahsisat olduğu"nun sorulmasından her ay için belli bir miktar tahsisatın ayrıldığı kanaatine varabiliriz. Yuine sözkonusu yazışmalarda "maaş" ifadesinin geçmemesinden Komutan Veled Çelebi'ye ödenen bu paranın karargâh ve Alayın masraflarına yönelik olduğunu düşünüyoruz.

Biz yine cephedeki faâliyetlere dönüyoruz:

Yukarıdan beri anlatılan gelişmeler, Ağustos 1916'dan Haziran 1918'e kadar aşağı- yukarı iki yıllık sürede, diğer nizami birliklerden de takviye edilmiş olan bu gönüllü alayın, yalnızca ordunun manevîyatının yükseltilmesi ve geri hizmetlerde değil, diğer ordu birliklerinden hiç de geri kalmayan askeri faâliyetlerde bulunduğunu cephede kendisine görev verildiğinde yapacak düzeyde ve azimde olduğunu gösteriyor.

30 Haziran 1918'den sonra harp ceridesi tutulmadığından veya bu tarihten sonraya ait harp ceridesi bize ulaşmadığından, Temmuz 1918'den sonraki gelişmeleri ayrıntılı olarak takip edebilmemiz mümkün olamamaktadır. Ancak, şu bir gerçek idi ki, zaten bu tarihten sonra özellikle Eylül 1918'den itibaren, İngilizler'in büyük taarruzu başladığından, Türk cephesinde direnişler olmakla birlikte, bir dağılma sürecine de girilmiş bulunuluyordu. Bir fikir vermesi açısından meselâ, Mevlevî Birinci Tabur'da bulunan Edirneli Kadri Dede, 25 Nisan'da Zahle'den Aliye'ye gitmiş, 27 Nisan'da da Aliye'den Beyrut'a geçmiş ve oradan da kendi ifadesiyle "firar edip" Şam'a gelmiş idi. 20 Temmuz'da Şam'dan hareketle Riyak'a oradan da 25 Temmuz'da Haleb'e

214 BOA, DH/ İ-UM, 22- C/ 3, Dosya no: 19-4, vesika no: 1-31; Bkz., EK: 37.

215 BOA, DH/ İ-UM, 22- C/3, Dosya no: 19-4, vesika no: 1-31.

216 BOA, DH/ İ-UM, 22- C/3, Dosya no: 19-3, vesika no: 1-55.

ulaşmış ve Pozantı üzerinden 5 Ağustos'ta Konya'ya gelmişti[217].

Şimdi 1918 Eylül başında başlayan Büyük İngiliz taarruzundan sonraki gelişmeler ve Türk ordusunun geri çekilmesiyle birlikte Mevlevî Alayı'nın da dağılması sürecine bakalım.

e-Bozgun ve Alay'ın Dağılışı

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türk kuvvetlerinin Filistin'deki durumları , 1918 yılının ikinci yarısından itibaren kritik bir döneme girmiş idi. 9 Eylül günü başlayan İngilizler'in genel taarruzu Arap kuvvetlerinin de verdiği destekle kuzeye doğru yayılma gösterdi. Eylül ayı boyunca pek çok yerleşim yeri ve bölge İngiliz ve Arap kuvvetlerinin eline geçti.

Eylül sonuna gelindiğinde Şam'a saldırmak için durum çok müsait idi. Çünkü Filistin'in tamamı artık İngilizler'in eline geçmiş, Türk birliklerine çok ağır darbeler indirilmişti. 50.000 kadar Türk askeri esir alınmış, 7. ve 8. Ordulardan kayda değer bir birlik kalmamış, esaretten kurtulabilen teşkiller gayr-i nizami dağınık bir şekilde kuzeye doğru çekilmeye başlamışlardı. 4. Ordu kıtaları da süratli bir şekilde kuzeye doğru çok ağır şartlar içerisinde çekilmelerini sürdürüyorlardı[218].

Nihayet 30 Eylül'de Arap kuvvetleri Şam'a girdi ve 1 gün sonra da Şam İngilizler tarafından işgal edildi. İşgaller birbirini takip etti. 2 Ekim'de Riyak, 6 Ekim'de Humus, 8 Ekim'de Beyrut düşman tarafından işgal edildi. Bu gelişmeler içerisinde Şam- Riyak- Beyrut üçgeninde bulunan Mevlevî Alayı da diğer Türk birlikleriyle birlikte Kuzeye doğru çekilmiş ve bir gönüllü birlik karakteri taşıdığından da kolayca dağılmıştı. Bu fiilî durum karşısında muhtemelen 1918 Eylül'ü sonlarında Mevlevî Alayı resmen lağvedildi[219].

Mevlevî Alayı'nın dağılmasından sonraki gelişmelere geçmeden önce, Filistin yenilgisi veya bozgununun sebepleri üzerinde kısaca durmak istiyoruz;

Her şeyden önce Türk birliklerinde sık sık farklı teşkilatlanmaya gidilmesi ve emir komuta ilişkilerinde yaşanan düzensizlikler ve özellikle sevk ve idarede yetenekli Türk komutanları yokmuş gibi bu işin Alman komutanlara

217 *Edirneli Kadri Dede'nin Hatıraları*, s.47

218 Şükrü Mahmut Nedim, *a.g.e.,* s.154.

219 ATASE Arşivi, Kl:56, D:222, Fh:26.

bırakılması ilk göze çarpan hatalardan idi. Bunun yanında istihbarat ve keşif faâliyetlerinin yetersizliği de Türk kuvvetleri için önemli bir eksiklikti. İaşe ve lojistik eksiklikler de hemen her kıtada kendini gösteriyordu. Pek çok komutan askerin ve hayvanların karnının doymadığından şikâyetçi idiler. Tabii ki planlamalarda da çok büyük hatalar yapılmıştı. Meselâ, Kudüs ve genellikle Filistin tehlikedeyken, eldeki son kuvvetlerin, Bağdat'ın geri alınması macerasına kapılarak gereksiz hazırlıklarla Filistin cephesi aleyhine zaman kaybedilmesine yol açmıştı. Bütün bunların ötesinde, Osmanlı Barışı altında aşağı-yukarı 3 asırdır rahat ve huzur içinde yaşayan Araplar'ın, İngiliz propagandalarına kanarak kendi dindaşına silah çekmesi bu bölgedeki dengeleri alt üst etti. Hatta, öyle sahneler yaşanmıştır ki, bu yaşananlardan bugün dahi Türk milleti için çıkarılacak ibret levhaları vardır[220].

Bir örnek vermek gerekirse; Hayfa ve Nablus düşürüldükten sonra Filistin'i tamamen ele geçirmiş olan General Allenby, Amman ve Dera'dan sonra, Şam genel doğrultusunda ilerlemesini sürdürürken, yolda İngilizler'e katılmış bazı Arap aşiretleri, çekilmekte olan Türk birliklerinin "fırsat bu fırsattır" diyerek gerilerini kesip durmadan hançerden geçirmeleri yetmiyormuş gibi, çekilme istasyonlarında hareket gün ve saatlerini bekleyen trenlerin hasta ve yaralı vagonlarında, içlerinde can çekişenleri de bulunan binlerce Türk insanının acımasızca öldürdükleri acı bir gerçek idi[221].

İlerleyen İngiliz kuvvetleri Ekim ayının son çeyreğinde Halep'e yaklaştı. Ne gariptir ki Şam'da olduğu gibi burada da İngiliz işgallerine öncülük edercesine önce Arap kuvvetleri şehre girdi, bir gün sonra 26 Ekim'de Halep İngilizlerce işgal edildi. Bilindiği üzere, 30 Ekim'de de Anadolu'daki Türk varlığını hiçe sayacak ve Şark meselesini gerçekleştirme yönünde çok önemli bir adım olacak! olan o meş'um mütareke "Mondros Mütârekesi" imzalanacaktır.

Alay Komutanı Veled Çelebi'nin "Suriye bozgunu başlayınca Konya'ya döndük. Bu tarihî Mevlevî Alayı dağılarak dergâhlarına gittiler"[222] ifadeleriyle tasvir ettiği son perde şüphesiz kolay yaşanmadı. Büyük bir heyecanla ve fedakarlıklarla, vatan savunmasına koşan bu insanlar, böyle bir sonun verdiği acı ve ızdırabın altında kaldılar. Pek çok gönüllü, yaşı ve sağlığı

---

220 Filistin yenilgisinin sebepleri üzerinde ayrıntılı bir değerlendirme için bkz., *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Sina- Filistin Cephesi,* Genkur. ATASE yay., Cild:4, Kısım:2, Ankara 1986, s.769- 772.

221 *A.g.e.,* Cild:4, Kısım:2, s.772.

222 Veled Çelebi İzbudak, Hatıralarım, s.55

müsâade etmediği halde, cepheye koşmuş idi. Bu seferde Veled Çelebi gibi, ilgilenemediklerinden dolayı yakınlarını kaybedenler oldu, kimileri sağlığını, kimileri de hayatını kaybetti. Bu dağılışta adeta bir dram yaşandı. Bu dramlardan bir örnek vermek istiyoruz;

Erzincan Mevlevîhânesi Post-nişîni İbrahim Hakkı oldukça yaşlı olmasına rağmen maiyyetindeki gönüllülerle birlikte Alay'a katılmış, ancak harp mıntıkasının zor şartlarında gözlerini kaybetmiş idi. Muhtemelen 1918 yılının Mart veya Nisan ayında memleketine dönmek mecburiyetinde kalmıştı. Ancak daha önce Erzincan'ın işgali[223] dolayısıyla Sivas'a göç etmek durumunda kalan ailesinin yanına gelmişti. Buradan, Erzincan'a gitme arzusunda bulunan İbrahim Hakkı, yol parasını bulamadığı için gidememiş adeta Sivas'ta çaresizlik ve yardıma muhtaç durumda kalmıştı. Ancak Komutan Veled Çelebi'nin ilgili makamlara mürâcaatı üzerine, İbrahim Hakkı'nın memleketi olan Erzincan'a gitmesi sağlanabildi. Şimdi, konuyla ilgili gelişmeleri dönemin yazışmalarından takip edelim;

Mücahidîn-i Mevlevîye Alay Kumandanı Veled Çelebi 24 Nisan 1918 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne şu yazıyı gönderdi[224]:

"Şifre

Dâhiliye Nezâret-i Celilesi Canib-i Samisine

Ma'ruz-ı dâi-i kemineleridir

Erzincan Mevlevîhânesi Post-nişîni olub, hal-i şeyhuhetini nazar-ı i'tibara almayub fi sebili'l-lah Cihad-ı Ekbere iştirak ve bu uğurda dîde-i .....[225] didesini mahv ve helak eyleyen İbrahim Hakkı Dede Efendi cidden ilmu faziletle mümtaz bir dâi-i bî-enbaz (eşsiz) olub bu kerre memleketi ma'ruz istila-yı küffâr ve kendisi envâ-ı mezâhime (eziyetlere) giriftar olarak Sivas'a hicret etmiş ise de hamden.....[226] hamden belde-i mezkurenin dost düşman bed-şiardan tahliye olunmasına binaen maa aile Post-nişîni

223 Kazım Karabekir Paşa, 13 Şubat 1918'de Erzincan'ı Ermeniler'den ve Ruslar'dan geri aldığında karşılaştığı manzara korkunç idi. Erzincan kurtarıldığında, Ermenilerin burada yaptığı katliam ve yağmalar şehri tanınamaz hale getirmişti. Bir fikir vermesi açısından Savaş arefesinde 6000 ev ve 22 bin nüfusa sahip olan Erzincan'da savaş sonrasında 1600 ev ve 9 bin nüfus kalmıştı. Bkz., Kazım Karabekir, Birinci Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik-Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu, Amre yay., İstanbul 2000, s.120

224 BOA, DH. KMS. 47-56, lef:3; Bkz., EK: 38.

225 Silik olduğundan okunamadı (N.K.)

226 Silik olduğundan okunamadı (N.K.)

bulunduğu Erzincan Mevlevîhânesi'ne avdet eylemek zaruretinde ise de mahall-i mezkura azimeti bir hayli meblağa muhtac bulunmağla dede-i müşarünileyhin sinnine ve ilmine hürmeten hükümet-i seniyyemiz tarafından i'zam olunması hususunu Sivas Vilayet-i Celilesine irade ve iş'ar buyurulmasını istirham eylerim. Herhalde emr ü ferman hazret-i menlehül emrindir. 24 nisan 334

Dergâh-ı Hazret-i Mevlânâ Post-nişîni

ve Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı Kumandanı

Dâî-i Kemineleri Mehmed Veled"

Veled Çelebi'nin bu arzusu üzerine Dâhiliye Nazırı Talat Paşa konuyla ilgili olarak 3 Haziran 1918'de Sivas Valisi'ne telgrafla şu emri göndermiştir;

"Nâzır Tal'at Paşa tarafından Sivas Valisi Ahmed Bey'e telgraf 3 Haziran 334.

Cihad-ı Ekber'e iştirak ile bu uğurda gözlerini gâib eden ve el-yevm Sivas'da bulunduğu anlaşılan Erzincan Mevlevî Şeyhi İbrahim Hakkı Efendi'nin ailesiyle birlikde masârif-i seferiyenin tesviyesiyle müreffehen Erzincan'a gönderilmesi"[227].

Bu yazışmalardan da açıkça anlaşılacağı üzere, yaşlı olmasına rağmen vatan savunmasına koşan ve bu uğurda gözlerini kaybeden İbrahim Hakkı, ancak kendisine yapılan yardımla Erzincan'a dönebilmiş idi.

Bu seferberlik sırasında, şüphesiz pekçok gönüllü de hayatını kaybetti. Gönüllü Mevlevî Alayı içinde bulunan Matbahnişîn Edirneli Kadri Dede hatıralarında, seferberlik başlangıcından sonuna kadar vefat eden Mevlevî şeyhlerinin isimlerini vermektedir[228]. Süheyl Ünver de savaşın balangıcından sonuna kadarki sürede vefat eden şeyhlerin listesini farklı bir şekilde tespit etmiştir[229]. Her iki kaynağı birlikte değerlendirdiğimizde savaş süresinde hayatını kaybeden Mevlevî şeyhlerinin isimlerini – ölüm tarihi gün ay olarak belli olanlarla birlikte- şu şekilde verebiliriz:

227 BOA, DH. KMS., 47-56, lef:1.

228 *Edirneli Kadri Dede'nin Hatıraları*, s.10

229 *Süheyl Ünver, Defter no:59*, (yazma nüsha, Süleymaniye Kütüphanesi)

1- Karahisar Mevlevîhânesi Post-nişîni Celaleddin Çelebi Efendi (25 Eylül 1334)
2- Eğirdir Mevlevîhânesi Post-nişîni Osman Nuri Efendi (25 Temmuz 1334)
3- Burdur Mevlevîhânesi Post-nişîni Fehmi Efendi[230*] (06 Şubat 1334)
4- Bahariye Mevlevîhânesi Post-nişîni Nazif Efendi (16 Şubat 1331)
5- Sivas Mevlevîhânesi Post-nişîni Raşid Çelebi (29 Teş.evvel 1334)
6- Eskişehir Mevlevîhânesi Post-nişîni Şemseddin Efendi (20 Şubat 1331)
7- Siroz Mevlevîhânesi Post-nişîni Agah Efendi
8- Humus Mevlevîhânesi Post-nişîni Kamil Efendi (26 Mart 1332)
9- Midilli Mevlevîhânesi Post-nişîni Nazif Efendi
10- Kerkük Mevlevîhânesi Post-nişîni Hayrullah Efendi
11- Ulukışla Mevlevîhânesi Post-nişîni Said Efendi
12- Kütahya Mevlevîhânesi Şeyh Vekili Hüsameddin Efendi
13- Sakız Mevlevîhânesi Şeyh Vekili Hacı Hayri Dede
14- Urfa Mevlevîhânesi Şeyh Vekili Hüseyin Hüsamedin Efendi (16 Nisan 1334).
15- Çankırı Mevlevîhânesi Post-nişîni Mustafa Nuri Efendi (14 Mayıs 1334)
16- Şam Mevlevîhânesi Şeyhi Said Efendi
17- Trablusşam Mevlevîhânesi Şeyhi Şefik Efendi
18- Karaman Mevlevîhânesi Ferruh Çelebi (13 Mart 1332)

Bu listeden de anlaşılacağı üzere, vefat edenlerin çoğu daha önce Mevlevî Alayı'nda yer alanlardır. Ancak, bu kişilerden kimlerin nerede vefat ettiğini bilmiyoruz. Filistin cephesinde bulundukları sürede vefat edenler olabileceği gibi, hastalık veya başka sebeplerden dolayı daha önceden memleketlerine gelip burada hayatını kaybetmiş olanlar da olabilir. Sonuç hangisi olursa olsun, ortada bir gerçek vardır: o da bu insanların, ömürlerinin son günlerinde bir heyecan ve mesuliyet duygusuyla vatan savunması içinde bulunmuş olmaları gerçeğidir.

---

230 * Fehmi Dede, Şam'da bulunduğu sürede Burdur Mevlevihanesi'nin problemleriyle de ilgileniyordu. 3 Ekim 1914'teki Burdur depreminde çok büyük hasar gören Mevlevihane'nin keşif yapılarak tamir edilmesi hususunu ilgili makamlardan talep etti. Fehmi Dede'nin bu talebi doğrultusunda keşif yapılmış ve 200.000 kuruşluk bir masraf çıkmış ve Konya Vilayeti 9 Ocak 1917'de durumu bir yazı ile Dahiliye Nezareti'ne bildirmişti. (BOA, Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye-i Vilayat Müdiriyeti, nr.1/50, lef:1.)

14 Aralık 1914 tarihinde Cihad-ı Ekber'in ilanından hemen sonra Aralık 1914 ayı içinde cepheye gitmek üzere bir gönüllü birliği oluşturmaya başlayan Mevlevîler, askerî ve siyasî otoritelerin de tamamen bilgisi ve desteği altında önce bir tabur olarak Mart 1915'te Şam'a gelmiş ve daha sora bir Alay haline gelen sözkonusu teşkilat, Eylül 1918 sonuna kadar, aşağı-yukarı 3,5 yıl Filistin cephesinde kendisine verilen görevleri bir heyecan ve azim içinde yerine getirmenin sorumluluğu içinde bulunmuştu. Ama Mondros'a giden çizgi üzerinde yaşanan yenilgiler ve Filistin bozgunu, sözkonusu gönüllü birliğin de ömrünü sona erdirmiş idi.

Mondros Mütârekesi'ni müteakip, o sıkıntılı günlerde, askerî makamlar Mevlevî Alayı ve mensuplarını takdir etmeyi unutmadılar. 12. Kolordu Komutanı Fahreddin'in 12 Ocak 1919 tarihinde Veled Çelebi'ye göndermiş oldukları yazı bu bakımdan odukça anlamlıdır. Kolordu Komutanı şöyle diyordu;

"12. Kor. Kumandanlığı

1. Şube, aded:172 12 Kanun-ı evvel 335

Konya'da Mevlânâ Dergâh-ı Şerifi Post-nişîni Çelebi Efendi Hazretlerine

Reşadetli Efendim Hazretleri

Cihad-ı maksad-ı ulvisiyle esna-yı seferberîde (savaş sırasında) teşkil edilmiş olan Mevlevî Alayı, Suriye'den ric'atı (geri çekilişi) müteakip Ordunun Halep'te yeniden teşkil ve tensiki sırasında lağv edilmiştir.

İlâ-yı kelimetullah uğrunda en mühim bir harp cephesinde îsâr-ı hûn ederek (kanını dökerek) hidemat-ı hasene ve fedâkârane ifası suretiyle gösterdiği kıymetdar muavenetden dolayı Alay mensubîni ilel ebed iftihar ve tarikat-ı aliyye-i Mevlevîye'de asil tarihini bu şanlı menkabe ile tezyîd edebilir. Alay mensubînine icab eden vesâik verilmek üzere efrad ve zabitânın müddet-i hizmetlerini ve nerelerde bulunduklarını müş'ir esami cedveliyle var ise evrak ve vesaik dosyalarının ve Alay mühr-i resmîsinin Kolordu'ya irsalini zât-ı alilerinden rica ederim efendim.

Onikinci Kolordu Kumandanı

Fahreddin"[231]

231 Uzluk Arşivi, VÇAY; Bkz., EK: 39.

Kolordu Komutanının da takdir dolu ifadelerine muhatap olan bu gönüllüler için daha sonra ne gibi bir işlem yapıldı, bunu şimdilik kaynaklardan ayrıntılı olarak takip edemiyoruz. Ancak Ahmet Remzi (Akyürek) Dede'ye Gönüllü Alay'daki üstün gayretlerinden dolayı harp madalyası ve beratı verildiğini biliyoruz[232]. Herhalde, diğer gönüllülere de ordunun takdir ettiği belge verilmiş olmalı. Veled Çelebi'nin de Alay mührünü ve diğer evrakı teslim etmesiyle Gönüllü Mevlevî Alayı tarihteki yerini almış oldu.

Bu arada, yenilginin getirdiği bir fatura olarak iktidarda değişiklikler olmuş ve "Post-nişînlik" makamı da bundan nasibini almıştı.

Mütareke sonrası, bilindiği üzere İttihat Terakki Fırkası dağıldı. İstanbul'da Hürriyet ve İtilâf Fırkası hakimdi. Damat Ferit Kabinesi Şeyhülislâmı Sabri Efendi, Veled Çelebi'yi İstanbul'a davet edip, "sebebini anlayamadığı tereddütler ve çeşitli haberlerden sonra" azlini duyurdu. Azil kararının olduğu iradenin tarihi 1 Haziran 1335 (1919)'dur. Bir gün sonra da söz konusu irade Takvim-i Vekayi'de yayınlandı[233]. Veled Çelebi'den sonra Post-nişînlik makamına Abdülhalim Çelebi tayin edildi. Gölpınarlı, Sözkonusu azil ve tayin işleminde Abdülhalim Çelebi'nin İstanbul'daki İngiliz İşgal Kumandanına yazdığı sanılan ihbar ve talep mektubunun etkili olduğu görüşündedir[234]. Eldeki müsvedde mektuba göre varılan bu kanaatleri, mektubun aslı ortaya çıkıncaya kadar ihtiyatla karşılamak gerektiği düşüncesindeyiz. Bununla birlikte, son zamanlarda bazı Mevlevîhanelerde post mücâdelesinin olduğu da bir vâkıa idi.

Birinci Dünya Savaşı'nda Mevlevîlerin en göze çarpan faâliyeti şüphesiz buraya kadar hakkında ayrıntılı bilgi verdiğimiz Mevlevî Alayı olmakla birlikte burada hatırlamamız gereken başka faâliyetlerine de rastlıyoruz. Şimdi bu faâliyetlere ana hatlarıyla bakmak istiyoruz.

---

232 Haksever,*Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek.,* s.61, 178; Ahmet Remzi Dede'ye verilen harp madalyası beratı için Bkz., EK: 40, fotoğraf EK.40a.

233 İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Ttürk Şairleri*, İstanbul 1970, cüz:9-12, s.1978; Metin Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, Türk Dil Kurumu yay., Ankara 1999, s.42-43.

234 Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.178- 180.

2- Mevlevîhânelerin Diğer Faâliyetleri

I.Dünya Harbi'nde İstanbul'daki bazı Mevlevî dergâhlarının lojistik hizmetlerde kullanıldığını görüyoruz. Meselâ, harp sırasında Osmanlı Ordusu'nda görev yapan Birinci Ordu'ya bağlı Alman subaylara Beşiktaş Mevlevîhânesi'nin Selamlık Dairesi karargah olarak tahsis edilmiş, aynı bölgede yer alan Taşlıburun Tekkesi'ne de cephane taburunun üçüncü bölüğü yerleştirilmiş idi[235].

Mevlevîhânelerin I.Dünya Harbi ve Mütareke sonrası tutum ve davranışlarıyla ilgili olarak belgelerde dikkatimizi çeken bir diğer husus daha vardır ki, o da dönemin Konya Çelebisi, Veled Çelebi'nin halefi Abdülhalim Çelebi'nin işgal altında bulunan yerlerdeki Mevlevîhânelerin durumlarıyla ve hâlihazırda çeşitli birliklerde asker olarak görev yapan tarikat mensupları ile ilgili faâliyetleridir.

Abdülhalim Çelebi, Konya'da İngiliz Devleti Fehimesi Kontrol Zabiti Yzb. Mösyö Boviye'ye bir mektup göndererek, Arabistan ve diğer yerlerdeki Mevlevî dergâhlarının serbestçe faâliyet gösterebilmeleri hususunda yardımcı olmalarını istedi[236].

Yine Abdülhalim Çelebi 13 Ekim 1919 tarihinde Konya'da bulunan İngiliz Devleti Siyasî Temsilciliği'ne gönderdiği bir yazıyla da; "Haleb'de bulunan Mevlevîhânenin münhal bulunan meşihatine Saadeddin Çelebi'nin tayin edildiği"ni bildirerek sözkonusu Şeyhe, yolculuğu sırasında ve oraya vardığında gerekli kolaylığın sağlanması hususunda Haleb'deki İngiliz siyasî temsilciliği nezdinde tavassutta bulunulması talep etmiştir[237].

Öteyandan, I. Dünya savaşında esir olmuş çok sayıda Osmanlı askeri vardı. Çelebilik makamının bunlarla da ilgilendiğini görüyoruz.

Şeyh cephede esir düşmüş Mevlevîhâne mensuplarının kurtarılmaları için siyasî teşebbüslerde bulunmuştur. Abdülhalim Çelebi, 25 Aralık 1919 tarihiyle Konya'daki İngiliz Devleti Siyasî Temsilciliği'ne gönderdiği yazıda, Kahire'de Türk esir kampında bulunan ve Mevlevî olan bazı şahısların

---

235 Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Beşiktaş/Bahriye Mevlevîhânesi", *İstanbul Dergisi* 1993, sayı:6, s.137

236 MMA, Zarf no: 107, Belge no: 19.

237 MMA, Zarf no: 107, Belge no: 6.

serbest bırakılmaları hususunda kendisinden yardımcı olmasını istemiştir[238].

Şeyhin, serbest bırakılmaları için teşebbüse geçtiği Mevlevî esirler şunlar idi:

1- Kahire civarında Türk esir kampında 877 numaralı Mülâzım-ı sani Sami Efendi.

2- Kahire-Bilbis(?) kasabasında Osmanlı esirleri karargahı 6. kampta 19935 numaralı Konyalı Ziya Çavuş.

3- 44793 numaralı Konyalı Nureddinoğlu Mehmed.

4- Kahire'de Karahisarlı Ferah Çelebizade Arif.

Abdülhalim Çelebi'nin talebinin nasıl sonuçlandığını bilemiyoruz. Fakat, o yıllarda sömürgeleri dolayısıyla Müslümanlar üzerinde küçümsenmeyecek bir nüfuza sahip olan ve bu maksatla İslamî teşekküllerle müspet ilişkiler içinde bulunmaya özen gösteren zamanın İngiliz politikasını dikkate alırsak, söz konusu isteğin olumlu karşılanmış olabileceğini tahmin edebiliriz.

Devam eden mütâreke döneminde, Çelebilik makamının işgal atındaki yerlerde bulunan Mevlevîhânelerle ilgili teşebbüslerini ısrarla sürdürdüğünü biliyoruz.

Mevlevî Şeyhi'nin bu ve benzeri faâliyetleri, vatan coğrafyası olmaktan çıkmış yerlerde bir Türk kurumu olarak, bir kültür unsuru olarak Mevlevîhânelerin devam ettirilebilmesi gayretinden başka ne olabilir. Şu kadar yüzyıl, Balkanlar'dan Ortadoğu'ya kadar geniş bir Osmanlı- Türk coğrafyasında -tasavvufî bir organizasyon olmakla birlikte- Türk kültürünü -güzel sanatlar, musikî vd. folklorik ve sosyal unsurlarla- bulunduğu coğrafyaya nakış nakış işlemiş bu köklü kurumların, vatan coğrafyasının dışında işgalcilerin merhametine bırakılmış olmasından Mevlevî ilerigelenlerinin oldukça rahatsız ve müteessir oldukları görülüyor. Mondros Mütârekesi akabinde geriye dönüp baktığımızda, 93 Harbi'nden buyana, pek çok Türk sanat eseri ve kurumları gibi, çok sayıda Mevlevîhâne de artık vatan coğrafyasından uzak görünüyordu. Edirneli Kadri Dede, düşman tarafından istila edilen mevlevîhânelerin listesini şu şekilde vermektedir:

---

238 MMA, Zarf no:107, Belge no:18; Bkz., EK: 41.

Mısır, Haleb, Selanik, Siroz, Girit, Üsküb, Midilli, Sakız, Belgrad, Filibe, Sofya, Saraybosna, Varna, Vidin, Cezire, Nablus, Bağdad, Yenişehr-i fenar, Rumeli Yenişehri, Diyar-ı Bekir, Musul, Kerkük, Antakya, Erzincan, Antalya, Hama, Humus, Kilis, Mar'aş, Ayıntab, Urfa, Mekke-i Mükerreme, Medine-i Münevvere, Şam-ı Şerif, Adana, Lazkiye, Trablus-Şam, Trabzon, Kudüs, Beyrut[239]. Bu mevlevîhânelerden Misâk-ı Millî coğrafyası içinde yer alanlar işgallerden kurtarılmış olmakla birlikte, Balkanlar ve Ortadoğu coğrafyasında bulunanlar , asırlarca vatan olmuş bu topraklarda, artık kendilerini bir yabancı olarak hissetmenin burukluğu içinde idiler.

Bütün bu gelişmeler sonunda I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin, dolayısıyla Türkler'in Balkanlar'dan, Ortadoğu'dan, Kafkaslar'dan tasfiyesi ile sonuçlandı. Mondros Mütârekesi ve arkasından gelecek olan Sevr'deki hükümler ise Türkler'e Anadolu'yu bile çok görüyordu. Sıra "şark meselesi"nin nihaî hedefini gerçekleştirmeye bir başka ifade ile Anadolu'da Türk siyasî hakimiyetine son vermeye gelmişti. Bu amaçla, Anadolu, emperyalistler arasında yavaş yavaş parselleniyordu. Tabii böyle bir taksimde, o zamana kadar, ekmeğini yediği, suyunu içtiği ülkesi ve sözde vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletine karşı, azınlıkların büyük bir bölümü de ihanet içine girmekten kendilerini alıkoyamadılar. Türk milleti, hem içeriden hem de dışarıdan kuşatma altına alınıyordu. Bütün bunlara zamanın teslimiyetçi beceriksiz İstanbul Hükümetleri'nin tutum ve davranışları da eklenince, Türk milletinin işi gerçekten çok zor idi. İşte bu zor şartlar altında, Türk milleti Mustafa Kemal Paşa gibi bir deha ve kadrosunun önderliğinde *yeniden dirili*şin destanını yazdı. Bu destanın adı, *Türk İstiklâl Savaşı* veya daha geniş anlamıyla *Millî Mücâdele*[240] idi.

---

239 *Edirneli Kadri Dede'nin Hatıraları*, s.9

240 Metin boyunca "Türk İstiklal Savaşı" veya "Millî Mücadele" kavramı kullanılmıştır. "Kurtuluş Savaşı" ifadesinin hem ilmen hem de millî tarih terbiyesi bakımından doğru olmadığını düşünüyoruz. 1919-1923 arası gerek Atatürk'ün yazışmalarında, gerekse diğer bütün resmi ve gayr-i resmi yazışmalarda "Kurtuluş Savaşı" kavramı kullanılmamıştır. Hatta, dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, "Anadolu İstiklal Mücadelesine Türkiye Kurtuluş Harbi mi yoksa Türkiye İstiklal Mücadelesi veya diğer bir ismin tespiti" hususunu 30 Aralık 1925 tarihinde resmen Başbakanlık'a sorması üzerine, Başbakan İsmet, Ocak 1926'da verdiği cevapta "kurtuluş" kavramını kullanmayıp, "İstiklal Harbi" isminin verilmesinin uygun olduğunu resmen bildirmiştir. Yakın tarihimizin doğru anlaşılması için fevkalade önemli olan tarih terminolojisi ve sözkonusu kavramın ayrıntılı bir analizi için bkz., Nuri Köstüklü, *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi,* Konya 1998, s.192- 194.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MİLLÎ MÜCÂDELE ve SONRASINDA MEVLEVÎHÂNELER

I- DİRİLİŞİN DESTANI: MİLLÎ MÜCÂDELE' NİN TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ

Mondros Mütârekesi'yle birlikte Anadolu'nun hemen her tarafı işgal edilmeye başlandı. Mustafa Kemal Paşa'nın "müstevliler" dediği emperyalistler, Anadolu'yu kendi aralarında parsellemeye başlamıştı. Kolay değil, 2. Viyana'dan itibaren geri çekilme sürecine giren bir cihan devleti, özellikle son on yılda kolu kanadı budana budana Anadolu'ya doğru sıkıştırılmış, ve gövde niteliğindeki bu son vatan coğrafyası da elden gitmek üzeredir.

Gerçekten Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum, milletin sahipsizliği ve perişanlığı, içler acısıydı. Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs'ta Samsun'a çıktığında ülkenin içinde bulunduğu durumu şöyle tasvir etmektedir;

"1919 yılı Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Ülkenin genel durumu ve görünüşü şöyledir; Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı Ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir mütâreke imzalanmış. Büyük Savaş'ın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir durumda. Milleti ve memleketi I. Dünya Savaşı'na sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlar. Saltanat ve Hilafet makamında oturan Vahdettin soysuzlaşmış, şahsını ve bir de tahtını koruyabilmenin hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmakta. Damat Ferid Paşa'nın başkanlığındaki hükümet âciz, haysiyetsiz ve korkak. Yalnız Padişahın iradesine boyun eğmekte ve onunla birlikte

kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir duruma râzı. Ordunun elinde silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta.

İtilâf Devletleri, mütarekenin hükümlerine uymayı gerekli görmüyorlar. Birer bahane ile İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap (Gaziantep) İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan askerî birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı subay ve memurlar ile özel ajanlar faâliyette. Nihayet konuşmamıza başlangıç olarak aldığımız tarihten dört gün önce, 15 mayıs 1919'da, İtilâf Devletleri'nin uygun bulması ile Yunan ordusu da İzmir'e çıkartılıyor.

Bundan başka, memleketin her tarafında Hristiyan azınlıklar gizli veya açıktan açığa kendi özel emel ve maksatlarını gerçekleştirmeye, devleti bir an önce çökertmeye çalışıyorlar"[241].

Atatürk'ün bu tespitlerinden de açıkça görüleceği üzere, Türk milleti çok zor durumda idi. Adeta *varolma* veya *yokolma*nın sınırına gelmişti. Bu öyle bir sınır idi ki, Türk milleti, biyolojik olarak bile Arnadolu'da var olabilmenin endişesi içine düşmüştü. Çünkü, Trablusgarp'tan itibaren neredeyse kesintisiz devam eden 10 yıl savaş, insan kaynaklarımızı tükenme noktasına getirdi. Çanakkale'de 15-16 yaşında şehit olan çocuklar vardır. Millî Mücâdele'de ise bu yaş sınırı daha da aşağılara inecektir. Antepli Mehmet elinde silahı cepheye koştuğunda henüz 12 yaşındaydı. Asker üniformalı olarak altında atı elinde silahı İnönü cephesinden diğer cephelere koşan Nezahat Hanım (Baysel) da 11- 12 yaşlarında idi. Anadolu'nun hemen her tarafında benzer örnekleri görmek mümkündür[242]. Eğer bir millet 11- 12 yaşına varıncaya kadar çocuklarını cepheye sürmek durumunda kalıyorsa, bu durum, o milletin artık nesil olarak bile, devam edip edememe gibi, kritik bir çizgiye geldiğini gösteriyor. Atatürk'ün ifadesiyle, uzun savaş yılları milleti yorgun ve fakir düşürmüştü.

Nüfus faktörünün yanında bir diğer ciddî mesele de fakirlik idi. Bu fakirlik, karın doyurmaktan kendini savunacak silaha varıncaya kadar her alanda yaşanıyordu.

---

241 Kemal Atatürk, *Nutuk*, (yayına hazırlayan Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 2000, s.1.

242 Millî Mücadele'de henüz daha buluğ yaşına gelmemiş çocuklar vatan savunmasına koşmak mecburiyetinde kalmıştı. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Nuri Köstüklü, "Millî Mücadele'de Türk Çocukları ve Bir Destan", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Mart 1997, sayı:37.

Bu iki ciddî problem yani nüfus ve ekonomik durumun yanı sıra, memleketi idare edenler arasında Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesiyle, "*şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasî emelleriyle tevhit*" edecek kadar "*âciz, haysiyetsiz ve korkak*" nitelikte yöneticilerin bulunması, mevcut durumun vehâmetini bir kat daha artırıyordu.

Böyle kritik bir ortamda, o zamânâ kadar Türk devletinin çatısı altında rahat ve huzur içinde yaşayagelmiş bazı azınlık unsurların, bulanık suda balık avlamak misâli işgalcilerle işbirliği yaparak devleti bir an önce çökertmeye çalışmaları da tablonun bir başka acı, ama bir o kadar da ibret alınacak yüzünü teşkil ediyordu.

Hiç de abartılmayan bir ifade ile, Türkler, belki de tarihinde görmediği bir felâket ile karşı karşıya idi. Anadolu'da Türk siyasî hakimiyetine son vermek hedefine yönelik "şark meselesi" nin gerçekleşmesine ramak kalmıştı.

İşte böyle bir ortam içinde Türk milleti, Mustafa Kemal Paşa ve kadrosunun öncülüğünde İstiklâl Savaşı'na girişecek, bir başka ifade ile *yeniden dirili*şin destanını yazacaktır.

1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasıyla vücud bulmaya başlayan Millî Mücâdele hareketi, kısa sürede Anadolu coğrafyasında teşkilatlanmasını tamamlayıp, ümidini tamamen kaybetmek üzere olan bir millete yeniden bir ümit ışığı pompalayarak emperyalistlerin hesabını alt üst edecek ve 1815'te Viyana'da "Hasta Adam" dedikleri bir çınardan yeni ve güçlü bir filiz, bir Türk devletinin doğmasıyla sonuçlanacaktır. Bir taraftan, işgalcilere karşı vatan savunulurken bir taraftan da Tanzimat'tan itibaren süregelen ama bir türlü başarılamayan "*modern Türkiye*" yaratma çabaları da Millî Mücâdele sonunda meyvesini verecek ve yeni Türk devleti Türkiye Cumhuriyeti olarak Lozan'da tescil edilmiş olacaktır.

Yukarıda ana hatlarıyla temas ettiğimiz Mondros Mütârekesi sonrasındaki ülkenin ve milletin içinde bulunduğu şartlarda şüphesiz, bu mücâdele kolay olmamıştır. 1919'dan İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılışına kadar olan İstiklâl Savaşı veya daha geniş anlamda Millî Mücâdele döneminde Türk Milleti maddî ve manevî bütün kaynaklarını seferber etti. Tabii ki biz burada, yeri geldiğinde kısmen temas etmenin dışında, Millî Mücâdele'yi ayrıntılı olarak anlatacak değiliz. Zaten konumuz da bu değil. Ancak, 1815'te adı konan ve 93 Savaşı, Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı'yla ivme kazanan

"şark meselesi"ni gerçekleştirme sürecinde, Millî Mücâdele'nin neyi ifade ettiğini ortaya koymaya çalışıyoruz. Hatta daha geniş bir perspektiften bakarak, 2 bin küsür yıllık bilinen Türk tarihi içinde Millî Mücâdele'nin yeri ve önemini anlamak istiyoruz.

Birinci ve İkinci Bölümler'de ele aldığımız Balkan ve I. Dünya Savaşı sırasında, çok büyük sıkıntılar ve acılar yaşanarak Anadolu'ya doğru bir çekilmenin olduğunu gördük. Bu süreçte vatan sorumluluğunu üzerinde hisseden şahıs veya kurumlar da ellerinden gelen gayreti gösterdiler. Bu noktada araştırma konumuz olarak Mevlevîhâneleri mercek altına aldık. Millî Mücâdele başlangıcında ise durum öncekilerden yani Balkan ve I. Dünya Savaşı şartlarından daha vahim idi. Çünkü artık çekilecek yer kalmamıştı. Bir başka ifadeyle bıçak kemiğe dayanmıştı. Bu şartlarda Türk milleti dünyaya bir deklarasyon yayınladı. Bu deklarasyonun adı *Misâk-ı Millî* idi. Misâk-ı Millî 'de sınırlar da belirlenmişti. Belirlenen sınır, asırlarca devlet geleneği olan bir büyük milletin kendini tahdit etmesinden öte, o günün şartlarında "*artık bundan daha fazla toprak veremem, geri çekilemem*" anlamında bir kararlılık ve iradenin ortaya konmasından başka bir şey değildi. Misak-ı Millî'nin sınırlarla ilgili hükümlerini böyle anlamak gerektiği kanaatindeyiz.

Şimdi, buraya kadar Balkan ve I. Dünya Savaşları sırasındaki faâliyetlerini ele aldığımız Mevlevî organizasyonunun Millî Mücâdele'deki tutum ve davranışlarına bakmak istiyoruz.

II- MİLLÎ MÜCÂDELE'DE MEVLEVÎHANELER

1- Millî Galeyanın İnşası ve Millî Teşkilatlanmalarda Mevlevîhaneler

Mondros Mütarekesi'yle ülkede hâkim olan karamsarlık ve kararsızlık ortamı, Yunan'ın İzmir'i işgaliyle yerini millî heyecan ve galeyana bıraktı. İzmir'in işgali vatan coğrafyasında duyuldukça hemen her tarafta, işgali protesto eden mitingler yapılmaya başlandı. Bu mitingler ve benzeri tepkiler, çaresizlik ve biraz da ümitsizlik içinde ne yapacağını bilmeyen toplumu, millî heyecan yönünde ateşledi. Böyle bir heyecanın inşasında; eşrafından, din görevlisine, bürokratından askerine varıncaya kadar toplumun hemen her kesiminden insanların rolü vardı. Tabii ki bu rol içinde geniş halk kitleleri üzerinde sosyolojik ve psikolojik olarak din görevlilerinin veya dinî kültürü ağırlıklı şahsîyetlerin[243] etkisini biraz daha öne çıkarmak kanaatimizce doğru olacaktır. Bu cümleden olmak üzere, Yunan işgalini müteakip günlerde, pekçok yörenin başta müftüsü veya diğer dinî şahsîyetleri olmak üzere belediye başkanı ve askerlik şubesi başkanlarının organizasyonu ile başlatılan tepkiler, işgale karşı mukavemet ruhunun ve kararlılığın oluşmasında fevkalâde başarılı oldu.

Kuvâ-yı Milliye ruhunun teşekkül süreci diyebileceğimiz bu miting ve protestolarla başlayan millî galeyanda, -daha önce Balkan ve I. Dünya Savaşlarında da görüldüğü üzere- Mevlevî organizasyonlarının da -bazı istisnaları olmakla birlikte- millî bir sorumluluk ve duyarlılık içinde hareket ettiğini görüyoruz. Bu hususta bazı örnekler vermek istiyoruz; İzmir'in işgal haberi aynı gün Konya'da duyulur duyulmaz işgali protesto mahiyetinde büyük bir miting yapıldı. Bir sonraki gün 16 Mayıs'ta bir miting daha düzenlendi ve miting sonunda "*İzmir İçin Vatanperver Gösteri*" başlığıyla bir bildiri yayınlandı. Bu bildirinin altında mitingi düzenleyenlerin başında ahali adına Konya Belediye Reisi Hakkı ve Mevlevî Şeyhi Ahmed Adil'den[244] başka eşraf ve Çelebizadelerden meydana gelen 28 imza bulunuyordu[245]. Konya'da Mevlevîhanenin halk üzerindeki tesiri hatırlanacak olursa, sözkonusu mitingde Mevlevî şeyhi ve çelebizâdelerin bulunması oldukça anlamlı idi.

---

243 Burada bilerek "din adamı" kavramını kullanmak istemiyoruz. Çünkü, İslamiyet'te "din adamlığı" müessesesi yoktur. Söz konusu kavram daha ziyade tanrı ile kul arasında mutavassıt rolü gören aristokrat kilise mensupları için kullanılmıştır.

244 Ser-tarîk Adil Çelebi olmalı.

245 Recep Çelik, *Millî Mücadele'de Din Adamları*, C.I, Emre yay., İstanbul 1999, s.248

İşgale karşı tepkiler vatanın her tarafında yükseliyordu. Edirne'de İzmir'in işgali duyulur duyulmaz halk sadarete protesto telgrafı çekti. Telgrafta; "İzmir'in İzmir'le hiçbir alâkası olmayan Yunanlar'a terk ve tevdi edilmesinin insanlık vaatleriyle telifi mümkün olmayan haksız bir muamele olduğu ve bu haksızlığın kısa zamanda büyük devletlerce düzeltilerek Osmanlı haklarına uyulması rica ediliyordu". Bu organizeyi yapanlar ve telgrafı çekenler arasında; Belediye Reisi Şevket, Müftü Şaban, öğretmenler adına Mehmet Edip, Yd. Sb. Cemiyeti Reisi ve bazı eşrafın yanısıra Ulema ve Şeyhler adına Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi Selahaddin Efendi de bulunuyordu[246]. Hatırlanacağı üzere Selahaddin Efendi maiyyetiyle birlikte Mevlevî Alayı'na da katılmıştı.

Isparta'da da işgalleri protesto için 11 Haziran'da (1919) ilk mitingin hazırlanmasında ve halkı galeyana getirmede Hafız İbrahim, Akkaşzâde Süleyman Turgut ve bazı eşrafın yanısıra Mevlevî Şeyhi Ali Dede'nin oldukça etkili olduğunu biliyoruz[247].

Memleketin her tarafında işgallere karşı millî refleksin oluşmasında mevlevîhanelerin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bursa işgal edilince, düşmânâ karşı vatan savunmasında Bursa halkının kararlılığını ve birlik ve beraberlik ruhunu sunmak üzere Mevlevî Dergâhı Post-nişîni Şemseddin Efendi'nin de içinde bulunduğu bir heyet İstanbul'a gitti[248].

Verilen bu birkaç örnekte de görüleceği üzere, mevlevîhane bulunan pekçok yerde, işgallerin başladığı ilk günlerde düşmânâ karşı bir millî mukavemet ruhunun oluşmasında Mevlevî ilerigelenler aktif bir rol içinde bulunuyorlardı.

Tabii ki bu münferit hareketler, organize edilmedikten sonra başarıya ulaşmak yolunda bir anlam ifade etmeyecektir. Ülke sathında ortaya çıkan bölük pörçük millî tepkiler, bir taraftan da milletin mütereddit tavırları, ancak Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasını müteakip başlattığı sistemli ve programlı millî uyanış hareketiyle başarı yoluna girmiş olacaktır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ve özellikle Amasya Tamimi' nden itibaren başlayan Millî Mücadele hareketiyle, bir taraftan Türk milleti

---

246 *İkdam*, 21 Mayıs 1335 (1919), nr:8003; Çelik a.g.e., C.I, s.341

247 Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1990, s.72, 98.

248 Çelik, *a.g.e*, C.I, s.364

aydınlatılırken, bir taraftan da millî teşkilatlar kurulmaya başlayacaktır. İşte bu gelişmeler içinde de Mevlevî organizasyonlarının duyarsız kalmadığını görüyoruz.

Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'ya geleceği haberi şehre ulaştığında, şehirde bir heyecan ve hazırlık başlamıştı. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Amasya'da çalışabilme imkânını elde etmeleri için çaba sarfedenlerin başında Mevlevî-zâde Şeyh Cemaleddin Efendi bulunuyordu. Nihayet mutlu gün geldi. 12 Haziran (1919) günü, başlarında Müftü Hacı Tevfik ve Amasya Mevlevîhanesi Şeyhi Cemaleddin Efendi'nin bulunduğu beldenin mümtaz heyeti, Mustafa Kemal Paşa'yı gönülden ve coşkunlukla şehrin dışında karşıladı. Saraydüzü'ndeki bu merasim Paşa'nın gözlerini yaşartmıştı[249]. 0 Erzurum ve Sivas yollarında da benzer manzaralara sıkça rastlanıyordu.

Bu gelişmeler yaşanırken bir taraftan da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri kuruluyordu. İleride, İstiklal Savaşı'nın başarıya ulaşmasında fevkalâde hizmetleri görülecek olan bu millî organizasyonlarda bazı mevlevîhane mensuplarının da aktif rol aldığını görüyoruz. Meselâ, Müftü Tevfik Efendi başkanlığında kurulan Amasya Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kurucu üyeleri arasında Mevlevî Şeyhi Cemaleddin Efendi de vardı[250]. Afyon'da ise gerek millî heyecanın oluşmasında gerekse teşkilatlanmada Mevlevîhane kayıtsız değildi. Afyon Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nde görev alanlar arasında Mevlevî Şeyhi Raşid Dede (Hatıp Hoca)[251]'nin oldukça faâl çalıştığını biliyoruz. Burdur Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Üyelerinden Habib Efendizâde Hoca Fehmi Efendi'nin, Burdur Post-nişîni Fehmi Efendi olduğunu tahmin ediyoruz. Mevlevîhanelerin merkezi konumundaki Konya'da da oldukça heyecanlı günler yaşanıyordu. 8 Ekim 1919 günü yapılan seçimde Post-nişîn Abdülhalim Çelebi, Konya Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti üyeliğine seçildi[252].

---

249 Hüseyin Menç, *Millî Mücadele Yıllarında Amasya Portreler- Belgeler,* Ankara 1992, s.34; Çelik a.g.e., C.1, s.421.-422; Cemal Kutay, Şeyh Cemaleddin Dede Efendi için "Hacı Bektaş-ı Veli dedelerinden" ifadesini kullanmaktadır (*Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara 1973, s.253). Halbu ki bu tarihlerde Sühey Ünver'in de belirttiği üzere (Süheyl Ünver, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihaneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlânâ Güldestesi*, Turizm Derneği Konya 1964, s.31) Amasya'da Şeyh Cemaleddin olarak Mevlevihane şeyhinin adı geçmektedir. Öyle zannediyoruz ki, isim benzerliğinden dolayı Cemal Kutay, araştırmamızın ileriki sayfalarında adı geçecek olan Kırşehir Bektaşi Şeyhi ile karıştırmış olmalı.

250 Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet (1920),* Ankara 1970, s.304- 305; Hüseyin Menç, *a.g.e.*, s.34, 43.

251 Hatıp Hoca, 1873'te Afyon'da doğdu. Asıl ismi Raşid'dir. 16 yaşında Mevlevîliğe intisap ederek, tekkenişîn, imam hatip ve müezzinlikte bulundu. Halk arasında "Kara Hâfız Hatıp Hoca" namı ile meşhur oldu. 1918 yılında "dede" ünvanını aldı. 1952'de vefat etti (Yusuf Ilgar, *Tarih Boyunca Afyon'da Mevlevîlik*, Afyon 1985, s.99); Çelik, *a.g.e.*,C.I, s.203.

252 Atalay, *a.g.e.*, C.1, s.168.

Kastamonu'daki millî gelişmelerde Mevlevîhane mensupları ve özellikle Şeyh Âmil Çelebi'nin ismi oldukça sık geçiyordu. Fransızlar'ın Urfa, Antep, Maraş'ı işgallerinden ötürü 16 Kasım 1919'da İstanbul'daki İngiliz, Fransız, İtalya ve Amerika siyasi temsilciliklerine birer protesto telgrafı hazırlanması ve çekilmesinde Amil Çelebi'nin aktif çalıştığını biliyoruz. Protesto telgrafına imza atanların başında Post-nişîn Amil Çelebi bulunuyordu[253].

Yalnızca Âmil Çelebi değil, Çelebi'nin eşi Zekiye Hanım da fiilî olarak millî teşkilatlanmalarda görev aldı. 28 Eylül 1919'da Kastamonu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasından kısa bir süre sonra, Müdâfaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti teşekkül etti. Bu cemiyetin kuruluşunda Mevlevî Şeyhi Amil Çelebi'nin eşi Zekiye Hanım, muhakkak ki eşi Amil Çelebi'nin de destek ve teşvikiyle, başı çekenlerden idi. Sözkonusu cemiyetin Umumi Kâtipliğini yapan Saime (Ayoğlu) Hanım'ın daha sonra yayınlanan hatıralarında anlattığı üzere Müdâfaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti'nin Birinci Reisi: Mevlevî Şeyhi Amil Çelebi'nin Eşi Zekiye Hanım idi. Bu Cemiyet, Kastamonu'da Millî Mücadele ruhunun inşasında fevkalâde kıymetli mesâîlerde bulunmuştur. Meselâ, başta başkanları olmak üzere cemiyet kurucu üyeleri mahalle mahalle dolaşarak kadınları millî dava yönünde uyandırmaya, onların maddî manevi desteğini almaya çalıştılar. Yine bu günlerde Vali'nin de desteğini alarak Nasrullah Camii'nde mevlit okuttular. Mevlit öncesi bütün kurucu üyeler, esnafa da mesajlarını iletebilmek için siyahlar giyinmiş olarak çarşıyı dolaştılar. Tabii ki bütün bu çalışmalar kısa sürede etkisini göstermeye başladı. Askere don gömlek dikilmesi, yabancı hükümdar eşlerine protesto telgrafı çekilmesi, para yardımlarının toplanması vb. hususlarda Zekiye Hanımın başkanlığını yaptığı Kadınlar Cemiyeti oldukça faydalı çalışmalarda bulundu[254].

Post-nişîn Amil Çelebi'nin Eşi Zekiye Hanım, ileriki yıllarda Kuvâ-yı Milliye'ye yardım eden cemiyetlerde de görev almıştır. Bu cümleden olarak 20 Nisan 1921'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) Kastamonu Kadınlar Şubesinin açılmasında Zekiye Hanım'ın kurucu üye olarak bulunduğunu görüyoruz[255].

---

253 *Açıksöz*, 16 Teşrin-i sâni 1335 (1919)

254 "Müdafaa-i Hukuk Kadınlar cemiyeti Genel Sekreteri Saime Ayoğlu Anlatıyor: Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti Nasıl Kuruldu?", röportaj: Mustafa Baydar, *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Haziran 1972, s.4.

255 Mustafa Eski, *Kastamonu Basınında Millî Mücadele'nin Yankıları,* Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1995.

Kastamonu'da Müdâfaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti'nin kuruluşundan aşağı- yukarı bir ay sonra Ekim 1919 ortalarına doğru Konya'da da "Anadolu Kadınları Müdâfaa-i Vatan Cemiyeti Konya Şubesi" teşekkül etti. Bu millî cemiyetin kuruluşunda Post-nişîn Abdülhalim Çelebi'nin eşi Kevser Hanım'ın[256] başı çektiğini biliyoruz. Nitekim Kevser Hanım, Cemiyete başkan seçilmiş ve hemen oluşturduğu ekiple faaliyetlere başlamıştı. Bu cümleden olmak üzere, 8 Ocak 1920 Perşembe günü öğle namazından sonra Kevser Hanım'ın başını çektiği Konyalı hanımlar İzmir şehitlerinin ruhlarına ithaf edilmek üzere Şerafettin Camii'nde mevlit okuttular. Mevlidi Mevlânâ dergahı imamı okudu. Beş bini aşkın hanımın katıldığı mevlidin sonunda Türk vatanının kurtuluşu için dualar edildi, şehitlerin ruhuna fatihalar gönderildi[257]. Daha sonra İstanbul'daki İtilaf Devletleri Temsilcileri vasıtasıyla Paris Barış Konferansı'na gönderilmesi için Konya'daki İtilaf Devletleri Temsilcilerine verilmek üzere bir protestoname hazırlandı. Bir sureti de 12. Kor. Komutanı Fahrettin Paşa'ya verilen protestonamede şöyle deniliyordu;

"…Birçok küçük milletlere kadim (eski) hakları verilirken, altıbuçuk asırdan fazla bir zaman hür ve müstakil yaşamış büyük bir milletin izzet-i nefsini, haysiyetini rencide edecek herhangi bir karardan tevakki edilmesini (çekinilmesini) rica ile aramızdaki gayr-i müslimlerin hukukunu kendi hukukumuz kadar muhterem ve muteber addeylediğimizden ekalliyetlerin (azınlıkların) hukuku bahanesiyle hakimiyet ve millî haysiyetimizi ihlal edecek hükümleri kabul edemiyeceğimizi bildiririz. Türk ve Müslümanlarla meskûn harpten evvelki hudud dahilinde, hilâfet makamı ve başkenti İstanbul olmak üzere, bir -**müstakil ve hür Türkiye**-nin bekâsını ve Wilson Prensipleri'nin harfiyen tatbikini temin etmeyen herhangi bir sulhu asırların mağlub edemediği Türk Milleti'ne kabul ettirilmesi imkânı olmadığına itimat buyurulması esasen cihanın hürriyet ve selameti için uğraşanların mazlum ve asil bir millete siyanet ve vikaye etmek (korumak) suretiyle hak ve adaletin galebesine vasıta olacaklarından emin olmak istediğimizi arz eyleriz. 8 Kanun-i sani 1336"[258]. Görüleceği üzere,

256 Kevser Hanım, araştırmamızın başında özellikle yenilikçi yönleriyle adından sıkça bahsettiğimiz, Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Osman Selahaddin Dede'nin kızıdır (Ahmed Güner Sayar, "Hz. Mevlânâ Dergahı Post-nişîni Abdülhalim Çelebi Efendi ve Türk Kurtuluş Savaşındaki Hizmetleri", *Türk Yurdu*, Mart-Nisan-Mayıs 1999, sayı: 139, 140 141, s.39)

257 *İfham*, 14 Kanun-i sani 1336, nr.165, s.4.

258 Ömer Sami Coşar, *Türk İstiklâl Harbi Gazetesi*, Yeni İstanbul yay., 16 Ocak 1920 Cuma, no.211; Atalay, *a.g.e.*, C.1, s.168.

Kevser Hanım'ın başkanlığındaki Konyalı kadınlar, müstevlilere "Misâk-ı Millî"yi hatırlatarak, bu konudaki kararlılıklarını dile getirmektedirler.

Bu toplantıdan sonra da, Sivaslı Ali Kemali, Müftü Ömer Vehbi, Müderris Mehmed Vehbi Efendiler'in öncülüğünde "İngiliz ve İtalyan İşgalini Protesto Mitingi" tertip edildi. Bu mitinge Konya halkının istisnasız katılması için Abdülhalim Çelebi Efendi büyük gayret gösterdi[259].

Şimdi, her iki post-nişîn hanımı: Zekiye Hanım ve Kevser Hanım'ın sözkonusu millî faaliyetlerdeki rollerini değerlendirecek olursak; bu hanımların faâliyetlerini, kesinlikle ferdî faâliyetler olarak göremeyiz. Çünkü Zekiye Hanım ve Kevser Hanım sıradan kişiler olmayıp, biri Kastamonu Mevlevîhanesi Post-nişîni'nin (Amil Çelebi, 17 Ekim 1920 – 6 Haziran 1921 arasında Çelebilik yani Konya Post-nişînliği görevinde bulundu) eşi, diğeri o günlerde Mevlevîlerin Lideri olan Abdülhalim Çelebi'nin hanımıdır. Dolayısıyla, Mevlevîhane'nin ve Post-nişînlik makamının destek ve himayesi olmadan sözkonusu faâliyetler içinde bulunmaları düşünülemez. Bir başka ifade ile, Amil Çelebi ve Eşi Zekiye Hanım ile Abdülhalim Çelebi ve eşi Kevser Hanım'ın faâliyetlerini, aynı zamanda Mevlevîhane açısından kurumsal bir hareket olarak görmek lâzımdır.

Kastamonu ve Konya'dan bir başka vatan coğrafyası Antep'e yöneliyoruz. Antepliler Ekim 1919 ortalarına doğru ciddî bir şekilde organize olmaya başlamışlardı. Antep'te kurulan ilk ve en organize millî teşkilat Teşkilat-ı Cemiyet-i İslamiye idi. Birçok âlim ve fâzıl kişilerden mürekkep bu teşkilatta Mevlevî Şeyhi Mustafa (Ocak) Efendi de yerini almıştı[260]. Bilindiği üzere bu cemiyet, Sivas Kongresi Beyannamesi'nin mutasarrıflıklara gelmesinden sonra yeniden teşkilatlanarak Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dönüşecektir.

Bu günlerde teşkilatlanma faâliyetleri hızla devam ediyordu. Sivas Kongresi ve arkasından Amasya görüşmelerinden sonra Mustafa Kemal Paşa, yoğun bir çalışma dönemine girmişti. Öncelikle Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ülkenin her tarafında kökleşmeliydi. Öteyandan Batı Anadolu'da ve Güneyde işgalcilere karşı verilen mücadeleyi tanzim etmek gerekiyordu. Yeni Meclis-i Mebûsân için yapılacak seçimler de çok önemliydi. İşte bu düşüncelerle Mustafa Kemal ve arkadaşları 18 Aralık 1919'da

---

259 Atalay, *a.g.e.*, C.1, s.169.

260 Ali Nadi Ünler, *Türkün Kurtuluş Savaşında Gaziantep Savunması*, İstanbul 1969, s.22; Çelik, *a.g.e.,* C.II, s.120

Sivas'tan Ankara'ya doğru hareket ederek 19 Aralık'ta Kayseri, buradan da Mucur yoluyla Hacıbektaş'a geldiler. Heyet-i Temsiliye burada Bektaşi Çelebisi Cemaleddin Efendi ile görüştü. Görüşmede Cemaleddin Efendi, Mustafa Kemal'in Anadolu'da başlattığı millî harekete destek verdiğini belirtti[261].

Heyet Ankara'ya yaklaştıkça, Ankara halkı karşılamada bulunmak için olağanüstü hazırlıklara başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları , 27 Aralık Cumartesi günü Ankara'ya geldiler. Heyet, büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Karşılayanlar arasında hacılar, hocalar, dervişler, beyler, ağalar, seymenler, esnaflar, öğrenciler, hülasa halkın her kesiminden insanlar vardı. Heyet doğruca Hükümet konağı önüne geldi. Burada nutuklar söylendi, millî oyunlar oynandı, kurbanlar kesildi, dualar edildi, Heyet'in huzurunda geçitler yapıldı[262]. Seymen Alayı'nın geçişini müteakip, çeşitli tarikat mensupları yürüyüşte bulundular, derviş alayının hemen arkasında esnaf locaları vardı. Bahsettiğimiz bu merasime Ankara'daki Mevlevîler de tam kadro katılmışlardı[263].

Şimdi artık Ankara, Millî Mücadele'nin kalbi olmuştu. Bu günlerin en önemli siyasî gelişmesi yaklaşan Meclis-i Mebusan seçimleri idi. Meclis'e Ankara'nın arzu ettiği milliyetçiler girmeliydi. Bu safhada, mevlevîhanelerin de boş durmadığını görüyoruz. Kayseri'de yapılan seçimlerde, Mevlevî Şeyhi Ahmet Remzi Dede (Akyürek) mebus seçildi[264]. Hatırlanacağı üzere, Ahmet Remzi Dede, Mevlevî Alayı'na da maiyyetiyle birlikte katılmıştı.

Bilindiği üzere, Meclis-i Mebusân'ın ömrü uzun olmadı. Meclis'in 28 Ocak'ta Misak-ı Millî'yi kabul etmesi, Batı ve Güney cephelerindeki başarılı direnişler ve kısacası millî hareketin güçlenmeye başlaması, İtilâf Devletleri'ne prestij kaybettiriyordu. Bu gelişmeler içinde İtilâf güçleri, Millî Mücadele azmini kırmak ye inisiyatifi ele geçirmek için 16 Mart'ta İstanbul'u resmen işgal ettiler ve arkasından Meclis'i basarak pekçok milletvekilini tutukladılar.

---

261 M. Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara 1966, C.II, s. 487- 494.

262 20 Kolordu Kumandan Vekili Mahmud tarafından aynı gün Harbiye Nezareti'ne gönderilen telgrafla, Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelişi ve karşılanışı ayrıntılı olarak rapor edildi. Bkz., *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı.40, Belge no: 953.

263 Uluğ, *a.g.e.,* s.77-84; Çelik, *a.g.e.*, C.I, s.276.

264 Çelik,*a.g.e.*, C.I, s.300- 301.

Bütün bu gelişmeler, Mustafa Kemal'in önderliğinde başlayan millî hareketi yeni bir evreye sevketti. Mustafa Kemal 19 Mart'ta vilayetlere ve diğer ilgilere gönderdiği tamimde, mevcut şartlar içinde olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin derhal Ankara'da toplanmasını, dağılan Meclis-i Mebûsân üyelerinin de bu meclise katılabileceklerini bildirdi. Bu tamimi müteakip milletvekili seçimleri yapıldı ve 23 Nisan 1920'de yeni Türk devletine doğru bir adım daha gerçekleşerek Büyük Millet Meclisi açıldı.

İşte bu süreçte de mevlevîhanelerin en üst seviyede aktif olarak görev aldıklarını görüyoruz. Dönemin Mevlânâ Dergâhı Post-nişîni Abdülhalim Çelebi, Konya Milletvekili seçilerek Meclise girdi. 24 Nisan'da yapılan Meclis Başkanlığı ve Başkanvekilliği seçimlerinde, Mustafa Kemal Paşa en çok oyu alarak Reis-i evvel (Birinci Başkan), Erzurum Milletvekili Celaleddin Arif de Reis-i sâni (İkinci Başkan) seçildiler. Meclis, Birinci Reisvekilliği (Başkan vekilliği)'ne de Abdülhalim Efendi'yi takdir etti[265]. Abdülhalim Efendi, BMM Başkan vekili seçildiğinde aynı zamanda, bütün mevlevîhanelerin başı yani Çelebi konumunda idi. Bu durum şüphesiz, BMM'nin açılmasıyla başlayan yeni süreçte, mevlevîhanenin konumunu da net bir şekilde ortaya koyuyordu.

Nitekim, Abdülhalim Çelebi'nin, Meclis Başkanvekili seçildikten birkaç gün sonra Konya'ya geldiğinde kendisini ziyarete gelen Babalık Gazetesi muhabirine siyasî ve dinî kimliğiyle verdiği beyanat, kendisinin dolayısıyla mevlevîhanelerin, BMM'nin açılmasıyla yeni bir sürece giren Milli Mücadele'ye bakışlarını açıkça ortaya koymaktadır. O, 9 Mayıs 1336 (1920) tarihinde Babalık'ta çıkan beyanatında şöyle diyordu;

"Konya'dan hareket ettiğim gün de söylediğim veçhile ahalî-i humteremenin hakkımda gösterdikleri teveccühe istinaden makam-ı hilafet ve saltanat ve vatanımla irtibatım pek ezelî olduğu için vatan ve Padişaha bir hizmet-i naçizanede bulunmak emeli ile Ankara'ya gittim. Doğrusu bu ya, ol vakit ahval ve amâl-i padişahîye vukufum tamamıyla olmadığı için müteredddid bulunuyordum. Oraya vardığımda Büyük Millet Meclisi Reisi

265 120 üyenin bulunduğu Meclis'in bu günkü oturumunda, "Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Reisievvel (110), Celaleddin Arif Beyefendi (Erzurum) Reisisani (109), Çelebi Abdülhalim Efendi Hazretleri Birinci Reisvekili (91)" oy ile seçildiler. "İsmail Fazıl Paşa İkinci Reisvekâleti için (44), Hacıbektaş Şeyhi Kırşehir Mebusu Cemalleddin Efendi (31) oy aldılar" (*TBMM Zabıt Ceridesi*, C.I, üçüncü baskı, Ankara 1959, s.38, 24.04.1336 tarihli oturum)

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından izâhat ve suver-i saireyle (çeşitli şekillerle) kesb-i ıttıla ve müşahade ettiğim ahval (öğrendiğim ve şahit olduğum durumlar), beni son derece tenvir (aydınlattı) ve tatmin etti. Vatanımın reha ve istihlası (kurtuluşu) ancak bu tarikle olabilecektir. Vatanımın her köşesinden koşup buraya gelen yüzaltmışa yakın zevat, cidden büyük fikirli ve vatanperverlerden ibarettir. Cümlesinin âmâl ve efkârı (fikir ve amaçları) hiss-i vatanla meşguldür. Buna imanım kadar kanaat hasıl ettim"[266].

Bu ifadeler, o sırada Mevlevîlerin lideri olan Abdülhalim Çelebi'nin BMM ile başlayan siyasî oluşum ve Millî Mücadele hakkındaki düşüncelerini açıklıkla ortaya koymaktadır.

Daha önce işgaller karşısında millî mukavemet ruhunun teşekkülü ve millî teşkilatlanmalarda rolüne temas ettiğimiz Mevlevîhaneler, Millî Mücadele için maddî yardımlarda bulunmayı da ihmal etmedi. BMM'nin açılışından yaklaşık bir ay sonra 25 Mayıs'ta Post-nişîn Abdülhalim Çelebi, Konya'ya ilgili millî teşkilata gönderdiği mektupta mevlevîhanelerin duygularına tercüman olarak şöyle diyordu;

"Konya Müdâfaa-i Hukuk Muavenet-i Milliye Riyaset-i Valâsına

Efendim,

Çelebiyân-ı kiramın da muavenet-i milliyede (millî yardımlarda) bulunması, tabiî ve samimi arzularından olup kısm-ı ekserisinden istifa edilmiş olan mebâliğ (miktar) hemen birkaç güne kadar istikmal (tamamlanıp) ve tarafımdan da îta ve ihya edilecek (verilecek) miktarla beraber der-dest-i irsal (gönderilmeye hazır) bulunduğunun beyanı ile teyid-i muvalât olunur efendim. 25 Mayıs 1336 (1920)

Câ-nişîn-i Mevlânâ

Abdülhalim bin Hazret-i Mevlânâ"[267].

Bir sonraki konuda da ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz üzere, aylar önce başlayan bu millî yardımlarda Niğde çelebiyanının dışında hemen bütün Mevlevîhanelerden yardım gelmiş idi.

---

266 Atalay, *a.g.e.*, C.1, s.172

267 Mehmet Önder, *Millî Mücadele'de Konya Delibaş Hadisesi,* Konya, 1953, s. 75-76; Kutay, a.g.e., s.76.

Post-nişîn ve milletvekili sıfatıyla Abdülhalim Çelebi'nin mahallî millî cemiyetlere verdiği desteğin yanısıra Meclis Başkanvekilliği süresince de aktif faâliyetlerde bulunduğunu söyleyebiliriz.

Abdülhalim Çelebi bu günlerde meclis faâliyetlerinin yanısıra, Mustafa Kemal Paşa ile de sürekli diyalog halindeydi. Bayramlarda ve diğer özel günlerde, Çelebi, Gazi Paşa'ya tebrikler göndermiş., Paşa da bu tebriklere cevaplar yazmıştır. Bir örnek vermek gerekirse: Çelebi Efendi, 17 Haziran 1920'de "Ankara'da Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Fehîmanesine" şu tebriki göndermiştir;

"Kulûb-ı muvahhidîne (Allah'ın birliğine inananların gönüllerine) şerefbahş olan 'ıd-i sa'ıd-i fıtrın (Ramazan Bayramı'nın) tebrikat-ı samime-i daiyanesiyle mevazıbi bulunduğum duâ-yı muvaffakiyet-i efhamîlerini (sizlerin başarılarınızın yolunda dua etmeyi kendimi görevli hissettiğim) huzur-ı hazret-i Mevlânâ'da tekrar ve tezkâr eylerim. Ferman"[268]. Biraz ileride örneklerini vereceğimiz üzere, sonraki yıllar da da Abdülhalim Çelebi ile Mustafa Kemal arasında tebrikleşmeler devam edecektir.

Ancak bu günlerde, yani 1920 yılı Ekim ayına doğru Abdülhalim Çelebi açısından da oldukça sıkıntılı sonuçlar verecek bazı gelişmeler oluyordu. Bu da, Konya'yı ve pekçok kişiyi zan ve töhmet altında bırakacak olan Delibaş Olayı idi.

Bilindiği üzere, Anadolu'daki millî hareketin geliştiğini gören şer güçler, bu hareketi içten baltalamak için isyanlar çıkartıyor, milleti iğfal etmeye çalışıyorlardı. Delibaş isyanı da bunlardan biriydi. Konya ve civarındaki millî yapılanmayı ve dolayısıyla Ankara Hükümeti'ni de sıkıntıya sokacak olan isyancı güçler karşısında diğer bazı Konya ilerigelenleriyle birlikte Abdülhalim Çelebi, isyana mani olabilmek için karşı tarafta bulunan bazı zevatla görüştü. O'nun tamamen Delibaş Mehmed'in ikna edilmesine ve isyanın önlenmesine yönelik bu teşebbüsleri, "kendisinin kıyama kalkışanlarla işbirliği içerisinde" bulunduğu iddiasına dönüştü. Halbu ki, Abdülhalim Çelebi'nin niyeti isyanın genişlemesine engel olmakla, Konya'yı talan ve katliamdan kurtarmak ve millî kuvvetlerin bir an önce Konya'ya ulaşmasına çalışmak idi. Ama hakkında yapılan asılsız iddialar, o günlerin nazik

268 MMA, Zarf no: 107, Belge no:7.
Abdülhalim Çelebi, aynı gün Dahiliye, Maliye, Nafia Vekaletlerine de tebrik göndermiştir (MMA, Zarf no:107, Belge no:20).

ortamında zihinleri bulandırdı ve yanlış ve asılsız yorumlara kapı açtı. Neticede 20 Ekim 1920 günü toplanan Konya Divan-ı Harb Mahkemesi de bu yanlış tefsir ve yorumların etkisiyle Çelebi'yi suçlu buldu.

Mahkemeye tekaddüm eden günlerde, Heyet-i Vekile (Bakanlar Kurulu) 'nin 16 Ekim 1920 tarihli oturumunda; "Konya'da kâin Cenab-ı Mevlânâ Dergâh-ı Şerifi Post-nişîni Abdülhalim Efendi'nin tebeyyün eden sû-i hâline (ortaya çıkan kötü haline) binaen azliyle, yerine Kastamonu'da mukîm Amil Çelebi Efendi Hazretleri'nin tayini bit-tensib, keyfiyetin Dâhiliye Vekâleti'nce Konya Vilayeti'ne tebliği" kararı alındı ve bu karar ertesi gün yayınlandı[269]. 17 Ekim 1920'den itibaren Konya Post-nişînliği'ne Amil Çelebi atanmış oldu.

Divan-ı Harp kararı üzerinde Meclis'te de ayrıntılı müzakereler yapıldı. Gizli ve açık oturumlarda gayet demokratik ve hararetli geçen bu müzakereler neticesinde sözkonusu mahkemenin adil davranmadığı ortaya çıktı ve BMM'nin 6 Aralık 1920 günkü oturumunda Abdülhalim Çelebi Efendi hakkında verilen Divan-ı Harp kararı hükümsüz sayıldı ve Meclis Çelebi'yi akladı[270]. Öteyandan, isnat edilen bu iddia ile Post-nişînlik görevinden alınan Abdülhalim Çelebi'nin uğradığı haksızlık, Bakanlar Kurulu'nun 6 Haziran 1921 tarihli kararıyla düzeltildi. Yapılan soruşturma neticesinde, "Çelebi'ye azv olunan (yakıştırılan, iftira) ahval ve efalin sübutuna (fiil ve durumların sabit olduğuna) kanaat hasıl olmamasından tekrar Mevlânâ Dergâhı Post-nişinliği'ne atanması", Heyet-i Vekile (Bakanlar Kurulu) nin 6 Haziran 1921 tarihli oturumunda karara bağlanmıştır. Aynı kararda bu zamânâ kadar vazifesini başarıyla yerine getiren Amil Çelebi'ye de bir teşekkür gönderilerek eski makamı Kastamonu Dergâhı Post-nişînliği'ne müreffehen iâdesi kararlaştırılmıştır[271]. Böylece, Delibaş Olayı'yla ilgili olarak Konya Milletvekili Abdülhalim Çelebi'ye yönelik suçlamalar ve bundan dolayı oluşan Çelebi'nin mağduriyeti ortadan kaldırılmış oldu.

Bu günler, askerî yapılanmada da önemli köklü kararların alındığı günlerdi. Yunan'ın İzmir'e çıkışından itibaren aşağı- yukarı 1,5 yıllık bir sürede,

---

269 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.18.01/ 01.15.4

270 Bu müzakereler hakkında Bkz., *TBMM GCZ*, C.1, s.198- 213, *TBMM ZC*, C.VI, Ankara 1943, s.239-251; ayrıntılı bir değerlendirme için, Ahmed Güner Sayar, *a.g.m.*

271 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01/ 01.15.4, eki. Heyet-i Vekile'nin 6 Haziran 37 tarih ve 935 numaralı kararı.

düşmânâ karşı fevkalâde başarılı direnişler gösteren Kuvâ-yı Milliye'den, artık düzenli orduya geçme zamanı gelmişti. 1920 sonlarından itibaren düzenli orduya geçiş çalışmalarına ağırlık verildi. 1921 başından itibaren düzenli ordu, Yunan kuvvetlerine karşı ciddi başarılar elde etmeye başladı.

I. ve II. İnönü Muharebeleri, Dumlupınar'daki başarılar ve Afyon'un işgalci Yunan kuvvetlerinden geri alınması, o zamânâ kadar, sürekli geri çekilen ve bu yüzden moral bozukluğu ve kendine güvensizlik psikolojisi içinde bulunan bir millete, doping etkisi yaptı. Zaferler her tarafta coşkun gösterilerle kutlanıyordu. Mevlevîhane de milletin bu sevinç duygularına ortak olmada gecikmedi. Bu günlerde Mevlânâ Dergâhı Post-nişîni olan Amil Çelebi, Karahisar'da Cenub Cephesi Kumandanı Refet Paşa'ya gönderdiği kutlama telgrafında; vatan ve milletin kurtuluşu hakkında Allah'ın yardımına her zaman yakın olan kutsal ve necib emele binaen bu kerre de vasıta-i devletleriyle sevgili Karahisar'ın kurtarılmış olmasıyla tebrik ve teşekkürlerini takdim etti[272].

Mevlevîler üzerinde büyük nüfuza sahip olan Veled Çelebi, daha önce temas ettiğimiz üzere, post-nişînlikten azledildikten sonra İstanbul'da ikamet ediyordu. Ama, bir taraftan da gözü- kulağı Anadolu'daki millî harekette idi. Kurulan millî hükümet, Kuvâ-yı Milliye'nin, arkasından düzenli ordunun başarıları, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul halkı ve aydınları üzerinde yarattığı güven hissi, zaten millî hareketten yana olan Veled Çelebi'yi de Ankara'ya katılma hususunda tahrik etti. Kesin kararını veren Veled Çelebi, nihayet kaçma planını hazırladı. Baldızı Hüsniye Hanımın yardımıyla, kıyafet değiştirerek[273] bir İtalyan vapuruna binip Antalya'ya geldi. Bu kaçışı ve bundan sonraki gelişmeleri Veled Çelebi hatıralarında şöyle anlatmaktadır;

"Bir gün Samih Rıfat Bey, uğrayarak Anadolu'ya kaçacağını söyledi. Ve nihayet gitti. Anadolu'da Millî Mücadele başlamış, Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da millî bir hükümet kurmuştu. Üç gün memuriyetimden mezuniyet (izin) aldım. Bu esnada İstanbul'dan Antalya yoluyla Anadolu'ya kaçmaya karar verdim. Bir İtalyan vapuruna binerek Antalya'ya 1921 senesinde geldim. Buradan Hamdullah Suphi Bey'e bir telgraf çektim. Samih Rıfat şu kıtayı söylemiş:

---

272 MMA, Zarf no: 108, belge no: 15.

273 Metin Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, Türk Dil Kurumu yay., Ankara 1999, s. 51- 52.

Duydum Antalya'ya gelmiş Çelebi
Onu gurbette süründürmeyiz
Ana yurdundan edip avare
Mevlevîdir diye döndürmeyiz!

Ankara'dan müsâade geldi. Doğruca karayoluyla Ankara'ya gelerek Ankara Mevlevîhanesi'ne misafir oldum. ..Param yoktu. O sırada Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da bulunan ilim ve fikir adamlarına altışaryüz lira dağıttı. Bu paradan eksiklerimi tamamladım"[274]. Böylece Veled Çelebi, fiilen Millî Mücadele'ye katılmış oldu. Bir süre sonra da eşi Enise Hanım, iki kızıyla Ankara'ya geldi ve önce Ulucanlar'da daha sonra da Kavaklıdere'de ev alıp oraya yerleştiler[275]. 1925 yılında tekrar Post-nişînlik makamına tayin edilecek olan Veled Çelebi'nin bu kararı, Mevlevîhanelerin zaten Millî Mücadele lehine ortaya koymuş oldukları iradeyi daha da pekiştirmiş oldu. Veled Çelebi, Ankara'da bulunduğu sürede Mustafa Kemal Paşa ile sürekli diyalog halinde bulundu.

Verilen mücadele sonunda Türk ordusunun İzmir'e girmesiyle bütün vatan sathı, büyük bir coşku ve sevinç gösterilerine sahne oldu. Memleketin hemen her tarafında törenler yapılıyordu. Daha önceki zor mücadele günlerinde olduğu gibi, bu sevinçli günlerde de Mevlevîhane milletle ortak nabız olarak atmanın heyecanını yaşıyordu. Meselâ, Kastamonu'da yapılan törenlerde Amil Çelebi ön saflarda idi. 10 Eylül 1922 Pazar günü önce Belediye ve daha sonra vilayet önünde yapılan coşkun kutlamadan sonra buradaki muhteşem kalabalık orduya şükranlarını sunmak üzere Fırka (Tümen)'ya gitti. Burada Menzil Müfettişi İsmail Hakkı Bey tarafından bir konuşma yapılarak zaferin nasıl kazanıldığı anlatılmış ve duyulan sevinç ifade edilmiştir. Bu coşkulu tören Kastamonu Post-nişîni Amil Çelebi tarafından okunan ve orada bulunanları oldukça duygulandıran bir dua ile sona ermiş idi[276].

Görüleceği üzere, daha önce Balkan ve I. Dünya Savaşları sırasında vatan savunması yolunda bir duyarlılık ve hassasiyet içinde olan Mevlevîhaneler, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasını müteakip sistemli bir şekilde

---

274 Veled Çelebi İzbudak, *Hatıralarım.,* s.71- 72; İtalyan- Yunan menfaat çatısması yüzünden, İtalyanlar, İstanbul'dan Antalya'ya ve diğer Anadolu sahillerine para karşılığında çok sayıda Kuva-yı Milliyeci kaçırmışlardı. Ayrıntılı bilgi için bkz., Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli Isparta Burdur Sancakları*, s.59.

275 Akar, *a.g.e.,* s.52.

276 *Açıksöz*, 11. 09. 1922, sayı:577; Eski, *a.g.e*., s.63.

başlatılan Millî Mücadele hareketinde de duyarsız kalmamış, kurum olarak Millî Mücadele lehinde bir tavır içinde bulunagelmişlerdir.

Şüphesiz, henüz daha tünelin ucundaki ışık görünmediği yani millî teşkilatlanmanın yeni başladığı sıralarda, çeşitli olumsuz propagandaların tesiri altında gaflet ve delalet içinde bulunanlar da yok değildi. Hatta, vatanseverliğinden asla şüphe edilmeyen bazı zevat arasında bile, ümitsizliğin bir sonucu olarak Amerikan, İngiliz vb. manda fikrini savunanlar çıkmıştı. Dolayısıyla, Mondros Mütarekesi sonrası, içine düşülen durumu,. o günün şartlarında değerlendirebilmek gerekiyor. Tabii ki, gaflet ve dalaletin ötesinde, üç kuruşluk menfaat için ihanet çizgisinde bulunanlar, Atatürk'ün deyimiyle "şahsî menfaatlerini müstevlilerin siyasî emelleriyle birleştirenlerin" varlığı da acı bir gerçek idi.

İçeriden ve dışarıdan millî hareket aleyhinde propagandaların yoğunlaştığı bir ortamda şüphesiz bunların tesiri altında kalanlar, ileriyi göremeyenler oluyordu. Hemen her kesimde bunun örneklerine rastlandığı üzere, mevlevîhane mensupları arasında da farkında olarak veya olmayarak Millî Mücadele'ye zarar verici tutum ve davranış içinde bulunanlar görülmüş idi. Şimdi madalyonun bu yüzüne bakmak istiyoruz.

2- Millî Mücadele'ye Zarar Verici Bazı Tutum ve Davranışlar

Elimizde, 27 Ekim 1919 tarihinde Çelebi tarafından bazı mevlevîhanelere yazılmış bir yazı var. Şöyle denilmektedir;

"Antalya, İzmir, Mağnisa, Burdur, Eğirdir, Burusa Mevlevîhanesi Meşihatlerine 27 Teşrin-i sani 335

Ora havalisinde bazı tesisat ve imalat-ı sanaiyede bulunmak üzere şimdiden tetkikattta bulunacağını ve ma'a hâzâ kendisine bu babda lâzımgelen malumat ve izahatı almağa delalet etmek üzere münâsib bir zatın tavsiyesini rica etmiş olan İtalyan Devlet-i Fehimesi Mösyö.....(Boş bırakılmıştır) Cenablarına mümkün olduğu derecede istifsâr-ı hatır 'ırfetpenahileri olunur (iyi davranılması, ilgilenilmesi arzu olunur), ruhum"[277].

Bu yazıdan anlaşıldığı üzere, İtalyanlar, daha ziyâde işgal bölgelerinde iktisadî bazı teşebbüslerde bulunmak istemektedirler. Onlara göre,

277 MMA, Zarf no:106, Belge no:8; Bkz., EK: 42.

bu teşebbüsler sözümona o bölgenin kalkınması için idi. Bunun için de halk arasında ve mahallî idareciler arasında nüfuzu olduğuna inandıkları bazı kurum ve kuruluşlardan, işlerini kolaylaştırıcı destekler aramaktadırlar. Bu kurumlar arasında Mevlevîhane de vardır. Dolayısıyla İtalyanlar, işgal bölgelerinde yapacakları bazı ekonomik teşebbüsler için Mevlevîhanelerin de desteğine, tavassutuna ihtiyaç duymaktadırlar.

Bu tarihte Çelebilik makamında bulunan Abdülhalim Çelebi de, İtalyanlar'ca kendine yapılan mürâcaat üzerine yukarıda adı geçen yerlerdeki mevlevîhanelere, sözkonusu İtalyan iktisadî faâliyetlerini kolaylaştırma yönünde yardımcı olunmasını yazmıştır. Çelebi'nin bu davranışları, İtalyan makamlarınca kendilerine "candan bağlı" biri olarak yorumlanmasına[278] bile yol açmıştı.

Şüphesiz Abdülhalim Çelebi, bazı mevlevîhanelere böyle bir yazıyı yazarken[279], o yörede olacak iktisâdî kalkınmayı düşünmüş olmalı. Nitekim, İtalyan işgalinin bulunduğu yerlerde buna benzer faâliyetler oluyor, hatta bazı millî cemiyetler dahi İtalyanlar'ın bu tür teşebbüslerine müspet bakıyorlar idi. Halbu ki, bu teşebbüslerin perde arkasında İtalyan işgal metodunun bir gereği olarak, İtalyan nüfuz bölgelerini genişletmek ve daha sonra buraları sömürge haline dönüştürmek planları yatıyordu.

İtalyanlar, daha önce de Trablusgarp'ta benzer faâliyetlerde bulunmuşlar ve arkasından da hazır vaziyete gelince buraları işgal etmişlerdi. Aynı şekilde, Mondros Mütarekesi'ni müteakip Anadolu'da bu tür teşebbüslere girişmişlerdi. Antalya, Burdur, Söke vb. yerlerde çeşitli iktisadî faâliyetlerde bulunuyorlardı[280]. Mustafa Kemal Paşa, İtalyanlar'ın bu faâliyetlerle nereye varmak istediklerini, gerçek niyetlerini gayet iyi bildiği için bölgedeki ilgililere yazılar yazarak, İtalyanlar'ın bu tür çalışmalarının engellenmesini istemiş, o yöre insanını uyarmıştır. Meselâ, 26 Nisan 1920'de 12. Kor. Komutanı Fahreddin Paşa'ya gönderdiği telgrafta, İtalyanlar'ın sözde iktisadî kalkınma adı altında yaptıkları faâliyetlere temas ederek; "bu tarikten

---

278 Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk- İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 2002, s.136-137.

279 Bu yazının altında imza yoktur. İlk bakışta kimin tarafından yazıldığı belli olmamaktadır ama, Çelebilik makamınca yazıldığı belli. Bu tarihlerde Post-nişînlik makamında Abdülhalim Çelebi bulunuyordu.

280 İtalyan işgal metodu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli Isparta ve Burdur Sancakları*, s.40- 51.

(yoldan) istifade etmesi ihtimali bulunan maksad-ı bed-hahların (kötü niyetlilerin, düşmanların) Anadolu'ya dühûlüne mümânaat (Anadolu'ya girip yerleşmelerine engel) ve bu hususta tekayyüdât îfâsı"nı rica etti[281]. Bu açıdan, yukarıdaki yazıyı, Mevlevîhanenin bilgisizliği veya o anlık ileriyi görememesi olarak ele almak lâzımdır.

Millî Mücadele sürecinde, bazı Mevlevî şeyhlerinin, gerek bulunduğu bölge icabı gerekse karizmatik iktidar anlayışının bir sonucu olarak Saray ve İstanbul yönetimine yakınlığı veya bağlılığı sebebiyle millî harekete kayıtsız veya zarar verici tutumlara girdikleri de görülmüştür.

Edirne Valisi Celal tarafından 16 Şubat 1920 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen bir şifrede Fransızlar'ın Gelibolu eski konsolosu ile Gelibolu Mevlevî Şeyhi Burhaneddin Efendi arasındaki ilişkiye işaret edilmektedir. Sözkonusu şifreyi aynen veriyoruz;

"Evvelki gün Gelibolu Fransız sâbık konsolosu Mösyö Şarlik biraderi Bariko Efendi, Gelibolu Mevlevî Şeyhi Burhaneddin Efendi'nin en yakın akrabasından Muzaffer bey'e bir Ermeni ile gönderdiği haberde, tehaddüs eden bazı vekayi (meydana gelen bazı olaylar) dolayısıyla evvelki günden beri İtilâf Devletleriyle Osmanlı Devleti arasında müteakked (imzalanmış) mütarekenin münfesih (feshedilmiş) olduğundan ve bir iki güne kadar Lapseki havalisi olan Çardak Burgaz nahiyelerine ve Biga'ya asker çıkarılmak suretiyle Kuvâ-yı Milliye'ye karşı harekât-ı askeriye ve te'dibiyeye başlanılacağından ve en sevgili dostu olan Şeyh Burhaneddin Efendi'nin böyle bir zamanda Anadolu yakasında tutulup kalmasını münasip görmediğinden herhalde kendisini meseleden haberdar eylemesini ve vakit geçirmeden Gelibolu'ya avdetinin te'min edilmesini ifade eylemiş olduğu Polis komiserliği ifadesine atfen Gelibolu Mutasarrıflığı makamından bildiriliyor. Mamafih bu haberin ezhan-ı ahaliyi tahdiş (halkın zihnini kurcalama) maksadıyla tertib edilmiş olması muhtemel olduğu ma'ruzdur. 16 Şubat 336. Vali Celal"[282].

Bu ifadelerden, Fransızlar'la Burhaneddin Efendi'nin şahsî bir yakınlık içerisinde bulunduğu anlaşılıyor. İşgal güçlerinin Kuvâ-yı Milliye'ye yönelik yapacakları askerî hareketten Burhaneddin Efendi'yi haberdar

281 ATASE Arşivi, Kl:809, D:70, Fh:141-2.

282 BOA, DH. EUM. AYŞ. 32-44; Bkz., EK: 43.

etmeleri, üstelik bu haberi bir Ermeni vasıtasıyla göndermeleri, Şeyh'in Kuvâ-yı Milliye yanlısı olmadığını ortaya koyuyor. Halbu ki, I. Dünya Savaşı'ndaki faâliyetlerden hatırlanacak olursa, Şeyh Burhaneddin Efendi, 7 kişilik maiyyetiyle birlikte Filistin Cephesine vatan savunmasına koşanlardan idi. Öyle anlaşılıyor ki, Gelibolu şeyhi, Millî Mücadele ve Kuvâ-yı Milliye aleyhine yapılan propagandaların tesiri altında kalmış olmalı.

Hatırlanacağı üzere bir önceki konuda, Merkez Konya'nın tespit ettiği miktar çerçevesinde mevlevîhanelerin Millî Mücadele için nakdi yardımlarda bulunduğundan bahsetmiştik. Ancak, bu yardımlarda Niğde Mevlevîhanesi'nin istenilen performansı gösteremediğini görüyoruz. Bu yüzden, Müdâfaa-i Hukuk Muâvenet-i Milliye Reisi, Niğde Mevlevîlerini Merkez Konya Mevlevîhanesi Post-nişînliği'ne şikâyet etmiştir. 25 Mart 1920 tarihli sözkonusu şikâyet mektubu şöyle idi;

"Reşadetlü Çelebi Efendi Hazretlerine

Efendim,

Çelebiyân-ı Niğde muavenet-i milliyede (millî yardımlarda) bulunmak üzere, zât-ı âlileri vesatitiyle (vasıtasıyla) alınması münasip görülmüş olan meblağ için defaatle talep edildiği halde hiçbir cevap zuhur etmemiş ve mensubîn-i Mevlevîyeden bazıları çağrılmış ise de çelebiyân defterinde mukayyed (kayıtlı) olduklarını haber verdiklerinden bırakılmasına şayed şu maksad-ı millîye (millî gayeye) iştirakde derîğ-i muavenet buyurulmuş ise ba'dezîn taleb edilmemek üzere keyfiyetin iş'arı rica olunur efendim hazretleri. 25 Mart 336.

Müdâfaa-i Hukuk Muavenet-i Milliye Reisi"[283]

Anlaşılacağı üzere, Çelebilik makamı tarafından, Niğde Mevlevîhanesi'nin millî yardımlardan olarak ne kadar maddî yardımda bulunacağı hususu önceden tespit edilmiş olmakla beraber, sözkonusu meblağ, pek çok defa talep edilmesine rağmen alınamamış ve bu durum şikâyetlere sebep olmuştur. Başka mevlevîhanelerden benzer şikâyet yazılarına rastlanılmamış olmakla

283 MMA, Zarf no:107, belge no: 23; Bkz., EK: 44.

birlikte, Niğde Mevlevîhanesi'nin diğer mevlevîhanelere oranla millî yardımlar konusunda pasif kaldığı görülüyor.

Bu yıl sonlarına doğru mevlevîhanelerle ilgili olarak dikkatimizi çeken bir gelişme de Çorum Mevlevîhanesi Post-nişîni Hüsameddin Efendi ile ilgilidir. Damat Ferid Hükümeti Meclis-i Vükelâ'nın 25 Eylül 336 (1920) tarihli müzakerelerinde; memleketine dönme sırasında *Kuvâ-yı Bağiye* tarafından Samsun'dan iâde edilen Hüsameddin Efendi'nin tavizen elli lira talebinin uygun görüldüğüne dair bir karar bulunmaktadır[284].

Bu kararda geçen ve *asi kuvvetler* anlamına gelen *Kuvâ-yı Bâğiye* ifadesinden, *Kuvâ-yı Milliye*'nin kasdedildiğini tahmin ediyoruz. Bu tahminimizin doğru olduğunu varsayarak; eğer, Hüsameddin Efendi Kuvâ-yı Milliye taraftarı idiyse Samsun üzerinden memleketine gitmesine engel olunmaz idi. Dolayısıyla, Mevlevî Alayı'na da katılmış olan Çorum şeyhinin o günlerde İstanbul Hükümeti yanlısı bir tutum içinde bulunduğunu düşünüyoruz.

Buraya kadar verdiğimiz örneklerde, bazı mevlevîhane şeyhlerinin Kuvâ-yı Milliye'ye karşı açıkça bir cephe alış değil ama dolaylı olarak zarar verici tutum ve davranış içinde bulunduklarını gördük. Yukarıda da kısmen temas ettiğimiz gibi, örneklerde adı geçen ve hemen tamamı I. Dünya savaşında vatan savunmasına fiilen katılmış olan bu insanların, ancak bilgisizlik, veya o günlerde ileriyi görememenin bir neticesi olarak böyle bir tutum ve davranış içinde bulunmuş olabilecekleri akla geliyor.

Bütün bunların ötesinde Kütahya Mevlevî şeyhinin tutum ve davranışları ise oldukça düşündürücüdür. 1921 yılının başları Batı Cephesi'ndeki hareketliliğin yoğunlaştığı kritik gelişmelerin yaşandığı günler idi. Bir taraftan Yunan kuvvetleriyle çetin muharebeler olurken bir taraftan da düzenli olduya katılmayı reddedip, Ankara Hükümeti'ne isyan eden Edhem'e karşı mücadele ediliyordu. İşte böyle bir ortamda üstelik muharebelerin yoğunlaştığı Kütahya bölgesinde Kütahya Mevlevî Şeyhi Sâkıb Çelebi'nin, Edhem yanlısı, dolayısıyla Kuvâ-yı Milliye aleyhtarı bir tutum ve davranış içinde bulunduğunu görüyoruz. Batı Cephesi Kumandanı İsmet'in 10 Nisan 1921 tarihinde Müdâfaa-i Milliye Vekâlet-i Celilesi'ne göndermiş olduğu şifreli telgraf, gerçekleri bütün çıplaklığı ile ortaya sermektedir. Sözkonusu telgrafta şöyle deniliyordu;

---

284 BOA, MV. 220- 106; Bkz., EK: 45.

"Müdâfaa-i Milliye Vekâlet-i Celilesine

23. 3. 37'de Garp Cephesi Kumandanlık vekâletine yazılan emirnamelere cevabdır.

Kütahya'da Mevlevî Şeyhi Sâkıb Çelebi'nin mahiyeti yedinde çıkan Yorgi Edhem'in[285] 15 Kanun-i sâni 37 tarihli vesikasıyla sabitdir. Vesika, *Sâkıb Çelebi kasaba ve kurrayı irşad ve tenvîre memurdur* meâlinde idi. Buna nazaran Şeyhin Edhem'in adamı bulunduğuna şüphe yokdur. Bu sebeple de en nâzik zamanımızda ve kat'i muharebelerin cereyan ettiği muhitde bulundurulması muvâfık olamaz. Heman mumaileyhin (Sâkıp Çelebi'nin) Kütahya havalisinden kaldırılmasını rica ederim.

Garb Cephesi Kumandanı İsmet"[286].

Müdâfaa-i Milliye Vekili Fevzi (Çakmak), Garp Cephesi Kumandanlığı'nın bu yazısını ilgi tutarak, gereğinin yapılması için durumu 13 Nisan tarihinde 972 numaralı tezkere ile İcra Vekilleri Heyet-i Riyâseti'ne arz etti[287]. İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) 24 Nisan 1921 tarihinde durumu görüşerek; Kütahya Mevlevî Şeyhi Sâkıb Çelebi'nin Kastamonu'ya gönderilmesi ve keyfiyetin Müdâfaa-i Milliye ve Dâhiliye Vekâletlerine tebliğ edilmesi kararını aldı[288]. Sözkonusu karar, ilgili makamlara gönderildi[289].

Alınan bu kararlar çerçevesinde, Sâkıb Çelebi 28 Nisan 1921 tarihinde, Kastamonu'da ikamete mecbur edildi ve aylarca burada kaldı. Daha sonra, kendisinin memleketi Kütahya'ya dönme yönündeki talebi, ilgili makamlarca değerlendirilmiş, ancak İcra Vekilleri Heyeti'nin 8 Aralık 1921 tarihli kararnamesi ile, Kastamonu'dan memleketine gitmesine izin verilmiş idi. Şimdi bu konudaki gelişmelere bakmak istiyoruz:

Dâhiliye Vekili Fethi, 1 Kasım 1921 tarihinde İcra Vekilleri Heyet-i Riyâset-i Celilesine konuyla ilgili aşağıdaki şifreyi gönderdi.

---

285 Herhalde Yunan'a sığınmasından dolayı Edhem'e "*Yorgi*" adı yakıştırılmış olmalı. Bilindiği üzere Edhem, 5 Ocak 1921'de Yunan kuvvetlerine sığınmıştı.

286 BCA, 030.18. 01/ 03.17.14, (10.4.337 tarihli belge).

287 BCA, 030.18. 01/ 03.17.14, (13.4.337 tarihli belge).

288 BCA, 030.18. 01/ 03.17.14, (24.4.337 tarihli kararname).

289 BCA, 030.18. 01/ 03.17.14, (25.4.337 tarihli belge).

"İcra Vekilleri Heyet-i Riyâset-i Celilesine- Şifre

Asi Edhem'in adamlarından olmasından dolayı Heyet-i Vekile kararıyla 28 Nisan 337 tarihinde Kastamonu'da ikâmete memur edilmiş olan Kütahya Mevlevî Şeyhi Sâkıb Çelebi tarafından verilüb, Kastamonu Vilayetinden gönderilen arz-ı halde tezvirat üzerine böyle bir muameleye hedef olduğundan ve ailesinden cüda (ayrı) kaldığından bahs ile iâde-i serbestîsi istid'a kılınmış (yalvararak istenmiş) ve Kastamonu'da bulunduğu müddetçe hüsn-i hâli müşâhed (görülmüş) olduğu Vilâyet-i mezkûrenin cümle-i iş'arından olduğu gibi mumaileyhin terhisinde mahzur olmadığı da Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyâsetinden cevaben bildirilmişdir. İktizâsının (gereğinin) Heyet-i Vekile'ce teemmülü menut-ı rây-ı âlileridir efendim. 1 Teşrin-i sâni 337.

Dâhiliye Vekili Fethi- İmza"[290].

Dâhiliye Vekâleti'nin bu yazısı İcra Vekilleri Heyeti'nin 8 Kasım 1921 tarihli oturumunda değerlendirildi. Bu oturumda; "...Kütahya Mevlevî Şeyhi Sâkıb Çelebi'nin Kastamonu'da bulunduğu müddetçe hüsn-i hâli müşâhede olunduğu Kastamonu Vilayeti'nin mumaileyhin terhisinde mahzur olmadığını da Erkân-i Harbiye –i Umumiye Vekâleti'nin 1 Teşrin-i sâni 337 ve Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti 5440 numaralı tezkeresinde bildirilmesine binaen mumaileyhin serbest bırakılması"[291] kararına varıldı. Durum 1 gün sonra Müdâfaa-i Milliye ve Dâhiliye Vekâletlerine bildirildi[292]. Böylece kendisinin "tezvirat" dediği, ancak ilgili makamların belgeleriyle ortaya koyduğu "âsi Edhem'in adamı olmak" suçundan dolayı, Sakıb Çelebi cezasını çekmiş bulunuyordu.

1921 yılının Aralık ayında Mevlevîleri ilgilendiren bir olayla daha karşı karşıyayız. BMM'nin 19 Aralık 1921 tarihli gizli oturumunda, Konya Mebusu ve aynı zamanda Post-nişîn Abdülhalim Çelebi hakkında evinde casus yakalandığı iddiasıyla müzakereler yapılmıştır. Müzakereye konu olan olayın ve gelişmelerin özeti şu şekildedir:

290 BCA, 030.18. 01/ 03.17.14, (1. 11. 337 tarihli belge).

291 BCA, 030.18. 01/ 03.17.14, (8. 11. .337 tarihli, 1180/ 806 numaralı kararname).

292 BCA, 030.18. 01/ 03.17.14, (9. 11. .337 tarihli belge).

İşgal altında bulunan Manisa'da, Yunan subaylarının kontrol ve idaresinde olan bir fesat cemiyeti vardır. İddiaya göre bu cemiyet Abdülhalim Çelebi ile irtibat kurarak Konya ve havalisinde Millî Mücadele aleyhtarı faâliyetleri, isyanları tahrik etmek istemektedir. Bu maksatla, Şemsimah ismindeki bir kadınla, Ahmet iken din değiştirip Yorgi adını almış olan bir adam, casus olarak farklı zamanlarda Konya Dergâhı'na vazifeli olarak gönderilirler. Şemsimah, Konya'ya geldiğinde Dergâha uğrar ancak Abdülhalim Çelebi'den hiçbir yakınlık görmesi sözkonusu değildir, çünkü Çelebi bu sırada Ankara'dadır. Ancak diğer aile efradı, Konya'da yabancı bir kadın olması münasebetiyle Şemsimah'ın misafir olarak bir müddet evlerinde kalmasına karşı çıkmazlar. Yorgi'nin Sandıklı'da yakalanması üzerine bu casusluk faâliyeti ortaya çıkmış olur. Yapılan soruşturma neticesinde, Abdülhalim Çelebi'nin bahse konu casusluk teşebbüsü ve tertibatına rıza ve muvâfakatını gösterecek hiçbir delil olmadığı, sözkonusu çirkin olaya alet olmadığı ve hakkında kanunî takibata lüzum görülmediği kararına varılmıştır[293].

İlgili komisyonun vardığı bu karar, Millî Mücadele'nin başından beri, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almış olan Abdülhalim Çelebi'ye yapılacak bir haksızlığı da önlemiş oldu.

Buraya kadar verdiğimiz örnekler, mevlevîhaneler ve şeyhleri arasında millî harekete karşı kayıtsız veya zarar verici tutum ve davranış içinde bulunanların da olduğunu gösteriyor. Şüphesiz, tespit ettiğimiz olumsuz hadiseler, kurumsal olmaktan ziyâde, ferdî nitelikli olaylar olarak karşımıza çıkıyor. Kanaatimizce, kurumsal olarak Mevlevîhane'nin iradesi dışında cereyan eden bu zararlı ve Millî Mücadele karşıtı davranışları, sözkonusu Mevlevî ilerigelenlerinin gafleti, ileriyi görememeleri, İtilâf Devletleri'nin ve İstanbul Hükümeti'nin propagandalarına aldanmaları vb. sebeplere bağlamak doğru olacaktır.

Şimdi mevlevîhanelerin zaferden sonraki gelişmelerde ve İnkılâplar dönemindeki durumunu mercek altına almak istiyoruz.

---

293 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., C.2, Ankara 1985, s. 512- 513, 728- 735; Akar, *a.g.e.*, s. 44- 45.

III- İNKILÂPLAR DÖNEMİNDE MEVLEVÎHANELER

Büyük Taarruz ve arkasından gelen zafer, Türk milletine Anadolu'yu bile çok gören emperyalistlerin niyetlerini boşa çıkardı. Bu zafer ile, Balkan Harbi hatta biraz daha gerilere gidecek olursak 93 Harbi'nden itibaren "şark meselesi"ni gerçekleştirme yönünde Türkler'e yönelik tazyiklere, baskılara "dur" denilmiş oldu.

Zaferi müteakip, 11 Ekim'de imzalanan Mudanya Mütarekesi'nden sonra barış görüşmelerinin hazırlıklarına başlandı. Barış konferansı ilk kez 20 Kasım 1922'de İsviçre'nin Lozan şehrinde toplandı., Çetin süren görüşmeler bir ara çıkmaza girdi ve bazı konularda antlaşma sağlanamayınca delegeler dağıldı. Mevcut durum karşısında Türkiye, haklı davasında kararlılığını göstererek, askerî hazırlıklara girişti ve bazı kuvvetlerini Boğazlar yönüne kaydırdı. Ancak Konferansa katılan bütün devletler, yeni bir savaş istemediklerinden, Lozan Barış Konferansı 23 Nisan 1923'te yeniden toplandı. Yapılan bu ikinci tur görüşmelerin sonunda, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Lozan, artık ömrünü tamamlamış bir Türk devletinden yeni bir Türk Devleti'nin kısa süre sonra adı konacak Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşunun resmen tescili idi.

Öteyandan, Millî Mücadele'nin başlangıcından itibaren, yeni bir Türk Devletinin doğuş sancıları yaşanırken, doğacak çocuğun adının Demokrasi ve Cumhuriyet yönünde konacağının ipuçları, aslında Amasya Tamimi'nden itibaren Kongreler ve diğer siyasî gelişmelerde saklı bulunuyordu. Amasya Tamimi'nde, "Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır"; Erzurum Kongresinde, "Kuvâ-yı Milliyeyi âmil, millî iradeyi hakim kılmak esastır", " Milli Meclisin derhal toplanması..."; yine aynı şekilde Sivas Kongresi'nde de aynı hükümlerin tekrarlanıp sık sık "millî irade"den bahsedilmesi, hatta kongrenin çıkardığı gazetenin adının "İrade-i Milliye" oluşu, hiçbir şekilde tesadüfî değildi.

Kongreler sonrasında 23 Nisan 1920'de BMM'nin açılışı, ve zaferi müteakip 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması, yeni Türk devletinin rejimini demokrasi ve cumhuriyet yönünde tercih edeceğinin açık bir işaretiydi. Nihayet, Lozan Antlaşması'ndan sonra 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildi. Cumhuriyet'in ilanı, bütün vatan sathında büyük bir sevinçle, coşkuyla karşılandı. Bu coşku ve kutlamalara şüphesiz, diğer kurumlar gibi mevlevîhaneler de katıldı.

1- Hilâfetin Kaldırılması

Yeni Türk Cumhuriyeti'nin, millî, demokratik ve lâik bir devlet olabilmesi için sıra Hilafetin kaldırılmasına gelmişti. 3 Mart 1924'te çıkan üç kanunla; Halifeliğin kaldırılıp Hanedanın yurtdışına çıkarılması, Şer'iye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılması, Eğitim ve Öğretimin Birleştirilmesi (Tevhid-i tedrisat) kararlaştırıldı.

Belki ilk bakışta sözkonusu kanunlara, dinî ve tasavvufî organizasyonların karşı çıkacakları düşünülebilir. Halbu ki hiç de öyle olmadı. Sözkonusu kurumlardan olan Mevlevîhâne, Tanzimat'tan itibaren sürdüregeldiği yenilikçi ve merkezi otoriteye bağlı karakterini burada da gösterdi, TBMM'nin aldığı bu kararları saygıyla hatta takdirle karşıladı. Dönemin Post-nişîni Abdülhalim Çelebi'nin, sözkonusu inkılâp kanunlarıyla ilgili olarak Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği tebrik telgrafı, aynı zamanda kurum olarak Mevlevîhanenin iradesini ortaya koyma bakımından oldukça anlamlıdır. Önemine binaen burada sözkonusu telgrafı aynen vermek istiyoruz:

"Hâk-pâ-yı Merâhim Peymâ-yı Cenâb-ı Riyâsetpenâhiye
Türkiye Devleti Müstakile-i Muazzaması
Riyâset-i Cumhuriyetine
Şeref-bahş ikbâl-i Devlet-penâh Gazi Mustafa Kemal Paşa
Hazretlerine
Ma'ruz-ı Dâî-i Hâlisa-i Dîrîneleridir

Kadîm bir rahatsızlığımın nüksü münâsebetiyle evcâ-ı elîme (çok ızdırap veren acılar) içinde kıvranmakda bulunduğum sırada millet-i necîbemizin başına bir tâ'ûn belâ kesilen hanedân-ı saltanatdan hilafetin ilgasıyla vatan haricine teb'ıdleri (uzaklaştırılmaları) icrâât-ı devletlerinin ayrıca bir şaheseri ve mucîb-i halâsı olmasından tebrikat-ı nâçize-i samimiyemi hengâm-ı mezkûrda (sözkonusu zamanda) hisâbü'l mazeret takdîm edemediğimden mütahassıl taksirât-ı dervişanemin afvını niyaz ile muvaffakiyat-ı muazzama-i devletpenâhîlerini cenâb-ı vâhibü'l – muvaffakiyatdan temenni eylediğimi hâk-pâ-yı muallâ-yı riyâset-i cumhurîlerine arz ve iblağ vesilesiyle dahi te'yîd-i ubudiyet ve sadakât eylerim ol babda ve her halde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l emr efendimizindir. Fi 10 Mart 340

Câ-nişîn-i Hazret-i Mevlânâ"[294].

Hz. Mevlânâ'nın vekili birbaşka deyişle bütün mevlevîhanelerin başı sıfatıyla Abdülhalim Çelebi'nin Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği bu tebrik, mevlevîhanelerin inkılâplar dönemindeki tutumunu gözler önüne sermektedir. Sözkonusu inkılâp kanunları Abdülhalim Çelebi tarafından, Cumhuriyetin bânisi Mustafa Kemal Paşa'nın "şaheseri" olarak değerlendirilmektedir.

2- Şapka ve Kılık Kıyafet İnkılabı

Dünyadaki gelişmeler, ve modern devlet anlayışının getirdiği demokratik, lâik, hukuk devleti anlayışı çerçevesinde kurumlaşmasını sürdüren genç Türkiye Cumhuriyeti, peşpeşe aldığı kararlarla bu yolda önemli adımlar atıyordu. Zihniyet değişiminin de bir sembolü olarak, Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu gezisinde şapka giymesi ve Türk milletine buradan kıyafet yönünde verdiği mesajlar, oldukça anlamlı idi. Çünkü, kılık kıyafet alanındaki değişiklikler, zahirî anlamından ziyâde Türk milletinin yönünü gelişmeye, ilerlemeye kısacası medeniyete yöneltmesi anlamı taşıyordu. Atatürk bu hususu veciz bir şekilde şöyle dile getirmiştir;

"Efendiler, milletimizin başına giymekte olduğu, cahillik, gaflet, taassub, yenilik ve medeniyet düşmanlığının belirgin işareti gibi görünen fesi atarak, onun yerine bütün medeni dünyaca başlık olarak kullanılan şapkayı giymek ve böylece, Türk milletinin medenî toplumlardan zihniyet bakımından da hiçbir ayrılığı bulunmadığını göstermek kaçınılmaz oluyordu"[295].

Mustafa Kemal Paşa, Kastamonu ve civarındaki geziden sonra halkın coşkun karşılamaları arasında 1 Eylül günü Ankara'ya geldi. Bir gün sonra hükümet kararnamesiyle devlet memurlarına şapka zorunlu kılınacak ve 25 Aralık'ta da kanun çıkacaktır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu'dan Ankara'ya gelişinde Mevlevîleri de yakından ilgilendiren bir hadise yaşandı. Uzun süre Post-nişînlik yapmış olan ve Mevlevîler üzerinde nüfuzu ve itibarı bulunan Veled Çelebi de Mustafa Kemal Paşa'yı Ankara garında karşılayanlar arasında idi. Bundan sonraki gelişmeleri Veled Çelebi'nin kızı Devlet İzbudak'dan dinliyoruz:

---

294 MMA, Zarf no:108, belge no:4; Bkz., EK: 47.

295 *Nutuk*, s. 605.

"Mustafa Kemal Paşa, ünlü Kastamonu nutkunu söylemiş, Ankara'ya dönmek üzere yola çıkmış. Babam da başkaları gibi onu karşılamak üzere istasyona gitmiş. Tabiî başında koca Mevlevî sikkesi ile. Trenden inen Mustafa Kemal (1 Eylül 1925) , onu başında sikkesi ile görünce biraz canı sıkılarak, 'Çelebi Efendi, başınızı açın' demiş. Çelebi Efendi de 'eyvallah' diyerek sikkeyi koltuğunun altına koymuş. Ertesi sabah saat yedi sularında Enise Hanım, bahçıvanın 'Paşa Hazretleri geliyor' diye bağırmasıyla uyanmış. Hemen koşup karşılamış. İçeri girip oturduktan sonra Mustafa Kemal anneme şöyle demiş: 'dün istasyonda Çelebi Efendi'ye, başını aç dedim. Eve dönünce acaba bana gücendi mi, diye çok üzüldüm, gönlünü almaya geldim'. Ve biraz sonra odaya giren babama bakıp anneme dönmüş, 'bakın, Çelebi'nin ne güzel bir başı var' demiş. Gerçekten de çok güzel bir alnı ve başı vardı"[296].

Bir Mevlevî liderinin şapkaya yaklaşımını biraz daha netleştirmek için Devlet İzbudak'ın naklettiği bir diğer hatırayı da burada muhakkak belirtmek istiyoruz. Şöyle diyor: "Babamın hafif buruşuk bir şapkası vardı. Bir gün Galata köprüsünden geçerken eskiden tanıdığı bir hoca efendi selam vermediği gibi bir de ters ters şapkasına bakmış. Veled Çelebi'nin bu olay üzerine uzunca bir şiiri vardır. Aklımda kalan bir kıtası şöyle:

Düşman girseydi vatana
Neler giydirmezdi sana
Utan da söyletme bana
Dokunma Hoca şapkama"[297].

Devlet Hanım'ın bir kıtasını hatırladığı Veled Çelebi'nin "Şapka Destanı" adını koyduğu şiirini önemine binaen burada tamamen vermeyi uygun buluyoruz:

296 Nevin Korucuoğlu, *Veled Çelebi İzbudak*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1994, s.44- 45; Akar, *a.g.e.*, s.54- 55.

297 Akar, *a.g.e.*, s.56.

ŞAPKA DESTANI[298]

Bakma sofuca şapkama
Sövme koyuca şapkama
Kötü söyleme şapkama
Dokunma hoca şapkama

Büyük Öndere uydum
Ahret kisvesini soydum
Öptüm de başıma koydum
Dokunma hoca şapkama

Adalet üstün dinine
Yenilmiş olan kinine
Engel değil ayinine
Dokunma hoca şapkama

On iki bin Müslim eğer
Herhangi kisveyi giyer
Şer'an mübah olur gider
Dokunma hoca şapkama

Hoca konuşalım açık
Peygamber giydi mi kavu k
Her kisve dine muvâfık
Dokunma hoca şapkama

Mahza küfr için bir cânî
Giyse papaz kalpağını
Odur gâvur bırak beni
Dokunma hoca şapkama

298 Feridun Nafiz Uzluk, "Veled Çelebi İzbudak ve Şapka", *Ülkemiz,* Ocak 1967, sayı:8; Korucuoğlu, *a.g.e.*, s.45- 47; Akar, *a.g.e.*, s.215- 217

Benim namusum kurtaran
Dönüp bana yapmaz ziyan
Sen kurtarıcıya inan
Dokunma hoca şapkama

Onca, ha şapka ha kalpak
Ne farkı var be hey ahmak
Bunda bir iyilik var mutlak
Dokunma hoca şapkama

Bugün birçok din kardaşı
Şapkayla örtülü başı
Beyhude etme telaşı
Dokunma hoca şapkama

Bazı ecdâdın kisvesi
Siperli önü ensesi
Yani şapkanın enfesi
Dokunma hoca şapkama

Bunları hep bırakalım
Akla hikmete bakalım
Suç yok ki başa kakalım
Dokunma hoca şapkama

Yunan gelseydi vatana
Neler giydirmezdi sana
Utan da söyletme bana
Dokunma hoca şapkama

Eski zaman hocaları
Olurdu devletin yârı
Şimdi hoyratlık şiarı
Dokunma hoca şapkama

Sözü burda bitireyim
Başka konuya gireyim
Sen sor cevabın vereyim
Dokunma hoca şapkama

Veled Çelebi, şapka ve dolayısıyla kılık kıyafet hakkındaki düşüncelerini işte bu veciz şiirle dile getirmişti. Veled Çelebi şapka giyenlerin ilklerinden olup, inkılâptan sonra Atatürk'ün ilk işareti ile şapka giymişti[299]. Veled Çelebi'nin bu mısraları, uzun yıllar Mevlevîlerin liderliğini yapmış biri olarak oldukça anlamlıdır. Öyle zannediyoruz ki, pekçok Mevlevî muhibbanı da Çelebi ile aynı düşünceleri paylaşıyor idi.

Veled Çelebi hakkında ciddî mesâîleri bulunan Metin Akar'ın da isabetli olarak belirttikleri üzere; Veled Çelebi her şeyin özünü, aslını araştıran ve uygulayan bir insandı. Kılık kıyafetin de insan için birinci dereceden bir unsur olmadığı kanaatinde olmalı ki daha Konya'da ilk memurluk yıllarında Mevlevî kıyafetini değiştirmiş, resmî kıyafet giymişti. Ta o zamanlarda bile değişik kıyafet hakkında "...fakat bu şekilde kisve giymek insanın faziletini artırmadığı gibi, onu çıkarınca da insan dervişlikten uzaklaşmaz" diyor ve Hacı Bayram-ı Velî'nin diliyle, "hararetin sacda değil, nârda olduğunu" vurguluyordu. Şapka meselesinde de tavrı yine aynı olmuştu[300]. Uzun süre Mevlevîlerin Postnişînliğini yapmış olan ve onlar üzerinde nüfuz sahibi bulunan bir insan Veled Çelebi, şapka ve kılık kıyafet inkılabında görüleceği üzere, tamamen meclisin aldığı karar yani millî iradenin yanında yer almıştır.

Aynı Veled Çelebi gibi, onunla halef-selef olmuş olan Abdülhalim Çelebi'nin de Şapka Kanunu lehinde bir tutum ve davranış sergilediğini görüyoruz. Aşağıdaki hadise zannediyoruz, bu durumu gözler önüne serecektir:

Şapka kanunu çıkarıldıktan sonra Gazi Mustafa Kemal Konya'ya yaptığı bir ziyaret sırasında Mevlânâ Dergâhı'na da gelir. Çelebi Efendi'nin odasındadırlar. Başyaver Bnb. Rüsuhî Bey elinde güzel ambalajlı bir kutu ile ayakta durmaktadır. Gazi ile Abdülhalim Çelebi arasında şu konuşma geçer:

---

299 Korucuoğlu, *a.g.e.*, s.45.
300 Akar, *a.g.e.*, s.56- 57.

"Gazi- Çelebi Efendi hazretleri size bir hediye versem kabul eder misin.

Abdülhalim Çelebi, Mevlevîyet terbiyesinin büyük nezaket ve tevazuu içinde ,

- Aman Gazi'm lûtfedersiniz. Sizin hediyenizi başıma tac ederim, der.

Gazi Yaver'e emir verir:

- Paketi aç ve hediyeyi Çelebi Hazretlerine ver.

Bu bir şapkadır. Çelebi Efendi ayağa kalkar. Başındaki sikke-i şerifi çıkarıp öperek kavukluğa koyar ve şapkayı giyer.

Böylece tasavvuf yolunun büyük önderi vasıtasıyla, millet yolunun büyük önderi millete şapkanın gerilik olmadığını, insanın inanç cevherine bir etkisi bulunmadığını anlatır"[301].

Mevlevîlik tarihinin son önemli iki ismi ve son Post-nişînleri Veled Çelebi ve Abdülhalim Çelebi'nin şapka inkılabıyla ilgili bu tutum ve davranışları, şüphesiz kuirum olarak mevlevîhanelerin de iradesini yansıtmış oluyordu.

3- Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması- Konya Mevlânâ Dergâhının Müzeye Dönüştürülmesi

Demokratik, lâik bir hukuk devleti olma yolunda inkılâplar devam ediyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu'dan Ankara'ya gelişi'nin yani şapka ve kılık kıyafet konusunda iradenin ortaya çıkışından hemen sonra 2 Eylül 1925'te Bakanlar Kurulu, tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ve ilmiye sınıfının kıyafetine ve devlet memurları kıyafetine dair kararnameler çıkardı. 30 Kasım 1925 tarihli bir kanunla tekke ve zaviyelerle türbeler kapatılıp türbedarlıkla bir takım ünvanlar yasaklandı.

Veled Çelebi, bu gelişmeleri hatıralarında şöyle değerlendirmektedir;

"Türkiye Cumhuriyeti Devleti Ankara'da kurulduktan sonra Vekiller Heyeti 2 Eylül 1925 tarihinde tekkelerin, zaviyelerin kapatılmasına karar verince bütün tarikatlar gibi Mevlevîlik de tarihe karıştı. Hükûmetin bu kararını duyduğum zaman şu şiiri yazmıştım:

---

301 Mehmet Ziya, *a.g.e.*, s.28

Hak ehli olunca içimizden mefkûd
Cahiller edince arşı irşada suud
Beyhûde figan etmeyelim lâyıkdır
Dergehlerimiz boş idi oldu mesdud"[302].

Veled Çelebi'nin kaleminden çıkan bu dörtlük, tekkelerin son halinin dürüst ve vicdanlı bir tasviridir. Bu sözlerin sıradan birisine değil, çok büyük bir tarikatte uzun yıllar liderlik yapmış bir insanın kaleminden dökülmesi, çıkarılan kanunun ve buna dayanılarak yapılan kapatma işlemlerinin haklılığının tarihî bir şâhidi olmak bakımından son derece değerlidir[303].

Tekkelerde uzun zaman yaşamış ve aynı zamanda bir Mevlevî olan Abdülbakî Gölpınarlı tekkelerin (tabiî bu arada mevlevîhanelerin) kapatılması hususunda şu değerlendirmeyi yapmaktadır; "...tarikatlerin ilgası ve tekkelerin kapanışı, zamanında yapacağını yapmış ve tabiî seyrini takip ederek bu hale gelmiş bir müessesenin karşılaştığı tabiî bir sonuçtu. Milletin iradesiyle çıkan kanun, kendiliğinden olan bir hâtimenin Fatihâ'sından başka bir şey değildi"[304].

Bu gelişmeler sırasında son post-nişîn Abdülhalim Çelebi'nin ise farklı bir tutum içinde olduğunu görüyoruz. O, belki makam sahibi olmasından dolayı Tekke ve Zaviyelerin kapatılacağına ilişkin haberlerin duyulması üzerine telaşa kapıldı. Her halde bu telaş, Veled Çelebi'nin de "dergâhlarımız boş idi" şeklinde itiraf ettiği üzere, bir tasavvuf kurumunu kurtarmaktan öte, Mevlevîhanenin sahip olduğu arazi ve gelirlerin elden gitmesiyle alâkalı olsa gerek. Nitekim, Abdülhalim Çelebi, "Konya'daki Mevlevî arazileri hakkında Gazi Paşa Hazretleri'ne mürâcaat etmiş"[305] idi.

Bütün bu gelişmelerden sonra Veled Çelebi'nin ifadesiyle; Konya Mevlânâ Dergâhı lağvedilip, şarkın en büyük âlim ve şâiri olan Mevlânâ Celaleddin-i Rumî türbesi kapatılmayarak, dergâh Konya müzesi haline konuldu[306]. Mustafa Kemal Paşa 1926 yılında bizzat kendi emirleriyle

302 Veled Çelebi, *Hatıralarım*, s.66- 67.

303 Akar, *a.g.e.*, s.61

304 Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.260; Akar, *a.g.e.*, s.60-61.

305 *Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları 1926*, (yayına hazırlayan Ahmet Nedim), İsmet yayınları, İstanbul 1993, s.127.

306 Veled Çelebi, *Hatıralarım*, s.67.

Dergâh'ın Müze halinde düzenlenmesini emretmiş ve 6 Nisan 1926 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla daha sonra Mevlânâ Müzesi adını alacak olan o zamanki adıyla Konya Asar-ı Atika Müzesi hemen ziyarete açılmıştı[307]. Bu sırada Dergâhda 35 dede vardı. Ser tarîk Adil Çelebi, Aşçı Dede, Ser Tabbah Nizameddin Çelebi olup son Çelebi Abdülhalim Çelebi idi. Dedelerin bir kısmı köylerine bir kısmı da Haleb'e gittiler. Yalnız Ankaralı Mehmed Dede müzede memur kaldı. Bundan böyle Mevlevîlik tarihin malı olmuştur[308]. Diğer Mevlevîhanelerdeki pekçok Post-nişîn ve görevliler de dönemin yönetimi tarafından uygun devlet memurluklarına tayin edildiler. Meselâ, Ahmet Remzi Dede (Akyürek), Üsküdar Selimağa Kütüphanesi baş memurluğuna atandı[309].

4- Dil Alanındaki Çalışmalar

Yine inkılap hareketlerinden olarak, dil alanında yapılanları da Veled Çelebi, "Büyük Gazi'nin en mühim ilmî inkılabı"[310] olarak değerlendirmektedir. Nitekim kendisi de Atatürk tarafından dil inkılabı çalışmalarında görevlendirilmiş idi[311].

5- Son Post-nişînlerin Merkezî Yönetim ve Atatürk ile İlişkileri

Mevlevîhanelerin kapatılmasından sonraki gelişmelere geçmeden önce, son Post-nişînlerin merkezî yönetim ve Mustafa Kemal Paşa'yla değişik konulardaki yazışmalarına ve ilişkilerine kısaca bakmak istiyoruz:

Daha önce de kısmen temas ettiğimiz üzere, son Post-nişîn Abdülhalim Çelebi, Mustafa Kemal Paşa ile sürekli diyalog halinde idi. Bayramlar ve diğer önemli günler Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılığını ve saygısını ifade etmekte Onun için bir fırsattı.

---

307 Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1989, s.105.

308 Veled Çelebi, *Hatıralarım*, s.67; Metin Akar, Gölpınarlı'ya atfen, 1925 yılında Abdülhalim Çelebi'nin azledilerek yerine Veled Çelebi'nin tayin edildiğini belirttikten sonra, tekkelerle ilgili kanunun kabul edilmesini müteakip "Veled Çelebi'nin Post-nişînliği de fiilen ve hukuken sona ermiştir" demektedir (Akar, *a.g.e.*, s.60). Halbu ki, Veled Çelebi'nin de bizzat kendisi hatıralarında ifade ettiği üzere, bu tarihte son Post-nişîn Abdülhalim Çelebi idi.

309 Haksever, *Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek,* s.64.

310 Veled Çelebi, *El-idrak Hâşiyesi*, İstanbul 1936, s.3.

311 Veled Çelebi, *Hatıralarım*, s.72

Annesi Zübeyde Hanım'ın vefatı üzerine, Abdülhalim Çelebi, Gazi'ye başsağlığı telgrafı gönderdi. Mustafa Kemal de 24 Ocak 1923'te Çelebi'ye; "Validemin vefatından dolayı izhar buyurulan teessürata bilhassa teşekkür ederim"[312] şeklinde cevap yazdı.

17 Mayıs 1923 Ramazan Bayramı için 16/17 Mayıs 339 (1923) tarihinde "Müncî-i Vatan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" gönderdiği tebrik telgrafında Çelebi şöyle diyordu; "Devam-ı ömr ve afiyet-i devletpenâhîlerini huzûr-ı Hazret-i Mevlânâ'da yâd ü tezkâr ile tebrikât-ı samîmemi huzûr-ı ulyâlarına takdim eylerim ferman"[313]. Mustafa Kemal de aynı duygularla hemen ertesi günü "Konya'da Mebus Abdülhalim Çelebi Hazretlerine, tebrîk-i 'ıyd (bayram tebriki) vesilesiyle izhar buyurulan hissiyata teşekkürler eder ve bi'l-mukabele takdim-i tebrikât eylerim efendim" ifadeleriyle tebrikin cevabını gönderdi[314]. Takip eden yıllarda da tebrikleşmenin aynı duygularla devam ettiğini görüyoruz.

1924 yılı Kurban Bayramında, Abdülhalim Çelebi; "leyl ü nehar (gece ve gündüz) dua-yı ömr ve ikbal-i devletlerini yâd ve tezkâr eylediğini" arz ile Gazi'nin bayramlarını tebrik etmiş, aynı duygularla Çelebi'nin hanımı da Gazi'nin muhterem eşleri Lâtife Hanım'a tebrik telgrafı göndermiştir[315].

Tekke ve zaviyeler kapandıktan sonra da Abdülhalim Çelebi, fırsat buldukça Mustafa Kemal Paşa'ya saygılarını arz eden tebrikler gönderdi[316].

Abdülhalim Çelebi'nin Mustafa Kemal Paşa'yla olan bu diyaloğunun bütün Mevlevîhaneleri bağlayıp bağlamadığı sorusu akla gelebilir. Bu soruya, her Mevlevîhanenin ayrı ayrı tutum ve davranışını ortaya koyacak yeterli materyale sahip olmadığımız için, belki ilk bakışta kesin bir cevap veremiyoruz. Ama, şu bir gerçek ki, Abdülhalim Çelebi sıradan bir kişi olmayıp, bütün Mevlevîlerin lideri yani post-nişîn sıfatıyla yazıyordu. Dolayısıyla, çoğu Mevlevîhane şeyhinin -dönemin merkezî yönetimiyle ilişkiler bakımından- Abdülhalim Çelebi ile aynı çizgide olabileceğini düşünmemizin yanlış olmayacağı kanaatindeyiz.

---

312 MMA, Zarf no:104; Bkz., EK: 48; birbaşka konuda tebrik için bkz., EK:49.

313 MMA, Zarf no:108, belge no:1; Bkz., EK: 50.

314 Abdülbâki Gölpınarlı, "Konya'da Mevlânâ Dergâhının Arşivi", s.175.

315 MMA, Zarf no: 108, belge no:2; Bkz., EK: 52.

316 Bazı örnekler için bkz., Gölpınarlı, *a.g.m.*, s.175- 176.

Abdülhalim Çelebi ile halef- selef olan Veled Çelebi'nin de tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra Gazi tarafından himaye edildiğini biliyoruz. Hatta bu himayenin ailecek çok yakın bir dostluğa dönüştüğünü söyleyebiliriz. Bu tespiti teyiden bir hadiseyi aktarmak istiyoruz:

Atatürk'ün Veled Çelebi'ye duyduğu sevgi ve ilginin farkında olan eşi Lâtife Hanımefendi, bir defasında, onların dostluklarından istifade ile, evliliğini kurtarma çabaları sırasında, Çelebi'nin yardımlarına mürâcaat eder. Nezihe Araz, bu hadiseyi şöyle anlatmaktadır; "Lâtife Hanım, Veled Çelebi'yi Köşke çağırmış, bu çok görmüş geçirmiş olan Çelebi'ye derdini açmıştır. Şöyle der: 'Büyük bir ateşin içindeyim, bana derin bir alemi tanıyan bilginiz içinde fikir veriniz. Ne yapayım, ne yapmalıyım?' diye sorular sormuş, M.Kemal ile yaşantısından pasajlar anlatmış, dert yanmıştı. Bu büyük Çelebi'ye Lâtife Hanım, M.Kemal'in 'Çelebi Hazretleri' diye hitap edip, itibar etmesi nedeni ile büyük bir saygı duyuyordu. Bu saygın Çelebi, mutlaka Hanımefendi'ye manevî bir yol gösterecek, bir tavsiyede bulunacaktı. Konuşmaları sırasında, umutla Çelebi'nin uzun sivri sakallı, iyimser bakışlı mutlu yüzüne baktı baktı cevap bekledi. Çelebi de çelebilere mahsus edası ile ellerini önüne bağlamış, bir manevi hava içine gömülmüş olarak Lâtife Hanımefendi'yi, pek çok beğendiği, saygı duyduğu Mustafa Kemal'in eşini dinlemiş, Mevlevîlere yakışan duygulu bir Mevlevî inceliği ile şaşkınlıklar içine düşmüştü. Veled Çelebi, M.Kemal'in evlendiğini duyduğu günlerde eşi Enise Hanım'a şöyle demişti: 'Enise'm, M. Kemal evlenmiş, inşallah en az bizim kadar mutlu olurlar. Tanrı'ya dualarım böyle olacak' demişti. Oysa ki şimdi Köşkün, Türk toplumunun tek kadını, tek ve eşsiz M. Kemal'in eşi, onu çağırmış, ona mutsuzluğunu anlatıyordu. Veled Çelebi, mütevazî çelebi havası içinde Lâtife Hanımefendi'yi dinlemiş, dinlemiş, sonunda şu cevabı vermişti: 'Lâtife Hanım kızım, madem bana soruyorsunuz, doğru olan sizin her şeyden önce kiminle evli olduğunuzu unutmamanızdır. Sanırım bunu sık sık unutuyorsunuz. Bunu unutmayın"[317].

Zaddediyoruz bu hadise Veled Çelebi'nin Köşk'e olan yıkınlığını gözler önüne sermektedir.

---

317 Nezihe Araz, *Mustafa Kemal'le 1000 gün*, İstanbul 1993, s.218; Akar, *a.g.e.,* s.58- 59.

Veled Çelebi'nin Atatürk'e olan saygısı ve onunla alâkası, kendi kaleminden şiire de dökülmüş idi. O, "Gözbebeğimiz, tesellâ-yı hayatımız, ümid-i istikbalimiz sevgili Gazi'mize" başlığıyla başlayan şiirinde M. Kemal'e olan duygularını şöyle ifade etmektedir:

Şems-i ikbal-i vatansın asuman durdukça dur
Bâis-i sulh-i cihan sensin cihan durdukça dur
Ey güneş, sen en uzaktan da olursun nur-paş
Zerre zerre ber gibi bin bendegân durdukça dur
Hâle-veş etrafını dönmek ne devlettir senin
Tende canımsın benim sen, tende can durdukça dur
İzz ü şanı, seyf-i meslulünle kaim devletin
Devletinle, satvetinle izz ü şan durdukça dur
Nur-ı seyyal oldu şevkınla zebanımda beyan
Ey maani şahı, iklim-i beyan durdukça dur
Görmez elbette ıyanı kimse muhtac-ı beyan
Matmah-ı ayn-ı bedahetle ıyan durdukça dur
Fitne-i âhir zaman kaldırmıyor baş korkudan
Ey penah-ı ümmet-i âhir zaman durdukça dur
Ey Veled, bir saye- perverde duâ-gûsun ona
Sayesinde Gazi-i sahip-kıran durdukça dur"[318]

Görüleceği üzere bu mısralar, Veled Çelebi'deki Atatürk sevgisini veciz bir şekilde dile getirmektedir.

Yine Veled Çelebi, "Gazi'ye Şükran" adlı bir başka şiirinde , Atatürk'ün kendisine yaptığı iyilikler ve inkılap karşısında duyduğu minnet duygusunu şöyle ifade etmektedir:

318 İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s.1981; Akar, *a.g.e.*, s.59.

GAZİ'YE ŞÜKRAN[319]
Ben değil unutmaz yedi sinsilem
Gazi'den gördüğüm efendiliği
Hayatımda pek az kimse yapmıştır
Onun bana yaptığı iyiliği
Ben doğru söylerim yalanı sevmem
Bed mayalar severler eğriliği
Ankara'ya geldim kimsem yok idi
Vardı bende çatmak keçiliği
O beni kimseye muhtaç etmedi
Göstermedi bana yüz ekşiliği
Ailemle senelerce besledi
Ben yapmadım asla dilenciliği
Onun ihsan ettiği ni'met ile
Çocuklarımın doludur iliği
Ne gördüyse millet hep ondan gördü
Bu mesudiyetle bu yeniliği
Onun sayesinde atdık kurtulduk
Bizi mahv eden bütün eskiliği

Veled Çelebi'deki Atatürk sevgisi "**Alp Uluğ Atatürk'e**" başlıklı bir başka şiirde mısralara şöyle yansımıştır:

ALP ULUĞ ATATÜRK'E[320]
Gün oldu taş yaslandın
Karla toprak döşendin
Yokluk içinde yılmadın
Kara günlerde şendin

Bütün dünya bir uğurdan
Yurdumuza saldırdı
Ne dövüşmekten usandın
Ne kırmaktan üşendin

319 Veled Çelebi, *Birinci Cep Mecmuası*, s.57; Bkz., EK: 53.
320 Korucuoğlu, *a.g.e.*, s.142.

Burada sözü fazla uzatmadan, mülga Mevlevîhane mensuplarının inkılaplar döneminde Cumhuriyetle olan ilişkilerine ışık tutması açısından Atatürk'ün, bir Mevlevî lideri Veled Çelebi hakkındaki kanaatlerini Çelebi'nin 12 Şubat 1936 tarihli notlarından aktararak bu konudaki değerlendirmelerimize nokta koyuyoruz. Veled Çelebi şöyle diyor;

"Geçen sene (1935) bir gece Atatürk beni köşke çağırmıştı. Orada vekillerden iki zat bir iki asker paşası bizim dilcilerden iki arkadaş, maiyyetlerinden bir zat ve Afet Hanımefendi mevcud idi. Lakırdı döndü dolaşdı dedi ki, Biz, Türklük Türkçülük hizmetine çalışır kimseleriz (Beni göstererek) meselâ şu arkadaş ile görüşmeyeli hayli oldu. Fakat ben bilirim ki, **bu arkadaş her gün yolumuzda çalışmakdadır**"[321].

Bütün bu gelişmeler, Gölpınarlı'nın ifadesiyle 17.yy.'dan itibaren bir nevi devlet kurumu haline gelen, ama artık tabiî ömrünü de tamamlamış bulunan Mevlevî organizasyonu ve mensuplarının, Millî Mücadele sonrasında da Veled Çelebi'nin "Dergehlerimiz boş idi oldu mesdud" ifadesiyle dile getirdiği gerçeği kabullenip, devletin yanında yer almasından başka bir anlam taşıyabilir miydi?

Yukarıda temas ettiğimiz tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ilişkin kanun henüz çıkmadan önce, Abdülhalim Çelebi, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın onayını alarak[322] oğlu Mehmed Bakır Çelebi'yi o devirde en büyük Mevlevî asitanesinin bulunduğu Halep şehrine tayin etti. Türkiye'de tekkelerin kapatılmasından ve Abdülhalim Çelebi'nin vefatından sonra Mevlevî tekkelerinin merkezi olma vasfı Konya'dan Haleb'e geçti. Misak-ı Millî dışında kalan bir coğrafyada Mustafa Kemal Paşa'nın da onayı ile görev yapan Bakır Çelebi, manevî vazifelerinin yanısıra dönemin nazik gelişmeleri çerçevesinde millî görevler de üslendi. Hatay'ın Anavatan'a barış yoluyla ilhak edilmesinde önemli hizmetlerde bulunan[323] Çelebi'nin, 1939 yılında ziyaret için İstanbul'a gelmesini fırsat bilen Suriye'deki Mandater Fransız Yönetimi, kendisinin Suriye'ye dönmesini engelledi ve onu istenmeyen kişi ilan etti. Ama, Türkiye Cumhuriyeti, Bakır Çelebi'nin başardığı millî

321 Veled Çelebi, *Cep Mecmuası*, s.265

322 Esin Çelebi Bayru, "Babam Celaleddin Bakır Çelebi", *X. Millî Mevlânâ Kongresi 2-3 Mayıs 2002, Tebliğler*, Konya 2002, s.23

323 Celaleddin Çelebi, *a.g.m.*, s.212

görevleri unutmadı ve ona örtülü ödenekten bir milletvekili maaşının iki misli tutarında maaş bağladı. Bu miktar onun ne denli önemli bir görevi yerine getirdiğinin delili idi[324].

Bakır Çelebi'nin 1943'te İstanbul'da vefatı ve Fransız yönetiminin Suriye'ye bağımsızlık vermesi üzerine yeni Suriye Hükümeti, çelebilik makamını lağv etti ve ülkede bulunan bütün mevlevîhanelerin mal varlığına el koydu[325].

Lozan Antlaşması'nın öngördüğü ve Türk ve Yunan yetkililerin 30 Ocak 1923 tarihinde imzaladıkları nüfus mübadelesi protokolü çerçevesinde, Girit'teki Müslümanlar'la birlikte Girit Mevlevihanesi de göç hazırlıklarına başlamış bulunuyordu. Yıllardır çatışma, yağma, korku ve gelecek endişesi içinde yaşayan ve sürekli baskı ve yıldırma politikaları karşısında Girit'te tutunma mücadelesi veren Müslümanlar ve özellikle Mevlevihane bu son günlerinde bile, Trakya ve Batı Anadolu'dan Yunanlar'ın çekilirken yanlarında getirmiş olduğu Türk esirlerle çok yakından ilgilendi. Mehmed Şemseddin Dede, Girit'teki Türk esirlerin büyük bir bölümünü Mevlevîhane'de misafir etti[326]. Gemisini en son terk eden kaptan misali, ilgili antlaşma gereğince Girit'teki bütün Müslümanlar adayı boşalttıktan sonra en son olarak Girit Mevlevihanesi mensupları İzmir'e gelmek üzere adadan ayrıldılar[327].

Girit gibi, Anadolu dışında, Türk kültür izi taşıyan diğer yerlerdeki Mevlevîhaneler de -Meselâ Lefkoşa Mevlevîhanesinde[328] olduğu gibi- Türk kültürünün temsilcisi olarak bir müddet varolma mücadelesi vermişler ama tabii olarak "ömrünü tamamlamışlık" sonucundan da uzaklaşamamışlardı.

---

324 Bayru, *a.g.m.*, s.23- 24.

325 Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.361.

326 Girit Mevlevihanesi'nde misafir edilen Türk esirlerle ilgili bazı resimleri İsmail Kara yayınlamıştır. İsmail Kara, *Hanya/Girit Mevlevihanesi*, Dergah yay., İstanbul 2006, s.73- 77; Bkz., EK:53a, 53b, 53c, 53d.

327 Mevlevihane mensuplarını İzmir'i götürecek geminin Hanya limanına yanaşmakta olduğu haberi geldiği saatlerde son şeyh Şemseddin Dede vefat ediyor. O günlerde 5-6 yaşlarında olan şeyh ailesinden Ahmet Özmen'in notlarına göre; 24 Mayıs 1924 Cumartesi günü Şemseddin Dede ve babasının naaşının da bulunduğu gemi Hanya Limanından ayrıldı. 26 mayıs'ta Resmo ve kandiye Limanlarına 27 mayıs günü de Sakız'a uğradıktan sonra 28 Mayıs Çarşamba günü İzmir'e ulaştı. Sandukalar Guraba Hastanesine, şeyh ailesi ise Karantina semtinde kendileri için ayrılmış bir eve götürüldüler. 30 Mayıs 1924 günü hastaneden alınan bayrağa sarılı ve sikkeli tabutlar, büyük bir cemaatın katılımıyla Topaltı semtindeki İzmir Mevlevihanesi haziresine defnedilmiştir. (İsmail Kara, *a.g.e.*, s.79-80).

328 22 Eylül 1931 tarihinde vefat eden Lefkoşa Mevlevihanesi Şeyhi, yeri geldiğinde Lefkoşa Kaymakamının (İngiliz Komiserinin) yüzüne tekke kapılarını kapatmasını bilen biri idi. Harid Fedaî- Mustafa Haşim Altan, *Lefkoşa Mevlevihanesi*, KKTC Eğitim Kültür Gençlik ve Spor Bakanlığı yay., Ankara 1997, s. 39.

Gölpınarlı'nın ifadesi ile; zamanında ileri düşünceyi besleyen, zevkiyle, şiiriyle, müziğiyle, sema ve sefasıyla, sıra geldikçe maziyi anan, vakti geldikçe hale ilham kaynağı olan, hatta bazan da ileriyi hazırlayan, gönüllere huzur sükun ve teselli veren, avutan yahut uyutan, coşturan yahut susturan, ağlatan yahut düşündüren, fakat herhalde yine de medreseye karşı insanî ve hür düşünceyi, yobazlığa karşı edebi ve zerafeti, kabalığa karşı nezaketi, gayz ve kine karşı merhameti ve affı temsil eden[329], ve bütün bunların yanında 10 yıl savaş döneminde vatan savunması ve millî refleksin inşasında kendini sorumlu hisseden Mevlevîhaneler İbn-i Haldun'un tarih nazariyesini doğrularcasına tarihe mâl oldu.

329 Gölpınarlı, *a.g.e.,* s.363

IV-ATATÜRK ve MEVLÂNÂ

Yukarıda Mevlevî liderlerinin Atatürk'e olan saygıları ve bu çerçevede gelişen ilişkilerinden bahsederken, şüphesiz, Atatürk'ün Mevlânâ ve onun felsefesine nasıl baktığı sorusu aklımıza geliyor. Çünkü, Atatürk'ün mevlevîhaneler veya Mevlevîlerin liderliğini yapmış olanlarla diyaloglarında, muhakkak ki temelde Mevlânâ ve felsefesinin büyük rolü olmalıdır. Biraz sonra bahsedeceğimiz söz ve uygulamalarında da açıklıkla ortaya çıkacağı gibi, daha Millî Mücadele'nin başından itibaren, fırsat doğdukça Mustafa Kemal'in, Mevlânâ'ya yönelik kanaatlerini ortaya koyduğunu görüyoruz. Bu kanaatler, her zaman Mevlânâ'ya yönelik bir sempati ve muhabbet yönünde ağırlık kazanmış idi.

Mustafa Kemal'in en çok ziyaret ettiği illerden biri Konya'dır. Bunun sebepleri arasında; bu şehrin Anadolu'nun merkezinde bulunması ve o dönemlerin gelişen olayları içinde önemli bir konuma sahip olması gibi jeopolitik sebepler sayılabileceği üzere, esasen meselenin kültür ve tarih yönünün daha ağırlıklı olduğunu belirtmek durumundayız.

Ziyaretlerin kültürel ve tarihî sebepleri arasında Atatürk'ün "Konya benim dedelerimin öz vatanıdır. Onlar, Rumeli'ye Anadolu'dan göçmüşlerdir. Bunun Konya olduğu söylenir"[330] ifadelerine muhakkak önem vermeliyiz. Yine bu hususu teyiden, Atatürk'ün kardeşi Makbule Hanım (1885- 1956) anne soyları hakkında "annemden sık sık şunu dinlemişimdir" diyerek şu bilgileri vermektedir: "Bizim esas soyumuz Yörüktür. Buralara Konya- Karaman çevrelerinden gelmişiz. Babam Feyzullah Efendi'nin büyük amcası Konya'ya gitmiş, Mevlevî Dergâhı'na girmiş orada kalmış…"[331].

Öteyandan, Atatürk'ün Konya için "asırlardan beri tüten büyük bir nurun ocağı, Türk harsının (kültürünün) esaslı kaynağı"[332] tanımlamasını yapması, O'nun Konya'ya karşı ilgisinin kültürel boyutlarını ortaya koyuyor. Atatürk'ün Konya'yı "Türk kültürünün esaslı kaynaklarından" görmesi, O'nun Türk tarihini Türkistan (Ortaasya) - Selçuklu- Osmanlı çizgisinde

---

330 *Yeni Konya*, 10 Haziran 1960, 10 Kasım 1963'den nakleden Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 1989, s.1.

331 Makbule Atadan, "Büyük Kardeşim Atatürk", *Yeni İstanbul*, 1 Kasım 1952- 22 Mart 1953'den nakleden, Ali Güler, *Atatürk Soyu Ailesi ve Öğrenim Hayatı*, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara 1999, s.45.

332 Önder, *Atatürk Konya'da*, s.2.

bir bütün olarak algılamasının bir sonucu idi. Nitekim, Atatürk şu sözleri söylüyordu: "Bizim tarihimiz derin bir mâziye mâliktir. Bu düşünce bizi elbette altı- yedi yüzyıllık Osmanlı Türklüğü'nden, Selçuklu Türkleri'ne ve ondan evvel bu dönemlerin her birine eşit olan büyük Türk devletlerine kavuşturur"[333]. İşte, bu çizgi üzerinde Konya, Selçuklular'a yani bir Türk devletine başkentlik yapması ve merkez olması bakımından Türk kültüründe önemli bir değer idi. Tabii ki bu kültür, maddî ve manevî unsurları bünyesinde barındırıyordu. Bu manevi unsurlar içinde ise, herhalde Mevlânâ'yı en başta belirtmemiz gerekecektir. Nitekim, Atatürk "Ne zaman bu şehre gelecek olursam, Mevlânâ'nın ruhaniyatı bütün benliğimi sarar"[334] sözleriyle Konya'nın Türk kültüründeki özelliğini öne çıkarıyordu..

Buraya kadar, Atatürk'ün Konya'yı ziyaret sebeplerinin kısa bir analizini yapmaya çalıştık. Bu analizden ve biraz sonra ayrıntılı olarak verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere, Atatürk'ün, Türk kültür değerleri içinde Mevlânâ ve felsefesine ayrı bir önem ve yer verdiğini söyleyebiliriz.

O'nun Mevlânâ'ya muhabbeti, Konya'ya hemen her gelişinde, Mevlânâ Dergâhı'nı ziyaret etme arzusuyla tezahür ediyordu.

Şimdi, Mustafa Kemal Paşa'nın Mevlânâ hakkındaki düşüncelerini, O'nun Konya'yı ziyaretleri ve daha sonraki gelişmelerdeki söz ve uygulamalarından tespit etmeye çalışalım.

Mustafa Kemal, Konya'ya ilk gelişleri olan 3 Ağustos 1920 günü ilgili makamlarla görüşmeler yaptıktan sonra, ikinci gün Mevlânâ Türbesi'ni ziyaret etti ve burada Mevlânâ Dergâhı şeyhi, aynı zamanda Konya milletvekili ve BMM Başkan vekili Abdülhalim Çelebi ile görüştü[335]. O'nun Konya'ya daha ilk gelişlerinde ve üstelik İstiklal Savaşı'nın bütün sıkıntılarıyla devam ettiği bir sırada Mevlânâ'yı ziyaret etmeleri ve buna zaman ayırabilmeleri şüphesiz çok anlamlıdır.

Atatürk 1 Nisan 1922 tarihinde Konya'ya ikinci kez gelişlerinde mülkî ve askerî erkân, belediye görevlileri, memurlar ve halk tarafından karşılandı.

---

333 Aydın Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1987, s.XVIII.

334 Önder, *Atatürk Konya'da*, s.2.

335 Önder, *Atatürk Konya'da*, s.8; Abdülhalim Çelebi'nin, Gazi Mustafa Kemal'i tren garında karşılaması, Bkz., EK: 54.

Konya istasyonu hınça hınç dolmuştu. Karşılamada Mevlânâ Dergâhı Postnişîn Vekili Adil Çelebi de hazır bulunmuştu. Atatürk o gün halka hitap edip, daha sonra beraberindekilerle çeşitli kurum ve kuruluşları ziyaret etti. Ertesi gün yani 3 Nisan Pazartesi günü bir başka ifade ile Garp Cephesi'ne hareketin arefesinde, Gazi Mustafa Kemal, beraberinde Vali vekili Abdülhalik (Renda), Ahz-ı Asker Reisi Rüştü Paşa, Menzil Müfettişi Kâzım (Dirik) ve sefirler olduğu halde Mevlânâ Türbesi'ni ziyaret etti. Dergâh meydanında çelebiler ve dervişler konukları karşıladılar ve doğruca türbeye girdiler. Gazi ve beraberindekiler Mevlânâ'nın sandukası önünde Fatiha okuduktan sonra semahaneye geçtiler ve burada kendileri için hazırlanan sema ayinini seyrettiler. Semadan sonra Dergâh Ahçıbaşısı (Ser-tabbahı) Nizamettin Çelebi, "tez zamanda zaferin kazanılması niyazi ile" dua etti ve arkasından yemek yenildi. Daha sonra Gazi'ye ve diğer misafirlere, o günlerde Türkçe olarak yayınlanmış bulunan "Menâkıb-ı Silahsalar" adlı Mevlânâ'nın menkıbelerini ihtiva eden eserin birer nüshası armağan edildi[336].

Görüleceği üzere, Gazi Mustafa Kemal, cepheye hareket etmeden önce, Mevlânâ'yı ziyaretle ona dua etmiş ve mesâîsinin büyük bir bölümünü Mevlânâ Dergâhı'na ayırmıştır.

Atatürk'ün Büyük Zafer'den sonra 20 Mart 1923'te Konya'ya gelişleri ve burada yaşananlar daha anlamlı idi. Şehir baştan başa bayraklarla süslenmiş, halk Büyük Kurtarıcı'yı aralarında görmenin coşkun sevincini yaşıyordu. O gün geç vakitlere kadar Konya Türk Ocağı'nda gençlerle konuşan Atatürk, sözü bir ara dinî konulara getirerek: "Çok büyük bir İslam dâhisinin, Mevlânâ'nın şehrindeyiz. O daima ileri düşüncenin, müsâmahanın, müspet fikrin mümessili olmuştur" demiş ve Türk Ocağı defterine biraz önce temas ettiğimiz şu cümleleri kaydetmişti: "Konya, asırlardanberi tüten büyük bir nurun ocağıdır. Türk harsının esaslı membalarından biridir. Bu ocaktan, milletin hissini, mefkûresini daima ısıtacak, nurlandıracak, parlak alevler semalara yükselmelidir. O kadar ki bu alev vatanın bütün ufuklarında aydınlıklar vücuda getirebilsin". Ertesi günü, Mevlânâ Türbesi'ni ziyaret ediyordu. Dergâh şeyhi ve Konya milletvekili Abdülhalim Çelebi, bütün dervişleri ile birlikte, Ata'yı saygı ile karşılamış, kafile huzur kapısından Mevlânâ Türbesi'ne girmişti. Atatürk bir müzeden farksız, binlerce sanat eseriyle donanmış Türbe'yi,

336 Önder, *Atatürk Konya'da*, s.18

ilgi ve hayranlıkla gezdi. Mevlânâ'nın sandukası önünde ihtiramda bulunarak Fatiha okudu. Herhalde, cepheye gitmeden önce yine aynı yerde yaptığı duanın kabul edilmesinin bir şükrü idi. Misafirler daha sonra akşam yemeği için dergâh matbahına geçtiler. Heyetin içinde bulunan İsmail Habib (Sevük)'in anlattığına göre, Mevlevihanede verilen bu akşam ziyafetinde Post-nişîn'in büyük kızı da sofradaydı. Gazi'nin refikasıyla birlikte haremsiz, selâmlıksız bir sofrada idiler[337]. Yemekten sonra semahaneye geçtiler. Atatürk bu musikî, şiir ve sema ziyafetinde kendinden geçmiş, derin bir vecdle dudaklarından şu kelimeler dökülmüştü: "Mevlânâ büyük, çok büyük..."[338].

Bu sözler, Atatürk'ün Mevlânâ hakkındaki düşüncelerini veciz bir şekilde ifade ediyor.

Bu ziyaretten 1 yıl sonra Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu BMM'den çıkmıştı. Atatürk Mevlânâ Dergâhı'nın müze haline getirilmesi fikrini ortaya atmış, Konya milletvekillerinin fikrini almış, eşyayı tespit ettirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı'ndan üç kişilik bir heyeti de Konya'ya göndermişti. O günlerde, müze olarak açıldığı zaman, halkın buraya akın edeceği endişesini ortaya atan Milli Eğitim Bakanı Vasıf (Çınar)'a, Atatürk, kesin olarak şu emri vermişti: "İyi ya! Ben de onu istiyorum. Mevlânâ'yı her ziyaret edeni irticaın kucağından kurtarır, inkılâba ve vicdan hürriyetinin safına kazanırız. Mevlânâ Dergâhı müze olarak derhal açılmalıdır". Nitekim kısa bir süre sonra 6 Nisan 1926'da Bakanlar Kurulu kararıyla Dergâh'ın Müzeye dönüştürülmesi kararı alındı ve 3 Mart 1927'de müze resmen ziyarete açıldı[339].

Atatürk'ün burada Milli Eğitim Bakanı'na söyledikleri oldukça anlamlı idi. O, Mevlânâ ve felsefesini irtica karşısında bir kalkan ve yeniliklere ve ilerlemeye açık bir değer olarak görmektedir.

Mevlânâ Dergâhı, müze haline dönüştürüldükten sonra Atatürk'ün buraya yaptığı bir ziyarette[340] söyledikleri, O'nun Mevlânâ hakkındaki düşüncelerini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

---

337 İsmail Habib Sevük, *Atatürk İçin*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1981, s.52

338 "Atatürk Meş'alesi- Atatürk ve Hazreti Mevlânâ", *Kemalizm,* Türkiye Kemalistler Derneğinin Fikir ve Yayın Organı, Yıl:2, sayı:17, Aralık 1963, s.1; Sevük, *a.g.e.*, s.34; Önder, *Atatürk Konya'da*, s.50.

339 Taneri, *a.g.e.,* s.XX.

340 Atatürk'ün Konya'yı ziyareti Vilayet binasından çıkarken Bkz., EK: 55.

Atatürk, yine Konya'da bulunduğu bir sırada 21 Şubat 1931 günü Mevlânâ Müzesi (o zamanki adıyla Asâr-ı Atîka Müzesi)'ni ziyaret etmek istemiş ve öğleden sonra saat 14'te müzeye gelmişti. O günkü yaşananları Mehmet Önder'den naklediyoruz:

Atatürk müzede tam 3 saat kaldı. Sergilenen halıları, yazma eserleri teker teker inceledi. Özellikle, 14. ve 15. yüzyıllarda Türkçe'ye çevrilmiş Kur'an yazmaları dikkatini çekmişti.

- Demek atalarımız yüzlerce yıl önce Kur'an'ı tercüme etmişler. Buna memnun oldum, dedi.

Daha sonra Mevlânâ'nın elbiselerini görmüş:

- Bu güne kadar ne güzel muhafaza edilmiş, diyerek, Şems'e ait serpuşu (başlığı) o gün yanında bulunan Millî Eğitim Bakanlığı Müfettişi Hasan Ali (Yücel)'ye giydirmişlerdir. Bu sırada Müze Müdürü Mehmet Yusuf (Akyurt), eşi Sıdkıye Hanım'a müzedeki işlemeli bir Türkmen kadın elbisesini giydirmiş, Atatürk'e göstermişti. Atatürk bu ikiyüz yıllık elbisenin işlemelerine hayran olmuştur[341].

Atatürk, müze salonlarındaki incelemelerinden sonra, eski Çelebi dairesi olan müdür odasına geçmiştir. Odanın, Mevlânâ'nin sandukasının yer aldığı Türbeye açık niyaz penceresi kemeri üzerine yıllar önce yeşil destarlı bir Mevlevî sikkesi (Mevlevî başlığı) resmedilmiş ve sikkenin üzerine de talik yazı ile Mevlânâ'nın farsça bir rubâisi yazılmıştır. Yazı Atatürk'ün dikkatini çekmiş ve yanında bulunan Hasan Âli (Yücel)'ye okumasını ve tercüme etmesini emretmiştir. Hasan Âli rubaiyi okumuş ve Türkçe'ye şöyle çevirmiştir:

"Ey keremde, yücelikte ve nur saçıcılıkta güneşin, ayın yıldızların kul olduğu sen (Allah). Garip aşıklar, senin kapından başka bir kapıya yol bulmasınlar diye öteki bütün kapılar kapanmış, yalnız senin kapın açık kalmıştır". Atatürk, tercümeyi dinledikten sonra, son cümle üzerinde durmuş, şöyle demiştir:

- Demek bütün kapılar kapandığı halde bu kapı açık oluyor. Doğrusu ben, 1923 yılında burayı ziyaretim sırasında, "bu dergâhı kapatmayalım, müze olarak halkın ziyaretine açalım", diye düşünmüş, bir yıl sonra (Dergâh ve Tekkelerin Kapatılması Kanunu) çıkar çıkmaz, İsmet

341 Bu elbisenin fotoğrafları 27 Şubat 1931 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştır.

Paşa'ya Mevlânâ Dergâhı ve Türbesini kendi eşyası ile müze haline getiriniz demiştim. Görüyorum ki, şu okunan şiirin hükmünü yerine getirmişim. Bakınız ne kadar güzel bir müze oldu burası demiştir[342].

Burada Atatürk'ün, Farsça tercümenin son cümlesini bu şekilde yorumlayıp değerlendirmesi, O'nun Mevlânâ'ya bakış açısını anlama bakımından önemli gözüküyor.

Tam yeri gelmişken, Sadi Irmak'ın Falih Rıfkı (Atay)'dan dinlediği bir olayı aktarmak istiyoruz. O şöyle diyor;

"Rahmetli Falih Rıfkı'dan dinlemiştim. Falih Rıfkı anlatırdı ki, medreselerin tekkelerin kapatılması kararı çıktığı zaman bir gün Atatürk Falih Rıfkı'ya şunları söylüyor. Karar gereğince Konya'da Mevlânâ Türbesi'nin de kapanmış olmasından üzgünüm, fakat istisna yapamam buna üzülüyorum. Mustafa Kemal'in bu dehâmıza çok büyük saygısı vardı. Hayatının sonuna kadar da bu sevgi ve saygıyı muhafaza etti ve Konya'ya geldikçe de daima Türbe'yi ziyaret etmiştir"[343].

Atatürk'ün Mevlânâ hakkındaki görüş ve düşüncelerini fırsat buldukça dile getirdiğini görüyoruz.

Daha önceki konularda, eski Post-nişîn Veled Çelebi'nin Atatürk'ün toplantılarında özellikle dil çalışmalarında sıkça bulunduğundan bahsetmiştik. İşte Çankaya Köşkü'nde yine böyle bir dil çalışması toplantısında söz dönüp dolaşıp Mevlânâ'ya gelmiş, Atatürk şunları söylemiştir:

"Mevlânâ, Müslümanlığı Türk ruhuna intibak ettiren büyük bir reformatör. Müslümanlık aslında geniş mânâsıyla hoşgörülü ve modern bir dindir. Araplar onu kendi bünyelerine göre anlamış ve tatbik etmişlerdir. Sıcak bir iklimde oturan, suyu nadiren kullanan, genel bir hareketsizlik içinde ömür süren Bâdiye Arapları için günde beş vakit abdest ve namaz, çok ileri seviyede bir yaşama hareketidir. Hazreti Muhammed insanları uyuşukluktan harekete sevketmiştir. Sarp dağlar, yüksek yaylalarda at koşturan, erimiş kar suları ile yıkanan Türkler için abdest ve namaz çok tabiî olmuştur. Mevleviliğe gelince o tamamen Türk geleneklerinin Müslümanlığa nüfuz örneğidir. Dönerek ayakta ve hareket halinde Allah'a yaklaşma fikri, Türk dehâsının en tabiî ifadesidir"[344].

---

342 Önder, *Atatürk Konya'da*, s. 106.

343 *Mevlânâ- Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlânâ Üzerine Araştırmaları*, Hazırlayan: Feyzi Halıcı, Ülkü Basımevi, Konya 1983, s.9.

344 Önder, *Atatürk Konya'da*, s.2-3.

Yine Çankaya'da dil çalışmalarının yapıldığı bir toplantıda medreselerde müderrislik etmiş Konya milletvekillerinden bazılarının da fikirlerini almıştı. Onların verdiği bilgiyi yeterli bulmayan Atatürk toplantıyı şu sözlerle kapatmıştı: "Eğer Mevlânâ'yı sizler gibi kavramak gerekseydi, O büyük insanın ruhu dertlenir, biz de belki bir saygısızlık gösterme zorunda kalırdık. Mevlânâ'yı ululuğuyla kavrayabilmek için medresenin dar kapısından geçmemiş olmak gerek"[345].

Atatürk'ün bu arzusu ölümünden sonra gerçekleşmiş 1941 yılında Mevlânâ'nın o meşhur eseri *Mesnevî*, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Türkçe'ye çevrilerek yayınlanmıştır. Takip eden yıllarda da Mevlânâ'nın diğer eserleri *Divan-ı Kebir, Mektubat, Fih-i Ma- fih* ilgili devlet kurumlarınca yayınlanmıştır.

Buraya kadar ele aldığımız, bütün bu söz ve uygulamalarından açıkça anlaşılacağı üzere, Atatürk bir Mevlânâ hayranı idi. O'nun Mevlânâ'ya yönelik bu sevgisinin temelinde herhalde, Mevlânâ'nın düşüncelerindeki millet kavramı ve evrensellik mesajlarını aramak lâzımdır.

Merhum Hocam Aydın Taneri'nin pek çok eserinde vurguladığı gibi, Atatürk'de, Cumhuriyet devri Türk halkını ve dolayısıyla kendini mâziye bağlama şuuru vardır[346]. Biraz önceki sözlerinde ve O'nun tarih anlayışı çerçevesindeki fevkalâde anlamlı uygulamalarında[347] bu şuuru ve hassasiyeti görmek mümkündür.

Atatürk nasıl Türkistan (Orta Asya)- Selçuklu – Osmanlı gerçeğine dayanıyor ise, Mevlânâ da bir Selçuklu olarak Türkistan (Orta Asya)'a dayanmıştır[348]. Mevlânâ ve Türk kültürü üzerinde ciddî araştırmaları bulunan Müjgan Cumbur'un araştırmalarına göre, Mevlânâ Türkmenler'den başka geniş Türklük aleminin diğer parçalarını Oğuzları, Yağma, Bulgar, Hıta, Kutu, Çiğil, Taraz Türklerini Kıpçakları diğerlerini ve sıkça da Türk adını

---

345 Mehmet Önder, "Atatürk'ün Mevlânâ Hayranlığı", *Çağrı*, sayı:71, Aralık 1963.

346 Taneri, *a.g.e.*, s.XXI.

347 Atatürk'ün Türk tarihi anlayışının temelinde "devamlılık" ve "bütünlülük" esasının yattığı görülür. O'na göre Türk tarihi Türkistan- Selçuklu- Osmanlı – T.C. çizgisinde bir bütün olarak ele alınmalıdır. Cumhurbaşkanlığı Forsu'nun 16 yıldızlı olarak tespit edilmesi, Osmanlı'dan kalan borçların, T.C. tarafından ödenmesinin kabulü, Atatürk dönemi Türk kağıt paralarında Ergenekon'dan çıkışı tasvir eden figürlerin yer alışı, yine onun döneminde bazı kuruluşların Meselâ Petrol Ofisi'nin ambleminin "kurt başı" olarak tespiti, Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi olarak M.Ö. 209 Mete Han olarak, yine Deniz Kuvvetlerinin kuruluş tarihinin Çaka Bey olarak kabul edilmesi vb.. uygulamalar Atatürk'ün Türk tarihinin bütünlüğü ve devamlılığı felsefesinin pratiğe yansımasıdır. Bu Konuda ayrıntılı değerlendirme için bkz., Nuri Köstüklü, "Atatürk ve Millî Mücadele'yi Anlamak Veya Türk İnkılap Tarihinde Terminoloji Meselesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı:48, Kasım 2000, s.893 vd.

348 Taneri, *a.g.e.*, s.XXI.

anar. Bu anışlar çoğunda mecazî değildir. Mevlânâ Türkmenler gibi Türk milletini de millet olarak millet bilincine varmış olarak anar[349]. Yine Aydın Taneri'nin, Mevlânâ ailesinde Türk milleti ve devleti fikri'ni araştıran çalışmasında, Mevlânâ ve ailesinde Türk milleti ve Devlet kavramını bütün delilleriyle görmek mümkündür[350].

Şimdi burada; "madem böyle, o halde Mevlânâ eserlerini niçin Türkçe değil de Farsça olarak yazmıştır"? sorusu akla gelebilir. Buna verilecek cevap gayet açıktır. O dönemin edebiyat dili Farsça idi. Yoksa buradan hareketle Mevlânâ'nın Fars milliyetçiliği yaptığı düşüncesine kapılmanın yanlış olacağı kanaatindeyiz. Rahmetli Hocam Bahaeddin Ögel'in de vurguladığı üzere, "Mevlânâ'nın Farsça söylemesine bakarak, onu bir fars gibi görmek yanlıştır. Mesnevî daha yazıldığı zamanda, Türkler üzerinde fevkalâde tesirli olmuştu. Türkler Mevlânâ'ya karşı her zaman saygılı olmuşlardır"[351].

İşte Mevlânâ'daki millet olma şuuru ve Türk kavramları, Atatürk'ün ona dost olmasının başta gelen sebepleri arasında idi.

Bu değerlendirmelerin yanında taiî ki Mevlânâ, aynı zamanda evrensel özelliklere sahip bir mütefekkir idi. O'ndaki, hoşgörü, müsâmaha, insan sevgisi ve yeniliklere açık olma karakteri ve bu yönleriyle de yalnızca Doğu'yu değil Batı'yı da etkilemiş olması, Mevlânâ'ya duyulan sempatinin sebepleri arasındaydı. Atatürk, "Batı'yı Batı yapanlardan biri olarak Goethe'nin Mevlânâ'yı aslından okumak için, duyduğu büyük hayranlığın itişi ile yetmiş yaşından sonra Farsça öğrendiğini biliyordu"[352].

İşte Balkan Savaşları'ndan Millî Mücadele'ye kadar vatan savunmasında kendilerince birşeyler yapmaya çalışan ama tabbiî ömrünü de dolduran Mevlevîhanelere karşı, Atatürk'ün diğer sûfî kurumlardan farklı bir şekilde yaklaşımının temelinde, buraya kadar ele aldığımız Mevlânâ'ya bakış felsefesini aramak lâzımdır.

---

349 Müjgan Cumbur, "Mevlânâ'ya Göre Türkmenler", *3. Milli Mevlânâ Kongresi- (12- 14 Aralık 1988) Tebliğler*, Selçuk Üniv. Yay., Konya 1989, s.53; Müjgan Cumbur, "Mevlânâ'nın Eserlerinde Türk Boyları ve Türk Kelimesinin Değerlendirilmesi", *Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslarası Mevlânâ Semineri*, 15- 17 Aralık 1973- Bildiriler, Ankara 1973, s.55 vd.

350 aneri, *a.g.e.*

351 Bahaeddin Ögel, "Mevlânâ ve Türk Kültürü", *I. Millî Mevlânâ Kongresi- Tebliğler (3-5 Mayıs 1985- Konya),* Selçuk Üniversitesi yay., Konya 1986, s.4.

352 "Atatürk ve Mevlânâ", *Yeni İstanbul* , 09. 12. 1964, sayı:5375, s.2.

SONUÇ

Bu araştırmada, bir cihan devleti Osmanlı'nın tasfiyesinin hikayesi ve bu tasfiye sürecinde Osmanlı bakıyyesinden yeni bir Türk devleti Türkiye Cumhuriyeti'nin doğum sancılarının yaşandığı "10 yıl Savaş" döneminin bilinmeyen bazı yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1815'te, Anadolu'da Türk siyasî varlığına son vermeyi amaçlayan bir siyasî programın adı "*şark meselesi*" olarak konduğunda, bunu gerçekleştirme yönünde de düğmeye basılmış bulunuluyordu. Sözkonusu süreçte, eskilerin 93 Harbi dediği 1977-78 Osmanlı Rus Savaşı, Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele, Türkler'in bulunduğu coğrafyada varolma veya yokolma yönünde kaderini tayin eden önemli kilometre taşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Balkan Savaşları'ndan itibaren, "şark meselesi"ni gerçekleştirmeyi amaçlayan ve 10 yıl sürecek bir savaş ortamına girilmişti. Siyasî varlıktan da öte, Türkler'in Anadolu'da biyolojik olarak bile varolup olamayacağı tartışmalarına doğru bir gidiş vardı; çünkü, insan kaynaklarımız tükenme noktasına gelmiş, 11- 12 yaşındaki çocuklar cepheye koşar olmuştu.

İşte böyle bir süreçte, şu kadar bin yıllık bir devlet geleneğine sahip bulunan Türk siyasî organizasyonunda kendini sorumlu hisseden her fert veya pek çok kurum, vatan savunmasında doğru veya yanlış kendince bir şeyler yapabilmenin, çorbaya bir tuz atabilmenin gayreti içinde idiler. Bu gayret içinde olan kurumlar arasında mevlevihaneleri de görüyoruz. Şüphesiz böyle bir sorumluluğun tarihî sebepleri vardı.

Anadolu'da Türk siyasî hakimiyetinin başlangıç dönemlerine gittiğimizde, Fuad Köprülü'nün "*Alperen*" , Ömer Lütfi Barkan'ın "*Kolonizatör*

Türk Dervişleri" olarak adlandırdığı Türk sûfî unsurlarının, coğrafyanın vatan olması yolunda ciddî mesaîlerinin bulunduğunu biliyoruz. Sözkonusu sûfî zümreler içinde Mevlânâ ve felsefesi de oldukça etkili idi. Özellikle, Mevlânâ felsefesinin 14.yy.'da müesseseleşmesini tamamlaması ve arkasından 17. yy.'da bir nevi devlet kurumu haline gelmesiyle birlikte, Mevlevihane'nin merkezî yönetimle ilişkisi de artmış idi. Bu ilişki, sûfî alanla sınırlı kalmayıp, siyasî sahada da kendini gösteriyordu.

18. yy.'dan itibaren Batı karşısında bir eziklik psikolojisine giren Osmanlı, yenilik hareketleriyle bu çöküntüden kurtulmaya çabalarken, pek çok sûfî organizasyon ve diğer bazı müesseseler statükodan yana tavır koyduklarında, Mevlevihanenin -bazı istisnaları olmakla beraber- genel olarak yenilikten ve değişimden yana bir irade sergilediğini söyleyebiliriz. Özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde bu iradenin biraz daha berraklaştığını görüyoruz.

Tanzimat'la hız kazanan Osmanlı'daki bu yenilik ve değişim sürecine, geniş bir perspektiften baktığımızda, aslında tabiî ömrünü tamamlamak üzere olan bir hastanın çeşitli ilaçlarla, kaçınılmaz sonunu, belki biraz daha uzatmaktan başka bir anlam taşımıyordu. Çünkü, mevcut siyasî yapı, çağın gelişmelerine ayak uyduramayan köhneleşmiş bir zihniyet ve eski fonksiyonunu kaybetmiş veya artık ömrünü tamamlamış kurumlardan ibaretti.

Tabii ki, Mevlevihane ve diğer sûfî müesseseler de bu değerlendirmenin dışında bulunmuyorlardı. Vâkıa bu iken, burada hatırlamamız gereken bir sosyolojik kâideyi de ifade etmek durumundayız, o da; "köklü ve tarihî müesseseler ne kadar muattal ve işe yaramaz hale gelirlerse gelsinler, müessesenin idare ve yöneticileri eskiye göre ne kadar pasif duruma düşerlerse düşsünler, önceki ruh ve faaliyetlerinden hemen uzaklaşamama" gerçeği idi. Nitekim, artık ömürlerini tamamladı diye düşündüğümüz bazı köklü müesseseler gibi, Mevlevihanelerin de; Türkler'in Balkanlar'dan ve arkasından Anadolu'dan tasfiyesi için düğmeye basıldığı Balkan Savaşları'ndan itibaren, bu kâideyi ispatlarcasına ve kuruluş dönemindeki alperenleri hatırlatırcasına bir faaliyet içinde bulunduklarını söyleyebiliriz.

Araştırmamızın I. Bölüm'ünde; Balkan Savaşı sırasında Girit ve Kıbrıs gibi ateş hattındakiler de dâhil bütün mevlevîhanelerin, içine düşülen sıkıntının farkında olarak vatan savunması yolunda fevkalâde bir gayret içinde bulunduklarını belgeleriyle takip ettik. Şüphesiz, sözkonusu sorumluluktan uzak

istisna kabilinden bazı Mevlevîlerin bulunması –post kavgalarında görüldüğü gibi- muhtemel olmakla birlikte, hemen bütün mevlevîhanelerin, savaş yaralıları için harcanmak üzere maddî ve aynî yardım yarışı içine girdiklerini gördük. Söz buraya gelmişken, Anadolu'daki Türk siyasî varlığını yakından etkileyen günümüz Kıbrıs meselesini doğru olarak anlayabilmek ve çeşitli adlar altında oynanmak istenen oyunun nereye varabileceğini kavrayabilmek için, Balkan Savaşı yıllarında Girit'te ve Kıbrıs'taki gelişmeleri, konuyla ilgili mevlevîhane raporlarından da takip etmenin gerekli olduğunu düşünüyoruz.

Balkan Savaşı sırasında gösterilen sorumluluğun, I. Dünya Savaşı sırasında, maddî ve aynî yardımların ötesinde, fiilen gönüllü olarak cepheye gitmek şekline dönüştüğünü görüyoruz. II. Bölüm'de bütün ayrıntılarıyla ortaya koyduğumuz üzere, tamamen ilgili makamların bilgisi ve kontrolü dahilinde teşekkül eden Gönüllü Mevlevî Alayı, 4. Ordu emrinde gerçekten, cephede, özellikle askerin moralinin yükseltilmesi ve lojistik alanda fevkalâde hizmetler vermiş idi. Mevlevîlik alanında ciddî mesaileri bulunan Gölpınarlı'nın, sözkonusu Alayla ilgili olarak "Veled Çelebi'yle Abdülbaki merhumun başbuğlukları altında Mevlevî Alayı oyunu oynandı"[353] şeklindeki sözlerini, meseleyi fazla tetkik etmeden söylenmiş haksız ifadeler olarak değerlendiriyoruz. Eğer, tezyifen ifade edilen bu bir "*oyun*" ise, aynı teşkilatın bundan önce Balkan Savaşı'nda ve daha sonra Millî Mücadele'deki hizmetlerine ne diyeceğiz? Dolayısıyla, Mevlevî Alayı'nı, ilgili makamlarca teşvik edilen ama, tabandan gelen bir irade ile samimî olarak teşekkül eden bir gönüllü birlik olarak görüyoruz; bu yolda şehit olanlar, gözünü kaybedenler ve sakat kalanlar olmuştur. Nitekim, zamanın mevcut yönetimi de, bu Alay'a katılan gönüllüleri takdir etmiştir.

Mevlevihanelerin I. Dünya Savaşı sırasında ilk göze çarpan faaliyeti bu Gönüllü Alay olmakla birlikte, bunun dışında gerek esirlerle ilgili olsun gerekse, işgal bölgelerindeki Türk kültür unsurlarının korunmasıyla ilgili pek çok konuda siyasî bazı faaliyetlerde bulunduklarını da tespit ettik.

Mevlevihanelerin Balkan ve I. Dünya Savaşları sırasında süregelen vatan savunmasındaki duyarlılık sürecinin İstiklal Savaşı sırasında da aynen devam ettiğini söyleyebiliriz. Daha Mondros Mütarekesi'nin hemen sonrasında Anadolu'da başlayan millî galeyan ve teşkilatlanma sürecinde Mevlevîlerin hiç de pasif kalmadığını gördük. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasıyla başlayan ve

353 Gölpınarlı, *a.g.e.*, s.273

kongreler sürecinde organize hale gelen Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nde pek çok Mevlevî fiilen görev almış ve kurum olarak da Mevlevihane, Mustafa Kemal Paşa ve millî hareket lehinde bir tavır ortaya koymuştur. Ama bütün bu gelişmelerin yanında, henüz geleceği pek kestiremeyen ve statükodan yana olan, dolayısıyla bilerek veya bilmeyerek Millî Mücadele'ye zarar verici davranışlarda bulunan Mevlevî önderlerine de rastlanmıştır. Ne var ki bu tür örnekler mevzî nitelikte kalmış olup, kurum olarak Mevlevî teşkilatını bağlayıcı bir karakter almamıştır. İstiklal Savaşı'nın o zor günlerinde sorumluluğu üzerinde hisseden Mevlevîhane, zaferlerle birlikte gelen sevinci de Türk milletiyle paylaşmıştır.

Balkan Savaşları'ndan itibaren süregelen ve özellikle İstiklal Savaşı yıllarında artık varolma veya yokolma sınırına gelindiği bu fevkalâde zorlu mücadeleden Atatürk'ün önderliğinde zaferle çıkılmış ve neticede Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Yeni Türk Cumhuriyeti'nin çağın gerektirdiği biçimde millî demokratik ve laik bir devlet olabilmesi yönünde de bir dizi inkılap hareketlerine girişilmiş idi. İşte bu dönemde de Mevlevihane, Tanzimat ve Meşrutiyet'ten itibaren süregelen yenilikçi karakterini göstererek inkılaplar yönünde irade ortaya koşmuştur. Özellikle, yeni Türk devletini laikleştiren Hilafetin kaldırılması, şapka ve kılık kıyafet inkılabı ve tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunları karşısında dönemin post-nişînleri yani Mevlevî liderlerinin sözkonusu inkılap kanunları lehinde tavır koymaları oldukça anlamlıdır. Bu liderlerden Abdülhalim Çelebi, Veled Çelebi, Amil Çelebi ve burada isimlerini zikredemediğimiz diğer bazı önde gelen kişilerin, hayatları boyunca Atatürk'ün yanında yer aldıklarını, TBMM üyelikleri yaptıklarını da burada belirtmek durumundayız. Zaten Atatürk'ün de bu insanlara yakınlık göstermesi ve Konya'ya hemen her gelişinde Mevlânâ Dergâhı'nı ziyaret etmesi, Mevlânâ ve felsefesinin diğer bazı sûfî zümrelerden farklı olarak yeniliklere ve gelişmeye açık, sanat ve insan sevgisine önem veren mesajlar taşımasıyla herhalde yakından alâkalı olmalıdır.

Bütün bunlara rağmen, araştırmamız boyunca ele aldığımız bu gelişmeler, hayatiyeti kalmayan bir müesseseye yeni bir ömür temininden çok uzak hadiseler idi. Devletin elinden çıkmış veya cemiyetin bağrından doğmuş her müessese kâh içine parazitlerin yol bulması , kâh esas gayelerinden uzaklaşması, kâh ise çocuğu büyüyen ananın yavaş yavaş sütünün çekilmesi gibi, sonradan olma veya tabiî sebeplerden dolayı günün birinde İbn-i Haldun'un tarih nazariyesini ispatlarcasına kendini saf dışı olmuş bulurdu. Nitekim de öyle oldu; Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu çıktığında, dönemin Mevlevî liderinden Veled

Çelebi, bu gerçeği "Beyhude figan etmeyelim lâyıktır / Dergehlarımız boş idi oldu mesdûd" mısralarıyla veciz bir şekilde dile getirmekten hiç çekinmemişti.

Netice itibarıyla Mevlevîlik ve Mevlevihaneler bir Türk kurumu olarak, tarihteki yerini almış oldu. Ama Mevlânâ ve felsefesi, günümüzün yükselen evrensel değerleri çerçevesinde sınırlarımızı aşmış olarak bugün bütün insanlığa ışık tutmaya devam etmektedir. Mevlânâ'nın ölüm yıldönümü vesilesiyle Konya'da devlet eliyle yapılan Mevlânâ'yı anma törenleri ve uluslararası bilimsel toplantılar bu bakımdan oldukça anlamlıdır.

BİBLİYOGRAFYA

A-ARŞİV VESİKALARI

I- ATASE Arşivi

1. Kutu : 71, Gömlek 65, Belge no: 65-1.
2. K1 : 56, D : 222, Fh : 26.
3. K1 : 809, D : 70, Fh : 141-2.
4. K1 :1993, D: 419, Fh : 1, 1-1, 1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 1-7, 1-8, 1-9, 1-10, 1-11, 1-12, 1-13, 1-14, 1-15, 1-16, 1-17, 1-18, 1-19, 1-20, 1-21, 1-22, 1-23, 1-24, 1-25.
5. K1 : 1729, D : 83, Fh : 3-11, 3-12.
6. K1 : 5596, D : 329 (H-1), Fh : 1, 1-1, 1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 1-7, 1-8, 1-9, 1-10, 1-11, 1-12, 1-13.
7. K1 : 5596, D : 329 (H-3), Fh : 1-4, 1-8, 1-9, 1-10, 1-11, 1-12, 1-13, 1-14, 1-15.
8. K1 : 5596, D : 329 (H-4), Fh : 1-2, 1-3, 1-5, 1-6, 1-7, 1-8, 1-9, 1-10, 1-11, 1-12, 1-13, 1-14, 1-15, 1-16, 1-17, 1-18, 1-19, 1-20, 1-21, 1-22, 1-23, 1-24, 1-25, 1-26, 1-27, 1-28, 1-29.

II- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

1 . 272.11.7.1.3, Sıra no: 1-46.

2 . 030.18.01/ 01.15.4.

3. 030.18.01/ 03.17.14 (10.4.337 tarihli belge), (24. 4. 337 tarihli kararname), (25.4.337 tarihli belge), (1.11.337 tarihli belge), (8.11.337 tarihli, 1180/ 806 numaralı kararname) , (9.11.337 tarihli belge).

III-Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1. DH-SYS, 22-4/2 (76), (75/1), (81), (80/1).
2. DH : KMS : 51-1/2.
3. DH/İ-UM, 22-C/3, Dosya no: 19-3, 19-4, vesika no: 1-31, 155.

4. DH-KMS. 47-56, Lef : 1,3.
5. DH. EUM. AYŞ. 32-44.
6. MV. 220-106.
7. DH. Umur-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdiriyeti, nr. 1/50, lef:1.

IV- Mevlânâ Müzesi Arşivi

1. Zarf no : 51, Belge no : 36.
2. Zarf no : 53, Belge no: 1,5,6,7,8,21.
3. Zarf no: 60
4. Zarf no: 63, Belge no: 18, 28, 30, 31.
5. Zarf no: 64, Belge no:2.
6. Zarf no: 69, Belge no: 13.
7. Zarf no: 70, Belge no: 29, 30, 46, 46-a, 50.
8. Zarf no: 84, Belge no : 4, 5, 8.
9. Zarf no: 89, Belge no : 1, 2, 5, 8.
10. Zarf no: 90,
11. Zarf no: 96, Belge no: 11, 14.
12. Zarf no: 97,
13. Zarf no 104.
14. Zarf no: 106, Belge no: 8.
15. Zarf no: 107, Belge no: 6, 7, 18, 19, 20, 23.
16. Zarf no: 108, Belge no: 1, 2, 4, 15.
17. Zarf no: 149, Belge no:2.

V- S.Ü. Mevlânâ Araştırmaları Merkezi, Uzluk Arşivi

1. Veled Çelebiye Aid Yazışmalar, (VÇAY) Sıra no: 2, 3, 4, 13, 14, 104, 128, 129, 280.
2. VÇAY, (Abdülbaki'den Konya'da Reşadetmeab Efendimize, 1 Kanun-i

Sani 330 tarihli telgraf)

3. VÇAY, (Konya Valisinden Çelebi Efendi Hazretlerine, 1 Şubat 1330 tarihli Şifre).
4. VÇAY, Racu İstasyon Kumandanı Bnb. Mehmed Rıza'dan Reşadetlü Çelebi Efendi Hazretlerine, Racu'dan 25.02.330.
5. VÇAY, (Dördüncü Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırından (veled Çelebi'ye) 17 Mart 331 Tarihli Şifre).
6. VÇAY, 14.05.331 Tarihli Şifre.
7. VÇAY, Belge nu (aded): 820-885.

VI- Cumhurbaşkanlığı Arşivi

1- A: III-3, D: 14, Fh: 61- 2.

VII- Yayınlanmamış Hatıralar

1. Edirneli Kadri (Kadir) Dede'nin Hatıraları, (yazma nüsha), Uzluk Arşivi, Kayıt no:70.
2. Veled Çelebi, Birinci Cep Mecmuası, (Yazma Nüsha), Uzluk Arşivi, Kayıt no: Y 105.

B- KİTAPLAR, MAKALELER VE SÜRELİ YAYINLAR

I-Kitaplar ve Makaleler.

3. Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım**, C.1, Nehir yay., İstanbul 1992.
4. AKAR, Metin, **Veled Çelebi İzbudak**, Türk Dil Kurumu yay., Ankara 1999.
5. **Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları 1926**, (Yayına hazırlayan: Ahmet Nedim), İsmet Yayınları, İstanbul 1993.
6. APAK, Rahmi., **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara 1988
7. ARAZ, Nezihe, **Mustafa Kemal'le 1000 Gün**, İstanbul 1993.
8. ARMAOĞLU, Fahir, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi(1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1997.

9. ATA, Feridun, **Çankırı Mevlevihanesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995.

10. ATATÜRK, Kemal, **Nutuk**, (Yayına hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2000.

11. "Atatürk ve Mevlânâ", **Yeni İstanbul Gazetesi**, 09.12.1964, Sayı: 5375.

12. "Atatürk Meş'alesi-Atatürk ve Hz. Mevlânâ",**Kemalizm**, Türkiye Kemalistler Derneğinin Fikir ve Yayın Organı, Yıl:2, Sayı: 17, Aralık 1963.

13. ATEŞ, İ., "Hz.Mevlânâ Dergahı İle İlgili Vakıf ve Vakfıyeler", **IX.Vakıf Haftası**, Ankara 1992.

14. BARKAN, Ömer Lütfi, "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", **Vakıflar Dergisi**, sayı:2, Ankara 1942.

15. BAYKARA, Resuhi, "Birinci Harb-i Umumide Mücahidin-i Mevleviye Alayı", **Yeni Tarih Dünyası**,Ekim 1953, C.1, Sayı:3.

16. BAYRU, Esin Çelebi, "Babam Celaleddin Bakır Çelebi", **X.Milli Mevlânâ Kongresi 2-3 Mayıs 2002,Tebliğler**, Konya 2002.

17. BİRİNCİ, Ali, "Kemahlı Şeyh İbrahim Hakkı'nın Serencamı", **Türk Yurdu**, Ekim 1996, Sayı:110.

18. **Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Sina- Filistin Cephesi**, Genel Kurmay ATASE Yay.,Cild:4, Kısım:2, Ankara 1986.

19. CEMAL PAŞA Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı, **Hatıralar**, (Tamamlayan ve düzenleyen:Behçet Cemal), Çağdaş Yay., İstanbul 1977.

20. COŞAR, Ömer Sami, **Türk İstiklal Harbi Gazetesi**, Yeni İstanbul Yay., 16 Ocak 1920 Cuma, no:211.

21. CUMBUR, Müjgan, "Mevlânâ'ya Göre Türkmenler", **3.Milli Mevlânâ Kongresi-(12-14 Aralık 1988)Tebliğler**, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1989.

22. CUMBUR, Müjgan, "Mevlânâ'nın Eserlerinde Türk Boyları ve Türk Kelimesinin Değerlendirilmesi", **Mevlânâ'nın 700.Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslar arası Mevlânâ Semineri**,15-17 Aralık 1973-Bildiriler, Ankara 1973.

23. ÇELEBİ, Mevlüt, **Millî Mücadele Döneminde Türk- İtalyan İlişkileri,** Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 2002

24. ÇELİK, Recep, **Milli Mücadelede Din Adamları**, C.I, Emre Yay., İstanbul 1999.

25. DANİŞMEND, İ. Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,** C.4, İstanbul 1961.

26. DEMİRAĞ, Banu, "Mevlevihaneden Açılan Pencere", **I. Uluslar arası Mevlânâ, Mesnevi ve Mevlevihaneler Sempozyumu Bildirileri**, Manisa 2002

27. EGE, Nezahat Nurettin, **Prens Sabahattin Hayatı ve İlmi Müdafaları**, İstanbul 1977.

28. ERDEN, Ali Fuat, **Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları**, İş Bankası Kültür Yay., İstnbul 2003.

29. ESKİ, Mustafa, **Kastamonu Basınında Milli Mücadelenin Yankıları**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1995.

30. FEDAİ, Harid, "Kıbrıs'ta 1912 Olayları", **Yeni Kıbrıs**, Ağustos-Eylül 1985.

31. GOLOĞLU, Mahmut, **Üçüncü Meşrutiyet(1920)**, Ankara 1970.

32. GÖLPINARLI, Abdülbaki, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik**, İstanbul 1953.

33. GÖLPINARLI, Abdülbaki, "Konya'da Mevlânâ Dergahının Arşivi", **İstanbul Üniv. İktisat Fakültesi Mecmuası**, Ekim 1955-Temmuz 1956, No:1-4.

34. GÖYÜNÇ, Nejat, "Mevlânâ Müzesi Arşivi" **2.Milli Mevlânâ Kongresi(Tebliğler) 3-5 Mayıs 1986**, Konya 1987.

35. GÜLER, Ali, **Atatürk Soyu Ailesi ve Öğrenim Hayatı**, Ankara Harp Okulu Basımevi, Anakara 1999.

36. GÜREL, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi (1878/ 1960) Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslar arası Politika**, İstanbul 1984, C.1.

37. HAFIZ İBRAHİM, "Mevlevi Gönüllüleri", **Sebilü'r-Reşad**, 5 Şubat 1330, sayı:327.

38. HAKSEVER, Ahmet Cahit, **Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek**, Kültür Bak.Yay., Ankara 2002.

39. HAKSEVER, Ahmet Cahit, **Modenleşme Sürecinde Mevleviler ve Jön Türkler**, H yayınları, İstanbul 2009.

40. ILGAR, Yusuf, **Tarih Boyunca Afyon'da Mevlevilik**, Afyon 1985.

41. IŞIN, Ekrem, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Beşiktaş/Bahriye Mevlevihanesi", **İstanbul Dergisi 1993**, sayı:6.

42. IŞIN, Ekrem, "Modernleşme Çağında Mevlevilik: Siyaset, İdeoloji ve Örgütlenme", **X.Milli Mevlânâ Kongresi Tebliğler I**, Konya 2002.

43. İNAL, **İbnülemin Mahmut Kemal, Son Asır Türk Şairleri**, İstanbul 1970.

44. İNALCIK, Halil, **The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600**, London 1973.

45. İSMAİL, Sebahattin, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Lefkoşe 1992.

46. İSMAİL, Sebahattin, **20 Temmuz Barış Harekatının Nedenleri Gelişimi Sonuçları**, İstanbul 1988.

47. İZBUDAK, Veled Çelebi, **Hatıralarım**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946.

48. KANSU, Mahzar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C.II, Ankara 1966.

49. KARA, İsmail, **Hanya/Girit Mevlevihanesi**, Dergah yay., İstanbul 2006

50. KARA, Mustafa, "Mezhepler ve Tarikatlar", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul 1985.

51. KARABEKİR, Kazım, **Birinci Cihan Harbini Nasıl İdare Ettik-Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu**, Emre yay., İstanbul 2000

52. KARAL, E. Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C.9, Türk Tarih Kurumu Yay.,Ankara 1996.

53. KARAL, E. Ziya, **Osmanlı Tarihi**, C.7, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay.,Ankara 1988.

54. KAYAOĞLU, İsmet, "Sultan-Mevlevi İlişkilerine Genel Bir Bakış", **X. Milli Mevlânâ Kongresi Tebliğler I**, Konya 2002.

55. KORUCUOĞLU, Nevin, **Veled Çelebi İzbudak**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994.

56. KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Milli Mücadele'de Denizli,Isparta,Burdur Sancakları**, Kültür Bakanlığı Yay.,Ankara 1990.

57. KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi**, Konya 1998.

58. KÖSTÜKLÜ, Nuri., "Balkan ve I. Dünya Harplerinde Mevlevihaneler", **XII. Türk Tarih Kongresi, 12-16 Eylül 1994 Ankara. Bildiriler,** C.III, Ankara 1999.

59. KÖSTÜKLÜ, Nuri, **"Milli Mücadele'de Türk Çocukları ve Bir Destan", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart 1997, Sayı:37.

60. KÖSTÜKLÜ, Nuri, "Balkan Harbi Sırasında Kıbrıs Türklerine Yapılan Baskılar ve Kıbrıs Mevlevihanesinin Faaliyetleri", **Birinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 20-23 Kasım 1996**, Doğu Akdeniz Üniversitesi,Gazi Magusa-KKTC;Journal For Cypriot Studies, 1996, issue 4.

61. KÖSTÜKLÜ, Nuri, "Türk Arşiv Belgelerine Göre Balkan Savaşı Sırasında Bulgarların Edirne Vilayetinde yaptıkları Mezalim ve Yerli Rum Halkın Tepkisi", **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:1, Ankara Bahar 2005, s.115- 128.

62. KÖSTÜKLÜ, Nuri, "Atatürk ve Milli Mücadeleyi Anlamak Veya Türk İnkılap Tarihinde Terminoloji Meselesi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Sayı:48, Kasım 2000.

63. KÖSTÜKLÜ, Nuri, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücahidîn-i Mevleviye Alayı", **X. Millî Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002, Tebliğler,** Konya 2002.

64. KUTAY, Cemal, **Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları**, Diyanet İşleri Başk. Yay., Ankara 1973.

65. MEHMET SELAHADDİN BEY, **İttihat ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim**, İnkılap Yayınları, Ankara 2000.

66. MENÇ, Hüseyin, **Milli Mücadele Yıllarında Amasya Portreler-Belgeler,** Ankara 1992.

67. **Mevlânâ-Yirmialtı Bilim Adamının Mevlânâ Üzerine Araştırmaları**, Hazırlayan: Feyzi Halıcı, Ülkü Basımevi, Konya 1983.

68. "Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti Genel Sekreteri Saime Ayoğlu Anlatıyor:Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti Nasıl Kuruldu?", Röportaj:Mustafa Baydar, **Cumhuriyet Gazetesi**, 29 Haziran 1972.

69. NEDİM, Şükrü Mahmut, **Filistin Savaşı(1914-1918)**, (Çeviren: Abdullah Es), ATASE Yay., Ankara 1995.

70. NESİM, Ali, **Kıbrıslı Türklerin Kimliği**, Lefkoşe 1990.

71. NEUMANN, Christoph K., "19. Yüzyıla Girerken Konya Mevlevi Asitanesi İle Devlet Arasındaki İlişkiler", **II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihaneler Kongresi (Tebliğler)**, Türkiyat Araştırmaları Dergisi sayı:2, Mayıs 1996.

72. OCAK, Ahmet Yaşar, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış" , **II.Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihaneler Kongresi, Tebliğler,** S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi Özel Sayı, Mayıs 1996, sayı:2, Konya 1996.

73. ÖGEL, Bahaeddin, "Mevlânâ ve Türk Kültürü", **I. Milli Mevlânâ Kongresi-Tebliğler(3-5 Mayıs 1985 Konya)**, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1986,

74. ÖNDER, Mehmet, **Atatürk Konya'da**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1989.

75. ÖNDER, Mehmet, **Milli Mücadele'de Konya Delibaş Hadisesi**, Konya 1953.

76. ÖNDER, Mehmet, "Atatürk'ün Mevlânâ Hayranlığı", **Çağrı**, Sayı: 71, Aralık 1963.

77. SAİD HALİM PAŞA, **Buhranlarımız ve Son Eserleri**, (Hazırlayan Ertuğrul Düzdağ), İz yay., 4. baskı, İstanbul 2003

78. SAKIP DEDE, **Sefine-i Nefise-i Mevleviyan I**, Kahire 1283.

79. SAYAR, Ahmet Güner, "Hz. Mevlânâ Dergahı Post-nişîni Abdülhalim Çelebi Efendi ve Türk Kurtuluş Savaşındaki Hizmetleri", **Türk Yurdu**, Mart-Nisan-Mayıs 1999, sayı:139,140,141.

80. SEVÜK, İsmail Habib, **Atatürk İçin**, Kültür Bak. Yay., Ankara 1981.

81. **Süleymaniye Kütüphanesi, Süheyl Ünver, Defter no:59** "Edirne Mevlevihanesi". (yayınlanmamış yazma nüsha)

82. ŞAFAK, Yakup, "S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi'nde Bulunan Veled Çelebi'ye Yazılmış Bazı Mektuplar", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** Sayı: 9, Konya 2001.

83. ŞAHİN, Tahir Erdoğan, **Erzincan Tarihi**, Erzincan 1987.

84. ŞAPOLYO, Enver Behnan, **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**, İstanbul 1964.

85. **Şemsü'l İrşad Li Sultan Reşad**, Dersaadet 1329.

86. TANERİ, Aydın, "Fikir Adamı Atatürk ve Cumhuriyet", **Tercüman,** 10 Kasım 1983.

87. TANERİ, Aydın, **Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1987.

88. TEZEREN, Ziver, "Üstad Ahmed Remzi Akyürek", **Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,** Ağustos 1983, Sayı: 68.

89. **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi,** 3.Cilt, 6.Kısım(1908-1920), Genelkurmay ATASE Yay., Ankara 1996.

90. TÜRKGELDİ, Ali Fuat, **Görüp İşittiklerim**, 4. Baskı, Ankara 1987.

91. UZLUK, Feridun Nafiz, "Veled Çelebi İzbudak ve Şapka", **Ülkemiz**, Ocak 1967.

92. ÜNLER, Ali Nadi, **Türk'ün Kurtuluş Savaşı'nda Gaziantep Savunması**, İstanbul 1969.

93. ÜNVER, Süheyl, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihaneleri ve Son Şeyhleri", **Mevlânâ Güldestesi**, Turizm Derneği, Konya 1964.

94. VELED ÇELEBİ, **El-İdrak Haşiyesi**, İstanbul 1936.

95. YALÇIN, Durmuş- Yaşar Akbıyık- Dursun Ali Akbulut -Mustafa Balcıoğlu – Nuri Köstüklü- Azmi Süslü- Refik Turan- Cezmi Eraslan- M.Akif Tural, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I,** Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2000.

96. YILDIRIM, Cihat, **Abdullah Kemal'in Hatıratına Göre 1914-1918 Arası Osmanlı Devleti'nin Askeri, Siyasi ve Sosyal Durumuna Dair Bazı Düşünceler,**(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992.

97. ZİYA, Mehmet, **Yenikapı Mevlevihanesi,** Tercüman 1001 Temel Eser, Haz: Yavuz Senemoğlu, İstanbul (yayın tarihi yok)

II.SÜRELİ YAYINLAR

1. **Açıksöz,**16 Teşrin-i sani 1335 (1919).
2. **Açıksöz,** 11.09.1922, Sayı:577.
3. **Babalık Gazetesi,** 11 Şubat 1330.
4. **Babalık,** 29 Kanun-ı sani 1330 (11 Şubat 1915), Numara: 281.
5. **Babalık,** 10 Şubat 1330 (23 Şubat 1915), Numara:283
6. **Babalık,** 20 Şubat 1330, (5 Mart 1915)
7. **Harb Mecmuası,** Haziran 1332, Mayıs 1333
8. **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi,** Sayı:40, Belge no:953.
9. **İkdam**, "Konya'da: Osmanlı Heyet-i İstihbariyesinden", 1 Kanun-ı evvel 1330(14 Aralık 1914)
10. **İkdam,** 26 Kanun-ı Sani 1330, "Mevlevi Gönüllüleri".
11. **İkdam,** 21 Mayıs 1335(1919), Numara: 8003.
12. **Tercüman,** 10 Kasım 1983.
13. **TBMM Zabıt Ceridesi,** C.1, Üçüncü Baskı, Ankara 1959.
14. **TBMM Zabıt Ceridesi,** C.VI, Ankara 1943.
15. **TBMM Gizli Celse Zabıtları,** Türkiye İş Bankası Kültür Yay., C.2, Ankara 1985.

EKLER

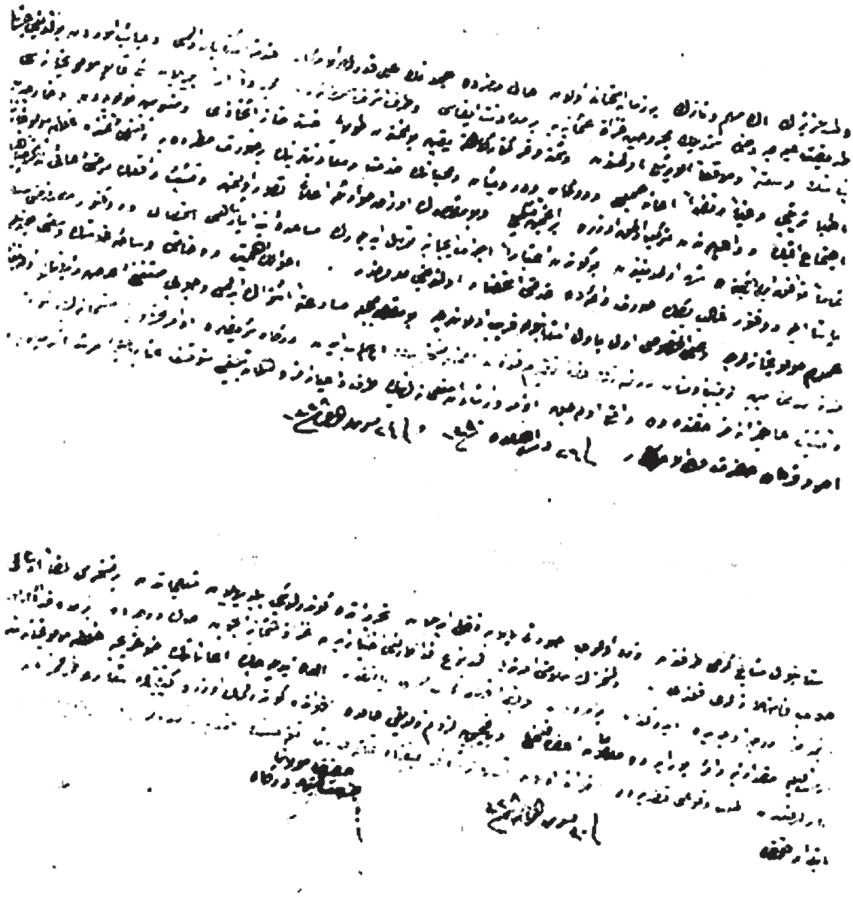

EK 1. Çelebilik makamının, Balkan Savaşı yaralılarına yardım konusunda bütün Mevlevîhanelere gönderdiği tamim. (MMA, Zarf no:53, Belge no:7, 21).

EK 1a. Çelebilik makamının, Balkan Savaşı yaralılarına yardım konusunda bütün Mevlevîhanelere gönderdiği tamim. (MMA, Zarf no:53, Belge no: 21)

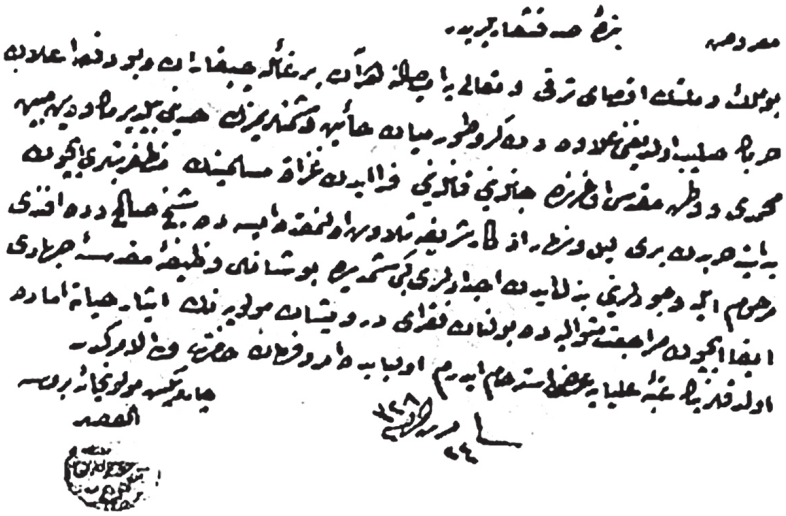

EK 2. Bursa Mevlevîleri'nin vatan için canlarını feda etmeye hazır olduklarına dair, Şeyh Mehmed Şemseddin'in 6 Kasım 1912 tarihli yazısı (MMA, Zarf No: 51, Belge No:36).

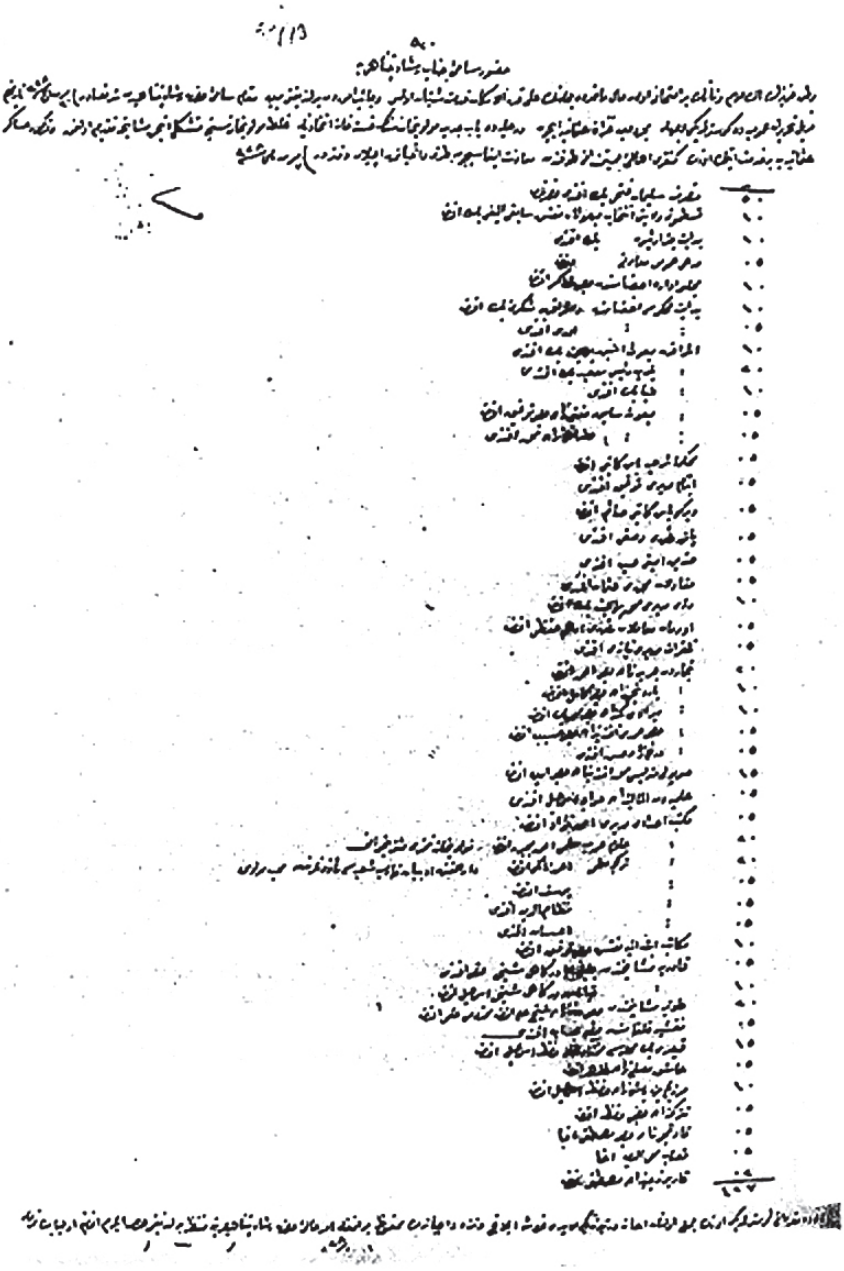

EK 3. Çankırı Mevlevihanesince Balkan Savaşı yaralıları için açılan yardım defteri ve bağışta bulunanlar (MMA, Zarf no:69, Belge no: 13).

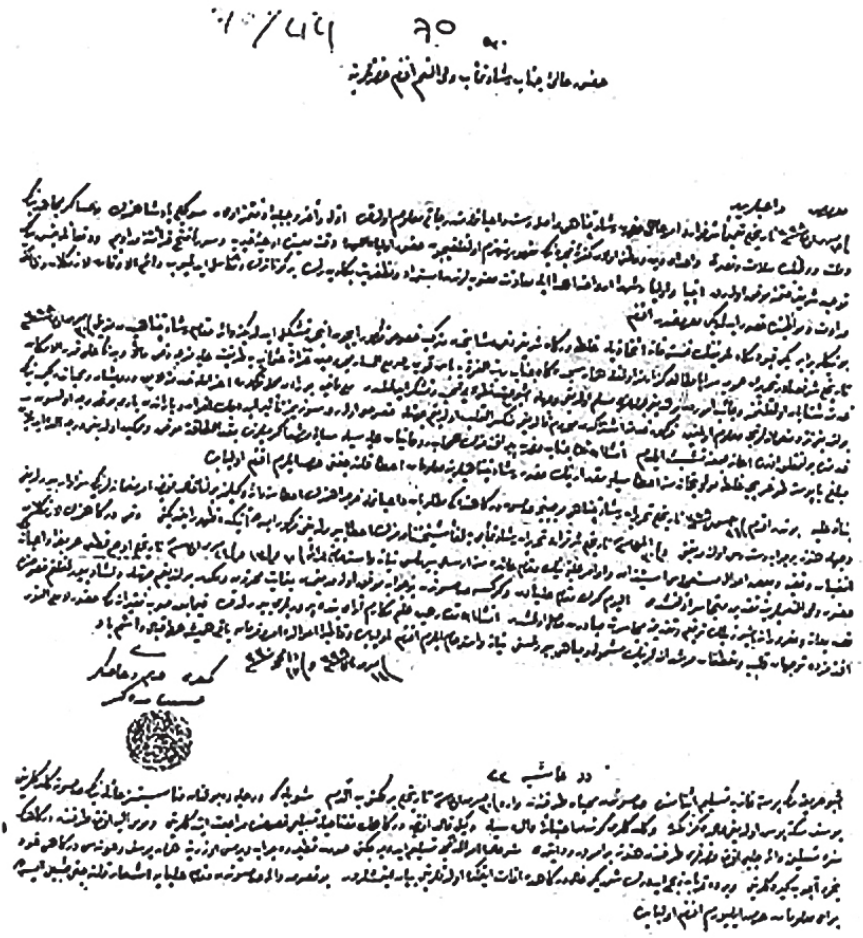

EK 4. Çankırı Mevlevîhanesi, Şeyhi Hasip Dede'nin vatan savunması ve Çankırı'daki millî faaliyetler konusundaki raporu (MMA, Zarf no: 70, Belge no:44).

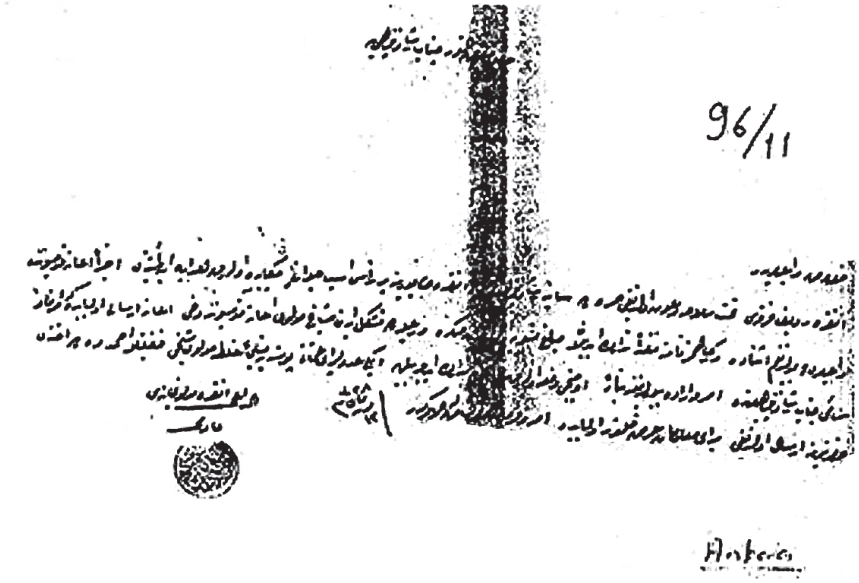

EK 5. Ankara Mevlevihanesinin yaptığı aynî ve nakdî yardımlar hakkında Şeyh Mustafa Nureddin'in yazısı. (MMA, Zarf no:96, Belge no:11).

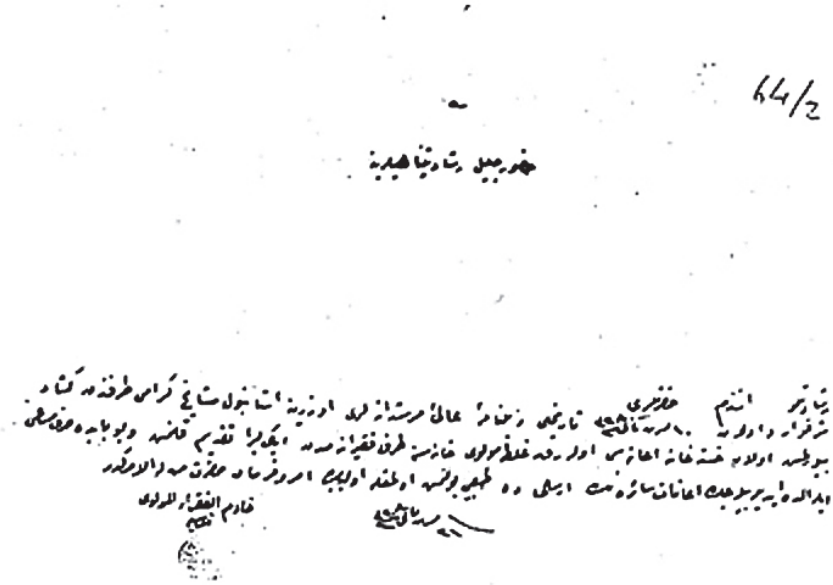

EK 6. Amasya Mevlevihanesi Şeyhi Mehmed Muhyiddin'in hastane için yardım yaptıklarına dair yazısı (MMA, Zarf no:64, Belge no:2)

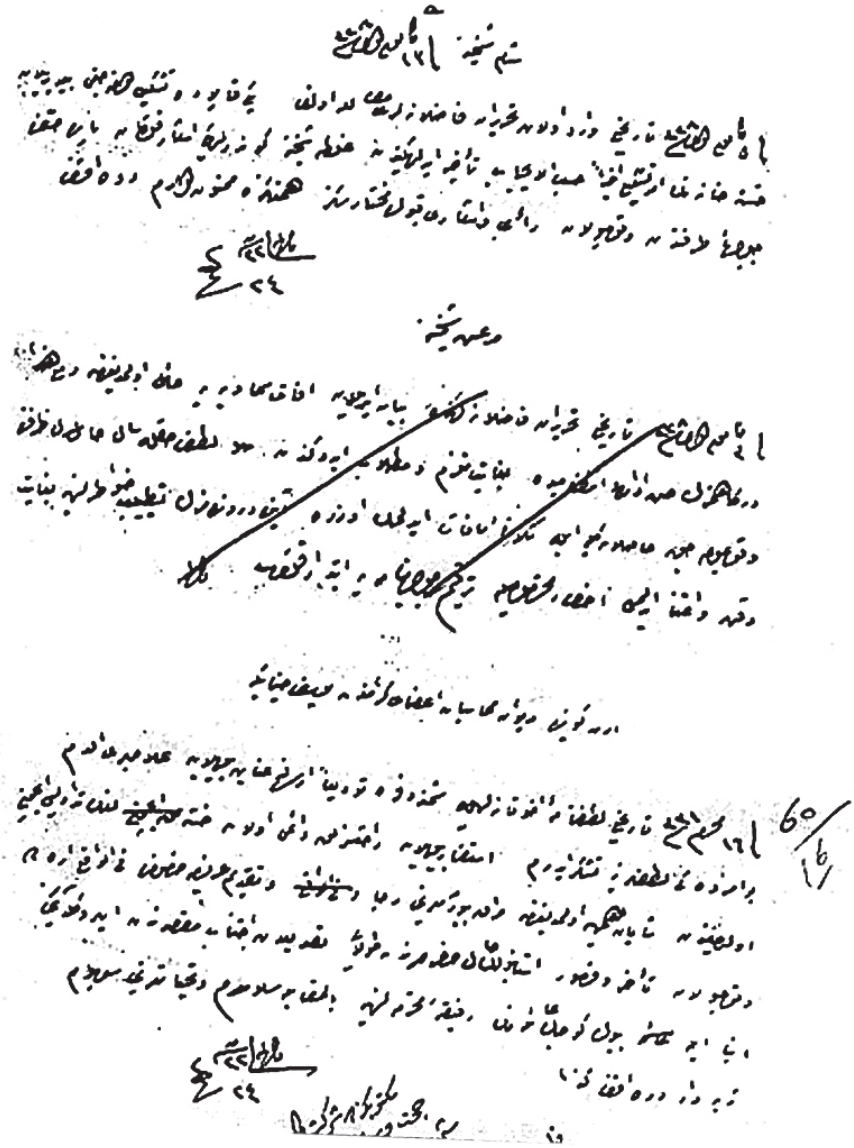

EK 7. Hastane için Şam Mevlevihanesi'nin yaptığı yardım hakkında (MMA, Zarf no: 60, Belge no: 16)

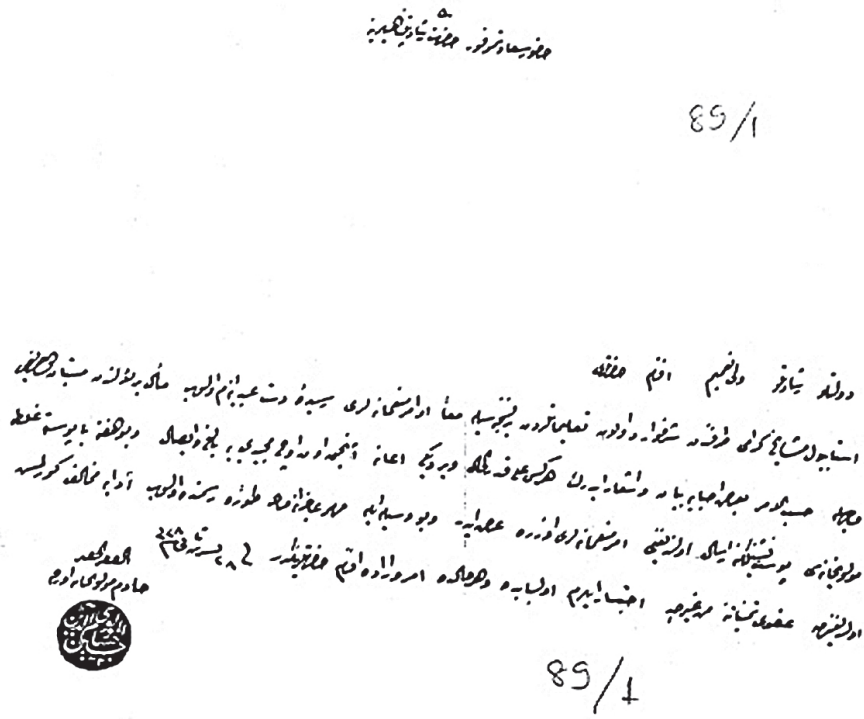

EK 8. Vatan savunması ve hastane için Urfa'dan yapılan yardımlar hakkında Şeyh Hüsameddin Hüseyin'in yazısı (MMA, Zarf no: 89, Belge no: 1)

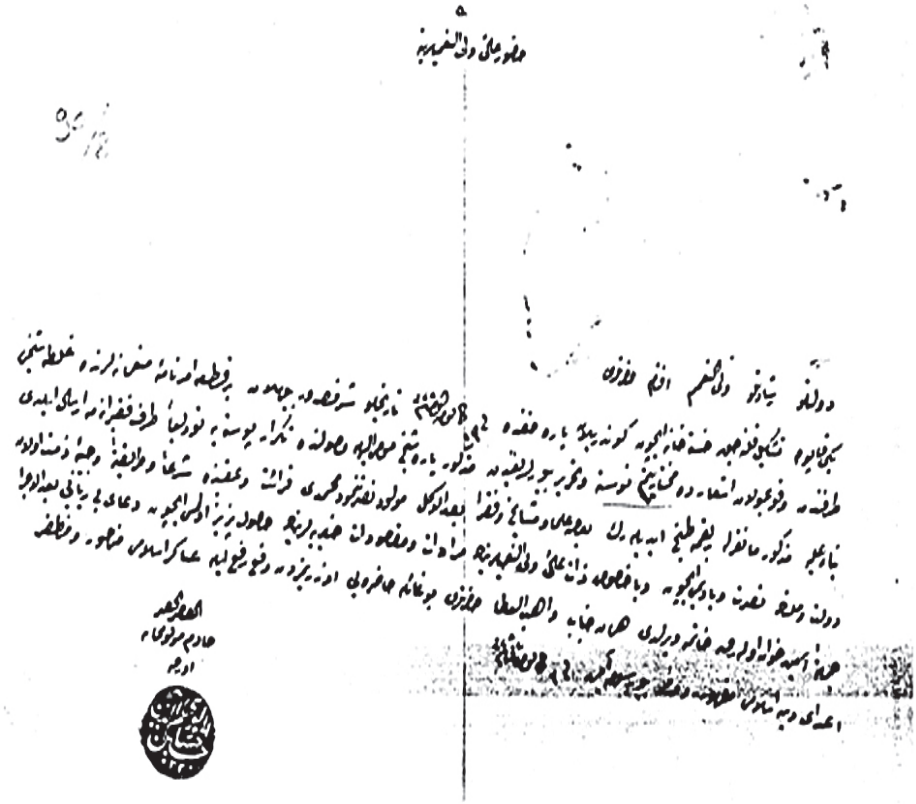

EK 9. Vatan savunması için Urfa Mevlevîhanesi'nin yaptığı faaliyetler hakkında Şeyh Hüsameddin Hüseyin'in Çelebilik Makamına gönderdiği rapor. (MMA, Zarf no: 90, Belge no: 8)

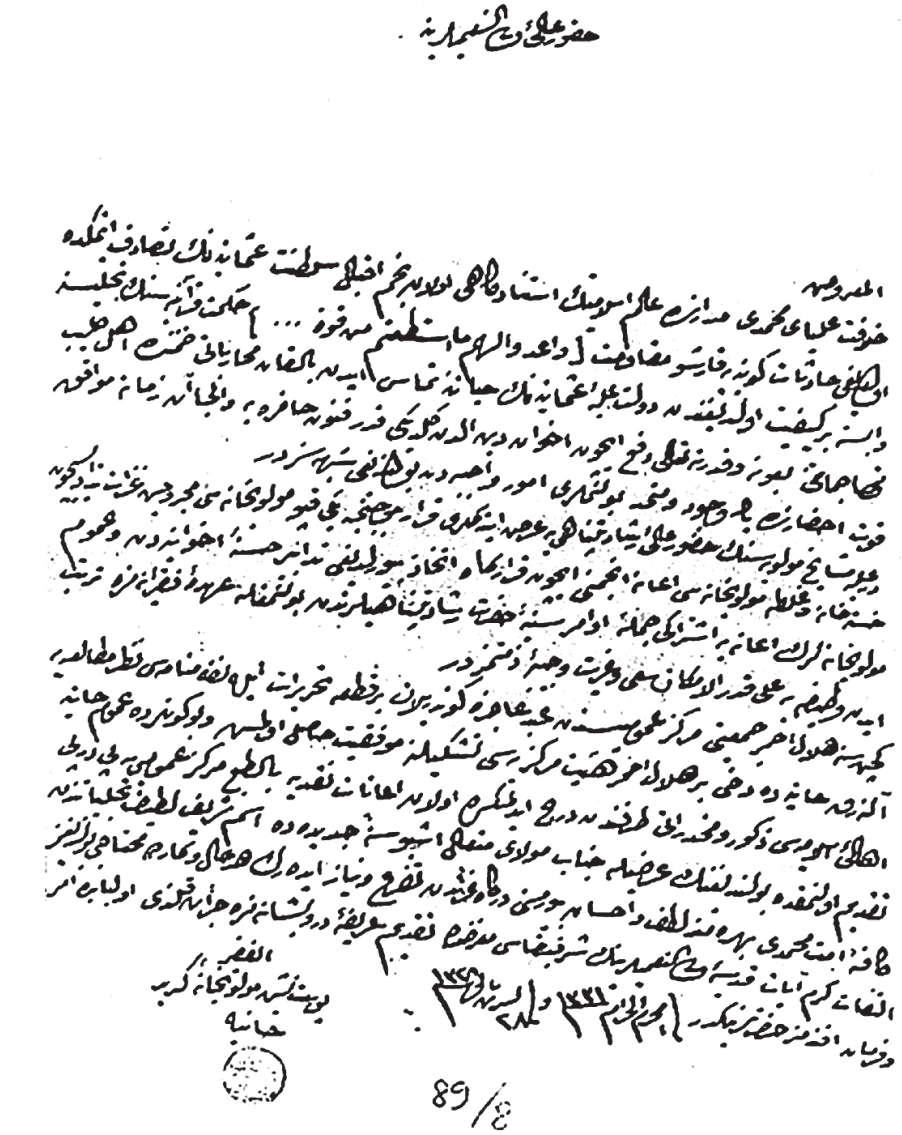

EK 10. Girid-Hanya Mevlevîhanesi'nin Balkan Savaşı yaralıları için yaptığı yardım faaliyetleri hakkında Şeyh Mehmed Şemseddin'in Çelebilik Makamına gönderdiği rapor (MMA, Zarf no: 89, Belge no:8)

EK 11. Kıbrıs (Lefkoşe) Mevlevîhanesi Şeyhi Mehmed Celaleddin Efendi.

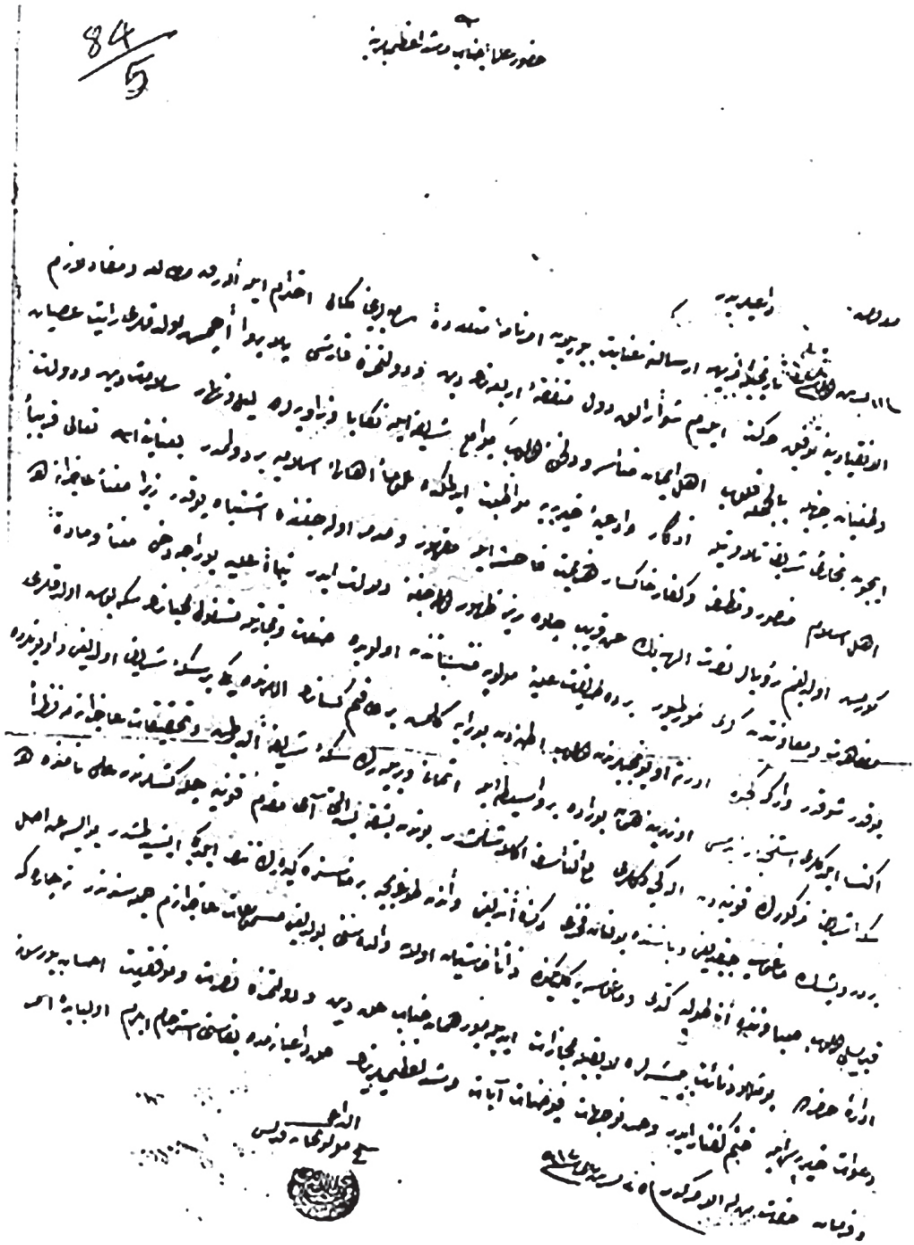

EK 12. Balkan Savaşı sırasında "vatan ve milletin selameti için" Kıbrıs'ta yapılan faaliyetler ve Kıbrıs Türkleri'nin durumu hakkında Şeyh Mehmed Celaleddin'in Çelebilik makamına gönderdiği rapor (MMA, Zarf no: 84, Belge no: 5)

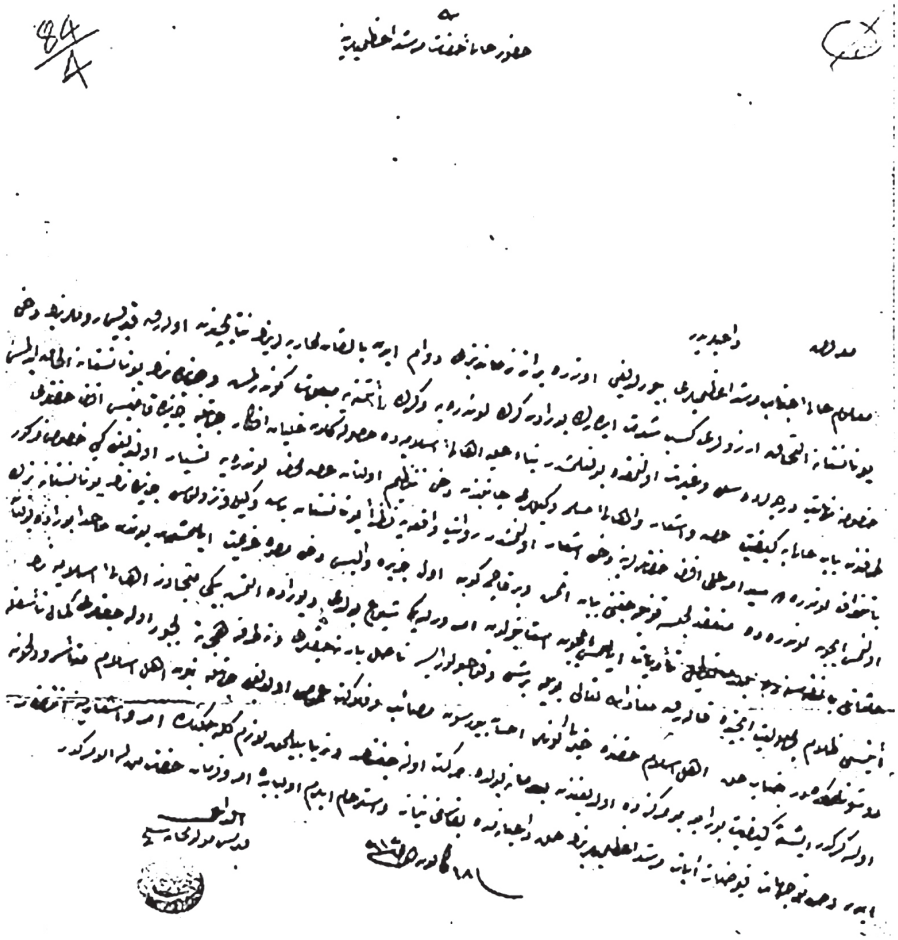

EK 13. Rum ve Yunan siyasilerinin Enosis yolundaki baskılarına dair Şeyh Mehmed Celaleddin'in Çelebilik Makamına gönderdiği rapor (MMA, Zarf: 84, Belge no: 4)

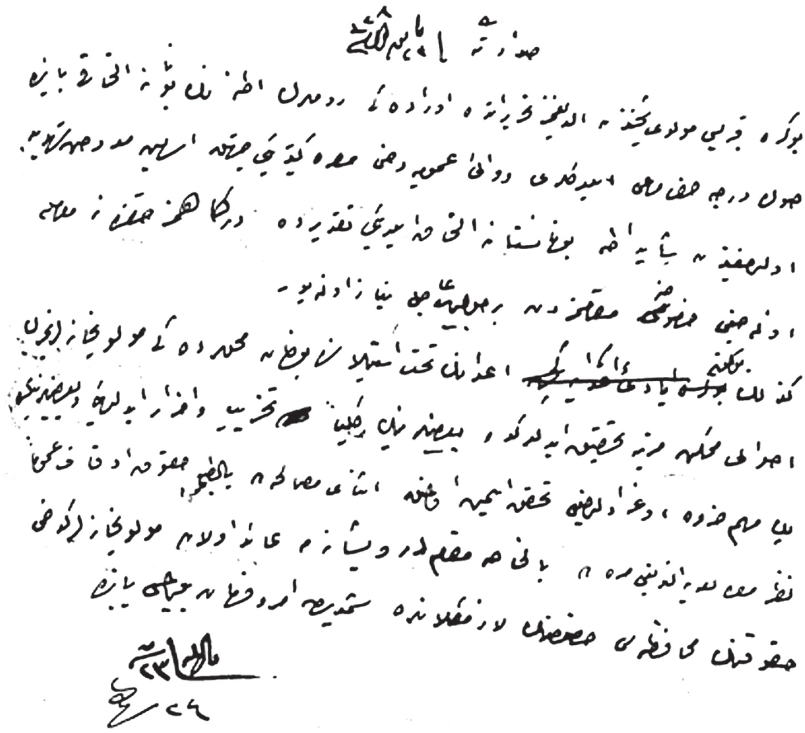

EK 14. Balkan Savaşı sırasında Kıbrıs Türkleri'ne yapılan baskılar hakkında gerekli tedbirlerin alınması için Çelebilik makamının Sadaret'e gönderdiği yazı (MMA, Zarf no: 60, Belge no: 14)

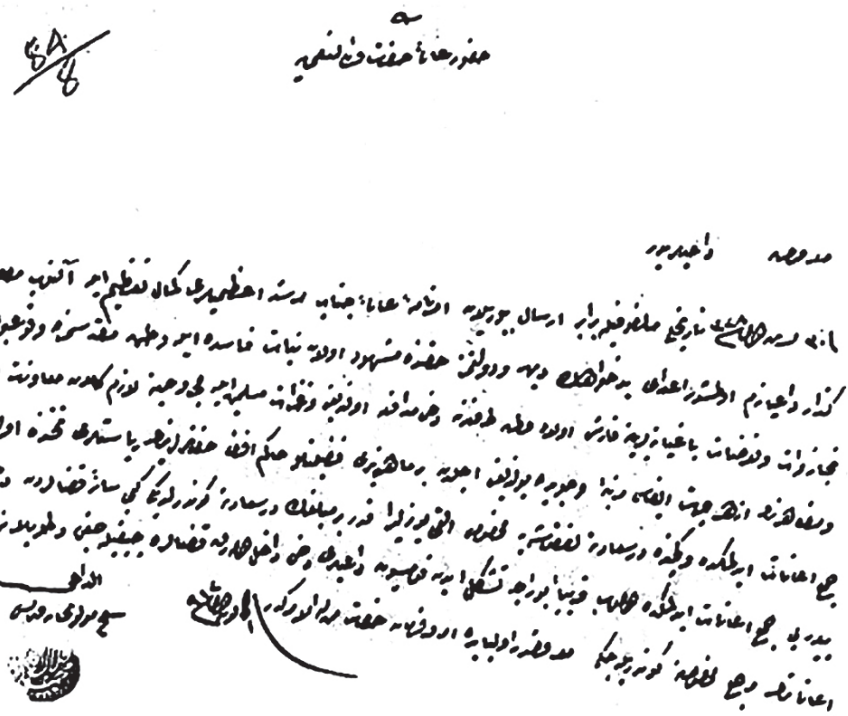

EK 15. Balkan yaralıları için Kıbrıs Mevlevîhanesi'nin yardım toplama faâliyetleri ve ilk etapta 600 liranın gönderildiğine dair (MMA, Zarf no: 84, Belge no: 8)

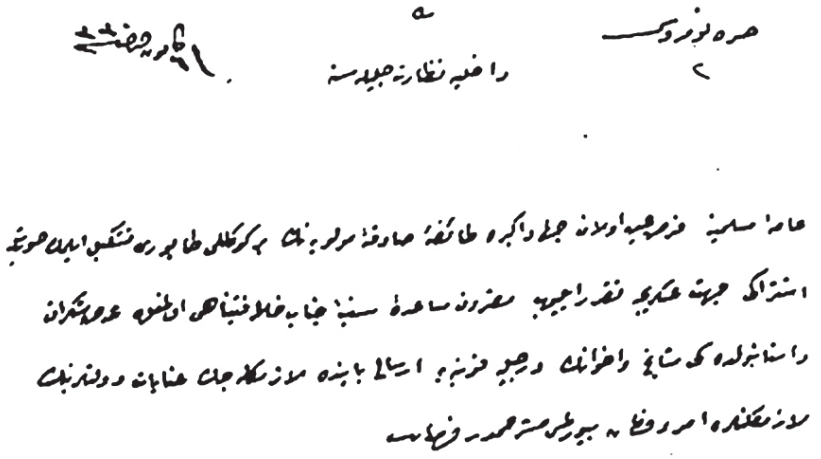

EK 16. Gönüllü Mevlevî Taburu teşekkülü konusunda Veled Çelebi'nin 19 Aralık 1914'de Dahiliye Nezareti'ne yazdığı yazı (Uzluk Arşivi, VÇAY, sıra no: 2)

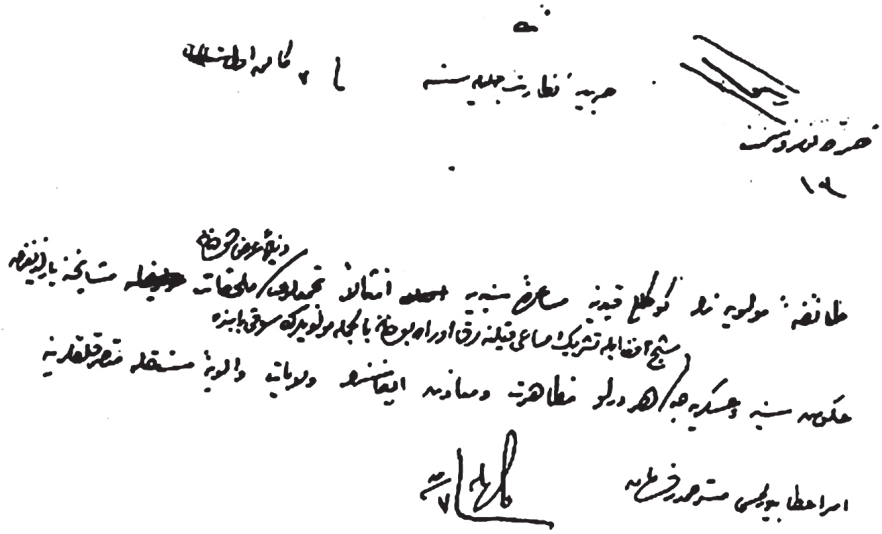

EK 17. Gönüllülerin Mücahidin-i Mevleviye'ye sevkinde gerekli yardımın yapılması hususunda Veled Çelebi'nin Harbiye Nezareti'ne arzı (Uzluk Arşivi, VÇAY, sıra no: 13)

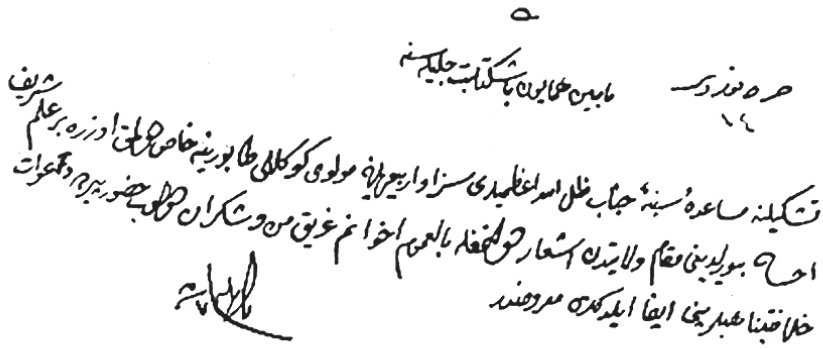

EK 18. Gönüllü Mevlevî Taburu teşekkülü için kendisine Sancak-ı Şerif göndermelerinden dolayı Veled Çelebi'nin Saray'a şükranları (Uzluk Arşivi, VÇAY, sıra no: 14)

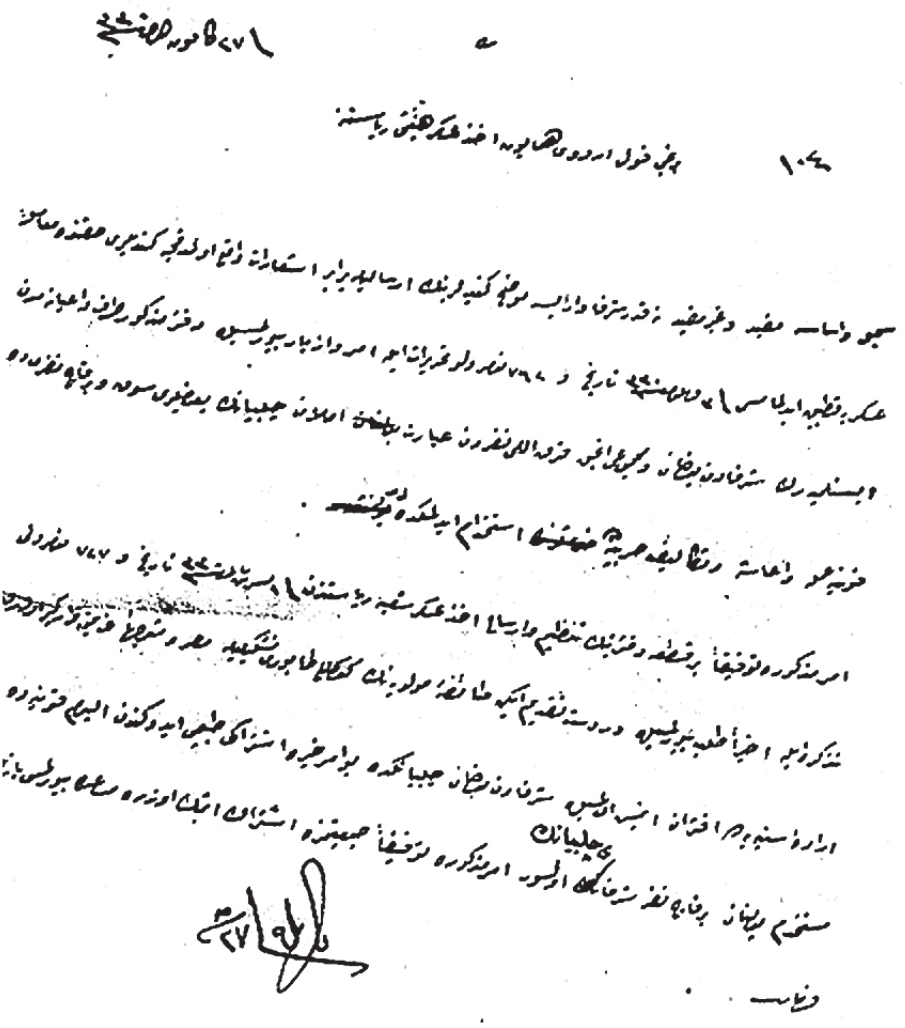

EK 19. Veled Çelebi'nin, bazı birliklerde bulunan Mevlevîlerin Gönüllü Tabur'a iltihakının sağlanması hususunda Birinci Ordu Komutanlığı'ndan talebi (Uzluk Arşivi, VÇAY, Belge no: 104)

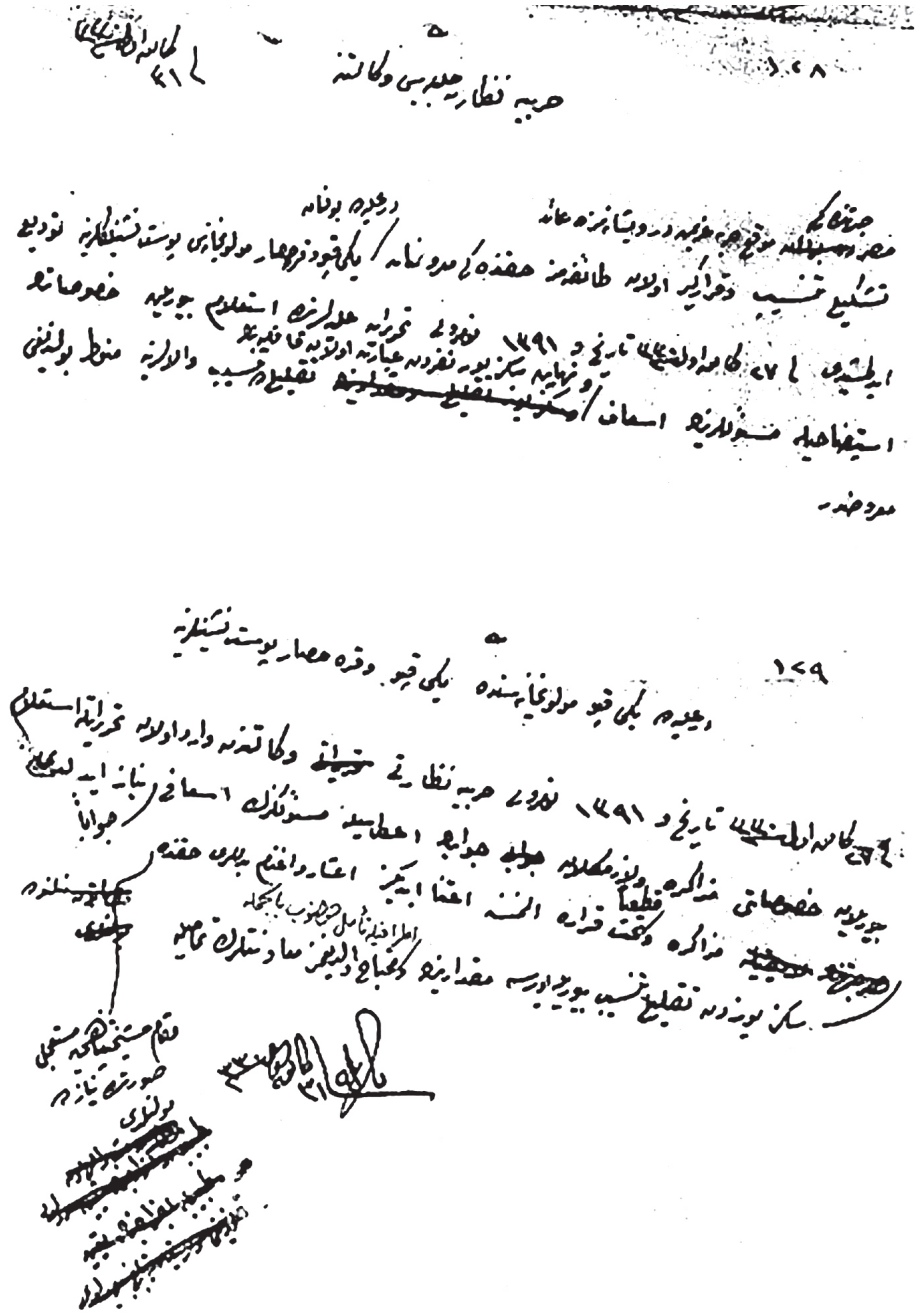

EK 20. Gönüllü Mevlevî birliği hakkında Harbiye Nezareti ve Yenikapı ve Karahisar Post-nişînliklerine yazılan 31 Kanun-i evvel 1330 tarihli şifreler (Uzluk Arşivi, VÇAY, Belge no: 128, 129)

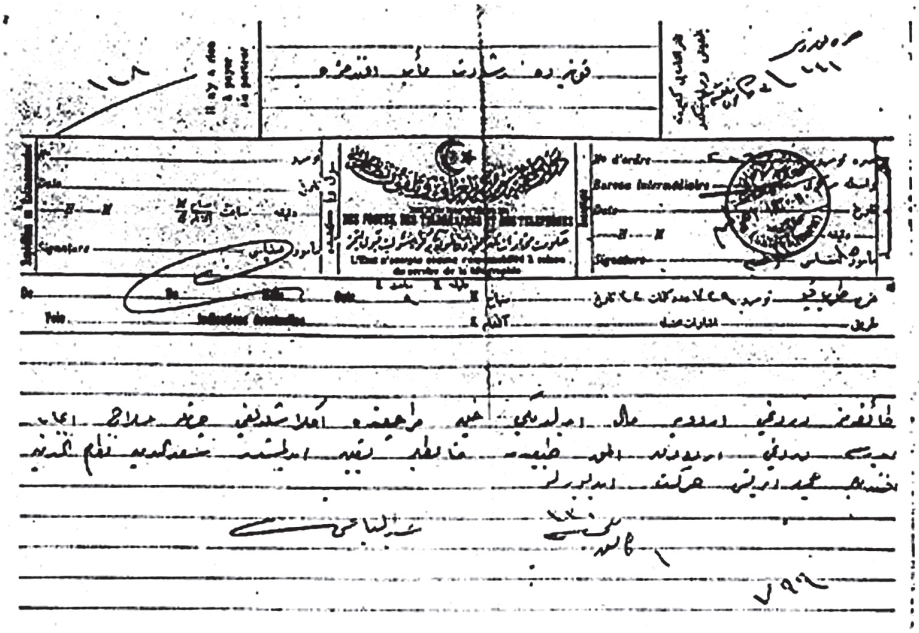

EK 21. Gönüllü Mevlevî Taburu'nun 4. Orduya mâl edildiği ve tayin edilen subaylar hakkında Abdülbaki Efendi'nin Konya'ya gönderdiği telgraf (Uzluk Arş., VÇAY)

EK 21a-b. Mevlevî Alayı içinde yer alacak Kadirî Bölüğü'nün toplantı hali ve askerî kol halinde cepheye hareketi (Harp Mecmuası, Şubat 1331, sayı:5, s.70)

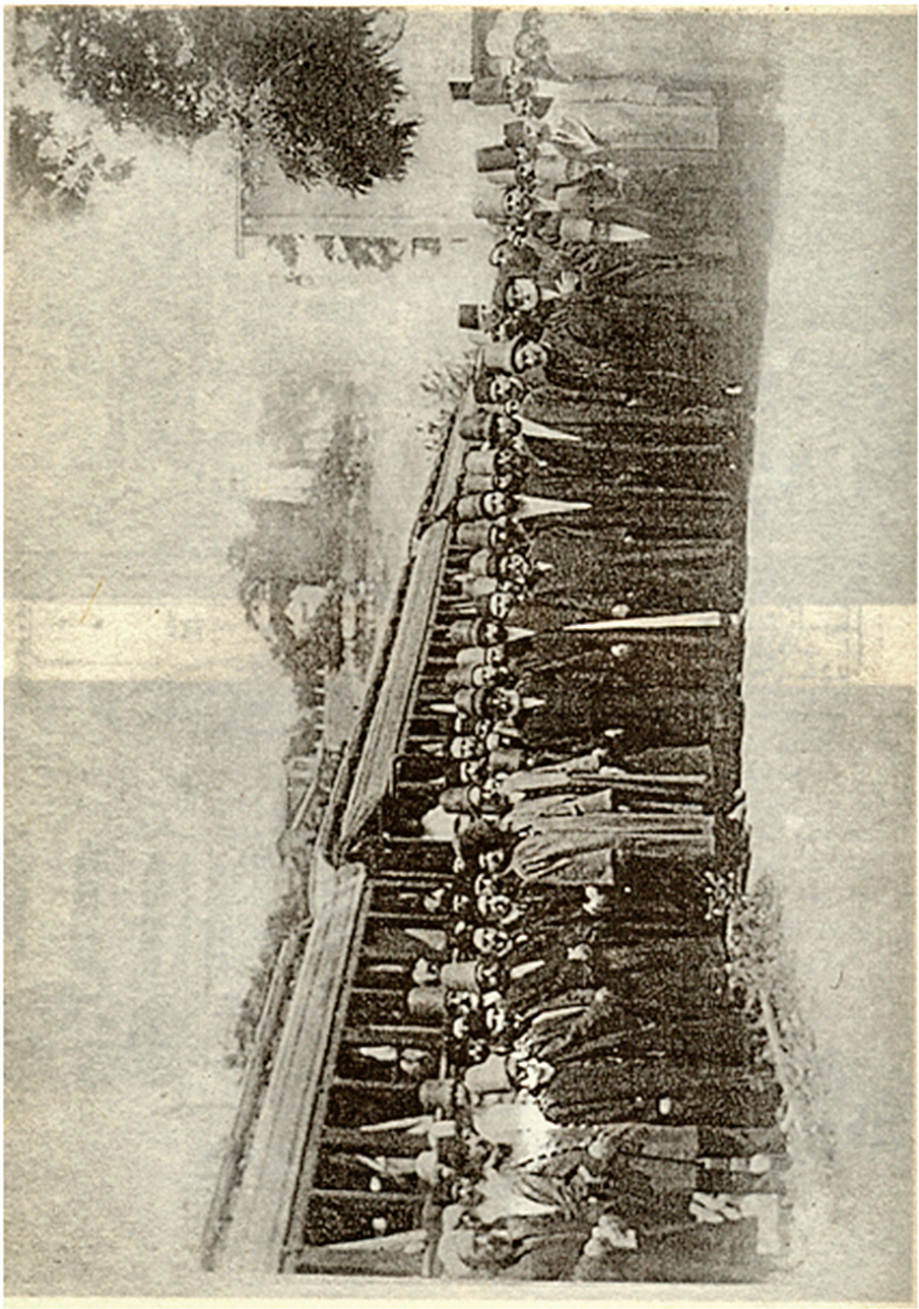

EK 22. İstanbul'dan Konya'ya hareket eden Mevlevî taburu, İzmit tren istasyonunda bir mola anında.

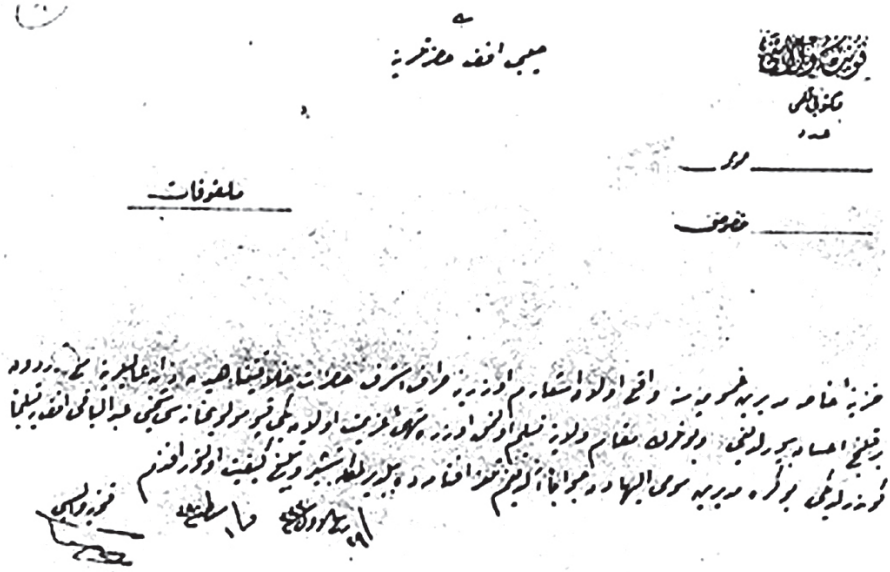

EK 23. Padişah'ın, Mücahidîn-i Mevleviye Komutanı olarak Veled Çelebi'ye bir kılınç ihsan buyurduğu hakkında Konya Valisi'nin yazısı (Uzluk Arşivi, VÇAY).

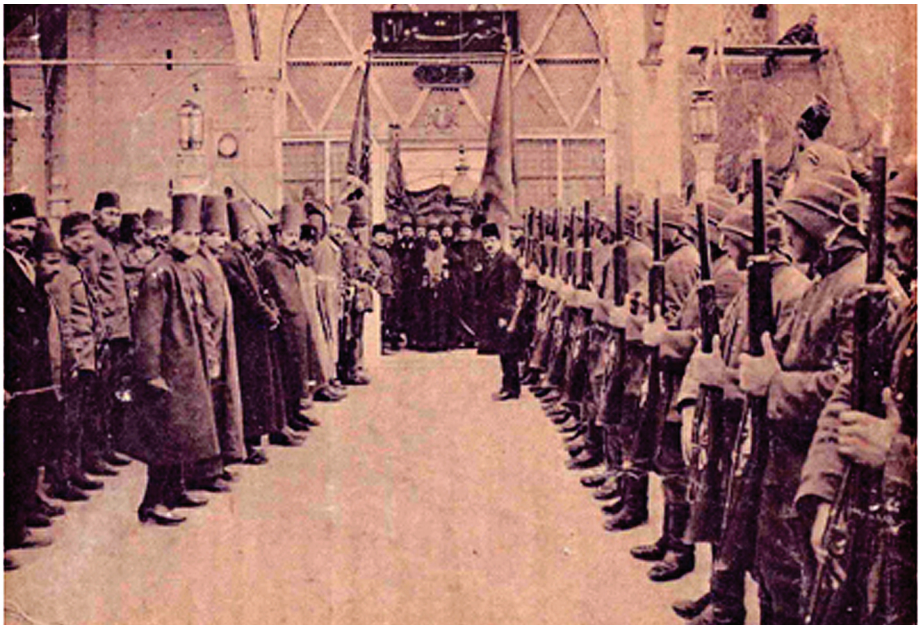

EK 24. Cepheye hareket edecek olan Gönüllü Mevlevî Taburu, hareketten önce Mevlâna Dergâhı önünde.

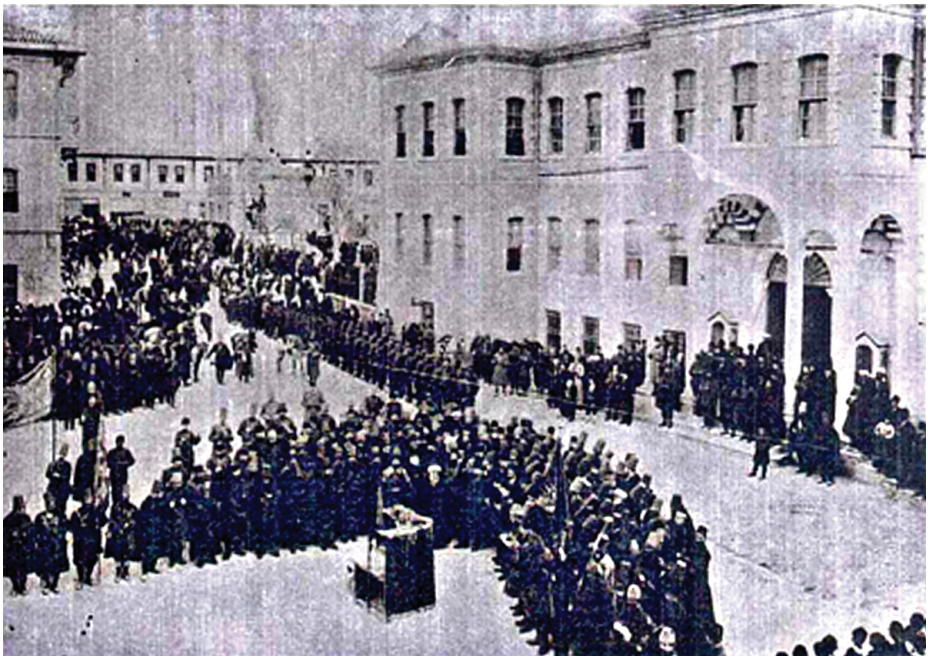

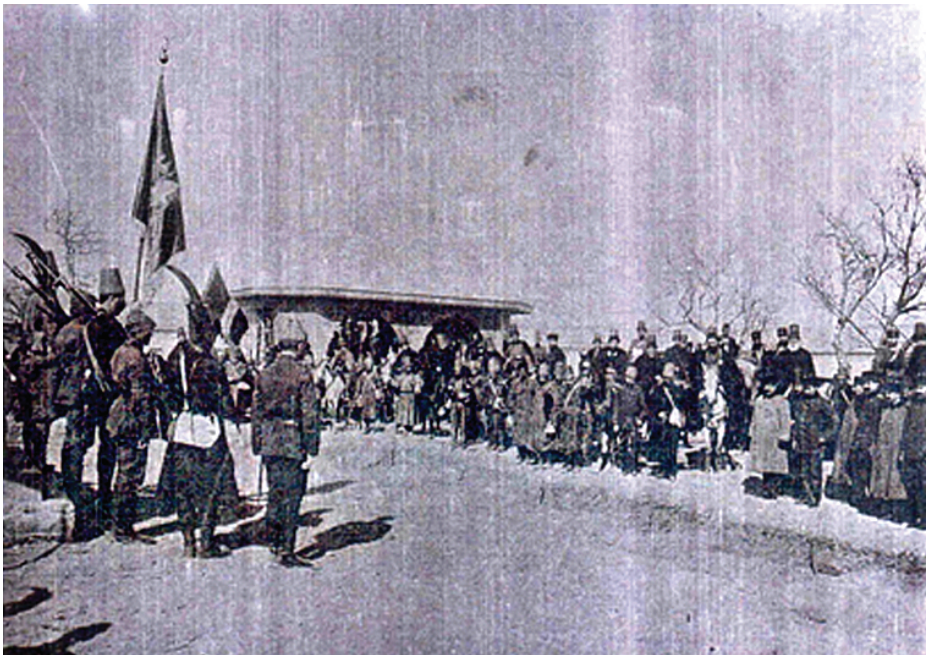

EK 25. Mevlevi gönüllülerin uğurlanışında Konya hükümet önünde ve istasyon önünde yapılan törenlerden bazı görüntüler.

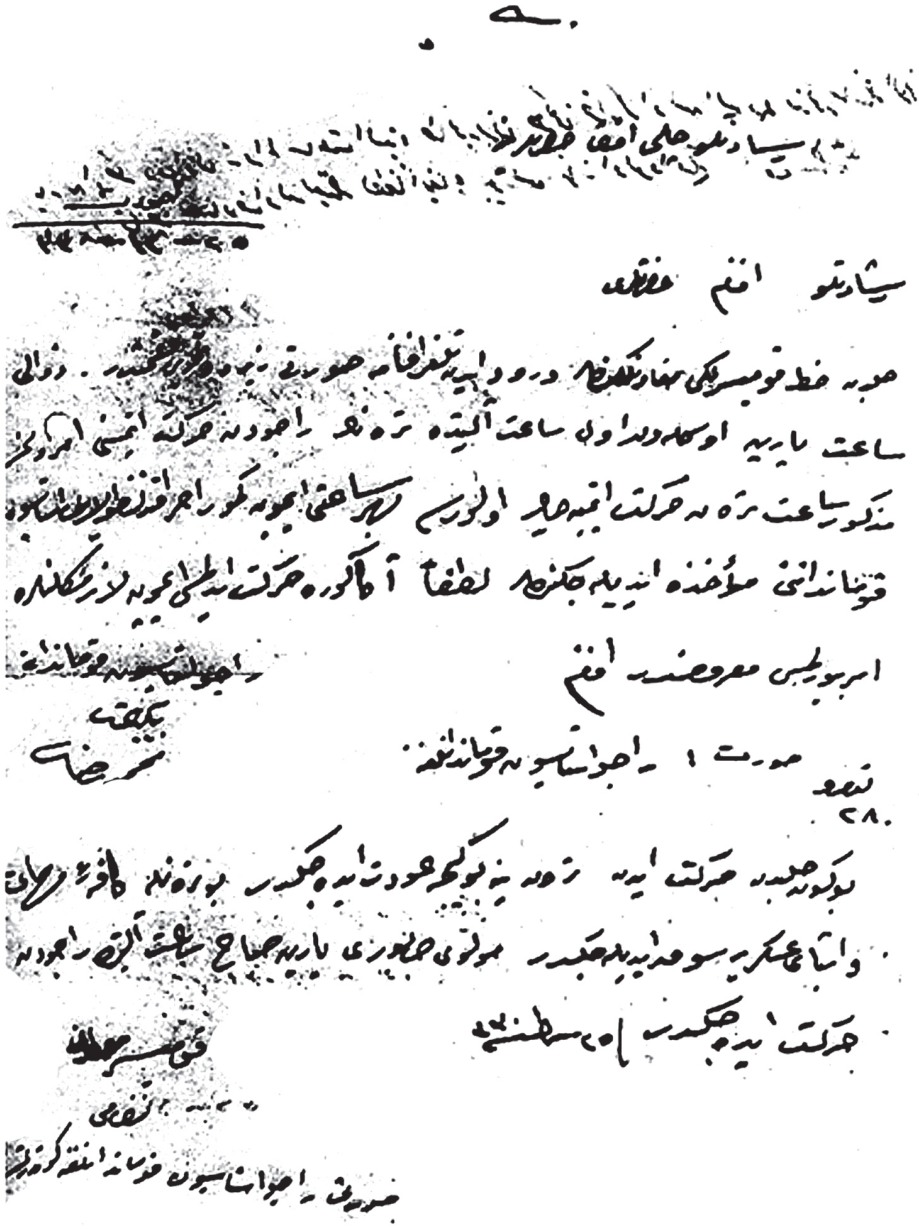

EK 26. Mevlevî Taburu'nun Racu Tren istasyonundan hareketiyle ilgili bazı yazışmalar (Uzluk Arş., Belge no: 280)

EK 27. Mevlevî Taburu Haleb'te.

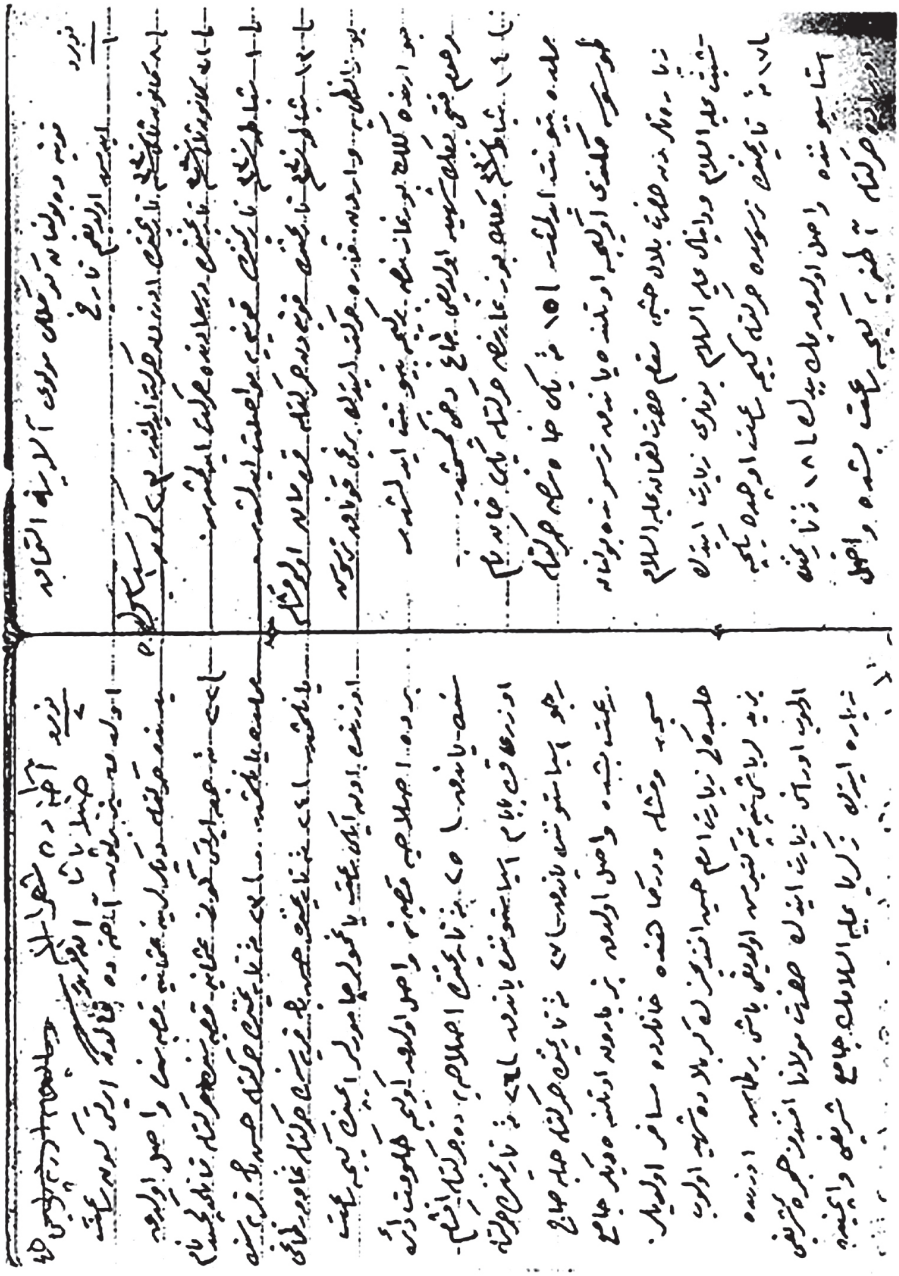

EK 28. Edirneli Kadri Dede'nin Hatıraları'ndan örnekler (s. 44 - 45)

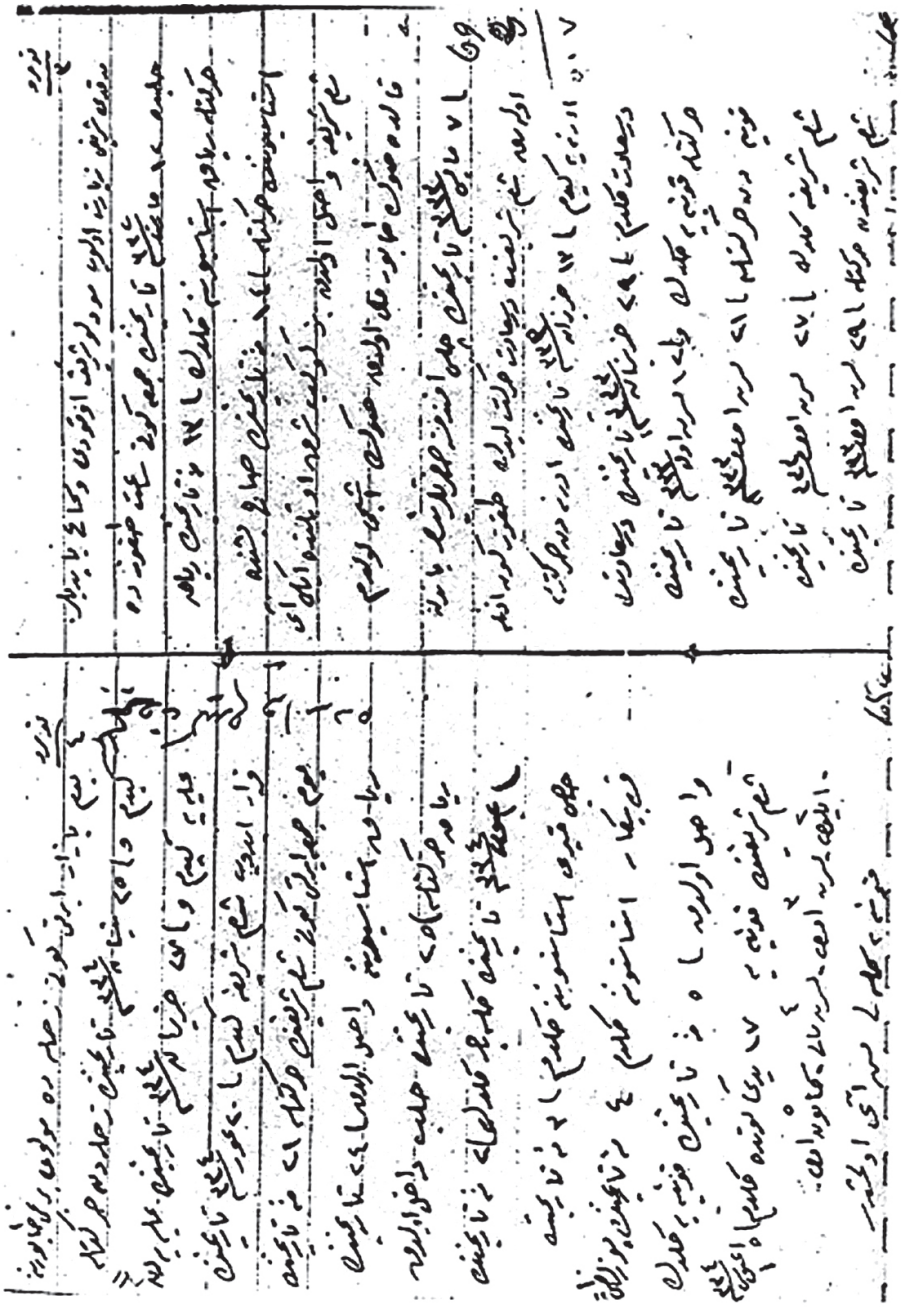

EK 28a. Edirneli Kadri Dede'nin Hatıraları'ndan örnekler (s. 46 - 47)

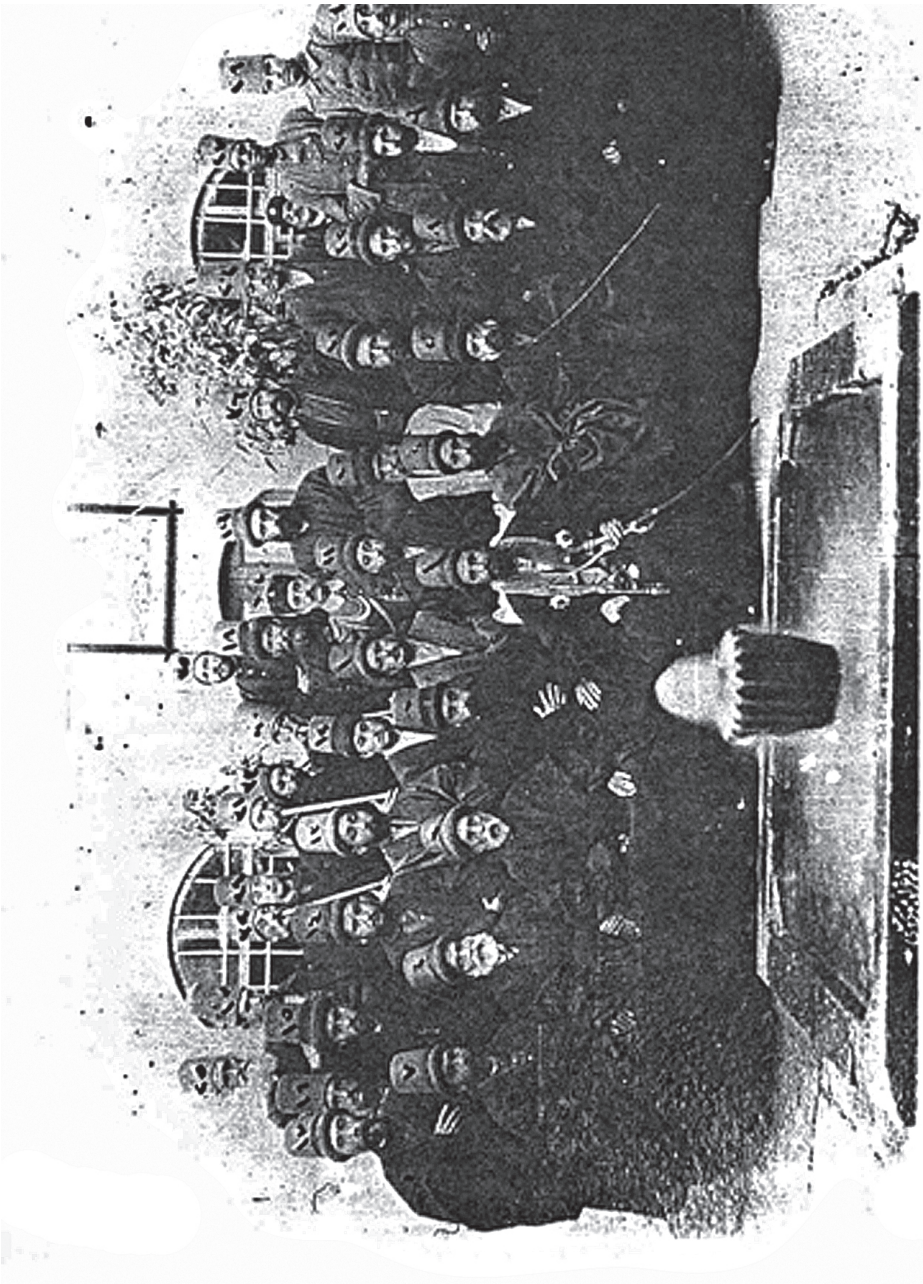

EK 29. Mevlevi Gönüllü Alayına katılan Mevlevi Şeyhleri toplu halde (23 Nisan 1915); 1- Post-nişîn Veled Çelebi, 2- Manastır Şeyhi Celaleddin efendi, 3- Tire Şeyhi Hayrullah Dede, 4- Kasımpaşa Şeyhi Seyfeddin Efendi,

5- Halep Şeyhi Ahmed Remzi Dede, 6- Denizli Şeyhi Hasan Hilmi Dede, 7- Amasya Şeyhi Cemaleddin Efendi, 8-Çankırı Şeyhi Hasib Dede, 9- Şam Şeyhi Said Efendi, 10- Sertabbah Nizameddin Efendi, 11- Şahabeddin Çelebi, 12- Nakibzade Mehmed Akif, 13- Eğirdir Şeyhi Osman Dede, 14- Kütahya Şeyhi Sakıb Dede, 15- Muğla Şeyhi Cemaleddin Dede, 16- Muhtar Bey, 17- Samsun Şeyhi Emin Dede, 18- Tokad Şeyhi Hadi Dede, 19- Çorum Şeyhi Hüsameddin Dede, 20- Maraş Şeyhi Selim Dede, 21-Burdur Şeyhi Fehmi Dede, 22- Niğde Şeyhi Hüsameddin Efendi, 23- Urfa Şeyhi Hüseyin Efendi, 24- Subay kıyafetinde Eyüb Çelebi, 25- Ashab-ı Kehf Türbedarı Raif Baba, 26- Sivas Şeyhi Ahmed Dede, 27- Dilaver Dede, 28- Katip Muavini Galip Dede, 29- Şam Mücahitlerinden, 30- Neyzen Hakkı Dede, 31- Neyzen Hilmi Dede, 32- Neyzen Feyzi Dede, 33-Tabur İmamı Mehmed Yümni Efendi, 34- Konyalı Ağazade Osman Efendi, 35- Burdurlu Derviş Mehmed, 36- Hücrenişîn Derviş Hasan

EK 30. Veled Çelebi, *Birinci Cep Mecmuası,* s.166

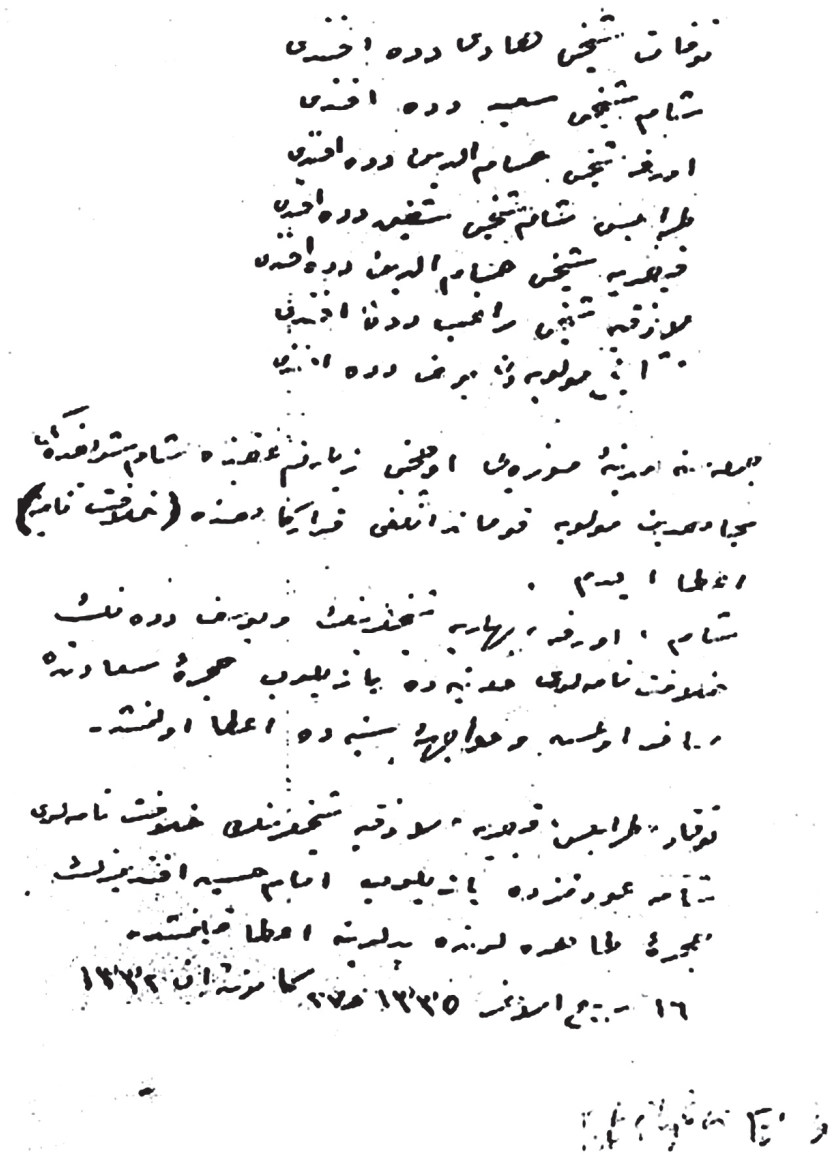

EK 30a. Veled Çelebi, *Birinci Cep Mecmuası,* s.168

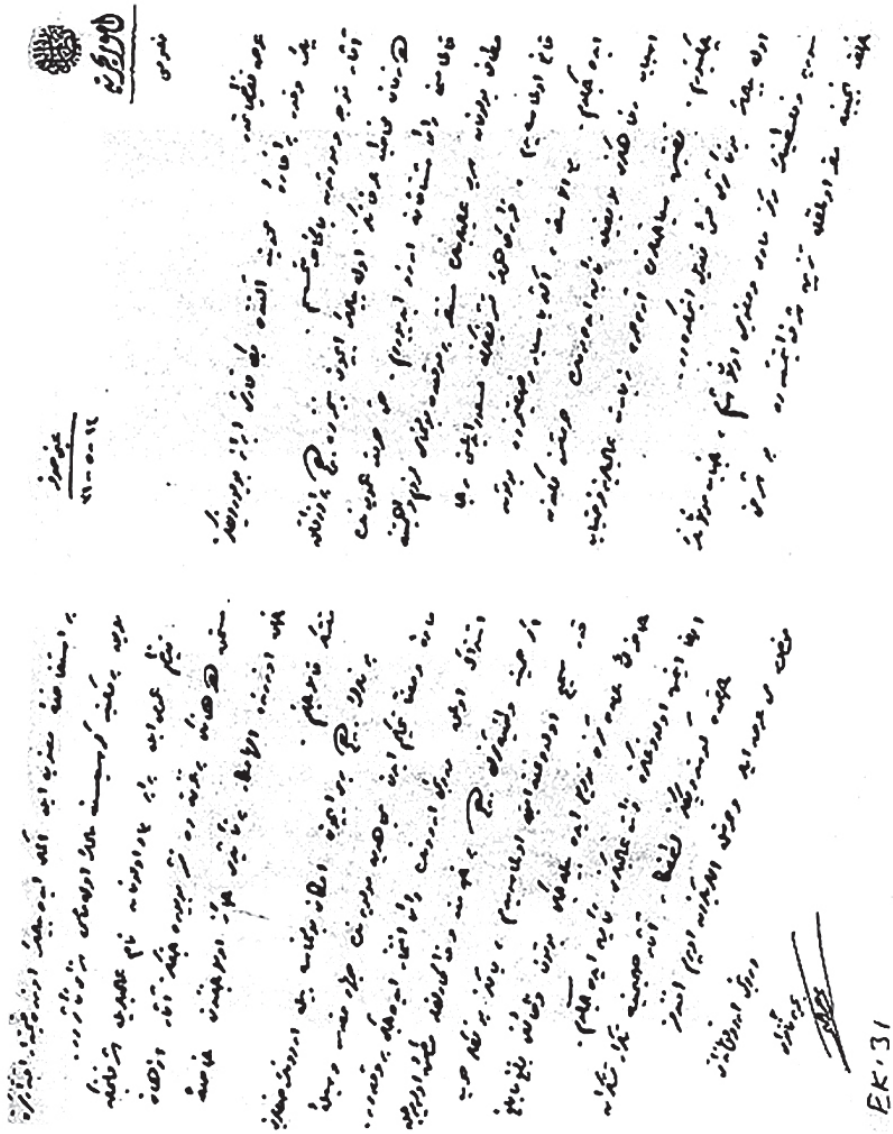

EK 31. 4. Ordu Komutanı'nın, Mevlevî gönüllüler hakkında Komutan Veled Çelebi'ye gönderdiği 14.05.331 tarihli şifre (Uzluk Arş., VÇAY)

EK 32. Mevlevî Gönüllüler cephede nişan talimi yaparken.

EK 32a. Mevlevî gönüllüleri cephede askerî yürüyüş yaparken.

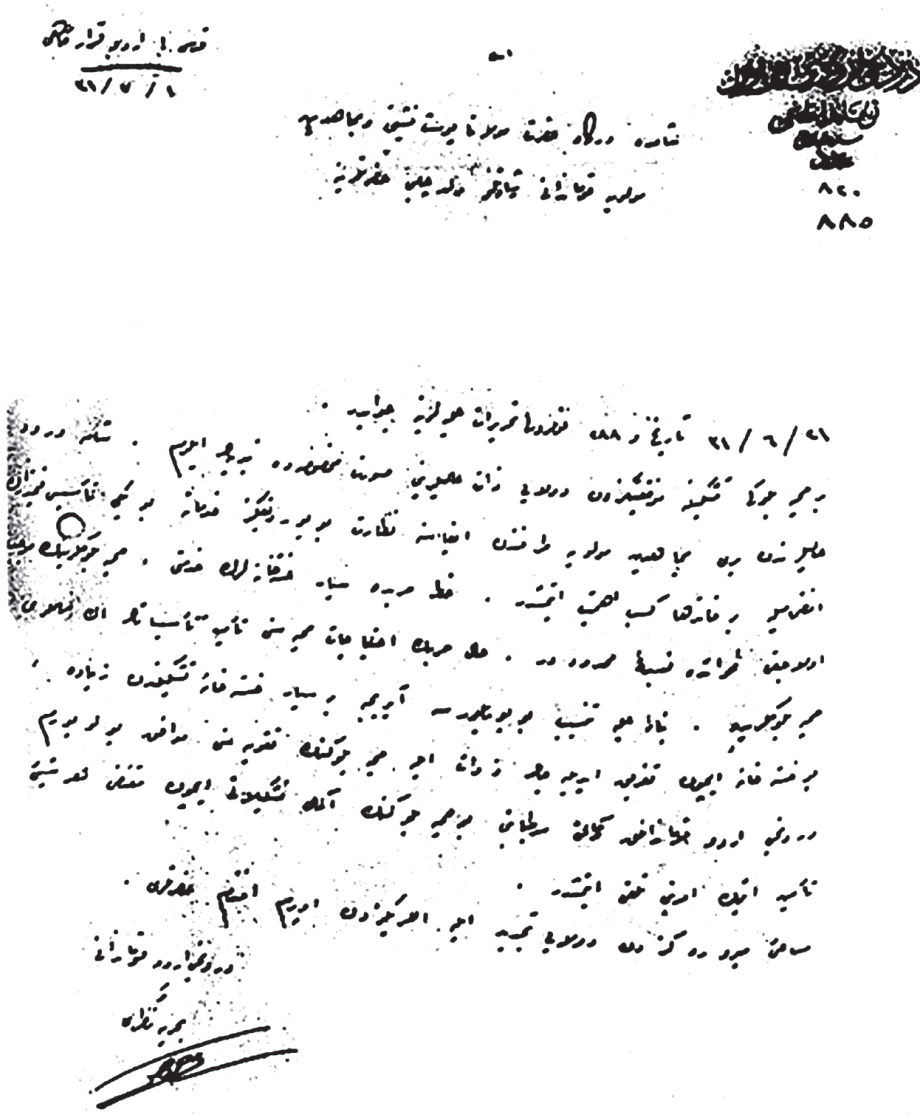

EK 33. Komutan Veled Çelebi'nin Sıhhiye Bölüğü oluşturması ve seyyar hastane kurma talebi karşısında 4. Ordu Komutanının Çelebi'ye gönderdiği yazı (Uzluk Arş., VÇAY, Belge no: 820-885)

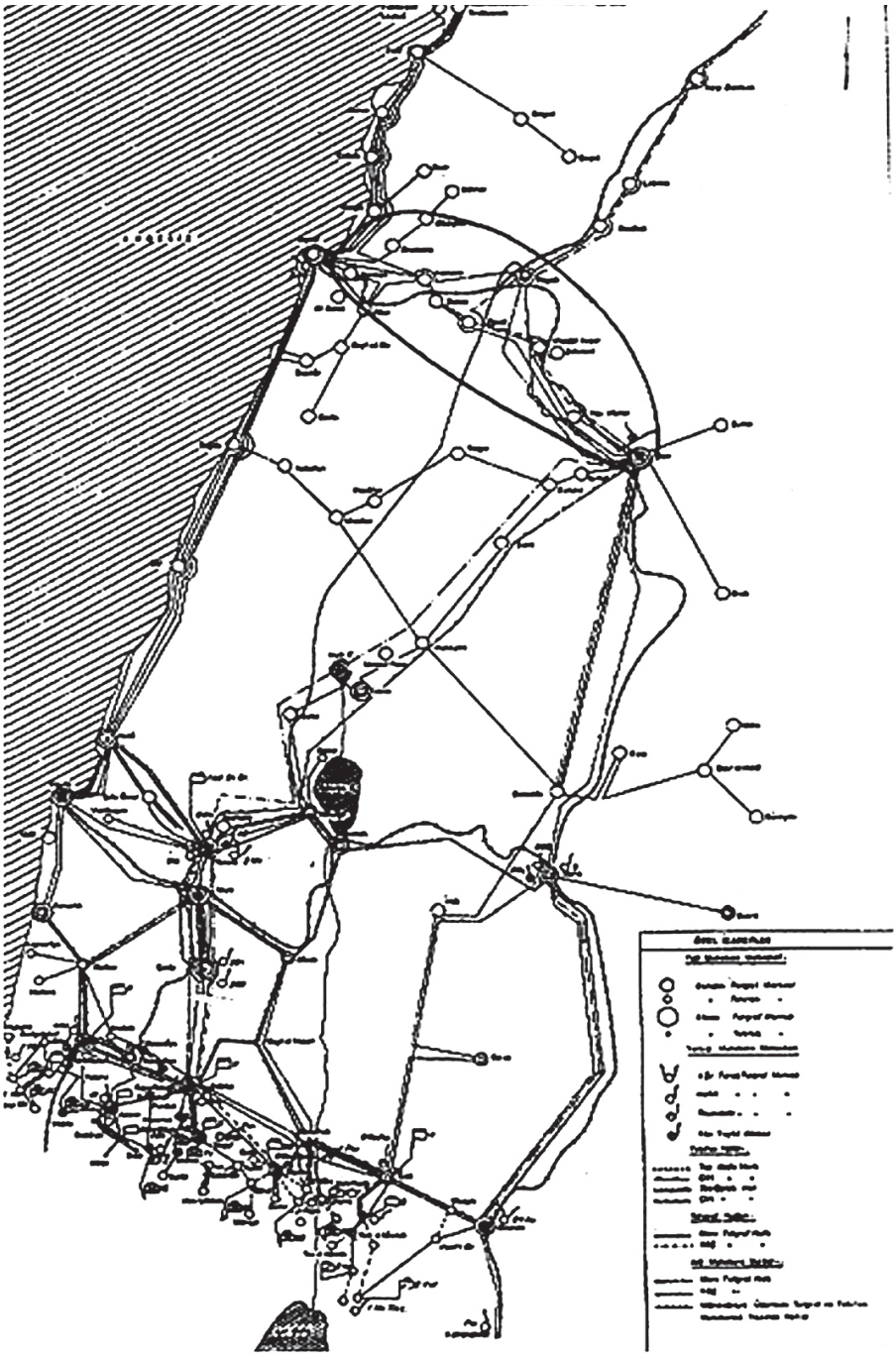

EK 34-35. Mevlevi Alayı'nın faaliyet gösterdiği Şam-Beyrut mıntıkası.

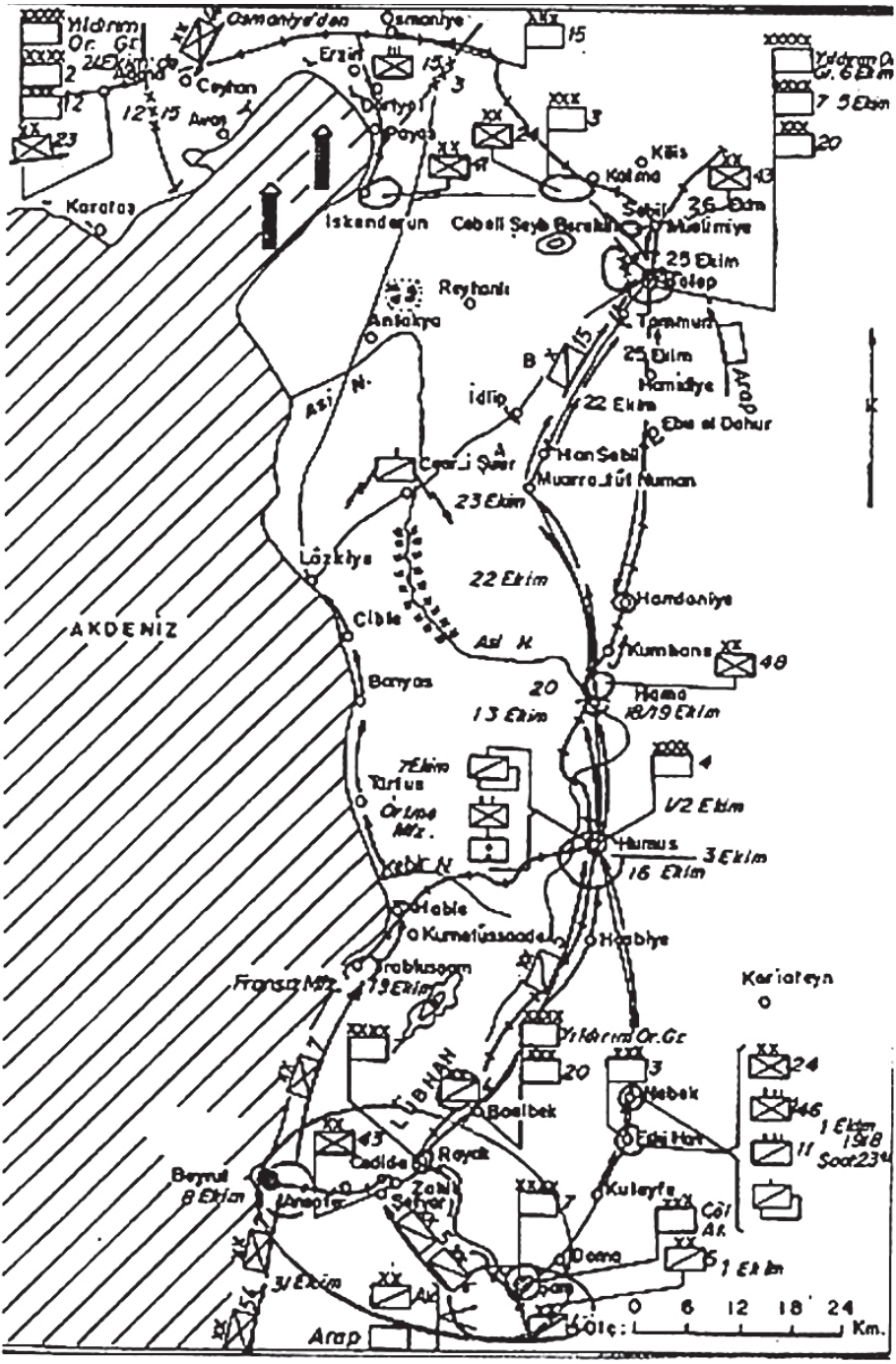
Osmaniye'den
Osmaniye
Ceyhan
Erzin
Dörtyol
Payas
Kilis
Kalma
Sebil
Muslimiye
Karataş
İskenderun
Cebeli Şeyb Bereket
25 Ekim
Reyhanlı
Antakya
Tammun
25 Ekim
Hamidiye
Arap
İdlip
22 Ekim
Ebu el Dahur
Asi N.
Han Sebil
Muarra-tüt Numan
23 Ekim
Lâzkiye
22 Ekim
Hamdaniye
AKDENİZ
Cible
Asi N.
Kumhane
Banyas
20
Hama
18/19 Ekim
13 Ekim
7 Ekim
Tartus
Ortma Mtz.
1/2 Ekim
Humus
3 Ekim
16 Ekim
Kebir N.
Hable
Kumetüssaade
Hasbiye
Trablusaam
Fransız Mtz.
19 Ekim
Kariateyn
Yıldırım Or. Gr.
LÜBNAN
Baalbek
Nebek
Eski Hart
Cedide
Rayak
Beyrut
8 Ekim
Zahlı
Kuleyfe
Çöl Ak.
Doma
1 Ekim
31 Ekim
Arap
Ölç:
0 6 12 18 24
Km.

EK 35.

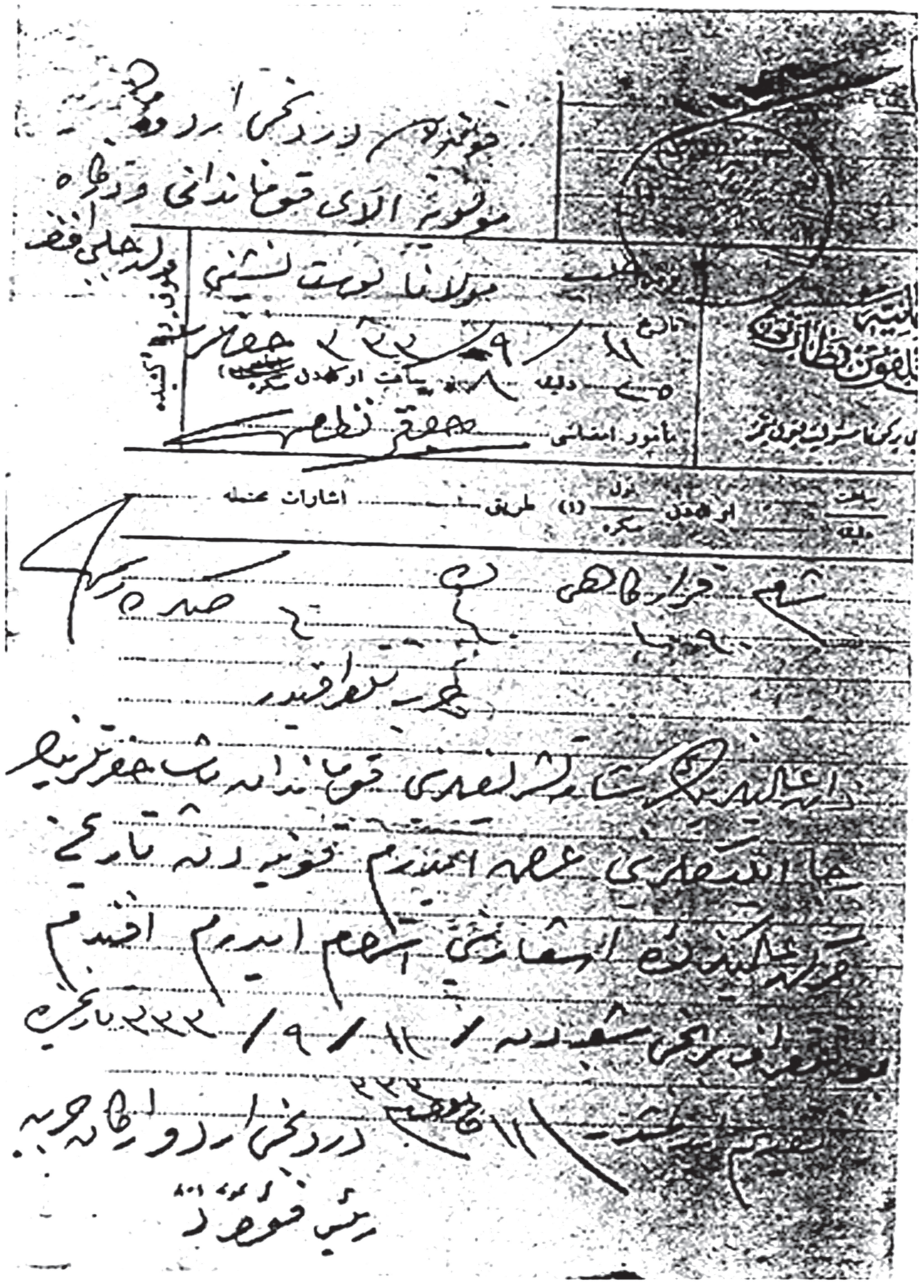

EK 36. 4. Ordu Kurmay Başkanı Fuad'ın Mevlevî Alayı Komutanı Veled Çelebi'ye 11 Eylül 333 tarihli yazısı (Uzluk Arş., VÇAY)

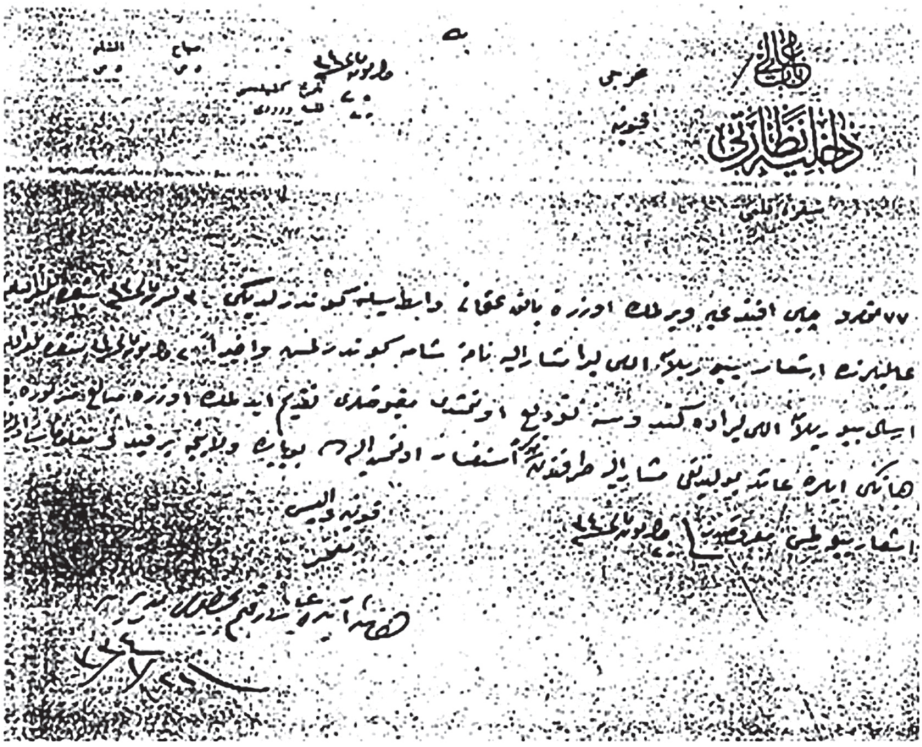

EK 37. Mevlevî Alayı Komutanı Veled Çelebi'nin maaşı ile ilgili yazışmalar (BOA, DH/İ-UM, 22-C/3, Dosya No: 19-4, vesika no:1-31)

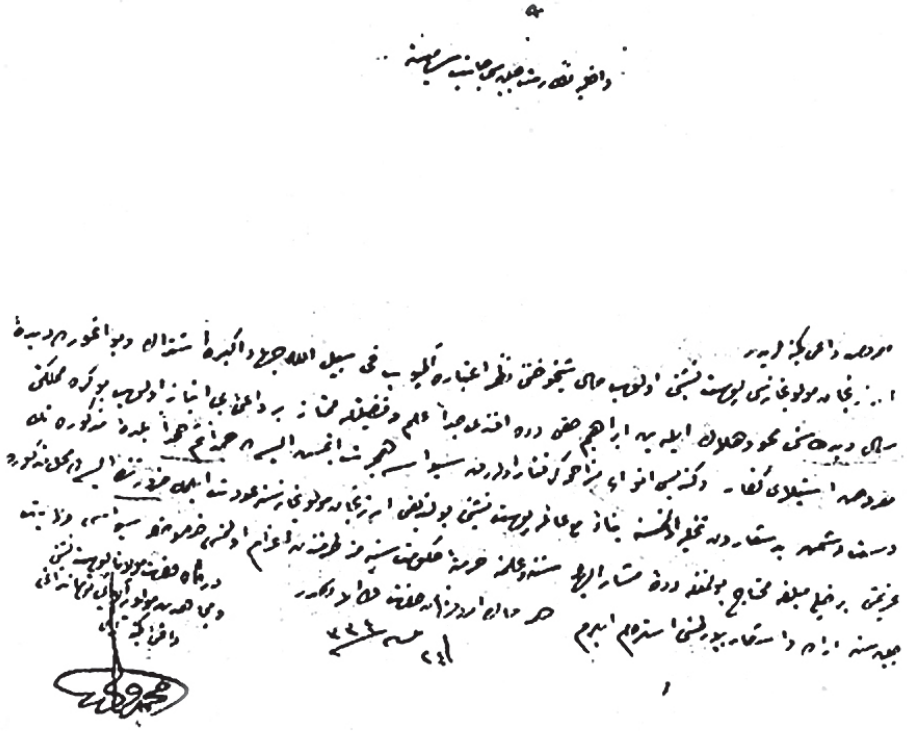

EK 38. Mücahidîn-i Mevlevîye Alay Kumandanı Veled Çelebi'nin Erzincan Şeyhi İbrahim Hakkı'yla ilgili olarak 24 Nisan 1918 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği yazı (BOA, DH. KMS. 47-56, lef:3)

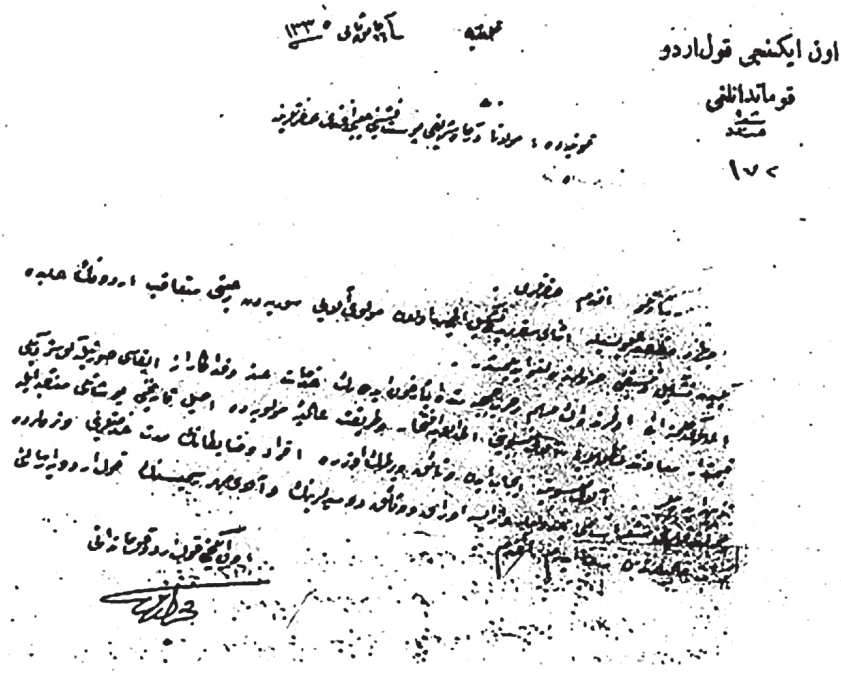

EK 39. 12. Kor. Komutanı Fahreddin'in Mevlevî Alayı'nın takdiriyle ilgili mütareke sonrasında Veled Çelebi'ye gönderdiği yazı. (Uzluk Arşivi, VÇAY)

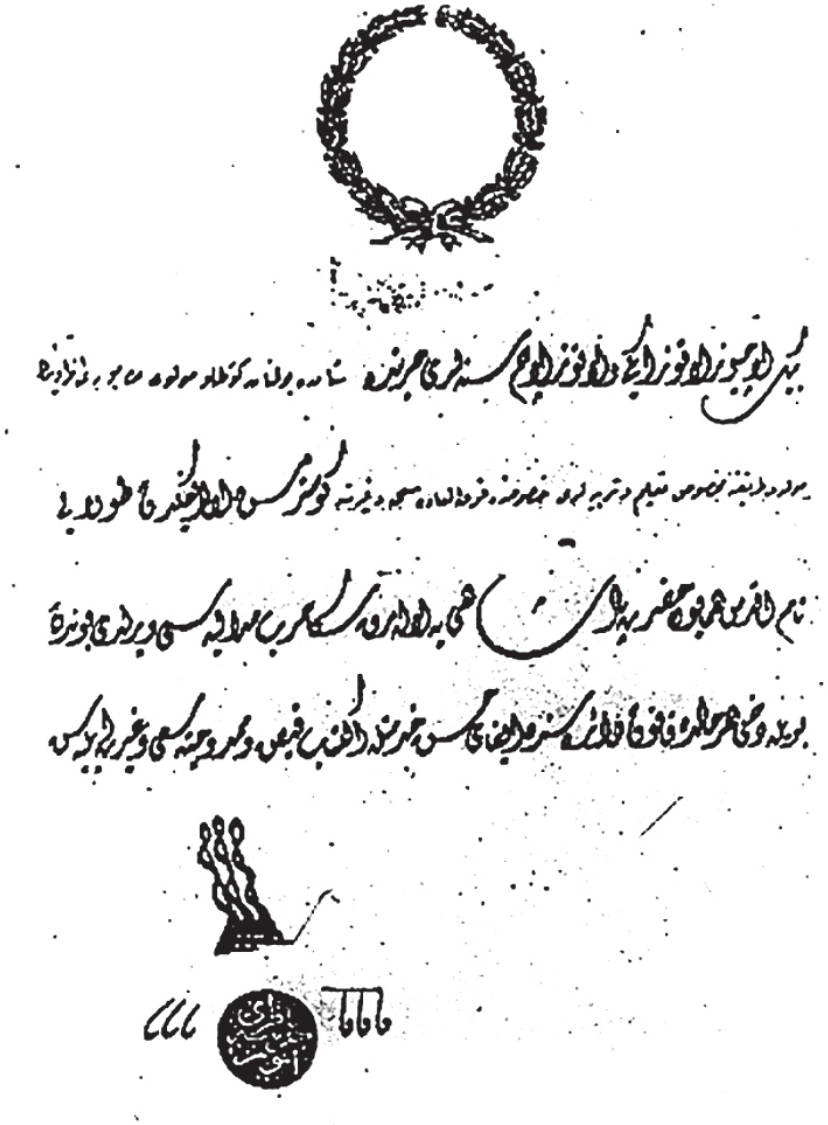

EK 40. Ahmet Remzi Dede (Akyürek)'ye verilen harp madalyası beratı

EK 40a. Ahmet Remzi Dede (Akyürek)

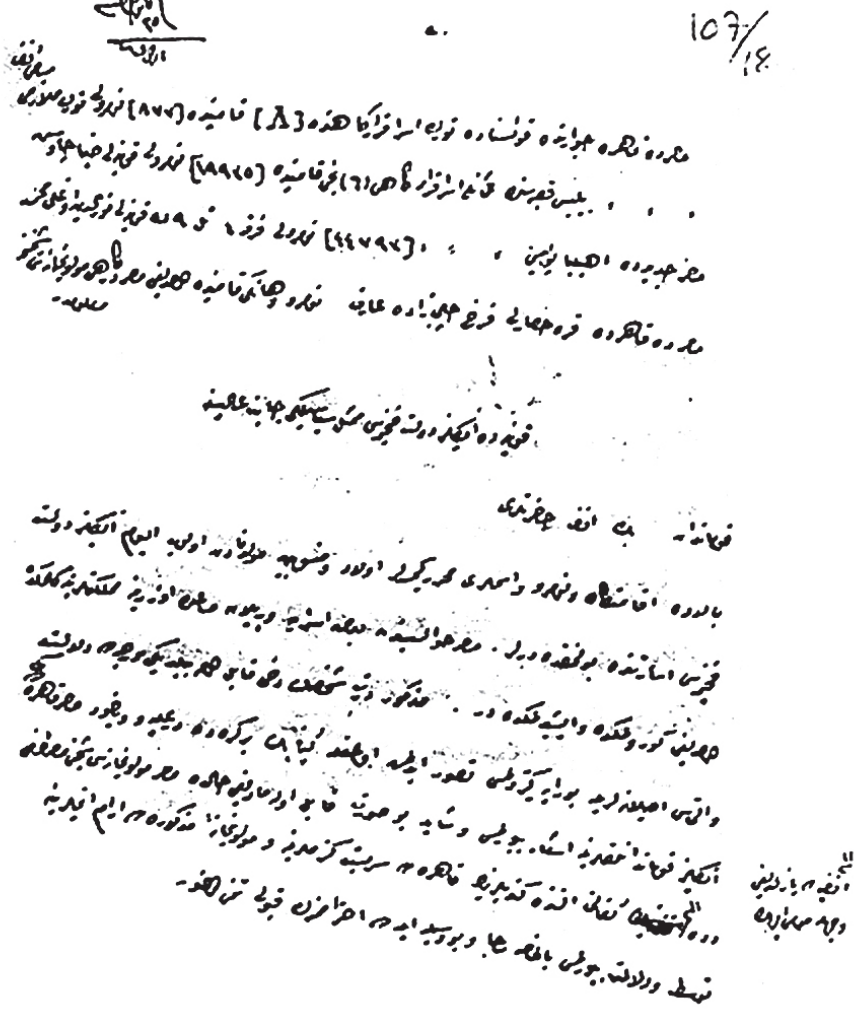

EK 41. Abdülhalim Çelebi'nin Kahire'de esir kampında bulunan bazı zevatın serbest bırakılmalarıyla ilgili Konya'daki İngiliz temsilcisine gönderdiği yazı (MMA, Zarf no: 107, Belge no: 18)

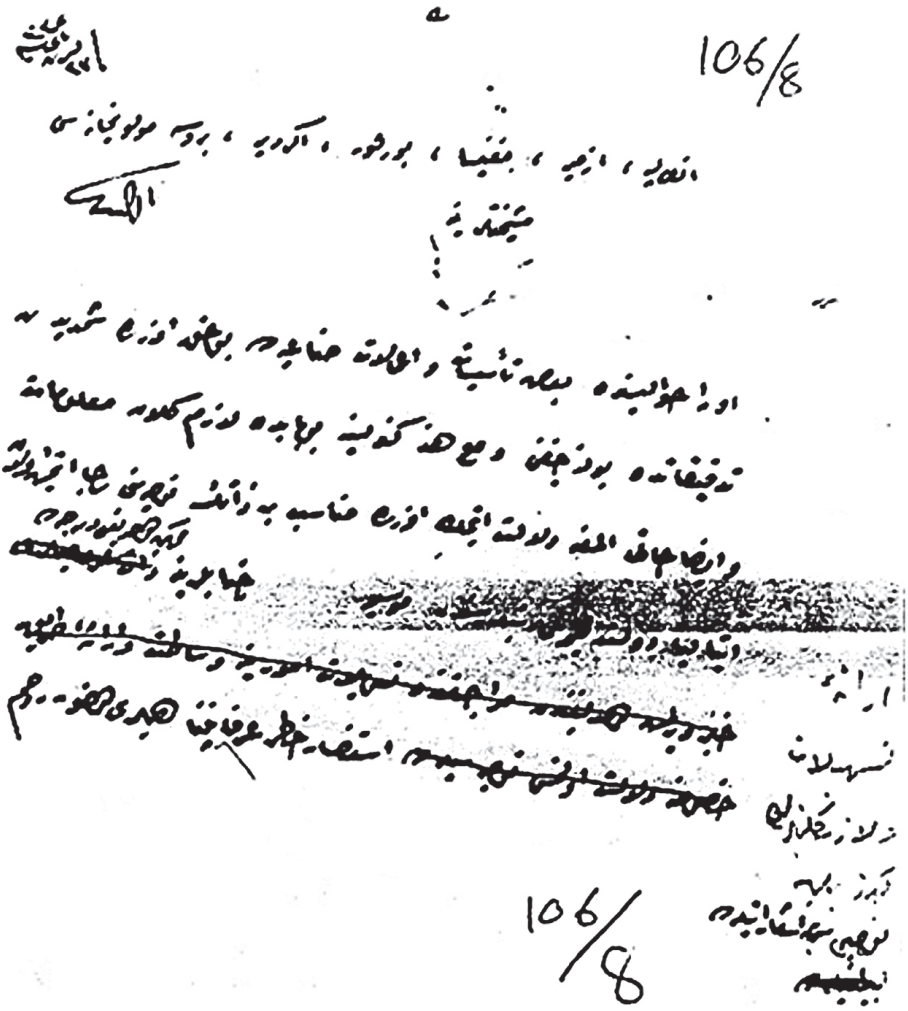

EK 42. İtalyan iktisadi faâliyetlerine yardımcı olunması hakkında Abdülhalim Çelebi'nin 27 Ekim 1919 tarihinde bazı mevlevihanelere gönderdiği yazı. (MMA, Zarf no: 106, Belge no:8)

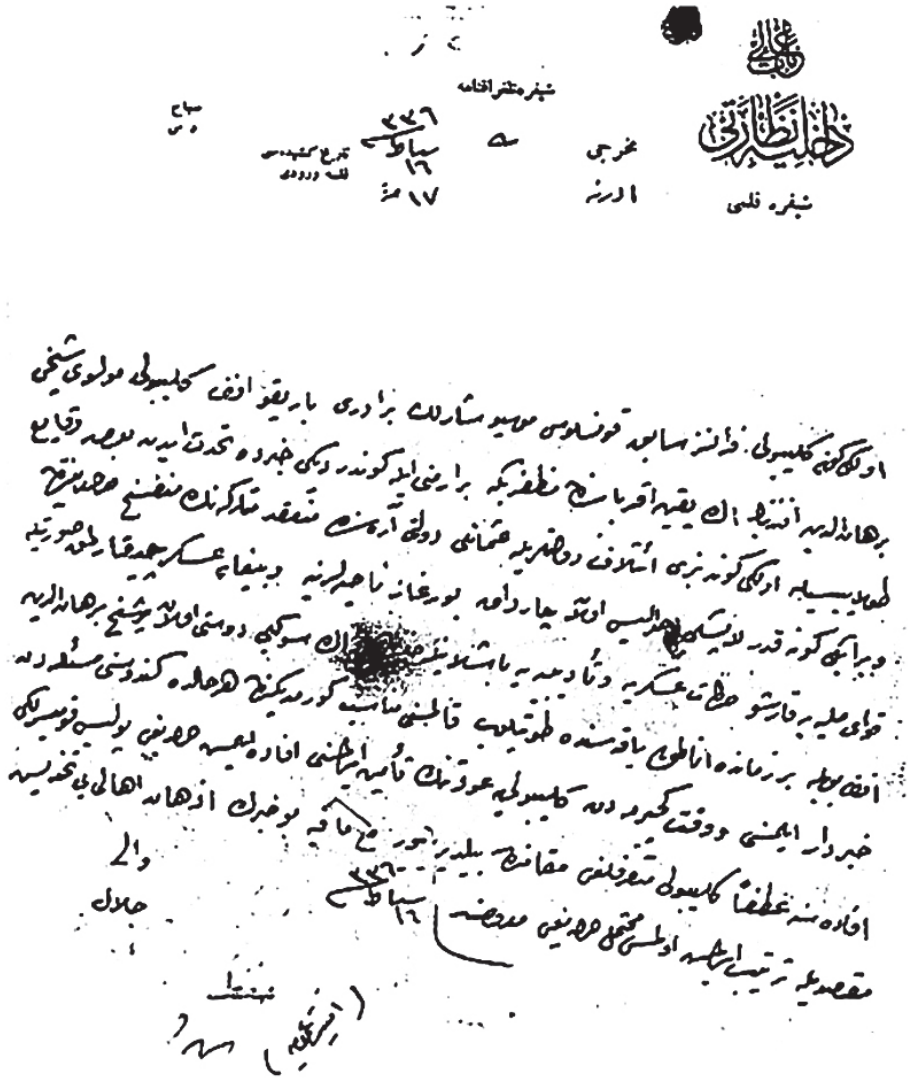

EK 43. Fransız eski konsolosu ile Gelibolu Mevlevî Şeyhi arasındaki ilişkiye dair Edirne Valisi Celal'in, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 19 Şubat 1920 tarihli şifre. (BOA, DH.EUM.AYŞ. 32-44).

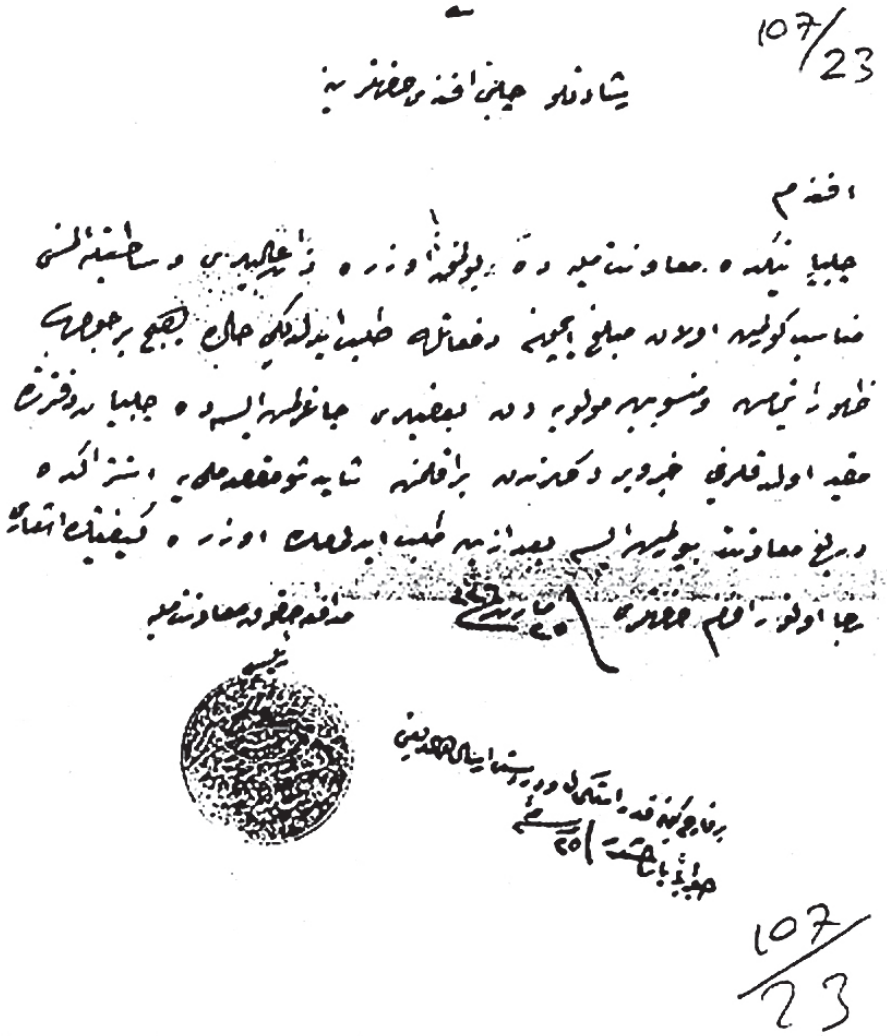

EK 44. Konya Müdafaa-i Hukuk Muavenet-i Milliye Reisi'nin, maddi yardımlarda pasif kaldıklarından dolayı Niğde Mevlevîlerini, Çelebi Efendi'ye şikâyeti (MMA, Zarf:107, Belge no: 23)

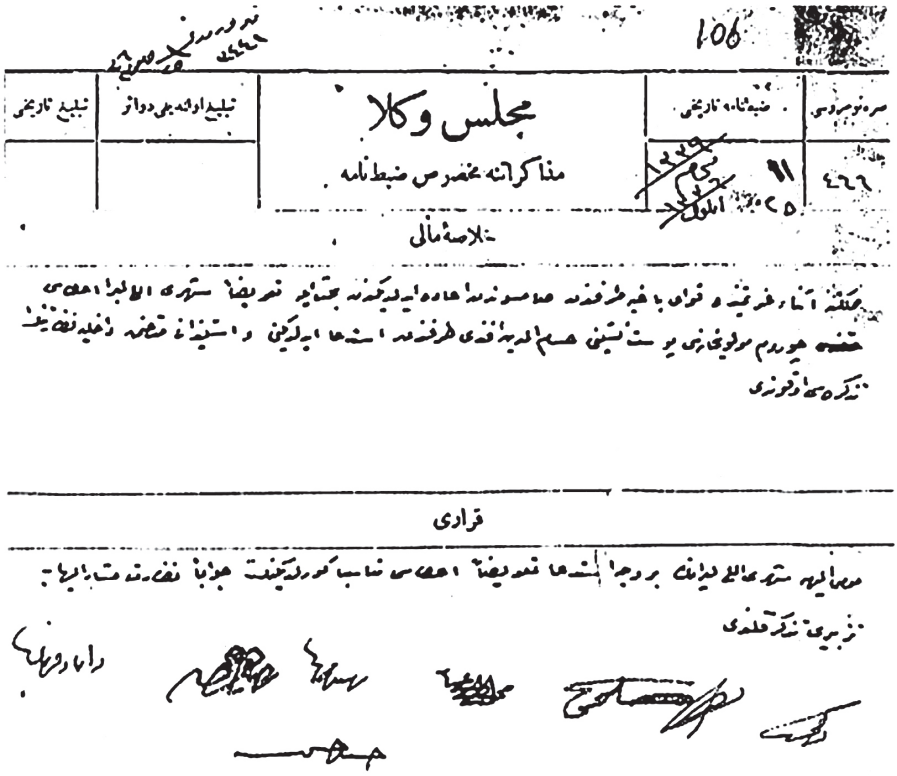

106

تبليغ تاريخى	تبليغ اولنديغى دوائر	مجلس وكلا	ضبطنامه تاريخى	نمره نومروسى
		مذاكراتنه مخصوص ضبطنامه	١١ ٢٥ ايلول	٤٦٦

خلاصهٔ مالى

قرارى

EK 45. Çorum Mevlevî Şeyhi Hüsameddin ile ilgili 25 Eylül 1920 tarihli Meclis-i Vükela kararı (BOA, MV.220-106)

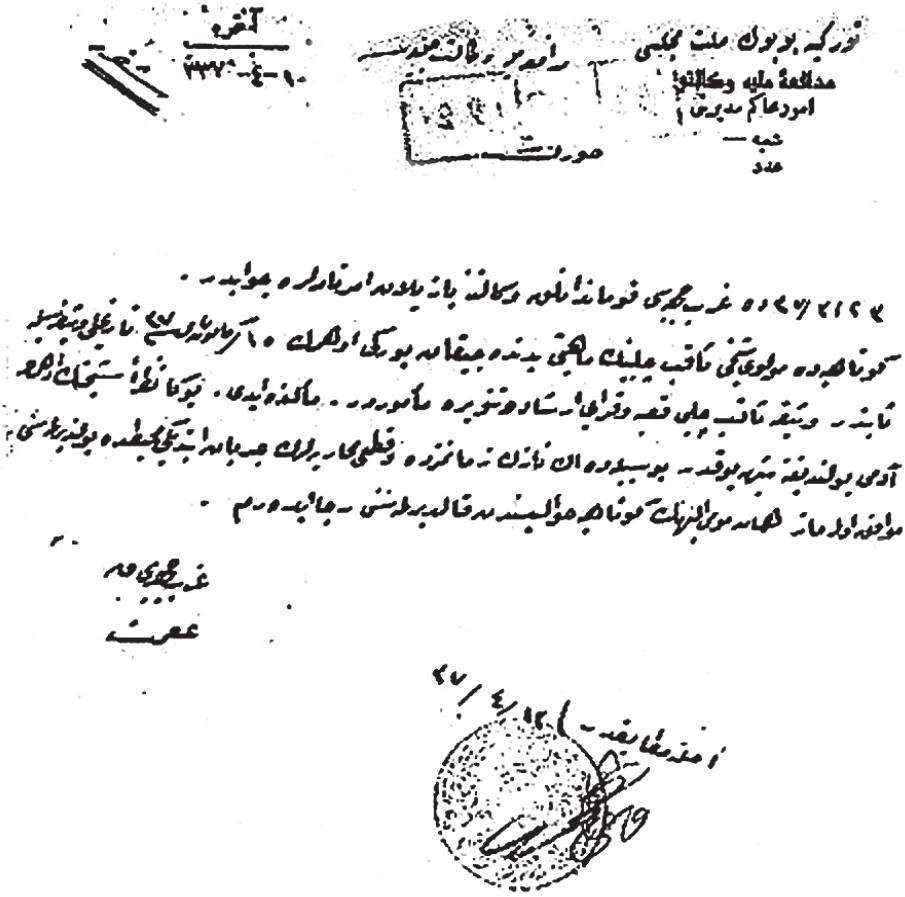

Ek 46. Kütahya Mevlevî Şeyhi Sakıb Çelebi'nin Edhem'in adamı olduğu iddiasıyla, Garp Cephesi Komutanı İsmet tarafından Müdafaa-i Milliye Vekaleti'ne gönderilen yazı. (BCA, 030. 18. 01/03. 17. 14 ve ekleri)

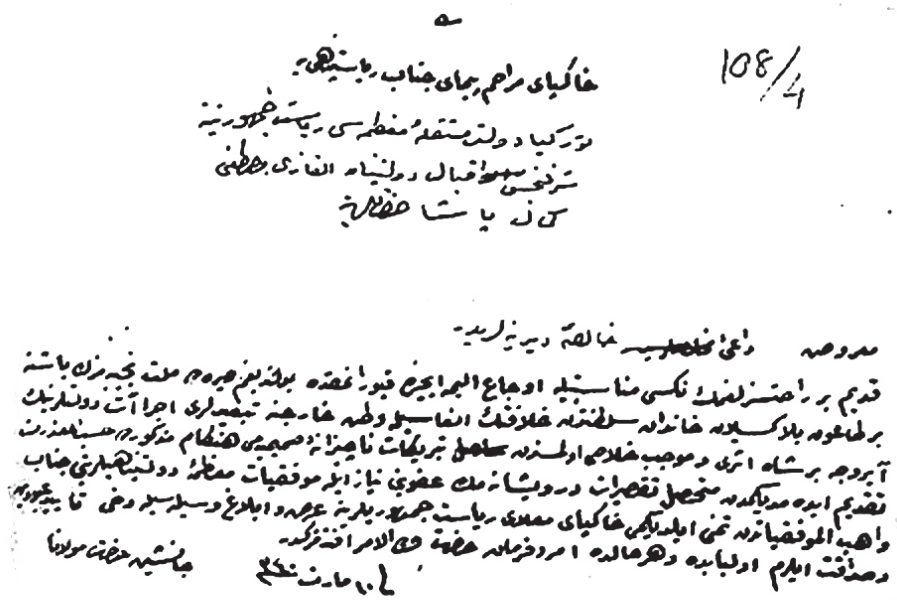

EK 47. Post-nişîn Abdülhalim Çelebi'nin, hilafetin kaldırılmasıyla ilgili olarak Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği tebrik telgrafı (MMA, Zarf: 108, Belge no: 4).

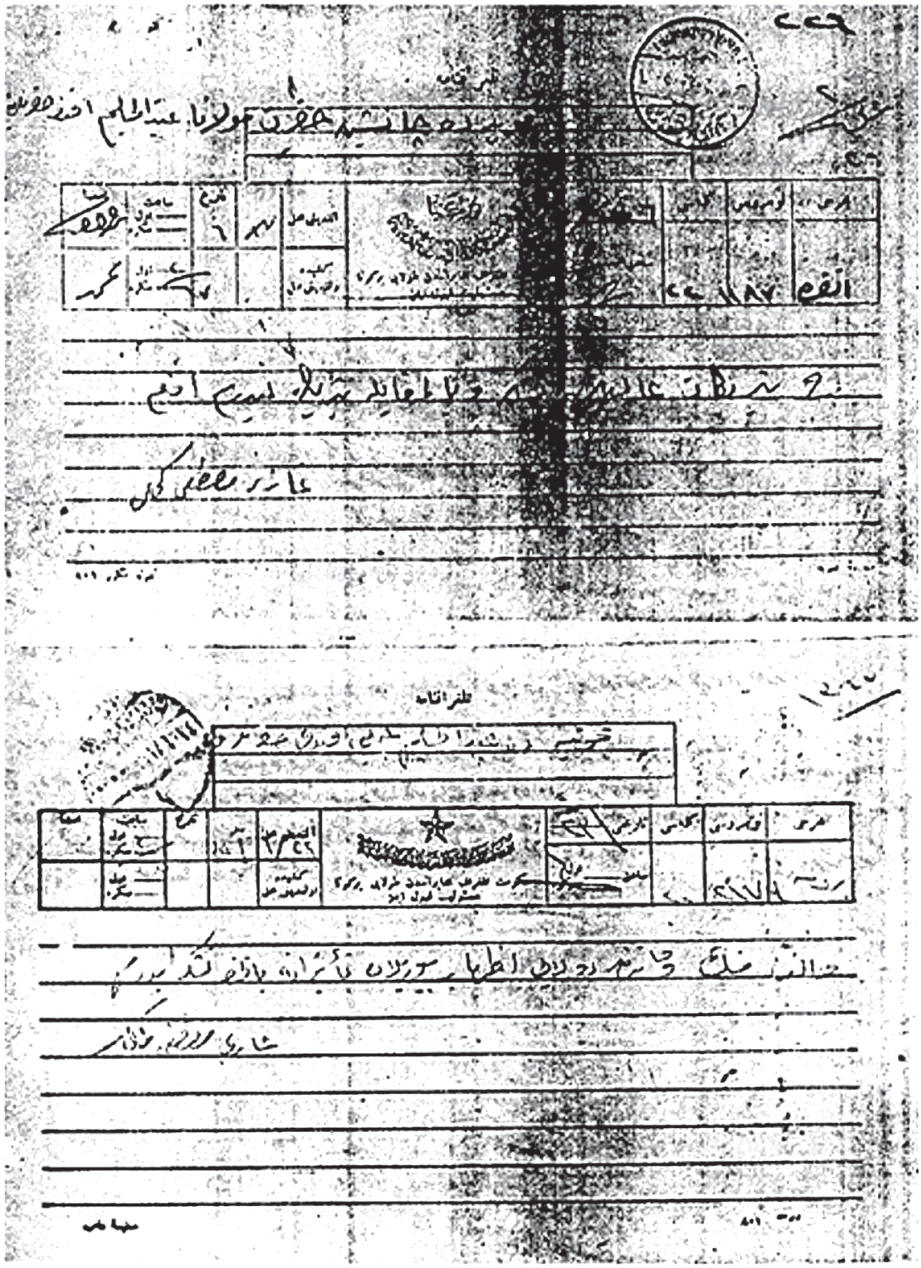

EK 48. Annesinin vefatından dolayı taziyede bulunan Abdülhalim Çelebi'ye Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın cevabî teşekkürü ve bir başka tebrikleşme telgrafı (MMA, Zarf no: 104)

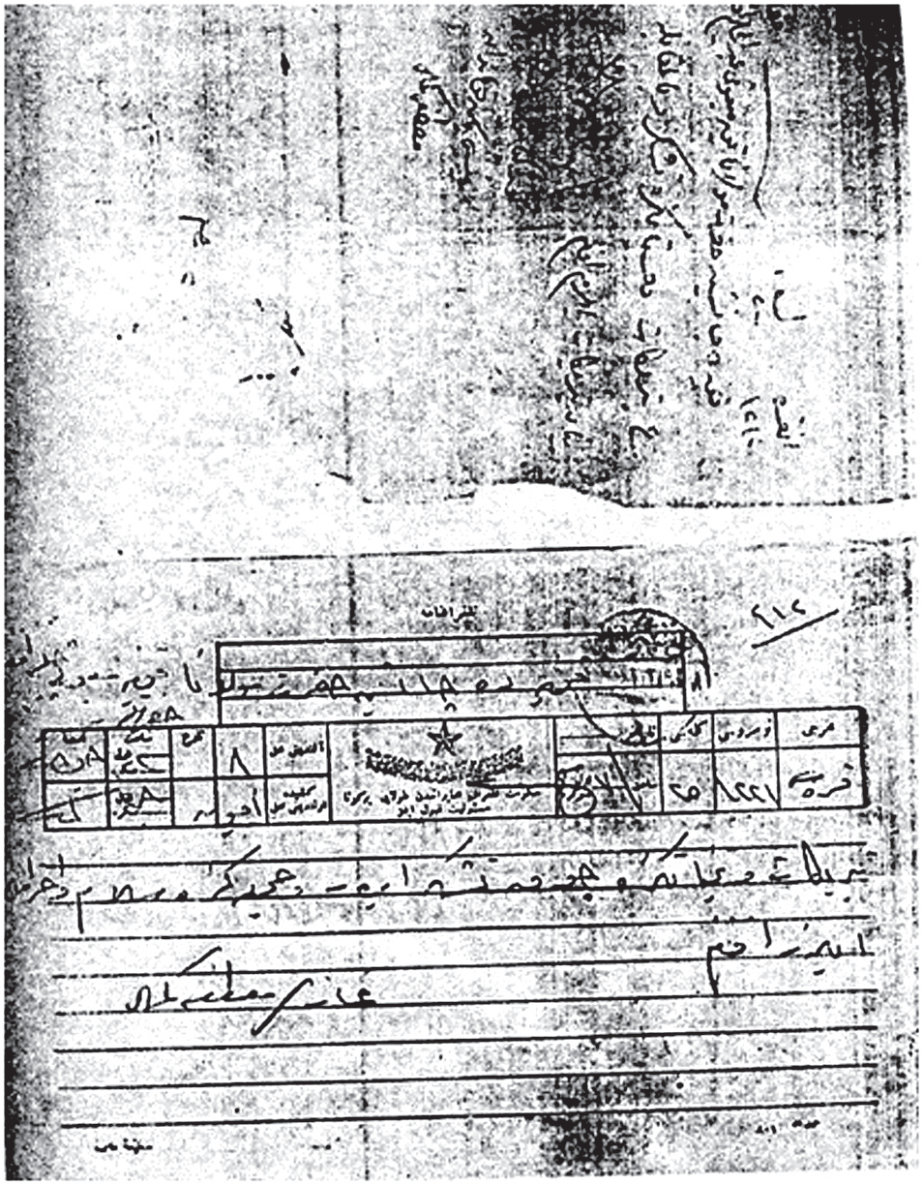

EK 49. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Abdülhalim Çelebi'ye gönderdiği tebrik telgrafı (MMA, Zarf no: 104)

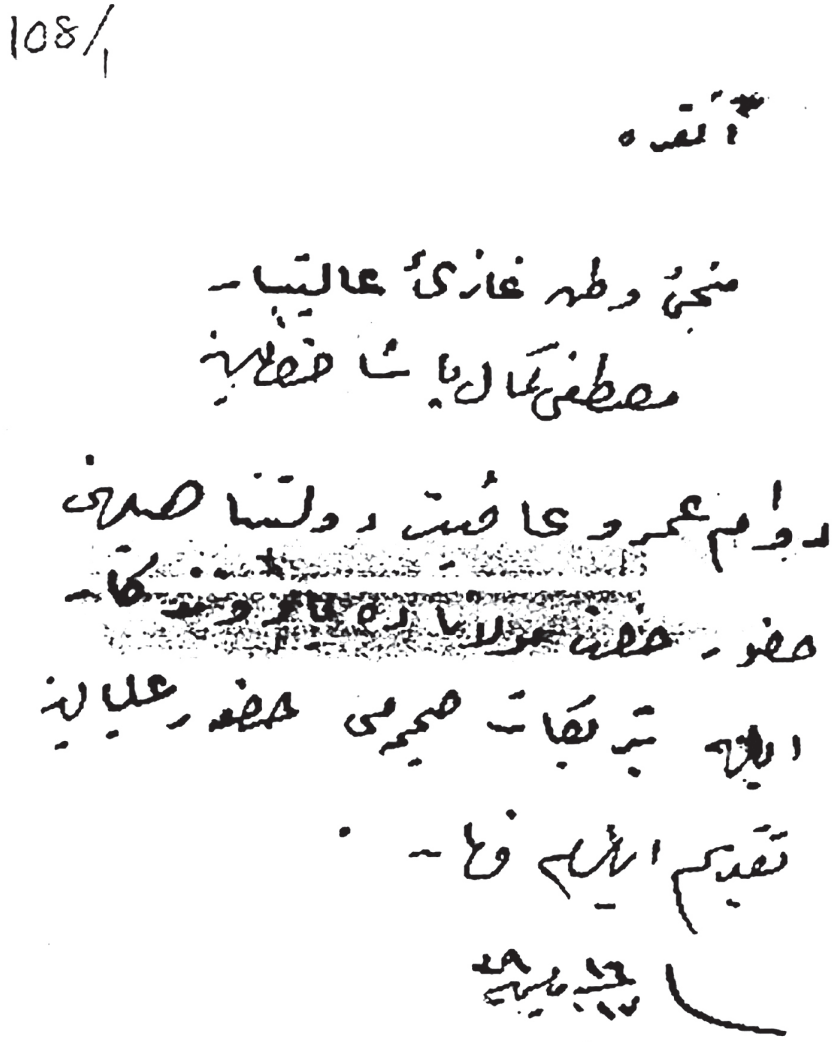

EK 50. Abdülhalim Çelebi'nin Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği Ramazan Bayramı (1923) tebriki (MMA, Zarf no: 108, Belge no: 1)

Metni işbu varakanın arkasında yazılı bulunan 66 numaralı Kanun mucibince verilecek olan

İstiklâl Madalyası

VESİKASI

Numara : 1835

T.B.M.M. Birinci Devrei İntahâbiye Azasından Olup Davayı Muhik ve Meşruumuzu İhzar ve Müdafaa Eylediğinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisinin 24.10.1339 tarihinde vukubulan 41 nci inikadının Birinci celsesinde aşağıda hüviyeti yazılı Abdulhâlim Çelebi Ef.ye Yeşil şeritli İstiklâl Madalyası verilmiştir.

CEVDET SUNAY
Cumhurbaşkanı

İstiklâl Madalyası olan zatın hüviyeti
Konya Nebusu
Abdulhâlim Çelebi Efendi

NOT: Zayiinden dolayı yeniden tanzim olunmuştur.

EK 51. TBMM tarafından "Davayı muhik ve meşruumuzu ihzar ve müdafaa eylediğinden dolayı" 24.10.1923 tarihinde Abdülhalim Çelebi'ye verilen Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası sureti.

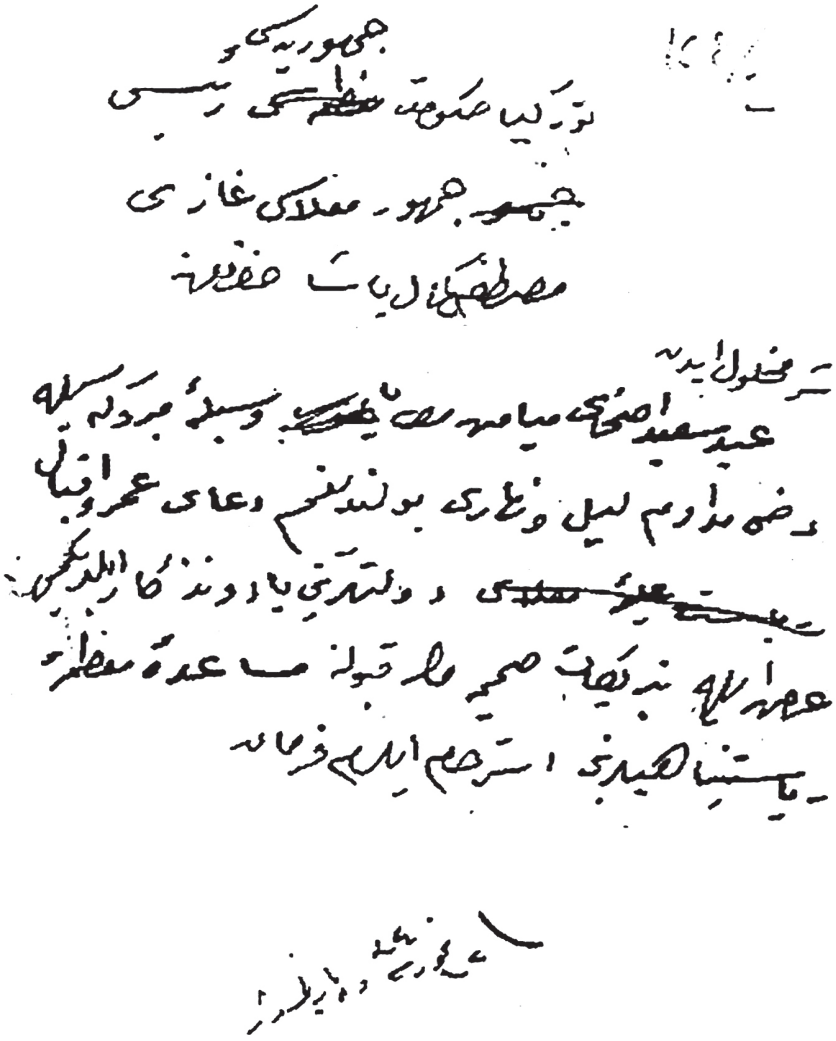

EK 52. Abdülhalim Çelebi'nin Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği Kurban Bayramı (1924) tebriki (MMA, Zarf no: 108, Belge no: 2)

EK 53. Kendi el yazısıyla Veled Çelebi'nin Atatürk için yazdığı "Gaziye Şükran" şiiri (Veled Çelebi, *Birinci Cep Mecmuası,* s.57)

EK 53a. Batı Anadolu'dan çekilen Rumların yanlarına alıp Girit'e götürdükleri Türk esirler Şeyh Mehmed Şemseddin Dede ile birlikte dergâhın bahçesinde.

EK 53b. Girit'teki Türk esirler mevlevîhanenin mescit kapısının önünde. Solda önde, İzmir'de intişar eden *Sada-yı Hak* gazetesi yazarlarından İbnülcemal M.Rağıb, ortadaki çocuk Ahmet Özmen.
Tarih 25 Kânun-i evvel 1922.

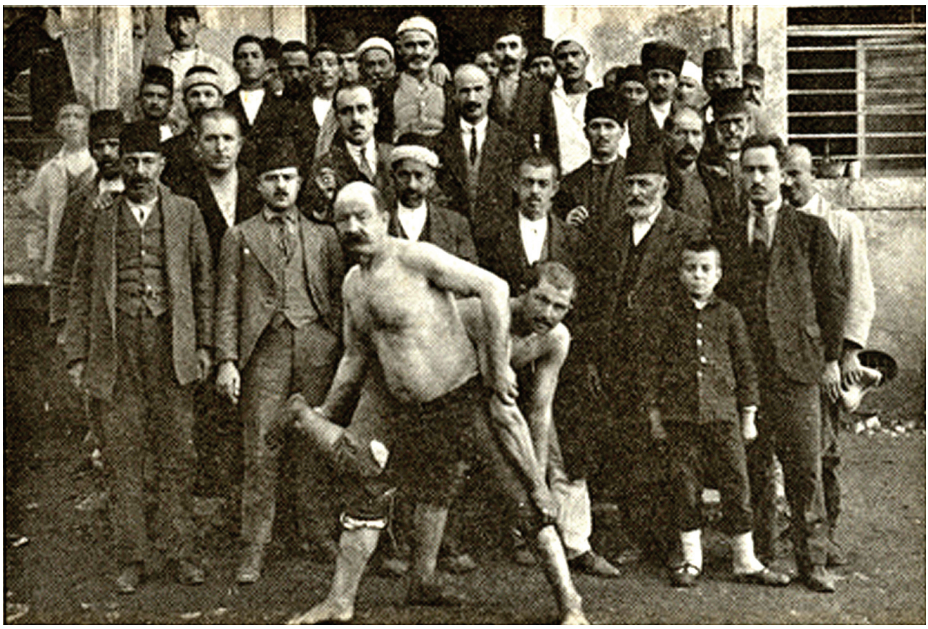

EK 53c. Mehmed Şemsettin Dede'nin tavassutuyla mevlevîhanede misafir edilen Girit'teki fesli, kalpaklı, kravatlı ve sarıklı Türk esirlerin düzenlediği yağlı güreşten hatıra. Çocuk Ahmet Özden.

EK 53d. Girit Hanya Mevlevîhanesi'nde bulunan Trakyalı Türk esirlerden adı bulunanlar: Salı, 10 Ocak 339 (1923) Üst sıra sağdan sola: Mahmut Ağa (Edirne), Hüsamettin Efendi (Edirne), Nail Bey (Kırklareli), Hüseyin Bey (Kırklareli), Ahmet Efendi (Kızılcıkdereli). Orta sıra sağdan sola: İbrahim Bey (Edirne), Kazım Bey (Edirne), Ramazan Ağa (Edirne), Şevket Bey (Edirne), Ali Bey (Edirne), Oturanlar sağdan sola: Hafız Rakım Efendi (Edirne), Rıza Bey (Edirne), Cevdet Bey(Edirne),NihatBey(Edirne).

EK 54. Abdülhalim Çelebi'nin, Gazi Mustafa Kemal'i tren garında karşılaması (MMA, Zarf no: 219).

EK 55. Atatürk'ün eşi Latife Hanım ile birlikte Konya'yı ziyaretleri, Vilayet binasından çıkarken.

EK 56. Molla Hünkâr oğlu Veled Çelebi

EK 57. Yenikapı Mevlevîhanesi Şeyhi Abdülbaki Efendi asker üniforması ile

DİZİN

A

Abdullah Es 13, 98, 190
Abdurrahman Kamil Efendi 91
Abdülaziz 21
Abdülbaki Gölpınarlı 3, 4, 17, 65
Abdülhalik (Renda) 171
Abdülhalim Çelebi 6, 23, 76, 120, 121, 122, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 143, 148, 149, 152, 153, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 165, 170, 171, 180, 191, 241, 242, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 257
Abdülhamid 22, 23, 26
Abdülmecid 21
Abdülvahid Çelebi 22, 74, 86
Adana 50, 87, 123, 126
Adil Çelebi 82, 83, 129, 160, 171
Adil Efendi 91
Adriyatik 25
Afif Bey (Konya Belediye Meclis Azası) 86–273
Afyonkarahisar 73
Agah Efendi (Siroz Mevlevî Şeyhi) 118–273
Ahmed Adil Çelebi 82
Ahmed Dede Efendi 38
Ahmed Efendi 91
Ahmed Fuad Efendi 37
Ahmed Mecbur 37
Ahmed Nailî Efendi 37
Ahmed Remzi Dede 79, 90, 100
Ahmed Sabuhi Efendi (Kilis Mevlevî Şeyhi) 91–273
Ahmet Gümüş Efendi 80
Ahmet İzzet Paşa 29, 31, 185
Akabe 98
Akdeniz 49, 60, 61, 189
Akkaşzâde Süleyman Turgut 130
Aksaray 81, 82
Akşehir 80, 81
Alasonya 28
Ali Birinci 14, 81, 89
Ali Dede 10, 80, 130
Ali Fuad (Erden) 13, 97
Âli Paşa (Sadrazam) 41–273
Ali Ramiz Bey 82
Almanya 59, 60, 61, 62, 63
Amasya, 38, 70
Amil Çelebi (Kastamonu Mevlevi Şeyhi) 76, 80, 81, 132, 134, 139, 140, 141, 180

Amman 115
Anadolu VII, 1, 2, 3, 6, 17, 19, 24, 30, 31, 41, 43, 44, 46, 49, 50, 64, 66, 75, 81, 87, 92, 95, 115, 123, 125, 126, 127, 128, 133, 134, 135, 138, 140, 141, 143, 144, 151, 166, 169, 177, 178, 179, 254
Ankara II, 9, 11, 13, 18, 19, 26, 27, 29, 30, 38, 43, 44, 49, 66, 67, 70, 79, 80, 82, 90, 91, 98, 100, 115, 120, 126, 130, 131, 132, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 143, 146, 149, 153, 154, 158, 159, 160, 164, 166, 169, 170, 172, 176, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 200
Ankara Mevlevîhanesi 38, 90, 141
Antakya 91, 123
Antakya Mevlevîhanesi 91
Antalya 70, 123, 126, 140, 141, 142, 143
Antepli Mehmet 126
Arabsun 81
Arapgir 89
Arnavutluk 27
Asım Bey 26
Atatürk II, VII, 2, 11, 27, 41, 123, 126, 135, 142, 143, 153, 157, 160, 162, 163, 164, 165, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 180, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 253, 257
Mustafa Kemal V
Atina 42, 51, 57
Avusturya Macaristan 26
Ayastefanos (Yeşilköy) 29
A. Yaşar Ocak 3
Aydın 70, 91, 170, 175, 176, 191
Aydın Mevlevîhanesi 91
Aydın Taneri 170, 175, 176
Ayıntab (Antep) 70, 91, 123
Ayinhan Hüseyin Dede Efendi 74
Ayinhan Yahya Dede 74
Azmi Bey (Konya Valisi) 68, 82

B

Bağdat 17, 19, 82, 96, 115
Bahaeddin Çelebi 74
Bahaeddin Ögel 176
Bahareddin Efendi 91
Balkanlar 1, 2, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 40, 49, 54, 57, 59, 60, 122, 123, 178
Bariko Efendi 144
Barutçuzâde Hacı Kâmil Efendi 36
Batı Şeria 111
Behçet Beyefendi 36
Behçet Cemal 13, 68, 186
Belgrat 26

Belh 17
Berber Ömer Efendi 80
Beşiktaş Mevlevîhânesi 121
Beyrut 99, 103, 110, 111, 113, 114, 123, 233
Beyşehri 70
Biga 144
Bilecik 91
Binbaşı Mustafa (Mevlevî Alayı Müşaviri) 110–273
Bitlis 96
Bnb. Rüsuhî Bey 157
Bodamyalızâde Mehmed Şevket Bey 47, 48
Boğazlar 61, 151
Bor 81
Bozcaada 58
Bozkır 81
Bulgaristan 26, 27, 57, 62, 97
Burdur 70, 81, 82, 91, 118, 130, 131, 141, 142, 143, 189, 227
Burgaz 144
Burhaneddin Efendi 90, 144, 145
Bursa 18, 33, 34, 40, 77, 82, 86, 90, 130, 197
Bursalı Mehmed Raşid Dede 80
Bursa Mevlevîhanesi 33

C-Ç

Cebel-i Lübnan 67, 89, 90, 99, 107, 108
Celaleddin Efendi (Manisa Mevlevîhanesi Post-nişîni) 90–273
Celaleddin-i Rumî 68, 159
Celil Baba Dergâhı şeyhi Hakkı 37
Cemaleddin Çelebi 74
Cemal Paşa 13, 67, 68, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100
Ceridzâde Hacı Ahmed 36
Cezayir 60
Çankırı 5, 34, 35, 36, 38, 40, 79, 80, 90, 91, 118, 186, 198, 199, 227
Çankırı Mevlevîhanesi 5, 34, 35, 36, 38, 90, 91, 199
Çardak 144
Çatalca 27, 38
Çelebi Hüsameddin 17
Çelebi Sultan Mehmed 18
Çorum 70, 91, 146, 227, 245
Çorum Mevlevîhanesi 91, 146

D

Damat Ferit 120
Damur 109
Dede, Ahmed Remzi 90

Delibaş Mehmed 138
Demirci 70
Denizli 70, 80, 82, 91, 93, 130, 141, 143, 189, 227
Denizli Mevlevîhanesi 91
Dera 115
Derelizâde Hasan Efendi 36
Devlet Hatun 18
Devlet İzbudak 6, 153, 154
Dimetoka 57
Doğu Şeria 111
Doktor Kıdemli Yzb. Behçet 78

E

Ecved Bey 86
Edhem (Çerkez) 146, 147
Edhem Hıfzı Efendi 36
Edirne 13, 27, 28, 55, 57, 66, 70, 77, 82, 90, 91, 102, 130, 144, 189, 191, 243, 256
Edirne Mevlevîhanesi 91, 130
Efendi 37
Eğirdir 70, 81, 91, 118, 142, 227
Eğirdir Mevlevîhanesi 91
Elifî Beyefendi 36
Elmalızâde Hoca İsmail Efendi 37
Enise Hanım 141, 154, 162
Enver Behnan 13, 191
Enver Paşa 96
Enver Ziya Karal 26, 43
Ereğli 81, 86
Ermenek 70
Ertuğrul 17, 62, 70, 190
Ertuğrul Gazi 17
Erzincan 14, 70, 88, 89, 91, 116, 117, 123, 188, 191, 237
Erzincan Mevlevîhanesi 14, 88
Erzurum 116, 131, 135, 136, 151, 188
Eskişehir 70, 82, 91, 118
Eskişehir Mevlevîhanesi 91
Eyüb Çelebi 74, 227

F

Fahreddin (Kolordu Komutanı) 119, 143
Falih Rıfkı (Atay) 174
Fehmi Efendi 91, 118, 131
Ferdinand 61
Feridun Nafiz 6, 11, 155, 191
Ferruh Çelebi 20, 74, 91, 118

Fethi (Okyar, Dahiliye Vekili) 148–273
Fevzi (Çakmak) 147
Fıstıklı 99
Fransa 42, 59, 60, 61, 62, 63
Fuad Köprülü 3, 177

G

Galata 31, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 52, 91, 154
Galata Mevlevîhanesi 31, 32, 33, 35, 37, 38, 91
Galiçya 64
Galip Dede (Şeyh Galip) 20–273
Gâvur Dağı 87–273
Gazze 98, 99
Gelibolu 70, 82, 90, 98, 144, 145, 243
Gelibolu Mevlevîhanesi 90
General Allenby 99, 115
Germiyanoğlu Süleyman Şah 18
Gilan 30
Girid III
Girit 28, 31, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 58, 123, 166, 178, 179, 188, 254, 255, 256
Girit (Hanya) Mevlevîhanesi 41
Goethe 176
Gödeneli Abdullah Kemal 12, 96
Güzelhisarı 70

H

Hacı Abdullah Efendi 37
Hacı Ali Bey (Konya Belediye Reisi) 86–273
Hacı Emin Efendi 36
Hacı Hasib Efendi 36
Hacı Hayri Dede 118
Hacı İbrahim Hakkı Dede 91
Hacı Şakir Efendi 36
Hadımköyü 29
Hadi Efendi 91
Hafız İbrahim (Demiralay) 130–273
Hafız İbrahim (Sebilürreşad yazarlarından) 78–273
Hâfız İsmail Efendi 37
Hakkı Paşa 26
Halep 14, 64, 79, 89, 92, 93, 98, 100, 115, 119, 165, 227
Halep Mevlevîhanesi 79, 93
Halis Efendi 82
Hamdi Beyefendi 36
Hamdullah Suphi 140
Hamidmandraları 48

Hanya III, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 166, 188, 205, 256
Harid Fedai 48, 49
Hasan Ali Efendi 91
Hasan Ali (Yücel) 173
Hasan Bey Köyü 87–273
Hasbî Dedezâde Şeyh Ali Efendi 37
Hasib Efendi 36, 91
Hatay 165
Haydarpaşa 68, 74
Hayfa 99, 115
Hayreddin Bey 83
Hayri Bey 82
Hayrullah Efendi 91, 118
Hazırlıklı zade Mehmed Efendi 36
Hazreti Muhammed 174
Humus 91, 99, 110, 114, 118, 123
Humus Mevlevîhanesi 91
Hüsameddin Hüseyin 39, 203, 204
Hüseyin (Bayık) Efendi 79
Hüseyin Efendi (Kastamonu Sandık Emini) 36
Hüsniye Hanım (Veled Çelebinin Baldızı) 140–273
Hüsrev Çelebi 19

I-İ

I. Ahmed 19
II. Bayezid 18, 19
III. Mehmed 19
III. Murad 19
III. Selim 20, 21–273
II. Mahmud 21
II. Selim 19–273
Ilgın 81
Irak 9, 64, 66
Islahiye 87–273
Isparta 10, 70, 81, 130, 141, 143, 189
IV.Murat 20
İbn-i Haldun 167, 180
İhsan Efendi 37
İmam Hüseyin Efendi 88–273
İmroz 58
İngiltere 46, 49, 59, 60, 61, 62, 63
İsmail Habib (Sevük) 172
İsmail Hakkı Bey 141
İsmail Hakkı Çelebi 91
İsmet (İnönü) 146, 173
İstanbul 3, 4, 11, 13, 14, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 29, 31, 35, 38, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 51, 52, 57, 60, 62, 65, 68, 69, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 89, 95, 96, 102, 116,

120, 121, 123, 126, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 140, 141, 144, 146, 149, 159, 160, 162, 165, 166, 169, 176, 185, 186, 187, 188, 190, 191, 192, 218
İtalya 42, 60, 61, 132
İzmir 23, 41, 70, 80, 82, 91, 126, 127, 129, 130, 133, 139, 141, 142, 166, 254
İzmit 81, 218
İzzet 29, 31, 71, 185

K

Kadınhanı 81
Kadri Dede 7, 12, 87, 88, 90, 102, 113, 117, 122
Kafkaslar 1, 123
Kahire 18, 121, 122, 190, 241
Kaimmakam Rüşdi 109
Kandilli 74
Kandiye 42
Kanuni Sultan Süleyman 19
Karadağ 27
Karahisarlı Ferah Çelebizade Arif 122
Karahisar Mevlevîhânesi 90
Karaman 86, 87, 91, 118, 169
Karaman Mevlevîhanesi 91
Karlık Süleyman Dede 80
Karpuzcuzâde Mustafa Efendi 37
Kastamonu 14, 36, 70, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 90, 132, 133, 134, 139, 141, 147, 148, 153, 154, 158, 187
Kastamonu Mevlevîhanesi 90, 134
Kavaklıdere 141
Kavukçuzâde Hacı Mustafa Ağa 37
Kayabaş Dergâhı Şeyhi İsmail 37
Kayseri 37, 70, 82, 91, 93, 135
Kayseri Mevlevîhanesi 91
Kazanlı Tatar Hacı Abdullah Dede 80
Kâzım (Dirik) 171
Kazım Hüsnü (Konya Belediye Meclisi Azası) 82–273
Kbrs III
Kemahlı İbrahim Hakkı 14, 89
Kengırı Şeyhi Hasib 82
Kerbelâ 88
Kerkük 70, 118, 123
Kevser Hanım 133, 134
Kıbrıs 31, 38, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 92, 178, 179, 187, 188, 189, 206, 207, 209, 210
Kırklareli 57, 256
Kilis 70, 89, 91, 123
Koçhisar 81
Kolağası Hüseyin Hüsnü 78, 82
Konya 86, 87, 88, 90, 102, 113, 114, 115, 119, 121, 126, 129, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 145, 148, 149, 157, 165, 169
Kudüs 70, 89, 91, 95, 98, 99, 115, 123
Kudüs Mevlevîhanesi 91

Kütahya 38, 39, 70, 82, 91, 118, 146, 147, 148, 227, 246
Kütahya Mevlevîhanesi 39, 91

L

Lapseki 144
Lâtife Hanım 161, 162
Lazkiye 70, 89, 91, 93, 123
Lefkoşe 45, 48, 49, 188, 190, 206
Leymasun 48
Londra 27, 43, 46, 51

M

Maçka 74
Magosa 46, 50
Mahmut Şevket Paşa 28
Makedonya 27
Makriköy 74
Malatya 89
Manisa 70, 80, 82, 86, 90, 149, 187
Manisa Mevlevîhanesi 90
Mehmed Bakır Çelebi 165
Mehmed Behçet Efendi 36
Mehmed Celaleddin Efendi 50, 206
Mehmed Ferruh Çelebi 20
Mehmed Muhyiddin Dede 38
Mehmed Reşad 23
Mehmed Rıza (Bnb.) 185–273
Mehmed Şah Efendi 91
Mehmed Şemseddin Dede 43, 86, 166, 254
Mehmed Vehbi 134
Mehmet Edip 130
Mehmet Önder 5, 137, 160, 169, 173, 175
Mehmet Yusuf (Akyurt) 173
Mekke 17, 64, 123
Meriç 25, 27, 28
Merzifon 126
Metin Akar 11, 120, 140, 157, 160
Mısır 51, 68, 78, 95, 98, 123
Midhad Paşa 22
Miralay Beyzâde Hacı Mehmed 36
Miralay Mörfi 68
Moytabzâde Rifat Çelebi 80
Mösyö Boviye 121
Mr.B.Travers 46
Mr.Seafer 46
Mucur 135
Muğla 70, 80, 82, 91, 227
Muğla Mevlevîhanesi 91
Muhammed Emin (Maraş Nakibül Eşrafı) 40–273
Muhiddin Ağa 37
Muhtar Bey 82, 227

Murtaza Çelebi 82
Musallî zâde Tâhir Efendi 37
Mustafa Efendi (Konya İdare Meclisi Azası) 86–273
Mustafa Kemal II, 2, 5, 6, 11, 64, 123, 125, 127, 130, 131, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 143, 149, 152, 153, 154, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 165, 169, 170, 171, 174, 179, 180, 185, 247, 248, 249, 250, 252, 257
Mustafa Nureddin 38
Mustafa Nuri (Kütahya Mevlevi Şeyh Vekili) 39–273
Müftizâde Hacı Tevfik Efendi 36
Müjgan Cumbur 175, 176

N

Nablus 99, 115, 123
Nayzen Feyyaz Efendi 74
Nazif Efendi (Bahariye Mevlevihanesi Post-nişîni) 91, 118
Nejat Göyünç 4, 5, 31
Nevşehir 81
Neyzen Feyzi Dede 80, 227
Nezahat Hanım (Baysel) 126
Nezih Bey (Halep Maarif Müdürü) 79, 100
Nezihe Araz 162
Niğde 70, 81, 91, 137, 145, 146, 227, 244
Niyazi Efendi 36
Nizameddin Efendi 227–273
Nizameddin Efendi (Çankırı Mekteb-i İdadi Türkçe Muallimi) 37
Nizameddin Efendi (Subay) 75

O-Ö

Ortadoğu 13, 61, 83, 98, 122, 123
Ortaköy 74
Osman Dede (Türbedar) 19–273
Osman Efendi (Çankırı Mukavelat Muhariri) 36–273
Osman Efendi (Musullu âyinhan) 79–273
Osman Efendi (Yenikapı Şeyhi) 21–273
Osmaniye 87
Osman Nuri (43, Tümen Komutanı) 104–273
Osman Nuri (Eğirdir Mevlevî Şeyhi) 91–273
Osman Selahaddin Dede (Yenikapı Mevlevî Şeyhi) 22–273
Ömer Lütfi Barkan 44, 49, 177
Ömer Vehbi (Konya Müftüsü) 134

P

Pertev Efendi 81
Pertev Paşa 29
Piyemonte 60
Pozantı 87, 114
Prusya 60

R

Ragıb Efendi 91
Rahmi Apak 29, 30
Raşid Dede (Hatıp Hoca) 131
Refet Bey (Bele) 95–273
Refet Paşa 140
Reşid Çelebi (Sivas Mevlevîhanesi Post-nişîni) 91
Riyak 88, 99, 102, 109, 113, 114
Roma 26
Rumeli 25, 27, 28, 55, 66, 82, 123, 134, 169
Rusya 25, 42, 60, 61, 62, 63

S-Ş

Saatçi Can Ali (İdemen) Dede 80
Sabit (Sağıroğlu) Bey (Harput Valisi) 89–273
Sabri Efendi (Şeyhülislam) 120–273
Sadeddin Efendi (Subay) 75–273
Sadi Irmak 174
Said Beyefendi 36
Said Çelebi 74
Saime (Ayoğlu) 132
Saim Efendi 36
Sait Halil Paşa 57
Sakıb Efendi 91
Samih Rıfat 140
Samsun 70, 91, 125, 126, 127, 130, 141, 146, 179, 227
Sandıklı 149
Saraybosna 61, 123
Saraydüzü 131
Selahaddin Bey (Konya Polis Müdürü) 86
Selahaddin Efendi (Edirne Mevlevîhanesi Post-nişîni) 91–273
Selanik 26, 28, 55, 123
Selim Efendi (Maraş Mevlevî Şeyhlerinden) 40–273, 91–273
Selimiye 74
Ser Tabbah Nizameddin Çelebi 82, 160
Seyfeddin Efendi (Kasımpaşa Mevlevîhanesi Post-nişîni) 90–273
Seyyid Emir Ali Efendi 51
Sıdkıye Hanım 173
Sırbistan 26, 27
Sille 81
Sirkeci 74
Siroz Mevlevîhanesi 55
Sivas 70, 71, 116, 117, 118, 131, 134, 135, 151, 227
Sivaslı Ali Kemali 134
Sivas Mevlevîhanesi 91–273
Sofya 26, 123
Söke 143
Sultaniye 17, 81
Sultan Osman 17, 63
Sultan Veled 17, 18, 85

Suriye 13, 64, 67, 68, 95, 97, 98, 99, 100, 115, 119, 165, 166, 187
Süheyl Ünver 12, 13, 24, 76, 90, 117, 131, 191
Süveyş 97
Şaban Efendi (Edirne Müftüsü) 130–273
Şam 7, 11, 13, 14, 17, 38, 39, 40, 67, 68, 70, 75, 76, 80, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 101, 102, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 123, 202, 227, 233
Şam Mevlevîhanesi 39, 90
Şapolyo 13
Şarkikaraağaç 81
Şefik Efendi 91, 118
Şemseddin Efendi (Bursa Mevlevîhanesi Post-nişîni) 90, 130
Şemsimah 149
Şerif Hüseyin 64, 98
Şevket Bey 47, 48, 256
Şeyh Ali 37
Şeyh Arif (Beyşehir Mevlevî Şeyhi) 82
Şeyh Burhaneddin (Gelibolu Mevlevî Şeyhi) 144, 145
Şeyh Celaleddin (Manisa Mevlevî Şeyhi) 82
Şeyh Celal Efendi 80
Şeyh Edebâli 24
Şeyh Fehmi (Burdur Mevlevî Şeyhi) 82
Şeyh Hadi Dede (Tokad Şeyhi) 93
Şeyh Hasan Hulki (Çakırağa Dergahı Şeyhi) 82
Şeyh Hasib Dede 34, 35
Şeyh Abdülfettah (Kara Mehmed Paşa Dergahı Şeyhi) 82
Şeyh Şerafeddin (Uşakıyye tarikatı Şeyhi) 82
Şeyh Kamil (Nalbur Baba Dergahı Şeyhi) 82
Şeyh Muhyiddin Efendi 23
Şeyh Sakıb (Kütahya Mevlevî Şeyhi) 82
Şeyh Salih Dede 34
Şeyh Seyfeddin (Kasımpaşa Mevlevî Şeyhi) 82
Şükrü Beyefendi 36
Şükrü Mehmed Nedim 13

T

Talat Paşa 117
Tarsus 87
Tevfik Efendi 36, 37, 131
Tire 70, 80, 82, 91, 227
Tire Mevlevîhanesi 91
Titrekzâde Hacı Hâfız Efendi 37
Tokadîzade Şekib 23
Tokad Mevlevîhanesi 91
Tokat 64
Trablusgarp 25, 26, 53, 126, 143
Trablusşam 89, 91, 93, 118
Trakya 27, 28, 46, 66, 166
Türkistan 169, 175

U-Ü

Ulu Arif 17
Ulucanlar 141
Ulukışla 70, 81, 87, 92, 118
Urfa 38, 39, 70, 90, 91, 93, 118, 123, 126, 132, 203, 204, 227
Urfa Mevlevîhanesi 39, 90, 91, 204
Uzakdoğu 61
Ürdün 111

V

Vahdettin 125
Vakanüvis Giritli Hayreddin Bey 83–273
Vasfi Efendi 36
Vasıf (Çınar) 172
Veled Çelebi (İzbudak) 23, 77, 90
Venizelos 51

Y

Yakup Dede Efendi 80
Yalvaç 81
Yavuz Sultan Selim 78
Yemen 26
Yenice 87
Yenikapı Mevlevîhanesi 31, 32, 75, 77, 78, 82, 90, 259
Yıldırım Bayezid 18
Yogi 42
Yorgi 147, 149
Yunanistan 27, 28, 41, 42, 43, 45, 46, 51, 53, 57, 58
Yusuf Efendi 37
Yusuf Ilgar 80, 131
Yusuf Mazhar Bey 82
Yusuf Ziya Bey 86
Yusuf Ziya Paşa 82
Yüzbaşızâde Hâfız Efendi 37

Z

Zahle 99, 102, 103, 104, 113
Zekeriyya Aleyhisselâm 88–273
Zekiye Hanım 132, 134
Ziya Beyefendi 36
Zübeyde Hanım 161